

नह अभिलेख

(२०८२)

नइ अभिलेख

सम्पादक

डा. कञ्चनजङ्घा प्रसाई

प्रकाशक : नइ एकेडेमी
पोस्टबक्स : ११४४१, काठमाडौं (नेपाल)
टेलिफोन : ४७७१४५५
मोबाइल : ९८५१०१६८९९, ९८४१२२४५९३
Email : nai.com.np@gmail.com
website : nai.com.np
भाषासंशोधक : लवप्रसाद भण्डारी
अक्षरसाधक : आयुष्मान शाक्य
मुद्रक : सहारा प्रिन्ट, डिल्लीबजार, मो.९८५१०७४१३३
नइ कृतिमाला : १६२
बाइसौं संस्करण : २०८२ (2026)
© सुरक्षित, २०६६ साल (2009)
ISBN: 978-9937-509-96-1
Nai Avilekh
(Edited by Dr.Kanchanjunga Prasai)

नइ प्रकाशन नेपाली आकाशको एक आलोक हो । त्यो आलोक निरन्तर फैलिरहेको छ र त्यसले अनन्त फैलिरहनुपर्दछ । नइबाट नेपाली भाषासाहित्यका निम्ति चमत्कारी कार्य हुँदै आइरहेको छ र यो चमत्कार नित्य उज्ज्वल भइरहनुपर्दछ ।

• **राष्ट्रकवि डा.माधवप्रसाद घिमिरे**

नेपाली भाषासाहित्यको राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारको विकासक्रममा नइ प्रकाशनको भूमिका विशिष्ट कोटिको रहिआएको छ । नेपाली साहित्यिक सङ्घसंस्थाले गर्नुपर्ने र अरूको सोचमा नआएका धेरै नै कामहरू नइ प्रकाशनले गर्दै आएको छ । सरकारले बनाएका प्रज्ञाप्रतिष्ठानलाई समेत उछिनेर नइले नै सांस्कृतिक र साहित्यिक काम गरिरहेको छ ।

• **वाङ्मय शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशी**

नइ प्रकाशनले जीवित स्रष्टाको हित मात्र गरेको छैन; मरे, बाँचेका धेरै स्रष्टा बचाउने सञ्जीवनी संस्था पनि नइ नै देखा परेको छ । नइले छोएपछि फलाम सुन र सुन पारस बन्दो रहेछ भन्ने पनि देखियो ।

• **नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्न डा.वानीरा गिरी**

नइ प्रकाशनका गतिविधि मामुली ढङ्गका रहेनन्, उँभोका रहे । नइका साहित्यिक कार्यहरू नेपालबाहिर पनि फराकिला छन् र यो संस्था भारततिर पनि चम्किलो रह्यो । नइले नेपाली साहित्यको इतिहासमा प्रेरणादायी ढङ्गबाट स्मरण गर्ने ठाउँ ओगट्यो । न्याय पाएका छन् नेपाली साहित्य तथा कला क्षेत्रका कर्मीहरूले नइबाट ।

• **डा.इन्द्रबहादुर राई**

नइ एकेडेमी नेपाली भाषा र साहित्यका साथै साहित्येतर वाङ्मयका प्रवर्द्धनमा अविच्छिन्न साधनारत एक अग्रणी संस्था हो । यसको योगदान समकालिक नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिमा विशेष व्यापक र बहुआयामिक पनि छ । नइ एकेडेमीलाई नेपाली जीवन र जगत्को आँखाको नानीजस्तो प्रिय तुल्याई ठेट नेपाली ढङ्गले नेपालको गौरव वृद्धिका अनुष्ठानको अभिन्न अङ्गका स्वरूपमा हुर्काउन आफ्ना गाँससमेत काटी दृढ रूपमा साधनारत 'नइ'को म सहनी गर्दछु ।

• **महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी**

यदि नइ नभएको भए कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम तथा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा समाविष्ट त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना हुने थिएन । एउटा विशिष्ट साहित्य संयुक्तको यो संयोजनको पुरोध नै बनेको छ नइ, नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा ।

- **ईश्वरवल्लभ**

नइ प्रकाशनले आफ्ना ओजपूर्ण कार्यहरूमाफ्त शिखर आरोहण गरिरहेकै छ । नइको नेपाली भाषासाहित्यप्रतिको मोह र त्याग हामी भारतवासी नेपालीहरूका लागि समेत प्रेरक रहेको छ । नेपालमा नइ प्रकाशन छ र नै त्यतापट्टि पनि हाम्रो बलियो ओत छ भनेर हामीले भरोसा गरेका छौं ।

- **लीलबहादुर क्षत्री**

राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जगत्सम्म पूर्वाग्रहरहित आफ्नो पहुँच पुऱ्याउन सकेको सफल नइ एकेडेमीभन्दा प्राज्ञिक दृष्टिले धनी वा सम्पन्न अर्को संस्था कुनै छ ? त्यसैले यो संस्था पुरस्कार र प्राज्ञिक सेवा कार्यको सर्वोच्च हिमचुली सगरमाथा होइन ? नेपाली वाङ्मयको समग्र समुन्नतिका लागि समर्पित प्राज्ञिक सांस्कृतिक संस्था अर्को कुनै छ र ?

- **प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ**

नइ एकेडेमी नेपाली वाङ्मय जगत्को एउटा विशाल वटवृक्ष बन्न पुगेको छ, जसले अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत आफ्नो टड्कारो परिचय स्थापित गरिसकेको छ । कुनै पनि राजनीतिक सिद्धान्त र विचारबाट पूर्ण मुक्त रहेर आफ्नो लक्षित सेवामा कर्मरत रहेको हुनाले नइ एकेडेमी विभिन्न विचारधारा र राजनीतिक सिद्धान्तमा आस्था राख्ने सुधीजनहरूबीच एकसमान रूपमा जनप्रिय छ ।

- **नव सापकोटा**

मेरो हातमा 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार' आयो । मेरो सपनामा पनि थिएन; कसरी आयो त्यो अकल्पनीय भाग्य ? जर्मनेली मुखले भन्थे— 'कुमारीमा बच्चा आएजस्तो, अचम्मको कुरा !' तर म भन्छु— नेपालीहरू जादुमा विश्वास गर्छन् र यिनीहरू जादु पनि गर्छन् ।' पुराना, आविष्कार नभएको अवशेष र मूर्ति पनि आविष्कार भयो; तैपनि प्रशंसा पाए अर्काले । तर आँखाहरू रहेछन् सहस्र यस देशका महान् देव इन्द्रका पनि ।

- **प्रा.डा.मानफ्रेद गेर्हार्द श्रोई**

प्रकाशकीय

नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि २०५२ साल माघ १५ गते नइ प्रकाशन अर्थात् नइ एकेडेमीको स्थापना भएको हो । स्रष्टाद्वय नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको नाउँका अगाडिका अक्षर जोडेर 'नइ एकेडेमी'नामक साहित्यिक, सांस्कृतिक र सामाजिक संस्थाको स्थापना गरिएको हो । यो संस्था नेपाली वाङ्मयप्रेमीहरूको साझा चौतारी पनि हो । 'वसुधैव कुटुम्बकम्'को आदर्शमा आबद्ध नइ एकेडेमी नाफाविहीन गैरराजनीतिक सामाजिक संस्था हो ।

नइ एकेडेमीले सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता र धारणालाई शिरोपर गर्दै आएको छ । देशदेशान्तरका प्रतिभाको खोजी गर्नु, अभिलेख राख्नु र सम्मान गर्नु यस संस्थाको अर्को प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

नइ एकेडेमीबाट प्राज्ञिक महत्त्वका विभिन्न कार्यहरू हुँदै आएका छन् । नेपाली भाषासाहित्य, कला, संस्कृति, ज्ञानविज्ञान, समाजसेवा, खेलकुदलगायत विविध क्षेत्रका प्रतिभाको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै उनीहरूको अर्चना गर्न यो संस्था सदैव अग्रसर छ ।

नइ एकेडेमीको योगदानलाई मूल्याङ्कन गरेर नेपाल सरकारले नइ प्रकाशनको लोगोअङ्कित दस रुपियाँको हुलाक टिकट र नेपाल राष्ट्र बैङ्कले एक सय रुपियाँको सिक्का प्रकाशनमा ल्याएर नइको उच्च कदर गरिदिएकोमा हामी थप प्रोत्साहित भएका छौं । नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट नेपाली साहित्यिक संस्थाका नाउँमा सिक्का टकमरी भएको यो नै पहिलो अवसर भएकाले हामीलाई अरू गौरव लागेको छ ।

नइ एकेडेमीका विविध योजनामुताबिक 'नइ अभिलेख' नामक प्रस्तुत कृति प्रकाशनमा आएको हो ।

विज्ञानको अध्येता भएर पनि डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाईको नेपाली भाषासाहित्यमा सङ्गठनात्मक गतिविधिका साथै सिर्जनात्मक लेखनकार्यमा लगाव पाइन्छ । सोहीअनुरूप उनको सङ्कलन र सम्पादनमा 'नइ अभिलेख' प्रकाशनमा आएको छ ।

नइ एकेडेमीको अधिकांश जानकारी 'नइ अभिलेख'मा पाइन्छ । यो कृति नै संस्थाको आधिकारिक अभिलेख पनि हो ।

'नइ अभिलेख' प्रकाशित गर्न पाउनु नइ एकेडेमीका लागि एउटा अर्को विशेष गौरवको अवसर पनि भएको छ ।

• नइ एकेडेमी

विषयसूची

१. नइ एकेडेमीको उद्देश्य	१३
२. सरकारी सम्मान	१४
३. दाता र अक्षयकोष	१५
४. उपकार कोष र यसका दाता	१७
५. पुरस्कारहरू	१८
६. पुरस्कृतहरू	२७
७. युवा पुरस्कारबाट पुरस्कृतहरू	४२
८. रजत महोत्सव, पुरस्कार र पदक	४४
९. नइ कीर्ति रत्न	६०
१०. विद्यापदक	६८
११. प्रज्ञा पुरस्कार र प्राध्यापक सम्मेलन पदक	६९
१२. उपाधिहरू	७१
१३. त्रिमूर्ति र अरनिकोको सालिक निर्माण	७२
१४. बालकृष्ण सम शताब्दी महोत्सव	७३
१५. महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव	७४
१६. अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन	७६
१७. भानु द्विशतवार्षिकी महोत्सव	७९
१८. विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन	८१
१९. डा.वानीरा गिरीको रथारोहण	८२
२०. डा.सत्यमोहन जोशीको शताब्दी महोत्सव	८३

२१. श्यामदास वैष्णव शताब्दी महोत्सव	८४
२२. विजय मल्ल शताब्दी महोत्सव	८५
२३. नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन	८६
२४. अन्य विशेष कार्य	८७
२५. पुरस्कृत प्राज्ञका भाषण	९०
२६. नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका मुख्य भाषणहरू	१९५
२७. कृतिहरू	२४६
२८. गीतिक्यासेट र सिडी	२५७

सम्पादकीय

२०५२ सालमा नइ एकेडेमीको स्थापना भएको हो; विधिवत् रूपमा २०५५ सालमा यस संस्थाको दर्ता भएको थियो । यस नाफाविहीन र गैरराजनैतिक सामाजिक संस्थाको म पनि संस्थापकमध्येको एक हुँ भन्न पाउँदा मलाई गौरव लाग्ने गर्छ । स्थापनाकालदेखि नै आफ्नो उद्देश्यलाई नइ एकेडेमीले डोच्याइरह्यो । अविचलित रूपमा यो संस्था आफ्ना कार्यहरूमा अग्रसर छ ।

नइ एकेडेमीको मन, वचन र कर्मका कार्यशैलीका कारण यस संस्थाको प्रगति पनि हुँदै गयो । अन्ततः यसले आफ्ना योजना र कार्यक्रमहरूलाई अझै व्यापक बनाउँदै लगिरह्यो । आफ्नो कर्मको साक्षी भएरै यस संस्थाले फुन् बलियो खुट्टा टेकेको सर्वविदितै छ । यी सबैको सग्लो बेहोरा नइ एकेडेमीको यसै 'नइ अभिलेख'ले पनि उजागर गरेको छ । यस कृतिभिन्न नै नइ एकेडेमीको आधिकारिक दस्तावेज रहेका छन् ।

'नइ अभिलेख'मा नइ एकेडेमीको आदिइत्यादि सबै दस्तावेज राखिएको छ । जसले गर्दा अध्ययनकर्ताका लागि यस कृतिबाट नइ एकेडेमीबारे लाभ लिन गाह्रो पर्दैन भन्ने मेरो ठम्याइ छ । यस 'नइ अभिलेख' कृति सङ्कलन र सम्पादनको अभिभारा पाउँदा म थप प्रेरित पनि भएको छु ।

• डा. कञ्चनजङ्घा प्रसाई

नइ एकेडेमीको उद्देश्य

मानिस सामाजिक प्राणी हो । सामाजिक प्राणी हुनाले मानिसले नै समाजप्रतिको दायित्वप्रति पनि सजग हुन जरुरी छ । हरेक व्यक्तिले आआफ्नो क्षमताअनुरूप समाजप्रतिको आफ्नो कर्तव्य निर्वाह गर्न सक्ता नै मानिसको वास्तविक मानवपनको पहिचान पनि स्थापित हुन सक्छ । नइ प्रकाशन अर्थात् नइ एकेडेमीको स्थापना गर्नुको औचित्य पनि सोही कर्तव्य निर्वाहको परिचय हो ।

नइ एकेडेमी विशुद्ध रूपमा सेवामुखी, नाफाविहीन र गैरराजनैतिक सामाजिक संस्था हो । संस्था दर्ता ऐन २०३४ अन्तर्गत काठमाडौँ जिल्ला प्रशासनमा यस संस्थाको विधिवत् दर्ता भएको हो । प्रचलित नेपालको ऐनकानून तथा नेपाल सरकारको नीतिनिर्देशनको अधीनमा रहेर यस संस्थाले आफ्नो कार्य गर्नेछ (गरिरहेको छ) । यस संस्थाका प्रमुख उद्देश्य निम्नलिखित रहेका छन्—

(१) नेपाली साहित्याकाशका उल्लेखनीय व्यक्तित्वको अध्ययन, विश्लेषण र अनुसन्धान गर्ने, गराउने । (२) नेपाली भाषालगायत विभिन्न भाषाका कृतिहरूको प्रकाशन गर्ने । (३) जेहेनदार विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति दिने । (४) वाङ्मयी सेवीलाई विद्वद्वृत्ति दिने । (५) नेपाली भाषा, साहित्य, संस्कृति, कला आदिबारे गोष्ठी, सभा, समारोहहरूको आयोजना गर्ने । (६) देशदेशान्तरका प्रतिभाहरूलाई सम्मान वा पुरस्कार समर्पण गर्ने । (७) प्रतिभा सङ्ग्रहालयको निर्माण गर्ने । (८) पुस्तकालय सञ्चालन गर्ने । (९) पत्रिका प्रकाशन गर्ने आदि ।

सरकारी सम्मान

नेपाल सरकारले नइ एकेडेमीको योगदानलाई विशेष महत्त्व दिएर नइको रजत महोत्सवका अवसरमा नइ प्रकाशनको लोगो अङ्कित दस रुपियाँको हुलाक टिकट प्रकाशनमा ल्याएको थियो । सरकारको नइप्रतिको यस कार्यमा हामीले गौरव मानेका छौँ ।

नेपाल राष्ट्र बैङ्कले नइ प्रकाशनको लोगोअङ्कित एक सय रुपियाँको सिक्का टकमरी गरेको छ । यो बेहोरा नइ एकेडेमीका लागि अर्को गौरवी घटना भएको छ । नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट नेपाली साहित्यिक संस्थाका नाउँमा सिक्का टकमरी भएको यो नै पहिलो अवसर भएकाले हामीलाई थप गौरव लागेको छ ।

नेपाल सरकार र नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट नइ एकेडेमीको समग्र कार्यको उच्च मूल्याङ्कन, कदर र सम्मान गरिएकोमा नइ अझै उत्साहित भएको छ । साथै यस प्रकारको सरकारी उच्चस्तरीय सम्मानले नेपाली वाङ्मयको क्षेत्र नै पनि गौरवान्वित भएको हामीले महसुस गरेका छौँ ।

दाता र अक्षयकोष

‘नइ’को उद्देश्यलाई सार्थक पार्नमा नइ एकेडेमीमा आबद्ध दाताहरूको ज्यादै ठूलो महत्त्व छ । नइ एकेडेमीको अक्षयकोष स्थापना गराउनुहुने सबै दाताप्रति नइ एकेडेमी सर्वदा कृतज्ञ छ ।

नइ एकेडेमीको विधानको परिच्छेद- ६ को दफा १५ अन्तर्गत आर्थिक स्रोतमा उल्लेख गरिएँ बैङ्कको मुद्दति खातामा राखिएको रकमलाई अक्षयकोष सम्पुनपर्दछ । संस्थाको अक्षयकोष दुरुपयोग गर्न, फिक्न र घटाउन पाइँदैन । यस संस्थाको विधानको परिच्छेद- ८ को दफा १८ अन्तर्गत उल्लेख गरिएँ संस्थाको अक्षयकोष दुरुपयोग गर्ने, घटाउने वा फिक्नेबारे विधान संशोधनमा कुनै शब्द उल्लेखसमेत पनि गर्न पाइँदैन ।

नइ एकेडेमीको स्थायी कोषमा दुई करोड नब्बे लाख पचास हजार रुपियाँ (नइ उपकार कोषसमेत जोडेर) रहेको छ-

- (१) सुप्रसिद्ध समाजसेवी, राजनीतिज्ञ तथा दानवीर श्री खनूप्रुदे ‘रामबाबू’बाट पचासी लाख रुपियाँ,
- (२) पूर्वप्रधानमन्त्री श्री कीर्तिनिधि विष्टबाट तीस लाख रुपियाँ,
- (३) समाजसेवी डा.कपिल उपाध्यायबाट तेइस लाख रुपियाँ,
- (४) समाजसेवी श्री विष्णुभक्त प्रसाईबाट बाह्र लाख रुपियाँ,
- (५) इन्जिनियर श्री दीपकराज प्रसाई र इन्जिनियर श्रीमती जुली प्रसाईबाट बाह्र लाख रुपियाँ,
- (६) समाजसेवी श्रीमती दुर्गादेवी नेपालबाट दस लाख रुपियाँ,

- (७) श्री भरतराज प्रसाई, श्रीमती रूपा प्रसाई, श्री नरेन्द्रराज प्रसाई, श्रीमती इन्दिरा प्रसाई र डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाईबाट सात लाख रुपियाँ,
- (८) स्रष्टा तथा राजनीतिज्ञ श्री यज्ञप्रसाद आचार्य, श्रीमती उमा आचार्य र श्री ज्योति निरौला तथा श्रीमती जुनु निरौलाबाट छ लाख पचास हजार रुपियाँ,
- (९) स्रष्टा श्रीमती बुलु शर्माबाट छ लाख रुपियाँ,
- (१०) स्रष्टा प्राध्यापक डा.रामप्रसाद उप्रेतीबाट चार लाख रुपियाँ,
- (११) श्रीमती रानू बरालबाट तीन लाख रुपियाँ,
- (१२) प्रा.डा.शशि शर्मा र प्रा.डा.ज्योति शर्माबाट तीन लाख रुपियाँ,
- (१३) विघटित कोइलीदेवी सङ्गीत कोषबाट दुई लाख पचास हजार रुपियाँ,
- (१४) नइ एकेडेमीको मुद्दति र बचतको ब्याजबाट क्रमशः सङ्कलित रकमका साथै अन्य विविध स्रोतबाट समेत प्राप्त असी लाख रुपियाँ ।

(दाताहरूको थप नाउँ 'नइ उपकार कोष'मा हेर्नुहोला ।)

उपकार कोष र यसका दाता

नइ एकेडेमीले विविध सामाजिक कल्याणका कामहरू पनि गर्दै आएको छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा यस संस्थाले आर्थिक रूपमा कमजोर साहित्यकारको स्वास्थ्य उपचार, कृति प्रकाशन र अन्य सहयोगसमेतका लागि 'नइ उपकार कोष'को स्थापना गरेको छ । 'नइ उपकार कोष'को अक्षयकोष स्थापनाका सहभागी सबै दाताप्रति नइ प्रकाशन कृतज्ञ छ । 'नइ उपकार कोष'मा अक्षय कोषको संरचना यसरी भएको छ—

- (१) श्री नइ एकेडेमी— सात लाख पच्चिस हजार रुपियाँ,
- (२) श्री जर्ज जोसेफ र श्रीमती लीला जोसेफ— दुई लाख पचास हजार रुपियाँ,
- (३) श्रीमती उन्नति बोहरा 'शीला'— एक लाख पचास हजार रुपियाँ,
- (४) डा.रामभक्त ठाकुर, प्रा.डा.उषा ठाकुर— एक लाख दस हजार रुपियाँ,
- (५) डा.हरिप्रसाद पोखरेल 'मानसाग्नि'— एक लाख दस हजार रुपियाँ,
- (६) श्रीमती दुर्गादेवी नेपाल— एक लाख रुपियाँ,
- (७) कुमार श्री मोहनबहादुर शाही— एक लाख रुपियाँ,
- (८) श्रीमती उषा शेरचन— पचास हजार रुपियाँ,
- (९) श्रीमती गायत्री घर्तीमगर— पचास हजार रुपियाँ,
- (१०) श्री हरिसिंह थापा (वेलायत)— पचास हजार रुपियाँ,
- (११) श्री आरडी प्रभास चटौत तथा श्रीमती राज्यलक्ष्मी चटौत, श्री गोपीकृष्ण प्रसाई, श्रीमती राधिका दाहाल र श्रीमती शीला पन्त— जनही दसदस हजार रुपियाँ ।

पुरस्कारहरू

नइ एकेडेमीको स्थापनापछि हामीलाई यसको कार्य फराकिलो, जनप्रेमी र उपयोगी बनाउने तीव्र इच्छा थियो । हाम्रो मनोकाङ्क्षा अनुरूप नै नेपाली समाजले हाम्रो भावनाको कदर गरिदियो । सोहीअनुरूप संस्थापक तथा दाताहरूकै प्रबल इच्छाबमोजिम नइ प्रकाशनमा विविध पुरस्कारहरूको स्थापना गरिएका छन् ।

असल, कुशल र सुयोग्य समाज निर्माणका लागि साहित्य, कला, ज्ञानविज्ञान, सङ्गीत, समाजसेवा, धर्मसंस्कृति, खेलकुदलगायत विविध क्षेत्रको भूमिका हुने गर्छ । त्यसै गरी राष्ट्र निर्माणको महायज्ञमा समर्पित सुयोग्य जेष्ठ नागरिकको अभिनन्दन गरिनु र नवोदित प्रतिभाहरूलाई समेत प्रोत्साहन गरिनु अति आवश्यक हुने गर्छ । नेपालभित्र मात्र नभएर नेपालबाहिरका नेपाली र नेपाली नागरिक मात्र नभएर विदेशी नागरिकहरूलाई समेत विविध पुरस्कारद्वारा सम्मानित गर्ने कार्य स्थापनाका समयदेखि नै नइ एकेडेमीले गर्दै आएको छ ।

नइ एकेडेमीको विधानको परिच्छेद- ७ को दफा १७ अन्तर्गत पुरस्कार सञ्चालन, वृद्धि र समर्पण गरिनेबारेका सम्पूर्ण विधिको नइ प्रकाशनले निर्णय गर्नेछ । नइ प्रकाशनले देशदेशान्तरका विविध क्षेत्रका उल्लेखनीय प्रतिभालाई पुरस्कार समर्पण गर्नका निम्ति निम्नलिखित दाताहरूका सम्मानमा देहायबमोजिम पुरस्कारको स्थापना गरी सञ्चालन गर्दै आएको छ-

(१) नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार : दाता खनूप्रुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई र दाता खनूप्रुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको

लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई
(१९५५-२००८)

तीन लाख रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार' नेपाली नागरिकबाहेक र नेपाली मूलका गैर नेपाली नागरिक नेपाली गोर्खालीबाहेक विविध क्षेत्रमा ख्याति कमाएका

रुद्रकुमारी प्रसाई
(१९५३-२०४८)

एक जना विशिष्ठ व्यक्तित्वलाई समर्पण गरिनेछ ।

(२) नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार : खनूप्रुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई र दाता खनूप्रुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको

खनूप्रुदे (रामबाबू)
(१९७८-२०७७)

दुई लाख रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार' नेपाली नागरिकबाहेक नेपालीमूलका गैरनेपाली नागरिक नेपाली गोर्खालीमध्ये विविध क्षेत्रमा ख्याति कमाएका

नीलिम प्रसाई
(१९८४-२०४८)

एक जना विशिष्ठ व्यक्तित्वलाई समर्पण गरिनेछ ।

(३) नइ चन्द्रधन पुरस्कार : पूर्वप्रधानमन्त्री कीर्तिनिधि विष्टका बुबा चन्द्रनिधि विष्ट र आमा धनकुमारी विष्टको नाउँ जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ चन्द्रधन पुरस्कार' धर्म तथा संस्कृति क्षेत्रका

चन्द्रनिधि विष्ट
(१९६१-२०३३)

एक जना स्रष्टा या अभियन्ता वा धर्मसंस्कृति प्रवर्द्धनहेतु लेखिएको एक कृतिलाई हरेक वर्ष ससम्मान प्रदान गरिनेछ । यो पुरस्कार पूर्वप्रधानमन्त्री राजनेता कीर्तिनिधि विष्टको हार्दिक सङ्कल्पबमोजिम स्थापना भएको हो ।

धनकुमारी विष्ट
(१९६१-२०१४)

(४) नइ कीर्तिनिधि पुरस्कार : पूर्वप्रधानमन्त्री राजनेता कीर्तिनिधि

कीर्तिनिधि बिष्ट
(१९८३-२०७४)

विष्टका नाउँमा स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ कीर्तिनिधि पुरस्कार' समाजका कुनै पनि क्षेत्रमा समर्पित भई रचनात्मक कार्य गर्ने एक जना देशभक्त चिन्तकलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

(५) नइ देरुनीख सुकीर्ति पुरस्कार : खनूपरुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख सुकीर्ति पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा ख्याति कमाएका मध्ये एक जना विशिष्ट व्यक्तित्वलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

(६) नइ भूपालदुर्गा पुरस्कार : राजनीतिज्ञ, समाजसेवी तथा प्रशासक जनरल भूपालमानसिंह कार्की र निजकी पत्नी दुर्गाकुमारी कार्कीका

भूपालमानसिंह कार्की
(१९६६-२०६०)

नाउँका अगाडिका शब्द जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ भूपालदुर्गा पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा ख्याति कमाएका मध्ये एक जना विशिष्ट व्यक्तित्वलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

दुर्गाकुमारी कार्की
(१९८७-२०२०)

(७) नइ गणेशदुर्गा अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार : स्रष्टा इन्दिरा प्रसाईका बुबा गणेशप्रसाद शर्मा तथा आमा दुर्गादेवी नेपालका नाउँका

गणेशप्रसाद शर्मा
(१९९०-२०४६)

सुरुका शब्द जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ गणेशदुर्गा अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार' नेपालबाहिरका नेपाली या नेपालीमूलका गैरनेपाली नागरिक नेपाली गोर्खाली स्रष्टालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

दुर्गादेवी नेपाल
(१९९५-२०८०)

(८) **नइ भाजप पुरस्कार** : स्रष्टा नरेन्द्रराज प्रसाईका आमा भागीरथा प्रसाई, बुबा जयप्रसाद प्रसाई र माइला दाजु पद्मराज प्रसाईका नाउँका अगाडिका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ भाजप पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका मध्ये एक जना व्यक्तित्वलाई समर्पण गरिनेछ । नइ भाजप पुरस्कार नेपाली भाषासाहित्य, कला, संस्कृति, समाजसेवा आदि विविध फाँटमा सेवारत प्रतिभालाई समर्पण गरिनेछ ।

जयप्रसाद प्रसाई
(१९७५-२०२०)

भागीरथा प्रसाई
(१९७६-२०२२)

पद्मराज प्रसाई
(१९९५-२००९)

(९) **नइ भावि पुरस्कार** : स्रष्टा नरेन्द्रराज प्रसाईका जेठी भाउजू भागीरथा प्रसाई र जेठा दाजु विष्णुभक्त प्रसाईका नाउँका अगाडिका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ भावि पुरस्कार' चिकित्साका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका मध्ये एक जना विशिष्ठ व्यक्तित्वलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

विष्णुभक्त प्रसाई (१९९५)
भागीरथा प्रसाई (२०००-२०२२)

(१०) **नइ धनरूप पुरस्कार** : इन्जिनियर दीपकराज प्रसाईका आमा धनमाया प्रसाई र बुबा रूपनारायण प्रसाईका नाउँका अगाडिका शब्द जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ धनरूप पुरस्कार' काठमाडौँ उपत्यकाबाहिरका नेपाली भाषासाहित्यमा सेवारत एक जना स्रष्टालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

रूपनारायण प्रसाई
(१९५३-२०२२)

धनमाया प्रसाई
(१९५३-२०२२)

(११) **नइ बुलु शर्मा पुरस्कार** : स्रष्टा बुलु शर्माको नाउँ जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ बुलु शर्मा पुरस्कार' काठमाडौँ उपत्यकाबाहिरका एक जना नारीस्रष्टालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

बुलु शर्मा
(१९८५-२०७४)

(१२) **नइ यउजा पुरस्कार** : राजनीतिज्ञ, समाजसेवी र स्रष्टा यज्ञप्रसाद आचार्य, निजकी पत्नी उमादेवी आचार्य र निजहरूका पनाति जाग्रव निरौलाको नाउँको अधिल्लो अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ यउजा पुरस्कार' चित्रकलाका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।

यज्ञप्रसाद आचार्य
(१९९०-२०७७)

उमा आचार्य
(१९९६)

जाग्रव निरौला
(२०६८-२०७०)

(१३) **नइ ईश्वर बराल पुरस्कार** : नेपाली भाषासाहित्यका महारथी प्रा.डा.ईश्वर बरालको नाउँ जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ ईश्वर बराल पुरस्कार' समालोचना, सम्पादन र अन्वेषण क्षेत्रका एक जना स्रष्टालाई समर्पण गरिनेछ । यो पुरस्कार श्रीमती रानू बराल, प्रा.डा.शशि शर्मा र प्रा.डा.ज्योति शर्माको हार्दिक सङ्कल्पबमोजिम स्थापना भएको हो ।

प्रा.डा.ईश्वर बराल
(१९८०-२०५४)

(१४) **नइ कोइलीदेवी पुरस्कार** : नेपाली सङ्गीतकी सुविख्यात गायिका, सङ्गीतकार र रचनाकार कोइलीदेवीको नाउँ जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ कोइलीदेवी पुरस्कार' एक जना सङ्गीतकर्मीलाई समर्पण गरिनेछ ।

कोइलीदेवी
(१९८७-२०६४)

(१५) नइ ईश्वरवल्लभ पुरस्कार : नेपाली साहित्यका सुप्रसिद्ध स्रष्टा जनराष्ट्रकवि ईश्वरवल्लभको नाउँ जोडेर स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ ईश्वरवल्लभ पुरस्कार' एक जना स्रष्टालाई समर्पण गरिनेछ ।

ईश्वरवल्लभ
(१९९३-२०६४)

(१६) नइ रेखा पुरस्कार : भरतराज प्रसाई तथा रूपा प्रसाईकी जेठी छोरी रेखा प्रसाईका नाउँमा स्थापना गरिएको एक लाख रुपियाँ राशिको 'नइ रेखा पुरस्कार' नेपाली भाषासाहित्यका एक जना नारीस्रष्टालाई समर्पण गरिनेछ ।

रेखा प्रसाई
(२०३४-२०५०)

(१७) नइ देरुनीख प्रदीप्ति पुरस्कार : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई र दाता खनूपरुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको साठी हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख प्रदीप्ति पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएका मध्ये साठी वर्ष नाघेका एक जना सुप्रसिद्ध व्यक्तित्वलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

(१८) नइ कपिल शोध पुरस्कार : नइ प्रकाशनको रजत महोत्सवका अवसरमा डा.कपिलदेव उपाध्यायको नाउँमा स्थापना गरिएको पचास हजार रुपियाँ राशिको 'नइ कपिल शोध पुरस्कार' राष्ट्रकवि डा.माधवप्रसाद घिमिरे, वाङ्मय शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशी, जनराष्ट्रकवि ईश्वरवल्लभ, महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी, नेपाली साहित्यका विश्वनारी रत्न डा.वानीरा गिरी र नइ प्रकाशनमध्ये कुनै एकको योगदानका विषयमा नेपाली भाषासाहित्यमा विद्यावारिधि गर्ने या नइ प्रकाशनबारे ग्रन्थ लेख्ने विशिष्ट शोधार्थीलाई समर्पण गरिनेछ ।

डा.कपिलदेव उपाध्याय
(२००२)

(१९) **नइ देरुनीख गौरव पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई र दाता खनूपरुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको पचास हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख गौरव पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका मध्ये साठी वर्षसम्मका एक जना प्रसिद्ध व्यक्तित्वलाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

(२०) **नइ रामलक्ष्मी पुरस्कार** : प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती तथा निजकी श्रीमती लक्ष्मी उप्रेतीका नाउँका अगाडिका शब्द जोडेर स्थापना गरिएको

प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती
(२०१४)

पचास हजार रुपियाँ राशिको 'नइ रामलक्ष्मी पुरस्कार' मानव समुदायभित्र रहेका यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक व्यक्तित्वहरूमध्ये राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका एक जना

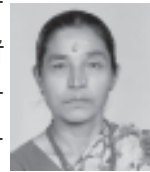
व्यक्तित्वलाई समर्पण गरिनेछ ।

लक्ष्मी उप्रेती
(२०२०)

(२१) **नइ देरुनीख पौरख पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई र दाता खनूपरुदे 'रामबाबू'का नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको पच्चिस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख पौरख पुरस्कार' राष्ट्रका विविध क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याएका मध्ये चालिस वर्षसम्मका एक जना होनहार प्रतिभालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

(२२) **नइ देरुनीख पू बाल पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीख पू बाल पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये कुनै पनि क्षेत्रमा उल्लेखनीय काम गरेका एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

पूनावती प्रसाई
(२००९)

- (२३) **नइ देरुनीखपू बाल (साहित्य) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू बाल (साहित्य) पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष साहित्यका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (२४) **नइ देरुनीखपू बाल (चित्रकला) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू बाल (चित्रकला) पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष चित्रकलाका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (२५) **नइ देरुनीखपू बाल (सङ्गीत) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू बाल (सङ्गीत) पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष सङ्गीतका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (२६) **नइ देरुनीखपू बाल (नृत्य) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू बाल (नृत्य) पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष नृत्यका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।

- (२७) **नइ देरुनीखपू बाल (खेलकुद) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू बाल (खेलकुद) पुरस्कार' दसदेखि पन्ध्र वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष खेलकुदका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (२८) **नइ देरुनीखपू कोपिला (गायन) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको सात हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू कोपिला पुरस्कार' पाँचदेखि दस वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष गायनका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (२९) **नइ देरुनीखपू कोपिला (नृत्य) पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको सात हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू कोपिला पुरस्कार' पाँचदेखि दस वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष नृत्यका क्षेत्रमा समर्पण गरिनेछ ।
- (३०) **नइ देरुनीखपू चिचिला पुरस्कार** : खनूपरुदे 'रामबाबू'का बुबा लप्टन देवीप्रसाद प्रसाई, आमा रुद्रकुमारी प्रसाई, पत्नी नीलिम प्रसाई, दाता खनूपरुदे 'रामबाबू' र पत्नी पूनावती प्रसाईका नाउँका सुरुका अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको पाँच हजार रुपियाँ राशिको 'नइ देरुनीखपू चिचिला पुरस्कार' पाँच वर्षसम्मका बालबालिकामध्ये एक जना प्रतिभालाई हरेक वर्ष समर्पण गरिनेछ ।

पुरस्कृतहरू

नइ एकेडेमीले देशदेशान्तरका विविध क्षेत्रका निम्नलिखित व्यक्तित्वहरूलाई देहायबमोजिमका पुरस्कार समर्पण गर्दै आएको छ :

(१) नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार

(नेपालबाहिरका व्यक्तित्व : तीन लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.ताहिरा निगत नैयर (शिक्षा-साहित्य, पाकिस्तान : सन् २०१०)
२. प्रा.डा.माइकल हट (शिक्षा-साहित्य, बेलायत : सन् २०११)
३. प्रा.डा.टेड रेकर्डी (मानवशास्त्र, अमेरिका : सन् २०१२)
४. प्रा.डा.गेरार्ड टोफाँ (मानवशास्त्र, फ्रान्स : सन् २०१३)
५. प्रा.डा.मानफ्रेद गेर्हार्द थ्रोई (जर्मनी : सन् २०१७)

(२) नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार

(नेपालबाहिरका गैरनेपाली नागरिक : दुई लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.इन्द्रबहादुर राई (साहित्य, भारत : सन् २०१०)
२. श्री कृष्णप्रकाश श्रेष्ठ (साहित्य, रूस : सन् २०११)
३. प्रा.लीलबहादुर क्षत्री (साहित्य, भारत : सन् २०१२)
४. डा.हरिहर शर्मा (समाजसेवा, अमेरिका : सन् २०१३)
५. श्री नरबहादुर दाहाल (साहित्य, भारत : सन् २०१४)
६. श्रीमती विन्द्या सुब्बा (साहित्य, भारत : सन् २०१६)
७. श्री हायमनदास राई 'किरात' (साहित्य, भारत : सन् २०१८)
८. डा.लक्खीदेवी सुन्दास (साहित्य, भारत : सन् २०१९)

९. श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (साहित्य, भारत : सन् २०२०)
१०. प्रा.मोहन सिटौला (साहित्य, अमेरिका : सन् २०२२)
११. श्री नव सापकोटा (साहित्य, भारत : सन् २०२३)
१२. श्री के.बी.नेपाली (साहित्य, भारत : सन् २०२५)

(३) नइ चन्द्रधन पुरस्कार

(धर्म तथा संस्कृति : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.रमेशचन्द्र अधिकारी (सीतायन : २०६२)
२. प्रा.विद्यानाथ उपाध्याय भट्ट (तन्त्रविद्यालोक : २०६३)
३. श्री श्रीभद्र शर्मा (गीता नेपाली अनुवाद : २०६४)
४. श्री आरडी प्रभास चटौत (प्रभासगीता महाकाव्य : २०६५)
५. श्री स्वामी कमलनयानाचार्य (२०६७)
६. श्री १००८ जगदगुरुमोहनशरण देवाचार्य (२०६८)
७. श्री १००८ भागवताचार्य (२०६९)
८. श्री १००८ डा.कृष्णदास महायोगी सिद्धबाबा (२०७०)
९. प्रा.डा.वीणा पौडेल (२०७१)
१०. श्री १००८ स्वामी ओमकारानन्द गिरी (२०७२)
११. प्रा.शिवगोपाल रिसाल (२०७३)
१२. विद्याशिरोमणि प्रा.डा.वेणीमाधव ढकाल (२०७४)
१३. श्री १००८ स्वामी रमणानन्द गिरी (२०७५)
१४. प्रा.डा.सोमप्रसाद खतिवडा (२०७६)
१५. प्रा.डा.दीर्घराज घिमिरे (२०७७)
१६. प्रा.डा.माधव भट्टराई (२०७८)
१७. श्री कमल रिजाल (२०७९)
१८. प्रा.चेतोनाथ शर्मा आचार्य (२०८०)

(४) नइ कीर्तिनिधि पुरस्कार

(राष्ट्रवादी चिन्तक : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.सुरेन्द्र केसी (२०६७)
२. श्री गणेश रसिक (२०६८)

३. डा.भीमार्जुन आचार्य (२०६९)
४. श्री प्रमोद प्रधान (२०७०)
५. श्री यज्ञप्रसाद आचार्य (२०७२)
६. श्री बुद्धिनारायण श्रेष्ठ (२०७३)
७. श्री भरत जङ्गम (२०७४)
८. श्री चन्द्रप्रकाश मैनाली (२०७५)
९. ई.शङ्करनाथ रिमाल (२०७६)
१०. श्री कमल थापा (२०७७)
११. श्री भैरव रिसाल (२०७८)
१२. डा.भेषबहादुर थापा (२०७९)
१३. प्रा.डा.मोहनप्रसाद लोहनी (२०८०)

(५) नइ देरुनीख सुकीर्ति पुरस्कार

(बहुआयामिक : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्री सत्यमोहन जोशी (वाङ्मय : २०६६)
२. प्रा.डा.भीष्मराज प्रसाई (स्वास्थ्य सेवा : २०६७)
३. प्रा.डा.भगवान कोइराला (स्वास्थ्य सेवा : २०६७)
४. श्री शशि शाह (चित्रकला : २०६८)
५. अक्षरशिरोमणि श्री मदनमणि दीक्षित (वाङ्मय : २०६९)
६. जनकविकेशरी श्री धर्मराज थापा (वाङ्मय : २०७०)
७. डा.सुन्दरमणि दीक्षित (स्वास्थ्यसेवा : २०७१)
८. डा.मोदनाथ प्रश्रित (वाङ्मय तथा आयुर्वेद : २०७३)
९. आख्यान पुरुष डा.ध्रुवचन्द्र गौतम (साहित्य : २०७४)
१०. प्रा.डा.चूडामणि बन्धु (साहित्य : २०७५)
११. श्री नीर शाह : (आमसञ्चार : २०७७)
१२. प्रा.डा.सुरेशराज शर्मा (शिक्षा : २०७८)
१३. श्री हरिहर विरही : (पत्रकारिता : २०७९)
१४. प्रा.गोपीकृष्ण शर्मा (साहित्य : २०८०)

(६) नइ भूपालदुर्गा पुरस्कार

(बहुआयामिक : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. बोधिसत्त्व स्वामी आनन्द अरुण (आध्यात्मिक चिन्तन : २०७१)
२. प्रा.डा.प्रेम खत्री (मानवशास्त्र तथा संस्कृति : २०७१)
३. डा.जगमान गुरुड (संस्कृति, ज्योतिष र तन्त्रशास्त्र : २०७३)
४. श्री नलराज शास्त्री नेपाल (संस्कृति : २०७४)
५. प्रा.डा.त्रिरत्न मानन्धर (इतिहास : २०७५)
६. प्रा.डा.राजेन्द्र विमल (बहुआयामिक : २०७७)
७. श्री सन्तोष पन्त (हास्यव्यङ्ग्य तथा अभिनय : २०७८)
८. प्रा.जर्ज जोन (शिक्षा : २०७९)
९. संस्कृति शिरोमणि श्री हरिराम जोशी (संस्कृति : २०८०)

(७) नइ गणेशदुर्गा अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार

(नेपालबाहिरका नेपाली स्रष्टा : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्रीमती नीलम कार्की निहारिका (अमेरिका : सन् २०१३)
२. श्री शरद निरौला र श्रीमती मञ्जु हाडा (अमेरिका : २०१४)
३. प्रा.डा.पुष्प शर्मा (भारत : सन् २०१५)
४. श्री सुरेशजङ्ग शाह (बेलायत : सन् २०१६)
५. श्री भगवती बस्नेत (इजरायल : सन् २०१७)
६. श्री गोविन्द गिरी प्रेरणा (अमेरिका : सन् २०१८)
७. श्रीमती गीता खत्री (अमेरिका : सन् २०१९)
८. श्री छविलाल उपाध्याय (भारत : सन् २०२०)
९. श्रीमती स्नेहलता राई (भारत : सन् २०२२)
१०. डा.शान्ति क्षेत्री (भारत : सन् २०२३)

(८) नइ भाजप पुरस्कार

(बहुआयामिक : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्री नकुल काजी (पत्रकारिता तथा साहित्य : २०७२)
२. श्री किरण खरेल (साहित्य : २०७४)

३. श्री चूडामणि रेग्मी (साहित्यिक पत्रकारिता : २०७६)
४. श्री सन्तोष शर्मा (नेपाली भाषाको प्रचार : २०७७)
५. डा.रामदयाल राकेश (साहित्य : २०७८)
६. कुमार श्री मोहनबहादुर शाही (खेलकुद : २०७९)
७. श्री कमल प्रधान (सञ्चार : २०८०)
८. श्री ध्रुव थापा (सञ्चार : २०८०)

(९) नइ भावि पुरस्कार :

(चिकित्सा : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. डा.गौरीशङ्करलाल दास (२०७६)
२. डा.मणिन्द्ररञ्जन बराल (२०७७)
३. डा.भोला रिजाल (२०७८)
४. प्रा.डा.सरस्वती पाध्ये (२०७९)
५. डा.वसन्त पन्त (२०८०)

(१०) नइ धनरूप पुरस्कार

(राजधानीबाहिरका स्रष्टा : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.कपिल लामिछाने, रूपन्देही (२०७०)
२. श्री तेजराज खतिवडा, झापा (२०७१)
३. श्री गणेशबहादुर राई, ताप्लेजुङ (२०७२)
४. श्री अजम्बरध्वज खाती, रूपन्देही (२०७३)
५. श्री देवीप्रसाद वनवासी, स्याङ्जा (२०७५)
६. श्री जङ्गबहादुर शाह, रूपन्देही (२०७७)
७. श्री विश्वप्रेम अधिकारी, स्याङ्जा (२०७९)
८. श्री शान्तिनारायण श्रेष्ठ, पर्वत (२०८०)

(११) नइ बुलु शर्मा पुरस्कार

(उपत्यकाबाहिरका नारीस्रष्टा : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्रीमती गायत्री श्रेष्ठ, चितवन (२०७३)
२. श्रीमती सरस्वती रिजाल, चितवन (२०७३)

३. श्रीमती कृष्णदेवी शर्मा श्रेष्ठ, नवलपरासी (२०७४)
४. श्रीमती किरण आचार्य, बाँके (२०७५)
५. श्रीमती दुर्गा पौडेल, रूपन्देही (२०७६)
६. श्री भवानी क्षत्री, झापा (२०७७)
७. श्रीमती नारा जोशी, कञ्चनपुर (२०७८)
८. श्रीमती रीमा पाण्डे 'मिनी', झापा (२०७९)
९. श्रीमती राधिका गुरागाई, मोरङ (२०८०)

(१२) नइ यउजा पुरस्कार

(चित्रकला : एक वर्ष बिराएर एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्री विजय थापा (२०७३)
२. श्री कान्छाकुमार कर्माचार्य (२०७४)
३. श्री गेहेन्द्रमान अमात्य (२०७५)
४. सुश्री शशिकला तिवारी (२०७७)
५. श्री कृष्णगोपाल रञ्जित (२०७९)

(१३) नइ ईश्वर बराल पुरस्कार

(समालोचना : एक वर्ष बिराएर : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. प्रा.राजेन्द्र सुवेदी (२०७२)
२. प्रा.ठाकुर पराजुली (२०७४)
३. महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी (२०७६)
४. प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ (२०७८)
५. डा.जीवन नामदुङ (भारत : २०८०)

(१४) नइ कोइलीदेवी पुरस्कार (गीतसङ्गीत)

(एक वर्ष बिराएर : एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्री ज्ञानु राणा (२०७२)
२. श्री विश्ववल्लभ (२०७४)
३. प्रा.दीपक जङ्गम (२०७६)
४. श्री प्रेमविनोद नन्दन (२०७८)
५. श्री रञ्जित गजमेर (भारत : २०८०)

(१५) नइ ईश्वरवल्लभ पुरस्कार

(सम्पादन, खोज र सिर्जना : एक वर्ष बिराएर, एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्री जयदेव भट्टराई (२०६६)
२. श्री प्रकट पडुगेनी 'शिव' (२०६७)
३. श्री प्रदीप नेपाल (२०६८)
४. श्री विश्वविमोहन श्रेष्ठ (२०६९)
५. श्री विजय चालिसे (२०७०)
६. डा.सञ्जय राई (भारत : २०७१)
७. श्री कञ्चन पुडासैनी (२०७३)
८. श्री मोहन दुवाल (२०७५)
९. श्री वसन्तकुमार चौधरी (२०७७)
१०. श्री श्रीओम श्रेष्ठ (२०७९)

(१६) नइ रेखा पुरस्कार

(नारीस्रष्टा : एक वर्ष बिराएर, एक लाख रुपियाँ राशि)

१. श्रीमती पुष्पलता आचार्य (२०६६)
२. श्रीमती बाबा बस्नेत (२०६७)
३. श्रीमती अनीता तुलाधर (२०६८)
४. सुश्री श्रेष्ठ प्रिया 'पत्थर' (२०६९)
५. श्रीमती लीला लुइँटेल (२०७०)
६. प्रा.डा.गार्गी शर्मा (२०७२)
७. श्रीमती रेवती राजभण्डारी (२०७४)
८. श्रीमती लक्ष्मीदेवी राजभण्डारी (२०७६)
९. श्रीमती गङ्गा लिगल (२०७८)
१०. श्रीमती रञ्जुश्री पराजुली (२०८०)

(१७) नइ देरुनीख प्रदीप्ति पुरस्कार

(बहुआयामिक : साठी हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री भद्रकुमारी घले (समाजसेवा तथा वाङ्मय : २०६६)
२. श्री चित्तरञ्जन नेपाली (इतिहास : २०६७)

३. प्रा.डा.उषा ठाकुर (शिक्षा तथा साहित्य : २०६७)
४. श्रीमती वसुन्धरा भुसाल (नाटक तथा चलचित्र : २०६८)
५. गणेशकवि पं.श्यामदास वैष्णव (साहित्य : २०६९)
६. प्रा.डा.जगदीशचन्द्र रेग्मी (इतिहास : २०७०)
७. श्रीमती चन्द्रकला नेवार (साहित्य तथा सङ्गीत : २०७१)
८. सुश्री शान्ता श्रेष्ठ (साहित्य तथा नारीजागरण : २०७३)
९. डा.महेश्वर शर्मा (साहित्य : २०७४)
१०. प्रा.डा.महेश खकुरेल (चिकित्सा विज्ञान : २०७५)
११. श्री हिरण्यलाल श्रेष्ठ (परराष्ट्रविद् : २०७६)
१२. श्री घनश्याम राजकर्णिकार (साहित्य : २०७७)
१३. प्रा.डा.विजया पन्त (सुनगाभा विशेषज्ञ : २०७८)
१४. श्री शैलेन्द्र सिम्खडा (हास्यव्यङ्ग्य तथा अभिनय : २०७९)
१५. श्री कृष्णप्रसाद वस्याल (साहित्य : २०८०)

(१८) नइ कपिल शोध पुरस्कार

(शोध तथा विद्यावारिधि : पचास हजार रुपियाँ राशि)

१. श्री ठाकुर शर्मा भण्डारी (नइ शोध लेखन : २०८०)
(‘नइ प्रज्ञा पुरस्कार’को सूची पनि हेर्नुहोला ।)

(१९) नइ देरुनीख गौरव पुरस्कार

(बहुआयामिक : पचास हजार रुपियाँ राशि)

१. डा.हरिप्रसाद पोखरेल ‘मानसागिन’ (प्राकृतिक चिकित्सा तथा समाजसेवा : २०६६)
२. श्रीमती लीली थापा (नारीजागरण : २०६७)
३. श्री उत्तम सञ्जेल (शिक्षा सेवा : २०६८)
४. सुश्री आनी छोइड डोल्मा (गायन : २०६९)
५. श्री इन्दिरा रानामगर (समाजसेवा : २०७०)
६. डा.मञ्जु मिश्र (आमसञ्चार : २०७१)
७. श्री धीरेन्द्र प्रेमर्षि (साहित्य, सङ्गीत र चलचित्र : २०७३)
८. श्रीमती रूपा सरोद न्यौपाने (सङ्गीत : २०७४)

९. श्री महेश थापा (साहित्य : २०७६)
१०. भागवत मञ्जरी श्री राधिका दासी (हिन्दूधर्म संस्कृति तथा समाजसेवा : २०७७)
११. श्री ठाकुर वेलबासे (साहित्य तथा पत्रकारिता : २०७८)
१२. डा.साधना पन्त 'प्रतीक्षा' (साहित्य तथा शिक्षा : २०७९)
१३. श्री धनकुटे कान्छा, ऋषा (साहित्य : २०८०)

(२०) नइ रामलक्ष्मी पुरस्कार

(तेस्रो लिङ्गी : एक वर्ष बिराएर पचास हजार रुपियाँ राशि)

१. श्री सुनीलबाबु पन्त (२०६६)
२. श्री मनीषा ढकाल (२०६७)
३. श्री पिङ्की गुरुङ (२०६८)
४. श्री भूमिका श्रेष्ठ (२०६९)
५. श्री उमेश पाण्डे 'निरुता' (२०७०)
६. श्री सुमन महर्जन (२०७२)
७. श्री आनिक रानामगर (२०७४)
८. श्री सोफी सुनुवार (२०७६)
९. श्री भक्ति शाह (२०७८)
१०. श्री रजनी थकाली (२०८०)

(२१) नइ देरुनीख पौरख पुरस्कार

(बहुआयामिक : पच्चिस हजार रुपियाँ राशि)

१. इ.विकास पराजुली (विमान निर्माता : २०६६)
२. इ.गणेशराम सिन्केमन (विमान निर्माता : २०६६)
३. सुश्री करिष्मा कार्की (जलपरी : २०६६)
४. डा.होसिम प्रसाई थापा (अद्वितीय प्रतिभा : २०६७)
५. श्री कुशल केसी (किशोर वैज्ञानिक : २०६७)
६. सुश्री अनुजा अग्रवाल (नृत्य : २०६८)
७. सुश्री प्रसुन सिंह (प्रथम मिस तराई : २०६९)
८. सुश्री डा.रचना राई (प्राकृतिक स्वास्थ्यसेवा : २०७०)
९. श्री विशेषदेव पाण्डे 'क्रोनिकबिट' (सङ्गीत : २०७१)

१०. सुश्री नानी थापा (बहुआयामिक : २०७३)
११. डा.परिधि शर्मा (बहुआयामिक : २०७४)
१२. सुश्री सिविरा लामा (बहुआयामिक : २०७६)
१३. श्री युवराज अधिकारी 'स्मरण' (साहित्य : २०७७)
१४. सुश्री कृषा महर्जन (बहुआयामिक : २०७८)
१५. सुश्री नीतु डङ्गोल (बहुआयामिक : २०७९)
१६. सुश्री मनीषा राजवंशी, झापा (मिस युनिभर्स : २०८०)

(२२) नइ देरुनीखपू बाल पुरस्कार

(बहुआयामिक : दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री श्रीजा रेग्मी (२०६६)
२. श्री शिरीष गुरुड (२०६७)
३. श्री तालाङ्क बराल (२०६८)
४. सुश्री आर्या पोखरेल (२०६९)
५. सुश्री करिना भट्टराई (२०७०)
६. सुश्री सृष्टि महर्जन (२०७१)
७. श्री शाश्वत घिमिरे (२०७३)
८. सुश्री रिहना भट्टराई (२०७४)
९. सुश्री जेनी मानन्धर (२०७५)
१०. श्री विनम पोखरेल (२०७६)
११. सुश्री कीर्ति पोखरेल (२०७६)
१२. सुश्री सोइना दाहाल (२०७७)
१३. सुश्री सम्पदा दुलाल (२०७८)
१४. सुश्री आयुषा लम्साल (२०७९)
१५. श्री कुशाग्र भट्टराई (२०८०)

(२३) नइ देरुनीखपू बाल साहित्य पुरस्कार

(दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री विभु लुइँटेल (२०६६)
२. सुश्री ऋभु लुइँटेल (२०६६)

३. श्री पवन भण्डारी (२०६७)
४. श्री सुशान्तमानसिंह मास्के (२०६८)
५. सुश्री स्मृति अधिकारी (२०६९)
६. सुश्री आष्मा अर्याल (२०७०)
७. सुश्री दीपशिखा घिमिरे (२०७१)
८. सुश्री अर्चना उप्रेती (२०७३)
९. सुश्री एन्जेलिना न्यौपाने (२०७४)
१०. श्री प्रारम्भ अधिकारी (२०७५)
११. सुश्री आयुष्मा तिवारी (२०७६)
१२. श्री सुविन रिमाल (२०७७)
१३. श्री विभूति अधिकारी (२०७८)
१४. श्री कुञ्जल शुभेच्छु लुईटेल (२०७९)
१५. सुश्री प्रतिष्ठा केसी (२०८०)

(२४) नइ देरुनीखपू बाल चित्रकला पुरस्कार

(दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री रिया तण्डुकार (२०६६)
२. सुश्री श्रेया धिताल (२०६७)
३. सुश्री छेतेन डोका शेर्पा (२०६८)
४. सुश्री आयुष्मा रञ्जित (२०६९)
५. निहारिका पन्त (२०७०)
६. श्री असलराज तिमिसना (२०७१)
७. श्री सौजन्य श्रेष्ठ (२०७३)
८. श्री विमल शाही (२०७५)
९. सुश्री सन्ध्या खत्री (२०७६)
१०. श्री देभान्स अग्रवाल (२०७७)
११. सुश्री रिकिस्ना ढङ्गोल (२०७८)
१२. सुश्री रेजिना बोहोरा (२०७९)
१३. सुश्री श्रीया गुरुड (२०८०)

(२५) नइ बाल सङ्गीत पुरस्कार

(दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री निर्जला पराजुली (२०६६)
२. श्री राहुल भुजेल (२०६७)
३. सुश्री सरगम बस्नेत (२०६८)
४. सुश्री गरिमा ज्ञवाली (२०६९)
५. श्री डेकेन्द्र थापा (२०७०)
६. श्री निर्मित विष्ट (२०७१)
७. सुश्री किम्ती श्रेष्ठ (२०७३)
८. सुश्री पालिस्था नापित (२०७५)
९. श्री प्रोसेस पाण्डे (२०७६)
१०. सुश्री सफलता श्रेष्ठ (२०७७)
११. श्री सन्देश पौडेल (२०७८)
१२. सुश्री ईशा प्रजापति (२०७९)
१३. सुश्री सानवी यादव (२०८०)

(२६) नइ देरुनीखपू बाल नृत्य पुरस्कार

(दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री इप्सु ढकाल (२०६६)
२. सुश्री प्रिशु शर्मा (२०६७)
३. श्री यज्जु श्रेष्ठ (२०६८)
४. सुश्री प्रतिष्ठा पौडेल (२०६९)
५. सुश्री पल्पसा मानन्धर (२०७०)
६. सुश्री जिया जोशी (२०७१)
७. सुश्री श्रीया शाक्य (२०७३)
८. सुश्री स्वन्ति श्रेष्ठ (२०७४)
९. सुश्री लुँस्वां मानन्धर (२०७६)
१०. सुश्री अदिति उपाध्याय (२०७७)
११. सुश्री रसु पन्त (२०७८)

१२. सुश्री कृष्णा दुङ्गाना (२०७९)

१३. सुश्री अनिका महर्जन (२०८०)

(२७) नइ देरुनीखपू बाल खेलकुद पुरस्कार

(दस हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री रमिता चौधरी (२०६६)

२. सुश्री विश्वरूपा बूढा (२०६७)

३. श्री संसारविक्रम थापा (२०६८)

४. सुश्री शकुन्तला ठगुन्ना (२०६९)

५. विमला चौधरी (२०७०)

६. सुश्री शर्मिला गाहामगर (२०७१)

७. श्री कमलबहादुर थापामगर (२०७३)

८. श्री निसान पन्थी (२०७५)

९. श्री ऋषान्त घिमिरे (२०७७)

१०. सुश्री नयना शाक्य (२०७८)

११. सुश्री आहाना कार्की (२०७९)

१२. सुश्री सुप्रिया ऐर (२०८०)

(२८) नइ देरुनीखपू कोपिला गायन पुरस्कार

(सात हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री प्रियाञ्जली शर्मा (२०६६)

२. श्री जलज प्रजापति (२०६७)

३. श्री कुनाल श्रेष्ठ मलेकु (२०६८)

४. सुश्री सुदृष्टि राई (२०६९)

५. प्रतिस्ना केसी (२०७०)

६. सुश्री प्रकृति मानन्धर (२०७१)

७. सुश्री एन्जेल राई (२०७३)

८. सुश्री रनिसा सुनुवार (२०७४)

९. सुश्री हिमानी प्रधान (२०७५)

१०. सुश्री रेवती महर्जन (२०७६)

११. श्री समीर डड्गोल (२०७७)
१२. सुश्री सिचु मानन्धर (२०७८)
१३. सुश्री काव्या शिवाकोटी (२०८०)

(२९) नइ देरुनीखपू कोपिला नृत्य पुरस्कार

(सात हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री मार्टिना महर्जन (२०६६)
२. सुश्री जोफेन लामा (२०६७)
३. सुश्री उर्मिला गुरुङ (२०६८)
४. सुश्री डेचेन लामा (२०६९)
५. पल्पसा रञ्जितकार (२०७०)
६. सुश्री कशिष शाक्य (२०७१)
७. सुश्री सम्राज्ञीश्री बस्नेत (२०७३)
८. सुश्री सगुन श्रेष्ठ (२०७४)
९. सुश्री अपेक्षा शेरचन (२०७५)
१०. सुश्री सुप्रिया विष्ट (२०७६)
११. सुश्री युकी कुँवर (२०७७)
१२. सुश्री नासिका ठकुरी (२०७८)
१३. सुश्री ऋषिका घिमिरे (२०७९)
१४. सुश्री सुधा तामाङ (२०८०)

(३०) नइ देरुनीखपू चिचिला पुरस्कार

(पाँच हजार रुपियाँ राशि)

१. सुश्री अतिथि गौतम केसी (२०६७)
२. श्री उत्प्रेम जोजिजु (२०६८)
३. सुश्री अग्रिया सिंह (२०६९)
४. सुश्री सोनी विश्वकर्मा (२०७०)
५. सुश्री प्रयत्ना सिलवाल (२०७१)
६. सुश्री प्रिन्सा विश्वकर्मा (२०७३)

७. सुश्री स्निग्धा देवकोटा (२०७४)
८. सुश्री स्वीकृति दाहाल (२०७५)
९. सुश्री कृति राई (२०७६)
१०. सुश्री दृशना महर्जन (२०७७)
११. सुश्री श्रीना महर्जन (२०७८)
१२. सुश्री श्रेष्ठी दाहाल (२०७९)
१३. सुश्री मानषी भण्डारी (२०८०)

युवा पुरस्कारबाट पुरस्कृतहरू

(१) नइ खरा सुरभि पुरस्कार

(अन्ध अपाङ्ग : पचास हजार रुपियाँ राशि)

१. श्री वीरेन्द्रराज पोखरेल (२०६८)
२. श्री नरबहादुर लिम्बू (२०६८)
३. श्री कुमार थापा (२०६९)
४. श्री मोहनसुन्दर श्रेष्ठ (विशेष : २०७०)

(२) नइ गणेशदुर्गा पुरस्कार

(नेपालबाहिरका नेपाली भाषाका कृतिकार : बीस हजार रुपियाँ राशि)

१. श्री नीना राई, दार्जिलिङ, भारत, (सन् २००९)
२. श्री दीप्स शाह र श्री उमा सुवेदी, इजरायल (सन् २०१०)
३. श्री गोपीकृष्ण प्रसाई र जया राई, बेलायत (सन् २०११)
४. श्री नगेन्द्र न्यौपाने, अमेरिका (सन् २०१२)

(३) नइ भाजप पुरस्कार

(साहित्य : बीस हजार रुपियाँ राशि)

१. डा.रवीन्द्र समीर (२०६६)
२. श्री गिरिराज आचार्य (२०६७)
३. श्री केशव आचार्य (२०६८)
४. श्रीमती शीला पन्त (२०६९)
५. श्री रामप्रसाद पन्त (२०७०)

(४) नइ ईश्वर बराल पुरस्कार

(समालोचना : बीस हजार रुपियाँ राशि)

१. प्रा.डा.महादेव अवस्थी (२०६७)
२. डा.देवीप्रसाद सुवेदी (२०६८)
३. प्रा.डा.जयराज पन्त (२०६९)
४. डा.लक्ष्मणप्रसाद गौतम (२०७०)

(५) नइ कोइलीदेवी पुरस्कार

(सङ्गीत : बीस हजार रुपियाँ राशि)

१. श्री विमला राई (२०५८)
२. श्री रविन शर्मा (२०५९)
३. श्री लोचन भट्टराई (२०६०)
४. श्री सुनिता सुब्बा (२०६१)
५. श्री लासिमित राई २०६२)
६. श्री हरिदेवी कोइराला (२०६३)
७. श्री देविका वन्दना (२०६४)
८. श्री कोमल वली (२०६५)
९. श्री रामा मण्डल (२०६६)
१०. श्री धीरज राई (२०६७)
११. श्री चन्दन लम्जेल (२०६८)
१२. श्री डेजी बराइली (२०६८)
१३. श्री न्ह्यू बज्राचार्य (२०६९)
१४. श्री जुजुकाजी रञ्जितकार (२०७०)

(नइ एकेडेमीका युवा पुरस्कारहरू २०७० सालपछि स्थगित भएका छन्)

रजत महोत्सव, पुरस्कार र पदक

नइ एकेडेमीले २०७७-७८ साल एक वर्षसम्म विविध सभासमारोह गरेर 'नइ रजत महोत्सव' सुसम्पन्न गरेको थियो ।

नइले १०१ वर्षीय वाङ्मय शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशीको संयोजकत्वमा 'नइ रजत महोत्सव' सानदार रूपमा मनाएको थियो । कोरोना (कोभिड) को महामारीका कारण तत्कालीन समयसँगको लुकामारी गरेर पनि महोत्सवलाई भव्यता दिइएको थियो

नइ रजत महोत्सवका अवसरमा २०७८ असोज २३ गते प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीलाई 'महासमालोचक'को उपाधि र पाँच लाख रुपियाँ राशिका साथ 'नइ रजत महोत्सव पुरस्कार'ले विभूषित गरिएको थियो । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटापछिका सबैभन्दा बलिया, स्थापित र उचाइ प्राप्त गरेका स्रष्टाका रूपमा डा.त्रिपाठीको नाउँ उल्लेख हुन्छ ।

नइ एकेडेमीले 'नइ रजत महोत्सव'का अवसरमा डा.कपिलदेव उपाध्यायको नाउँको सुरुको अक्षर जोडेर पचास हजार रुपियाँ राशिको 'नइ कपिल शोध पुरस्कार'को स्थापना गरेको छ ।

राष्ट्रकवि माधव घिमिरे, वाङ्मय शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशी, जनराष्ट्रकवि ईश्वरवल्लभ, महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी, नेपाली साहित्यका विश्व नारीरत्न डा.वानीरा गिरीमध्ये कुनै एको योगदानका विषयमा विद्यावारिधि गर्ने या नइ एकेडेमीबारे ग्रन्थ लेख्ने शोधार्थीलाई 'नइ कपिल शोध पुरस्कार' समर्पण गरिनेछ ।

रजत महोत्सव पदक

नइ एकेडेमीको रजत महोत्सवका अवसरमा नइ एकेडेमीको प्रतिष्ठा, गरिमा र महिमाको उचाइ अभिवृद्धिका लागि विशिष्ट योगदान पुऱ्याएबापत देशदेशान्तरका ४१० जना महानुभावहरूलाई २०७८ साल असोज २३ गते 'नइ रजत महोत्सव पदक' समर्पण गरिएको थियो—

१. श्री अजिता सिम्खडा (बेलायत)
२. श्रीमती अञ्जु कार्की
३. श्री अणुराज जोशी
४. श्रीमती अनिता तुलाधर
५. श्रीमती अनुकृतिका
६. श्रीमती अनुराधा पौडेल (फ्रान्स)
७. सुश्री अप्सरा दाहाल (भारत)
८. श्रीमती अप्सरा पुडासैनी
९. श्री अमर मगर मिरिङ्चिङ
१०. श्री अमृतशमशेर थापा
११. श्री अमोद राई (चीन)
१२. डा.अम्बिका अर्याल
१३. श्री अरुण खत्री नदी
१४. प्रा.डा.अरुण सायमि
१५. श्री अर्जुन सिटौला (अस्ट्रेलिया)
१६. श्री अर्जुनबहादुर श्रेष्ठ
१७. डा.अलका आत्रेय चुडाल (अस्ट्रिया)
१८. सुश्री अस्मिता केसी
१९. श्री आदित्य शर्मा
२०. सुश्री आयुष्मा तिवारी
२१. श्री आयुष्मान शाक्य
२२. श्री आरडी प्रभास चटौत

२३. श्रीमती इन्दिरा दीक्षित
२४. श्री इन्द्र खत्री
२५. श्री इन्द्रबहादुर मल्ल
२६. श्रीमती ईश्वरी गौतम
२७. श्रीमती उन्नति बोहरा 'शीला'
२८. श्री उपेन्द्र सुवेदी
२९. श्रीमती उमा आचार्य
३०. श्रीमती उमा कार्की (अस्ट्रेलिया)
३१. श्री उमेश पाण्डे
३२. श्री उमेशलाल श्रेष्ठ
३३. प्रा.डा.उषा ठाकुर
३४. श्रीमती उषा शेरचन
३५. श्रीमती ऋचा लुईटेल
३६. श्री ऋषान्त घिमिरे
३७. श्री ओम खत्री
३८. श्रीमती ओमकुमारी बन्जारा रानाभाट
३९. डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाई
४०. श्री कपिल घिमिरे
४१. श्री कमल थापा
४२. श्री कमलराज उपाध्याय
४३. श्रीमती करुणा झा
४४. श्रीमती कल्पना आडबुहाड
४५. श्रीमती कल्पना घिमिरे नूरिस्सौँ (फ्रान्स)
४६. श्रीमती कविता राई
४७. प्रा.डा.कविता लामा (भारत)
४८. श्री कवीन्द्र सिटौला (अमेरिका)
४९. श्री काजी रोशन
५०. डा.कान्ता भट्टराई

५१. श्रीमती कामु उप्रेती (बेलायत)
५२. श्रीमती किरण आचार्य
५३. सुश्री कीर्ति पोखरेल
५४. श्री कुमार यात्रु
५५. श्री कुश ढकाल
५६. श्री कुसुम गौतम (म्यानमार)
५७. श्री कुसुम ज्ञवाली (क्यानडा)
५८. ई.कुसुमाकर शर्मा गौतम (क्यानडा)
५९. सुश्री कृति राई
६०. श्री कृष्ण बजगाई (बेलायत)
६१. श्री कृष्णप्रसाद मर्सानी
६२. श्री कृष्ण मल्ल
६३. श्री कृष्णागोपाल श्रेष्ठ
६४. श्री कृष्णप्रसाद बस्याल
६५. श्री कृसु क्षेत्री
६६. श्री केके कर्माचार्य
६७. प्रा.केशव सुवेदी
६८. श्रीमती केशरी बज्राचार्य
६९. श्री केशवप्रसाद पुडासैनी
७०. श्री केशव सिग्देल
७१. सुश्री कोमल वली
७२. श्री कोमल मल्ल (बेलायत)
७३. श्री खगेन्द्र खत्री
७४. श्री खगेन्द्र गिरी 'कोपिला'
७५. श्री खगेन्द्र पाठक (बेलायत)
७६. श्री खगेन्द्रप्रसाद नेपाल
७७. श्रीमती गङ्गा कर्माचार्य पौडेल
७८. श्रीमती गङ्गा सुवेदी

७९. श्री गणेश रसिक
८०. श्रीमती गायत्री घर्तीमगर
८१. श्रीमती गायत्री श्रेष्ठ
८२. प्रा.डा.गार्गी शर्मा
८३. श्रीमती गीता कार्की
८४. श्रीमती गीता खत्री (अमेरिका)
८५. श्रीमती गीता बाराकोटी (क्यानडा)
८६. श्रीमती गीताञ्जली श्रेष्ठ (अमेरिका)
८७. श्री गुणराज प्याकुच्याल
८८. श्री गेहेन्द्रमान अमात्य
८९. श्री गोपाल ऋ
९०. श्री गोपाल थपलिया
९१. श्री गोपाल पराजुली 'गरिमा'
९२. श्री गोपालप्रसाद पराजुली
९३. श्री गोपाल बस्नेत
९४. श्री गोपीकृष्ण प्रसाई
९५. श्री गोवर्द्धन पूजा (अमेरिका)
९६. डा.गौरीशङ्करलाल दास
९७. श्री घनबहादुर थापामगर (बेलायत)
९८. श्री घनश्याम राजकर्णिकार
९९. श्री चन्द्रिकानन्द खरेल
१००. श्री चिनियाँराज श्रेष्ठ
१०१. श्री चूडामणि रेग्मी
१०२. श्री छविरमण सिलवाल
१०३. प्रा.डा.जगदीशचन्द्र रेग्मी
१०४. श्री जङ्गबहादुर शाह
१०५. श्री जयदेव भट्टराई
१०६. श्रीमती जयन्ती श्रेष्ठ प्रधान

१०७. श्री जर्ज जोसेफ
 १०८. श्रीमती जलेश्वरी श्रेष्ठ
 १०९. श्री जाकिर हुसैन जैकी मोजाहु
 ११०. श्री जीवन आले
 १११. श्री जीवन लावर (भारत)
 ११२. श्री जीवन श्रेष्ठ
 ११३. श्रीमती जुनु निरौला
 ११४. श्री जुनु श्रेष्ठ
 ११५. ई.जुली प्रसाई (अमेरिका)
 ११६. श्री ज्योतिप्रसाद अधिकारी
 ११७. श्री ज्योति निरौला
 ११८. प्रा.डा.ज्योति शर्मा
 ११९. श्री टङ्क सुब्बा (चीन)
 १२०. प्रा.ठाकुर पराजुली
 १२१. श्री ठाकुर बेलवासे
 १२२. श्री डीआर राई
 १२३. श्री ढण्डुराज घिमिरे
 १२४. सुश्री तर्कना शर्मा
 १२५. श्री तारानाथ दाहाल
 १२६. श्री ताराप्रसाद चापागाई (युएई)
 १२७. श्री तुलसीराम अर्याल
 १२८. श्री तुलसीहरि कोइराला
 १२९. श्री तेजनारायण शेर्पा
 १३०. श्री तोयानाथ ओडारी
 १३१. श्री दयानन्द चौधरी
 १३२. श्री दिनेश घले
 १३३. श्री दिनेश बर्देवा
 १३४. श्री दिलनाथ गिरी

१३५. डा.दिलीप उप्रेती (बेलायत)
१३६. प्रा.डा.दिवाकर प्रधान (भारत)
१३७. श्री दीनानाथ शर्मा
१३८. प्रा.दीपक जङ्गम
१३९. ई.दीपकराज प्रसाई (अमेरिका)
१४०. डा.दीपा पाण्डे
१४१. श्री दीपेन्द्र केसी (बेल्जियम)
१४२. प्रा.डा.दीर्घराज घिमिरे
१४३. डा.दुबसु क्षेत्री
१४४. श्रीमती दुर्गा पौडेल
१४५. सुश्री दुर्गा बनवासी
१४६. श्रीमती दुर्गादेवी नेपाल
१४७. श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत)
१४८. सुश्री दृशना महर्जन
१४९. श्री देभान्स अग्रवाल
१५०. श्री देवराज राई (चीन)
१५१. डा.देवीप्रसाद खनाल
१५२. डा.देवीप्रसाद सुवेदी
१५३. डा.दैवकी तिमिल्सिना (भारत)
१५४. श्री नगेन्द्र थापा
१५५. श्री नन्दकुमार प्रसाई
१५६. श्रीमती नमिता सिंह
१५७. श्री नरेन्द्रराज पौडेल
१५८. मा.नरोत्तम वैद्य
१५९. श्री नवराज अधिकारी
१६०. श्रीमती नानू पन्त
१६१. श्रीमती नारा जोशी
१६२. श्री नारायणकुमार आचार्य

१६३. श्री नारायणप्रसाद रेग्मी
 १६४. श्रीमती निकेतिका घिमिरे (बेलायत)
 १६५. सुश्री निरुपा प्रसून
 १६६. श्री निरोधराज पाण्डे
 १६७. श्रीमती निहारिकालक्ष्मी शाही (जापान)
 १६८. श्रीमती नीनू सत्याल
 १६९. श्रीमती नीमा काफ्ले
 १७०. श्री नीर शाह
 १७१. श्रीमती पद्मावती सिंह
 १७२. श्री पवनकुमार ओझा
 १७३. श्रीमती पार्वता सिटौला उप्रेती (बेलायत)
 १७४. श्रीमती पार्वती नेपाल
 १७५. श्रीमती पुनम ऋ
 १७६. श्री पुरुषोत्तम श्रेष्ठ
 १७७. श्री पुष्प बरुवाल (नेदरल्यान्ड)
 १७८. प्रा.डा.पुष्प शर्मा (भारत)
 १७९. श्रीमती पुष्पा थापा
 १८०. श्री पूर्ण बन्धन (डेनमार्क)
 १८१. श्री पूर्ण लामा गोले
 १८२. श्री पूर्णलाल श्रेष्ठ
 १८३. श्री पूर्णिमा जी शाह (चीन)
 १८४. श्री प्रकाश पौडेल माइला (जापान)
 १८५. श्रीमती प्रतिभा पौडेल
 १८६. श्री प्रदीप परियार थापा (अमेरिका)
 १८७. श्री प्रद्युम्न जोशी
 १८८. श्री प्रेम छोट्टा
 १८९. श्री प्रेममान डड्गोल
 १९०. श्री प्रोसेस पाण्डे

१९१. श्री फूलमान बल
१९२. प्रा.बालकृष्ण भट्टराई
१९३. प्रा.डा.बालमानसिंह कार्की
१९४. श्रीमती बालिका गिरी
१९५. श्रीमती बिन्दु ठकाल
१९६. श्री बुद्धिसागर घिमिरे (न्युजिल्यान्ड)
१९७. श्री ब्रजेश खनाल
१९८. श्रीमती भगवती बस्नेत
१९९. सुश्री भद्रकुमारी घले
२००. श्री भरत जङ्गम
२०१. श्री भरतमणि सुवेदी
२०२. श्री भरतराज प्रसाई
२०३. श्री भवानी क्षत्री
२०४. श्रीमती भागीरथी श्रेष्ठ
२०५. श्री भाष्करराज राजकर्णिकार
२०६. श्री भीष्म प्रसाई
२०७. श्रीमती मञ्जु गुरुड (द.कोरिया)
२०८. श्रीमती मञ्जु भण्डारी (बेलायत)
२०९. डा.मञ्जु मिश्र
२१०. डा.मणिन्द्ररञ्जन बराल
२११. प्रा.डा.मथुरा केसी
२१२. श्री मदनकृष्ण श्रेष्ठ
२१३. श्री मदनदास श्रेष्ठ
२१४. श्रीमती मन गहिरे
२१५. श्रीमती मनमाया सिटौला
२१६. श्री मनिराज जोशी
२१७. श्री मनीषा कोइराला
२१८. श्री मनु विश्वकर्मा

२१९. प्रा.डा.महादेव अवस्थी
 २२०. श्री महेश थापा
 २२१. श्री महेश सुवेदी
 २२२. श्री माधव नेपाल
 २२३. प्रा.डा.माधव भट्टराई
 २२४. श्रीमती माया ठकुरी
 २२५. श्रीमती मिथिला देवकोटा
 २२६. श्रीमती मीना देवकोटा
 २२७. श्री मुना श्रेष्ठ
 २२८. श्री मृगनारायण महर्जन
 २२९. श्री मेरिना स्मृति
 २३०. डा.मोदनाथ प्रश्रित
 २३१. श्री मोमिला
 २३२. श्री मोहन आचार्य 'जलद' (बेलायत)
 २३३. प्रा.मोहन सिटौला (अमेरिका)
 २३४. श्री मोहनकृष्ण सापकोटा
 २३५. प्रा.डा.मोहनप्रसाद लोहनी
 २३६. श्री मोहराज शर्मा
 २३७. श्री मौलश्री लिम्बू
 २३८. डा.यञ्जन गैह्रे
 २३९. श्रीमती यमु शर्मा सुब्बा (अमेरिका)
 २४०. श्रीमती यमुना प्रधानाङ्ग
 २४१. श्रीमती यशोदा अधिकारी
 २४२. श्री यादव भट्टराई
 २४३. सुश्री युकी कुँवर
 २४४. श्री युवराज अधिकारी 'स्मरण'
 २४५. श्री रचना सिंह
 २४६. डा.रजनी ढकाल

२४७. सुश्री रञ्जना निरौला
 २४८. श्रीमती रञ्जिता सिटौला (अमेरिका)
 २४९. श्रीमती रत्नदेवी राणा
 २५०. श्रीमती रमा पराजुली देवकोटा (स्विटजरल्यान्ड)
 २५१. श्री रमा सिंह
 २५२. डा. रवीन्द्र समीर
 २५३. सुश्री रश्मि रिमाल
 २५४. श्रीमती रश्मिला कवाड (जर्मनी)
 २५५. श्री राजन कार्की
 २५६. डा. राजेन्द्र उप्रेती (बेलायत)
 २५७. प्रा. डा. राजेन्द्र विमल
 २५८. श्री राजेन्द्र सिग्देल
 २५९. प्रा. डा. राज्यश्री श्रेष्ठ
 २६०. श्रीमती राधिका गुरागाई
 २६१. श्री राधिका दासी
 २६२. श्रीमती राधिका दाहाल
 २६३. श्री राधेश्याम भट्टराई
 २६४. श्री रामचन्द्र घिमिरे
 २६५. श्री रामचन्द्र तिमोथी
 २६६. प्रा. डा. रामप्रसाद उप्रेती
 २६७. डा. रामप्रसाद पोखरेल
 २६८. डा. रामभक्त ठाकुर
 २६९. श्री राहुल प्रसाई (अमेरिका)
 २७०. श्रीमती रुकु कार्की
 २७१. श्री रुद्र चुडाल (अस्ट्रिया)
 २७२. श्री रुमु न्यौपाने
 २७३. श्रीमती रूपा प्रसाई
 २७४. श्रीमती रूपा सरोद न्यौपाने

२७५. श्रीमती रेखा खत्री
२७६. सुश्री रेवती महर्जन
२७७. श्री रेणुप्रसाद पाण्डे
२७८. प्रा.डा.लक्ष्मणप्रसाद गौतम
२७९. श्रीमती लक्ष्मी उप्रेती
२८०. श्रीमती लक्ष्मी उप्रेती 'वनिता'
२८१. श्रीमती लक्ष्मीअप्सरा पाण्डे
२८२. श्रीमती लक्ष्मीकुमारी घिमिरे
२८३. श्रीमती लक्ष्मीदेवी राजभण्डारी
२८४. श्रीमती ललिता 'दोषी'
२८५. श्री लवप्रसाद भण्डारी
२८६. श्री लालगोपाल सुवेदी (अमेरिका)
२८७. श्री लालीकुमार श्रेष्ठ
२८८. श्रीमती लीला जोसेफ
२८९. श्रीमती लीला राना
२९०. सुश्री लुँस्वां मानन्धर
२९१. श्री वसन्त राय क्षत्री
२९२. श्री वसन्तकुमार चौधरी
२९३. श्रीमती वसुधा पोखरेल
२९४. महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
२९५. श्री विक्रम शिवभक्ति
२९६. श्री विजय हितान (बेलायत)
२९७. श्री विज्ञान प्रसाई
२९८. श्री विनम पोखरेल
२९९. श्री विनोद गौतम
३००. श्री विनोद स्पन्दन (पोर्चुगल)
३०१. श्रीमती विमला कोइराला
३०२. श्रीमती विमला तुम्खेवा

३०३. श्री विवश पोखरेल
३०४. श्री विश्ववल्लभ
३०५. श्री विश्वासदीप तेगेल (बेलायत)
३०६. डा.विष्णु केसी
३०७. श्री विष्णु पन्थी (म्यानमार)
३०८. श्री विष्णुभक्त प्रसाई
३०९. डा.विष्णुमाया परियार (अमेरिका)
३१०. श्रीमती विष्णुमाया विभू (नर्वे)
३११. प्रा.डा.वीणा पौडेल
३१२. श्री वीणा सिंहना
३१३. श्री वेञ्जामिन आइसेक (भारत)
३१४. ई.शङ्कर गिरी
३१५. ई.शङ्करनाथ रिमाल
३१६. प्रा.डा.शशि शर्मा
३१७. सुश्री शशिकला तिवारी
३१८. सुश्री शशिकला मानन्धर
३१९. श्रीमती शान्ति राई
३२०. श्रीमती शान्ति रिसाल
३२१. डा.शान्तिमाया गिरी
३२२. श्रीमती शीला पन्त
३२३. श्री शेषराज सिवाकोटी
३२४. डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल
३२५. श्रीमती शोभा खतिवडा काफ्ले
३२६. श्री श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'
३२७. सुश्री श्रीना न्यौपाने
३२८. सुश्री श्रेष्ठ प्रिया पत्थर
३२९. श्रीमती सकुन ज्वाली (अमेरिका)
३३०. डा.सञ्जय पोखरेल

३३१. प्रा.डा.सञ्जय बान्तवा राई (भारत)
३३२. श्रीमती सञ्जु बजगाई (बेलायत)
३३३. शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशी
३३४. श्री सनत रेग्मी
३३५. श्री सन्तु श्रेष्ठ
३३६. श्री सन्तोष देवकोटा
३३७. श्री सन्तोष शर्मा
३३८. सुश्री सन्ध्या खत्री
३३९. श्रीमती सन्ध्या पहाडी
३४०. श्रीमती सम्झना थापा घिमिरे (अमेरिका)
३४१. श्री सफलता श्रेष्ठ
३४२. श्री समीर डङ्गोल
३४३. श्री समीर मानन्धर
३४४. श्रीमती सरस्वती शर्मा 'जिज्ञासु'
३४५. श्रीमती सरस्वती जोशी
३४६. श्रीमती सरस्वती श्रेष्ठ 'सरु'
३४७. श्रीमती सरिता पाठक (अमेरिका)
३४८. श्रीमती सलोमी लेप्चा तिमोथी
३४९. श्रीमती सविता श्रेष्ठ 'बेहोसी'
३५०. श्रीमती सविना कुँवर
३५१. सुश्री सविना नकमी
३५२. श्रीमती सामु उप्रेती (अस्ट्रेलिया)
३५३. प्रा.डा.सावित्री श्रेष्ठ
३५४. श्रीमती सिन्धुराज्यलक्ष्मी राणा
३५५. डा.सिर्जना शर्मा उप्रेती
३५६. सुश्री सिर्जना शर्मा
३५७. सुश्री सिविरा लामा
३५८. श्रीमती सीता बराल (पोर्चुगल)

३५९. श्रीमती सीमा रोशी (अस्ट्रेलिया)
३६०. श्रीमती सुजाता बस्नेत केसी (अस्ट्रेलिया)
३६१. डा.सुधा श्रेष्ठ (बेलायत)
३६२. श्रीमती सुनिता कार्की
३६३. श्रीमती सुनिता राई (इजरायल)
३६४. श्री सुनील कोइराला
३६५. श्री सुनील सङ्गम (पोर्चुगल)
३६६. सुश्री सुप्रिया विष्ट
३६७. श्री सुमन कार्की
३६८. प्रा.डा.सुमन ढकाल
३६९. श्रीमती सुमन वर्षा
३७०. श्रीमती सुमन शर्मा (अमेरिका)
३७१. श्रीमती सुमना घिमिरे (बेलायत)
३७२. श्रीमती सुमित्रा पाठक (साइप्रस)
३७३. श्रीमती सुमी चौधरी
३७४. श्री सुरबहादुर श्रेष्ठ
३७५. श्री सुरेन उप्रेती (क्यानाडा)
३७६. श्री सुरेन्द्र भट्टराई
३७७. मा.सुरेन्द्रराज गोसाईं
३७८. श्री सुरेशजङ्ग शाह (बेलायत)
३७९. श्री सुविन रिमाल
३८०. श्री सुशील घिमिरे
३८१. श्रीमती सुशीला तामाङ
३८२. श्रीमती सुशीला दली
३८३. श्रीमती सुषमा केसी श्रेष्ठ
३८४. श्रीमती सुषमा कोइराला
३८५. श्री सृजन लम्साल
३८६. सुश्री सोइना दाहाल

३८७. श्री सोफी सुनुवार
 ३८८. प्रा.सोमनाथ घिमिरे
 ३८९. प्रा.डा.सोमप्रसाद खतिवडा
 ३९०. श्रीमती सोमादेवी घिमिरे (बेलायत)
 ३९१. डा.सोहन घिमिरे (बेलायत)
 ३९२. श्री सौगात गौतम
 ३९३. श्रीमती स्मृति अधिकारी
 ३९४. श्री हरि ओडारी
 ३९५. श्री हरि रानामगर
 ३९६. डा.हरिप्रसाद पोखरेल 'मानसाग्नि'
 ३९७. श्री हरिवंश आचार्य
 ३९८. श्री हरिसिंह थापा (बेलायत)
 ३९९. श्री हरिहर विरही
 ४००. श्री हिक्मत थापा (अफ्रिका)
 ४०१. डा.हिमांशुप्रसाद नेपाल
 ४०२. श्रीमती हिरण्यकुमारी पाठक
 ४०३. श्री हिरण्यलाल श्रेष्ठ
 ४०४. श्री हेम पाठक (अमेरिका)
 ४०५. श्री हेम सुवेदी
 ४०६. श्री हेमन्त परदेशी (कतार)
 ४०७. श्रीमती हेमन्ती जोशी
 ४०८. डा.हेमराज कोइराला
 ४०९. श्रीमती हेमा मानन्धर
 ४१०. डा.ज्ञानेन्द्रचन्द्र श्रेष्ठ

नइ कीर्ति रत्न

नइ एकेडेमीको कीर्ति, गरिमा र महिमाको अभिवृद्धिका लागि विशिष्ट योगदान पुऱ्याएबापत देशदेशान्तरका निम्न लिखित स्रष्टाहरूलाई २०८० साल वैशाख ३० गते 'नइ कीर्ति रत्न' अलङ्कार अर्पण गरियो-

१. श्री अणुराज जोशी
२. सुश्री अप्सरा दाहाल (भारत)
३. श्रीमती अप्सरा पुडासैनी
४. श्री अमरकुमार प्रधान
५. डा.अम्बिका अर्याल
६. श्री अशेष मल्ल
७. श्री आयुष्मान शाक्य 'सम्मान'
८. श्री आरपी गाउँले
९. श्रीमती इन्दिरा दीक्षित
१०. श्रीमती ईशा शाह
११. श्रीमती ईश्वरी गौतम
१२. श्री उत्तम भेटुवाल
१३. श्री उदय निरौला
१४. श्री उपेन्द्र सुवेदी
१५. श्रीमती उमा कार्की (अस्ट्रेलिया)
१६. प्रा.डा.उषा ठाकुर
१७. प्रा.डा.ऋषिराम शर्मा

१८. श्रीमती ओमकुमारी बन्जारा रानाभाट
१९. श्री ओमप्रकाश अधिकारी
२०. श्री कन्चन पुडासैनी
२१. श्री कमल रिजाल
२२. श्रीमती कल्पना आडबुहाड (बेलायत)
२३. श्रीमती कल्पना खरेल
२४. श्री कालीप्रसाद रिजाल
२५. श्री किरण आचार्य
२६. श्री कुसुम गौतम (म्यानमार)
२७. डा.कुसुमाकर शर्मा गौतम (क्यानडा)
२८. श्री कृष्ण बजगाई (बेलायत)
२९. श्री केदार शाक्य
३०. प्रा.केशव सुवेदी
३१. श्री कोमल मल्ल (बेलायत)
३२. श्री खगेन्द्र गिरी कोपिला
३३. श्री खगेन्द्रराज सिटौला
३४. श्रीमती गङ्गा कर्माचार्य पौडेल
३५. श्रीमती गङ्गा लिगल
३६. श्रीमती गायत्री घर्तीमगर
३७. श्रीमती गायत्री चापागाई
३८. श्रीमती गायत्री श्रेष्ठ
३९. प्रा.डा.गार्गी शर्मा
४०. श्री गिरिराज आचार्य
४१. श्रीमती गीता आचार्य
४२. श्रीमती गीता खत्री (अमेरिका)
४३. श्रीमती गीता निरौला भण्डारी
४४. श्री गेहेन्द्रमान अमात्य
४५. श्री गोपाल ऋ

४६. श्री गोपाल पराजुली
४७. श्री गोपालप्रसाद थपलिया
४८. श्री गोपीकृष्ण प्रसाई
४९. श्री गोविन्द गिरी प्रेरणा (अमेरिका)
५०. श्री गोविन्दराज विनोदी
५१. श्रीमती चित्रा पौड्याल
५२. श्री छविरमण सिलवाल
५३. श्री छवि वैरागी घिमिरे
५४. डा.जगमान गुरुड
५५. डा.जयन्ती रूपाखेती पौडेल
५६. श्री जाकिर हुसैन जैकी मोजाहु
५७. श्री जेबी खत्री
५८. श्रीमती ज्ञानु अधिकारी
५९. श्री टङ्कबहादुर आलेमगर
६०. श्री टेकनारायण रिमाल कौशिक (म्यानमार)
६१. श्री ठाकुर शर्मा भण्डारी
६२. प्रा.डा.डिल्लीराज शर्मा
६३. श्री डीआर राई
६४. श्री तारानाथ दाहाल
६५. श्री ताराप्रसाद चापागाई (युएई)
६६. डा.तुलसी भट्टराई
६७. श्री त्रिभुवनचन्द्र वाग्ले
६८. श्री दीनानाथ शर्मा
६९. श्री दीपेन्द्र केसी (बेल्जियम)
७०. श्री दीप्स शाह
७१. श्रीमती दुर्गा पौड्याल
७२. सुश्री दुर्गा वनवासी
७३. श्री देवराज कार्की मिलन

७४. डा.देवीप्रसाद सुवेदी
७५. श्री धनकुटे कान्छा
७६. श्री धनराज गिरी
७७. श्री नगेन्द्र न्यौपाने (अमेरिका)
७८. श्री नवराज पहाडी
७९. श्री नारा जोशी
८०. श्रीमती निर्मला कोइराला
८१. श्री पवन आलोक
८२. श्रीमती पार्वती शर्मा
८३. श्री पिडुकी गुरुड
८४. सुश्री पिमला न्यौपाने
८५. प्रा.पुरुषोत्तम दाहाल
८६. श्रीमती प्रभा बराल
८७. श्री प्रमोद प्रधान
८८. श्री प्रमोद सारङ्ग (द.कोरिया)
८९. श्रीमती प्रीति आत्रेय ज्ञवाली (कम्बोडिया)
९०. प्रा.डा.प्रेम खत्री
९१. श्री प्रेमप्रकाश फलाहारी
९२. श्री प्रेममान डड्गोल
९३. श्री प्रेमविनोद नन्दन
९४. डा.बमबहादुर थापा जिताली
९५. श्रीमती बालिका गिरी
९६. श्रीमती बिन्दु अधिकारी ढकाल
९७. श्रीमती भगवती बस्नेत
९८. सुश्री भद्रकुमारी घले
९९. श्री भरत जड्गम
१००. श्रीमती भवानी खतिवडा
१०१. श्रीमती भागीरथी श्रेष्ठ

१०२. श्री भानुप्रकाश जोशी
 १०३. श्रीमती मञ्जुश्री गिरी
 १०४. नाट्यभूषण श्री मदनदास श्रेष्ठ
 १०५. श्री मधुसूदनप्रसाद घिमिरे
 १०६. श्री मन गहिरे
 १०७. श्री मनिराज जोशी
 १०८. प्रा.डा.महादेव अवस्थी
 १०९. श्री महेश सुवेदी
 ११०. डा.महेश्वर शर्मा
 १११. श्री माधव वियोगी
 ११२. श्रीमती मायादेवी शर्मा
 ११३. प्रा.मुकुन्दशरण उपाध्याय
 ११४. श्री मुकुन्द शर्मा चालिसे
 ११५. श्री मुना श्रेष्ठ
 ११६. डा.मोदनाथ प्रश्रित
 ११७. श्री मोहन आचार्य 'जलद' (बेलायत)
 ११८. श्री मोहन दुवाल
 ११९. प्रा.डा.मोहन लोहनी
 १२०. श्री मोहनराज खनाल (म्यानमार)
 १२१. प्रा.मोहन सिटौला (अमेरिका)
 १२२. श्रीमती यमुना प्रधानाङ्ग 'मुना'
 १२३. श्रीमती यशोदा अधिकारी
 १२४. श्री यादव भट्टराई
 १२५. श्री युवराज घिमिरे
 १२६. श्री युवराज नयाँघरे
 १२७. श्रीमती रम्भा पौडेल
 १२८. श्रीमती रश्मि मैनाली (अमेरिका)
 १२९. सुश्री रश्मि रिमाल

१३०. डा.राजकिशोर सिंह
 १३१. ई.डा.राजेन्द्र पौडेल
 १३२. श्रीमती राधिका दाहाल
 १३३. प्रा.रामकुमार पाँडे
 १३४. श्री रामनारायण देव
 १३५. प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती
 १३६. डा.रामप्रसाद दाहाल
 १३७. डा.रामभक्त ठाकुर
 १३८. श्रीमती रुकु कार्की
 १३९. श्रीमती रूपा न्यौपाने
 १४०. श्रीमती रूपा रिसाल चालिसे
 १४१. श्रीमती रेशु गौतमाचार्य
 १४२. प्रा.डा.लक्ष्मणप्रसाद गौतम
 १४३. श्रीमती लक्ष्मीअप्सरा पाण्डे
 १४४. श्रीमती ललिता 'दोषी'
 १४५. श्री लवप्रसाद भण्डारी
 १४६. डा.लेखप्रसाद निरौला
 १४७. श्री वासुदेव अधिकारी
 १४८. महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
 १४९. श्री विजयरत्न तुलाधर
 १५०. श्री विजय हितान (बेलायत)
 १५१. प्रा.डा.विजया पन्त
 १५२. श्री विनोद खनाल
 १५३. श्री विमल गिरी (बेल्जियम)
 १५४. श्री विश्वासदीप तिगेला (बेलायत)
 १५५. श्रीमती विष्णुमाया विभू (नर्वे)
 १५६. प्रा.डा.वीणा पौड्याल
 १५७. डा.वीणा हाङ्गखिम (भारत)

१५८. श्री वैरागी काइँला
 १५९. श्रीमती शर्मिला खड्का दाहाल
 १६०. सुश्री शशिकला मानन्धर
 १६१. श्रीमती शान्ति अधिकारी
 १६२. श्रीमती शान्तिकुमारी राई
 १६३. श्रीमती शान्ति शर्मा
 १६४. डा.शालिकराम पौड्याल
 १६५. श्रीमती शिला पन्त
 १६६. प्रा.शिवगोपाल रिसाल
 १६७. श्री शेषमणि आचार्य
 १६८. डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल
 १६९. श्रीमती शोभा काप्ले खतिवडा
 १७०. शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशी (मरणोपरान्त)
 १७१. सुश्री सन्तु श्रेष्ठ
 १७२. श्रीमती समिना खनाल 'पृथा'
 १७३. श्रीमती सम्झना काप्ले (अमेरिका)
 १७४. श्रीमती सरस्वती श्रेष्ठ 'सरु'
 १७५. श्रीमती सरिता पराजुली
 १७६. श्रीमती सबिता श्रेष्ठ 'बेहोसी'
 १७७. डा.साधना पन्त प्रतीक्षा
 १७८. श्रीमती सामु उप्रेती (अस्ट्रेलिया)
 १७९. प्रा.डा.सावित्री कक्षपती
 १८०. प्रा.डा.सावित्री श्रेष्ठ
 १८१. श्रीमती सिन्धु गौतम
 १८२. सुश्री सिर्जना शर्मा
 १८३. श्रीमती सीता विष्ट कार्की सीविका
 १८४. श्रीमती सीमा रोशी (अस्ट्रेलिया)
 १८५. श्रीमती सुनिता राई कन्दडुवा (इजरायल)

१८६. श्रीमती सुनीता कार्की
१८७. श्रीमती सुभद्रा भट्टराई
१८८. प्रा.डा.सुमन ढकाल
१८९. डा.सुमनकुमार रेग्मी
१९०. श्री सुमन शर्मा (अमेरिका)
१९१. श्री सुरेन उप्रेती (क्यानडा)
१९२. प्रा.डा.सुरेन्द्र केसी
१९३. श्री सुरेशजङ्ग शाह (बेलायत)
१९४. श्रीमती सुशीला तामाङ
१९५. श्री स्पन्दन विनोद (पोर्चुगल)
१९६. डा.हरिप्रसाद पोखरेल 'मानसाग्नि'
१९७. श्री हरिप्रसाद बराल
१९८. श्री हरिसिंह थापा (बेलायत)
१९९. श्री हरिहर विरही
२००. श्रीमती हिरण्यकुमारी पाठक
२०१. श्रीमती हेमा मानन्धर

विद्यापदक

नइ एकेडेमीले नेपालको पिछडिएका जिल्लाका विद्यार्थीको कदर हेतु 'नइ विद्यापदक'को स्थापना गरेको छ । बाह्र कक्षामा सर्वोत्कृष्ट हुने एक जिल्लाका एक जना छात्रालाई हरेक वर्ष प्रमाणपत्र र तीस हजार रुपियाँ राशिसहित 'नइ विद्यापदक' प्रदान गरिनेछ ।

क. नइ कपिल विद्यापदक-

सुप्रसिद्ध मनोचिकित्सक डा.कपिलदेव उपाध्यायको नाउँको सुरुको अक्षर जोडेर स्थापना गरिएको जनही तीस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ कपिल विद्यापदक' हुम्ला र बाजुरा जिल्लाका सरकारी विद्यालयबाट बाह्र कक्षामा सर्वोत्कृष्ट हुने एकएक जना छात्रालाई हरेक वर्ष प्रदान गरिनेछ । 'नइ कपिल विद्यापदक'बाट पुरस्कृत हुने छात्रा-

१. श्रीमती सबिता महतारा (हुम्ला- २०७९)
२. सुश्री विपनाकुमारी बूढा (बाजुरा- २०८०)
३. सुश्री नन्दादेवी रोकाय (हुम्ला- २०८०)
४. सुमित्रा बूढा (डोल्पा- २०८१)
५. सौमती शाही (हुम्ला- २०८१)
६. प्रतीक्षा विष्ट (बाजुरा- २०८१)
७. इशारा कोट्टारी (दार्चुला- २०८१)

प्रज्ञा पुरस्कार र प्राध्यापक सम्मेलन पदक

नइ एकेडेमीले 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को उचाइ अभिवृद्धिका साथै नेपाली भाषासाहित्यको अनुसन्धान तथा सिर्जनात्मक संवर्धनमा समर्पित हुनुहुने नेपाल तथा भारतका छब्विस जना प्राज्ञलाई जनही पचास हजार रुपियाँ राशिको 'नइ प्रज्ञा पुरस्कार' तथा 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन पदक'बाट विभूषित गरेको छ—

नइ प्रज्ञा पुरस्कार

१. प्रा.डा. ऋषिराम शर्मा
२. प्रा.डा.कपिलदेव लामिछाने
३. प्रा.डा.कविता लामा
४. प्रा.केशव सुवेदी
५. प्रा.डा.कृष्णराज घतानी
६. प्रा.खेमराज जोशी (मरणोपरान्त)
७. प्रा.डा.चक्रपाणि खनाल
८. प्रा.डा.चूडामणि बन्धु
९. प्रा.डा.जङ्गब चौहान
१०. डा.टेकबहादुर छेत्री
११. प्रा.डा.ताराकान्त पाण्डेय (मरणोपरान्त)
१२. प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ
१३. प्रा.डा.दिवाकर प्रधान
१४. डा.दैवकीदेवी तिम्सिना

१५. प्रा.डा.पुष्प शर्मा
१६. प्रा.डा.भरतकुमार भट्टराई
१७. प्रा.डा.महादेव अवस्थी
१८. डा.रजनी काप्ले ढकाल
१९. डा.राजकुमार क्षत्री
२०. प्रा.डा.लक्ष्मणप्रसाद गौतम
२१. प्रा.डा.लेखप्रसाद निरौला
२२. महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
२३. प्रा.शिवगोपाल रिसाल
२४. डा.सञ्जय राई तथा डा.अरुणा राई
२५. डा.साधना पन्त 'प्रतीक्षा'
२६. डा.हर्कबहादुर शाही

नइ कपिल प्रज्ञा पुरस्कार

'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'का लागि समालोचना या टिप्पणीको विशेष अभिलेख तयार गर्ने प्राज्ञद्वयलाई डा.कपिलदेव उपाध्यायको नाउँको सुरुको अक्षर जोडेर जनही पच्चिस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ कपिल प्रज्ञा पुरस्कार' तथा 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन पदक'बाट विभूषित गरेको छ—

१. डा.अम्बिका अर्याल
२. डा.त्रिभुवन बरई

नइ सेवा पुरस्कार

नइ एकेडेमीले 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को उचाइ अभिवृद्धिका लागि अहोरात्र समर्पित तीन जना श्रमजीवीलाई जनही दस हजार रुपियाँ राशिको 'नइ सेवा पुरस्कार' समर्पण गरेको छ—

१. श्री आयुष्मान शाक्य (अक्षरसाधक)
२. श्री लवप्रसाद भण्डारी (भाषासंशोधक)
३. श्री सुमन कार्की (छापाखाना प्रमुख)

उपाधिहरू

- (१) **राष्ट्रकवि** : माधवप्रसाद घिमिरेलाई नइको सौजन्यमा ताम्रपत्रमा 'राष्ट्रकवि' उल्लेख गरी २०५५ सालमा पाँच लाख रुपियाँ राशिको 'सार्कस्तरीय 'भूपाल प्रज्ञा पुरस्कार' प्रदान गरिएको थियो । त्यसपछि नइको प्रस्तावमा श्री ५ को सरकारबाट २०६० असोज ८ गते घिमिरेलाई 'राष्ट्रकवि'को उपाधि प्रदान गरियो ।
- (२) **नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्न** : नइको संयोजनमा डा. वानीरा गिरीलाई त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा गठित 'विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन'बाट २०७१ जेठ १६ गते प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाद्वारा रथारोहण र पाँच लाख रुपियाँ राशिका साथ 'नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्न'को उपाधिले विभूषित गरिएको थियो ।
- (३) **वाङ्मय शताब्दी पुरुष** : नइको संयोजनमा त्रिमूर्ति निकेतनले डा.सत्यमोहन जोशीलाई २०७१ मङ्सिर १५ गते पाँच लाख रुपियाँ राशिका साथ 'शताब्दी पुरुष'को उपाधिले विभूषित गरेको थियो । साथै नइ एकेडेमी र त्रिमूर्ति निकेतनकै प्रस्तावमा नेपाल सरकारबाट २०७४ साल वैशाख २१ गते डा.जोशीलाई 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष'को उपाधि प्रदान गरिएको थियो ।
- (४) **महासमालोचक** : नइ एकेडेमीद्वारा आफ्नो रजत महोत्सवका अवसरमा २०७८ असोज २३ गते प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीलाई 'महासमालोचक'को उपाधिसहित पाँच लाख रुपियाँ राशिका साथ 'नइ रजत महोत्सव पुरस्कार'ले विभूषित गरिएको थियो ।

त्रिमूर्ति र अरनिकोको सालिक निर्माण

नइ एकेडेमीले आवश्यकताअनुरूप केही विशेष कार्य पनि सम्पादन गर्दै आएको छ । राष्ट्रमा हुन नसकेका तर हुनैपर्ने विविध विशेष कार्यअन्तर्गत नइद्वारा सम्पादन गरिएका त्यस्ता कार्यहरू समाज र राष्ट्रका लागि नै उल्लेखनीय, उदाहरणीय र प्रेरणादायी हुन सकून् भन्ने लक्ष्य नइले लिएको छ ।

नइ एकेडेमीले आफ्नो आदर्शअनुसार त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना र अरनिकोको सालिक निर्माण गरेको छ—

क. त्रिमूर्ति निकेतनको निर्माण

नइ एकेडेमीको संयोजनमा काठमाडौँको सञ्चारग्राममा २०६१ भदौ ११ गते त्रिमूर्ति अर्थात् कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको पूर्णकदको सालिकको स्थापना र त्रिमूर्ति निकेतनको निर्माण गरिएको थियो । राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरेको प्रमुख आतिथ्यमा उक्त भवन र सालिकको अनावरण भएको थियो ।

ख. अरनिकोको सालिक स्थापना

नइ एकेडेमीद्वारा २०६२ मङ्सिर २० गते बौद्ध हर्मिताजस्थित मनुजबाबु मिश्रको निवासको परिसरमा अरनिकोको सालिक स्थापना गरिएको थियो । उक्त सालिकको सत्यमोहन जोशीद्वारा अनावरण गरिएको थियो । नेपालमा अरनिकोको सालिक स्थापना भएको त्यही नै पहिलो हो ।

बालकृष्ण सम शताब्दी महोत्सव

नइको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा बालकृष्ण सम फाउन्डेसनले २०५९ सालमा बालकृष्ण सम शताब्दी महोत्सव मनाएको थियो । त्यस महोत्सवमा संस्थाको गच्छेअनुसारका कार्यक्रमहरू सम्पन्न भयो । त्यसै अवसरमा नाट्यकर्मीहरूमा बालकृष्ण सम शताब्दी सम्मान अर्पित गरिएको थियो ।

बालकृष्ण सम शताब्दी सम्मान

१. श्री श्यामदास वैष्णव
२. श्री हरिप्रसाद रिमाल
३. श्री बेखनारायण महर्जन
४. श्रीमती शान्ति मास्के
५. श्री प्रचण्ड मल्ल
६. श्री सिद्धान्तराम जोशी
७. श्री रुद्रराज पाण्डे
८. श्री गोपालराज मैनाली
९. श्री रवि शाह
१०. श्री जितेन्द्र महत अभिलाषी
११. श्रीमती सुभद्रा अधिकारी
१२. श्री मदनदास श्रेष्ठ
१३. श्रीमती भुवन चन्द
१४. श्रीमती वसुन्धरा भुसाल
१५. श्रीमती शकुन्तला शर्मा

महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव

नइको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा त्रिमूर्ति निकेतनले २०६५ सालको लक्ष्मीपूजादेखि २०६६ साल चैतसम्म विविध कार्यक्रमका साथ महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी महोत्सव मनाएको थियो ।

महोत्सवबाट सम्पन्न मुख्य कार्यक्रमहरू

- महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला महोत्सव
- देवकोटा शताब्दी काव्य महोत्सव
- महाकवि देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालयस्तरीय बाल चित्रकला महोत्सव
- देवकोटा शताब्दी उपत्यका विद्यालयस्तरीय बालकाव्य महोत्सव
- साहित्यिक पत्रकारिताविषयक परिचर्चा एवम् सम्मान
- महाकवि देवकोटा शताब्दी स्नातकोत्तरस्तरीय निबन्ध महोत्सव
- देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तनविषयक साहित्यिक राजनीतिज्ञको सम्मेलन एवम् सम्मान
- पाँचदिने प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

महोत्सवबाट प्रकाशित कृति

१. इन्दिरा प्रसाई : देवकोटा शताब्दी कविता
२. इन्दिरा प्रसाई : देवकोटाको राष्ट्रिय चिन्तन
३. प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी : महाकवि देवकोटा : अनेकका आँखामा

४. जीवा लामिछाने : Picturesque Glimpses : Devkota
५. नरेन्द्रराज प्रसाई : देवकोटाको जीवनशैली
६. नरेन्द्रराज प्रसाई : देवकोटा शताब्दी निबन्ध
७. नरेन्द्रराज प्रसाई : महाकवि देवकोटा
८. डा.मोदनाथ प्रश्रित : महाकवि देवकोटाको वैचारिक विकास
९. प्रा.राजेन्द्र सुवेदी : काव्य, निबन्ध केन्द्रका देवकोटा
१०. शिव रेग्मी : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका निबन्ध
११. डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल : मुनामदन समालोचना

सम्मान, पुरस्कार र पदक

महासम्मान- महाकवि देवकोटाको जीवनमा अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण, सार्थक र ऐतिहासिक सहयोग पुऱ्याउने दिवङ्गत १२ जना महानुभावहरू

सम्मान- २००० सालपूर्व जन्मेका स्रष्टा १०० जनालाई, राजनीतिक क्षेत्रका स्रष्टा २८ जनालाई, साहित्यिक पत्रकार ३ जनालाई, बालसाहित्यकार २ जनालाई, देवकोटाविषयक विद्यावारिधि १० जनालाई, देवकोटालाई रक्तदानकर्ता १ जनालाई, देवकोटा शताब्दीका प्रमुख सहयोगी ६ जनालाई, संस्था तथा सञ्चार ८ जनालाई, नेपालबाहिरका नेपाली भाषाका साहित्यकार ५१ जनालाई, विदेशमा रहेर नेपाली भाषाको सेवा गर्ने नेपाली स्रष्टा १३ जनालाई

पुरस्कार- महाकवि देवकोटा शताब्दी पुरस्कार २ जनालाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी चित्रकला पुरस्कार ११ जनालाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी काव्य पुरस्कार १० जनालाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी निबन्ध पुरस्कार ५ जनालाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी बालकाव्य पुरस्कार १० जनालाई, महाकवि देवकोटा शताब्दी बालचित्रकला पुरस्कार १० जनालाई,

स्वर्णपदक- देवकोटा शताब्दी स्वर्णपदक ८५ जनालाई ।

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन

नइ एकेडेमीको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्मशताब्दीका अवसरमा त्रिमूर्ति निकेतनबाट पाँचदिने 'प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन' भएको थियो ।

त्रिमूर्ति निकेतनको अन्तर्राष्ट्रिय सम्पर्क समितिका संयोजक डा.सत्योहन जोशीको संयोजकत्वमा गठित यस सम्मेलनले विश्व परिवेशमा नेपाली भाषासाहित्यबारे एउटा अविस्मरणीय र प्रेरक भूमिका निर्वाह गरेको थियो । २०६६ चैत ५ गतेदेखि ९ गतेसम्म सम्पन्न उक्त सम्मेलनमा १३ राष्ट्रका स्थानीयमूलका स्रष्टाको प्रत्यक्ष सहभागिता थियो ।

नेपालमा सुसम्पन्न यस्तो विराट् सम्मेलनबाट प्रभावित नहुने कोही थिएनन् । त्यस सम्मेलनबारे केही अमर प्राज्ञद्वारा प्रस्तुत मत यस प्रकार छ—

• वैरागी काइँला

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपाली भाषासाहित्यमा प्रेम राख्ने नेपाली तथा गैर नेपाली स्रष्टा, साधकहरूको अभूतपूर्व भेला हो । यो सम्मेलन आफैँमा एउटा अभूतपूर्व र ऐतिहासिक घटना बन्यो । नेपाली साहित्यलाई विश्वव्यापी बनाउन विश्वभरका विविध भाषाभाषीका स्रष्टा र साधकलाई नेपाली भाषासँग नजिक ल्याउन गरेको यो काम अत्यधिक अनुकरणीय छ ।

- **श्री सत्यमोहन जोशी**

तेह्रवटा राष्ट्रको सहभागितामा पहिलो पटक अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन नेपालमा सम्पन्न भई पाँचबुँदे घोषणापत्रसमेत जारी हुन सकेकोमा हामी नेपालीकै श्रेय बढेको मैले महसुस गरेको छु । यस्तो अभूतपूर्व ऐतिहासिक सम्मेलन त्यो पनि यति सफलताका साथ सम्पन्न हुनु भनेकै हामीले पनि आफैँमा एउटा इतिहास बनाउनु हो । यो सम्मेलन यसरी भयो कि यस्तो सम्मेलन नेपालमा 'न भूतो न भविष्यति' जस्तै भएको छ । यति सीमित साधन र स्रोतबाट पनि यस्तो अभूतपूर्व कार्य हुन सक्दो रहेछ भन्ने नमुना यस सम्मेलनले पेस गरेको छ । सबैको सहमति भएमा जति नै चुनौतीपूर्ण कार्य पनि सजिलै फत्ते गर्न सकिँदो रहेछ भन्ने उदाहरण महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव र प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले पेस गरेको छ ।

- **श्री गोविन्द भट्ट**

हामी हाम्रो पवित्र काममा लागि रहेकै बेला कसैकसैले हिसाबकिताब हिनामिना हुन सक्ने नकारात्मक टीकाटिप्पणी पनि नगरेका भने होइनन् । अन्ततः उहाँहरूका लागि हाम्रो यो विशिष्ट पर्व आफैँ एउटा गतिलो जबाफ भएको छ । यति थोरै बजेटमा डेढ वर्षसम्म यस्तो भव्य कार्यक्रम गर्न सक्नु भनेको मितव्ययिताको ज्वलन्त उदाहरण हो । हामी फेरि दोहोर्‍याएर यस्तो कार्यक्रम गर्न सक्छौँ कि सक्तैनौँ; तर एक पटकचाहिँ हामीले गरेर नै देखाइदियौँ ।

- **प्रा.डा.कुमारबहादुर जोशी**

अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन एउटा परम्पराको थालनी हो । थालनी हुनु पनि आफैँमा ठूलो कुरो हो । समितिमा जुन समावेशी सदस्यको चयन भयो त्यसैबाट आधा सफलता त कार्यक्रमअघि नै महोत्सवले हासिल गरिसकेको हो । नेपाली भाषासाहित्यका नाउँमा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको आयोजना गर्ने सोचाइ र सुसम्पन्न कार्यको सबै क्षेत्रबाट प्रशंसा हुनु यसको थप सफलता मानेको छु ।

- श्री हरि श्रेष्ठ

मेरो अठ्ठासी वर्षको जीवनसम्ममा मैले यस्तो अभूतपूर्व सम्मेलन देख्न पाएको थिइँ तर देखने सौभाग्य प्राप्त भयो । यसरी सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न हुनु यसका मुख्य आयोजकको अथक परिश्रमको फल हो ।

- पं.श्यामदास वैष्णव

देवकोटामा साहित्यप्रति जुन अनुराग रहेको थियो त्यही अनुरागको प्रतिविम्ब मैले नरेन्द्र र इन्दिरामा देखेको छु । अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन 'न भूतो न भविष्यति' हुँदै हो ।

- प्रा.राजेन्द्र सुवेदी

प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले नेपाली भाषासाहित्यको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तार केकसरी भइरहेको छ भन्ने स्पष्ट छाप छाडेको छ, यो नै संसारभरिका नेपाली भाषीहरूका लागि गौरवको विषय बनेको छ ।

- डा.मोदनाथ प्रश्रित

यत्रो ठूलो अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन भव्यताका साथ सम्पन्न भएको हो । नइलाई साहित्यकै सेवा गर्नका लागि भनेर भगवान्ले नै एकअर्कासँग भेट गराइदिएको हो जस्तो लाग्छ मलाई । जो मान्छे आफ्नो लक्ष्यमा हिँड्छ उसलाई जति नै बाधा अड्चन टीकाटिप्पणीका बाणहरू आए पनि अविचलित नभएर डटिरहेमा, बिनास्वार्थ लागि रहेमा सफल होईँदो रहेछ भन्ने ज्वलन्त उदाहरण प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनले पनि पेस गरेको छ ।

•

अविश्रान्त कार्यशैली र सक्षम नेतृत्वका कारण नेपालजस्तो आक्रान्त मुलुकमा पनि अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन जस्तो विशिष्ट सम्मेलन सफलतापूर्वक सुसम्पन्न भयो ।

भानु द्विशतवार्षिकी महोत्सव

नइ एकेडेमीको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा नेपाल सरकारले 'आदिकवि भानुभक्त आचार्य द्विशतवार्षिकी समारोह समिति'को गठन गरेको थियो । नइकै व्यवस्थापनमा नेपाली भाषा र साहित्यका पहिचानका प्रतीक राष्ट्रिय विभूति आदिकवि भानुभक्त आचार्यको द्विशतवार्षिकी देशका चौध अञ्चल र विश्वका पच्चिस मुलुकमा मनाएको थियो । चौधै अञ्चल र प्रत्येक देशबाट भानुबारेका विविध कार्यक्रमहरू सम्पन्न गरिएका थिए ।

नेपाल सरकारबाट विश्वका पच्चिस मुलुकमा 'आदिकवि भानुभक्त आचार्य द्विशतवार्षिकी समारोह समिति'को गठन भएको थियो । नेपाली भाषासाहित्यका साधकहरूकै संयोजकत्वमा निम्न लिखित राष्ट्रमा भानु महोत्सव गठन गरिएको थियो— अफ्रिका, अमेरिका, अस्ट्रिया, अस्ट्रेलिया, ओमान, इजरायल, कतार, क्यानडा, चीन, जर्मनी, जापान, डेनमार्क, द.कोरिया, फ्रान्स, बहराइन, भारत, पोर्चुगल, नर्बे, निदरल्यान्ड, बेलायत, बेल्जियम, मलेसिया, म्यान्मार रूस, स्विटजरल्यान्ड ।

नेपाल सरकारले 'आदिकवि भानुभक्त आचार्य द्विशतवार्षिकीका अवसरमा भानुभक्त प्रज्ञा पुरस्कार १६ जनालाई र भानुभक्त स्वर्ण पदक ४९० जनालाई प्रदान गरेको थियो । साथै सो अवसरमा नगद राशिका निम्नलिखित पुरस्कारहरू पनि प्रदान गरिएका थिए— भानुभक्त पुरस्कार १७६ जनालाई, भानुभक्त काव्य पुरस्कार २४

जनालाई, भानुभक्त निबन्ध पुरस्कार १० जनालाई र भानुभक्त चित्रकला पुरस्कार ९ जनालाई ।

भानुभक्त आचार्य द्विशतवार्षिकीका अवसरमा नेपाल सरकारको सौजन्यअन्तर्गत नइ एकेडेमीले निम्नलिखित कृतिहरू प्रकाशित गरेको थियो— १. 'भानुभक्त आचार्यको जीवनवृत्त' लेखक— नरेन्द्रराज प्रसाई, २. 'भानु विमर्श' सम्पादक— नरेन्द्रराज प्रसाई र प्रा.डा.महादेव अवस्थी, ३. 'भानुसन्दर्भ र नरेन्द्रराज प्रसाईकृत भानुजीवनी : समीक्षात्मक अभिमत' लेखक— प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी, ४. 'वधूशिक्षा' लेखक— रजनी ढकाल, ५. 'कवितामा भानु' सम्पादक— प्रा.डा.उषा ठाकुर, ६. 'निबन्धमा भानु' सम्पादक— श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन', ७. 'भानुभक्त दुई सय वर्ष' सम्पादक— इन्दिरा प्रसाई र प्रा.डा.महादेव अवस्थी ।

विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन

नइ एकेडेमीको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा २०७१ सालमा त्रिमूर्ति निकेतनले 'विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन'को आयोजना गर्‍यो । उक्त सम्मेलनमा नेपाली भाषासाहित्यमा न्यूनतम एउटा कृति प्रकाशित भएका देशदेशान्तरका नेपाली, गोर्खाली नारी स्रष्टाको सहभागिता थियो ।

नेपालका १४ अञ्चल र ७१ जिल्ला तथा विश्वका २० राष्ट्रमा रहेका नेपाली नारीस्रष्टाले यस सम्मेलनमा सक्रिय सहभागिता जनाएका थिए । अफ्रिका, अमेरिका, अस्ट्रिया, इजरायल, ओमान, द.कोरिया, क्यानडा, चीन, जर्मनी, जापान, नर्बे, पोर्चुगल, फ्रान्स, बेलायत, भारत, भियतनाम, म्यान्मा र स्विट्जरल्यान्डमा बसोबास गर्ने नेपाली स्रष्टाद्वारा नेपाली साहित्यिक दूत भएर यो विशिष्ट कार्य सम्पादन भएको थियो ।

विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलनका अवसरमा विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मान ३४ जना नारीस्रष्टा, त्रिमूर्ति पुरस्कार ४ जना नारीस्रष्टा, विश्व नारी नेपाली साहित्य पदक २७५ नारीस्रष्टा, त्रिमूर्ति पदक २९ जना नारी पुरुष स्रष्टा, त्रिमूर्ति सेवा पदक ४१ जना पुरुष स्रष्टा र सम्मेलनबाट १४ वटा कृति प्रकाशित भएका थिए ।

वानीरा गिरीको रथारोहण

नइको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा त्रिमूर्ति निकेतनले 'विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन'बाट २०७१ सालमा नेपाली साहित्यका महारथी डा.वानीरा गिरीलाई पाँच लाख रुपियाँ राशिसहित 'नेपाली साहित्यका विश्व नारीरत्न' उपाधि प्रदान गरेको थियो । डा.गिरीलाई प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाबाट उक्त सम्मानले विभूषित गरिएको थियो ।

त्यो विशिष्ट समारोहमा डा.वानीरा गिरीले भनेकी थिइन्— 'नेपाली साहित्यका विश्व नारीरत्न' उपाधिको समर्पणका अवसरमा मलाई रथारोहण गराई नगरपरिक्रमा पनि गराइएको थियो । जब मलाई रथारोहण गराइयो, म छक्क मात्र परिँँ; अलिकति 'नर्भस' पनि भएकी थिएँ । मलाई रथारोहण गराउन भनेर नेपाल सरकारका प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाले मञ्चबाट मेरो हात समातेर रथसम्म पुऱ्याउनुभएको थियो । नेपाल सरकारका उपप्रधानमन्त्री वामदेव गौतमले मलाई जुरूकै उचालेर रथारोहण गराउनुभएको थियो । राष्ट्रका प्रधानमन्त्री पनि मसँगै रथमा नै बस्नुभयो । प्रधानमन्त्रीसँग एकैछिन भए पनि रथमा बस्न पाउँदा मलाई उक्त क्षण जीवनको अर्को सार्थक क्षण लागेको थियो ।'

त्यस खुसीयालीमा डा.गिरीले भनेकी थिइन्— 'अब मलाई जीवनमा केही चाहिँँदैन । मलाई 'नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्न'को उपाधिले सुशोभित गरिएको छ । म विश्वभरका नेपाली समाजप्रति कृतज्ञ भएँ ।'

सत्यमोहन जोशी शताब्दी महोत्सव

नइको परिकल्पना, संयोजन र व्यवस्थापनमा त्रिमूर्ति निकेतनले नेपाली साहित्यका महारथी डा.सत्यमोहन जोशीको ९५औं शुभजन्मोत्सवका अवसरदेखि अर्थात् २०७१ वैशाख ३० गतेदेखि शताब्दी महोत्सव मनाउने गरी डा.सत्यमोहन जोशीलाई 'शताब्दी पुरुष' घोषणा गरेको थियो । त्यही सिलसिलामा उहाँलाई 'शताब्दी पुरुष'को सम्मानसहित पाँच लाख रुपियाँ राशिको पुरस्कार समर्पण गरिएको थियो ।

नेपाली वाङ्मयका शिखर व्यक्तित्व वाङ्मय शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशीको योगदानलाई मूल्याङ्कन गरी 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष'को उपाधिका साथै उहाँको व्यक्तित्व र कृतित्वको व्याख्या, विश्लेषण र समीक्षा देशदेशान्तर पुऱ्याउन कुशल भूमिका निर्वाह गर्नुका साथै त्रिमूर्ति निकेतनबाट गठित 'सत्यमोहन जोशी शताब्दी महोत्सव'को गरिमामय उचाइ अभिवृद्धिका लागि समेत विशिष्ट योगदान पुऱ्याएबापत २८५ व्यक्तिलाई 'सत्यमोहन जोशी शताब्दी पदक' अर्पण गरिएको थियो ।

'सत्यमोहन जोशी शताब्दी महोत्सव'कै सन्दर्भमा जोशीले भनेका थिए— 'नइकै पहलमा नेपाल सरकारले मलाई 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष' घोषणा गर्‍यो । मेरो जीवनलाई ऊर्जा दिने काम नइले गरेको छ । म शताब्दी पुरुष भएँ, राष्ट्रले समेत मलाई वाङ्मय शताब्दी पुरुषको उपाधि सदर गरेर दिइसक्यो । अब मलाई अरू कुनै मान, सम्मान, विभूषण, पुरस्कार, धनदौलत केही चाहिँदैन । मलाई पुग्यो, म वाङ्मय शताब्दी पुरुष भएँ ।'

श्यामदास वैष्णव शताब्दी महोत्सव

पण्डित श्यामदास वैष्णव महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका परमप्रिय थिए । उनी देवकोटाका सहायक थिए । पाण्डुलिपि सार्ने र देवकोटाले कहेका कविता टिप्ने काम नै वैष्णवको हुन्थ्यो । अन्ततः देवकोटालाई महाकवि बनाउन वैष्णवको पनि ठूलै हात थियो । देवकोटाका गणेश भनेर सर्वत्र परिचित वैष्णवले भनेका थिए— ‘गणेश भन्दाभन्दै पछिपछि त मलाई देवकोटाको हनुमान् भएजस्तो पो म आफैँलाई लाग्यो ।’

महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले वैष्णवको प्रतिभाको उच्च कदर गर्थे । त्यसैले देवकोटाले सन् १९५९ अर्थात् २०१५ सालमा श्यामदास वैष्णवको ‘उपहार’ कवितासङ्ग्रहको अङ्ग्रेजी भाषामा अनुवाद गरेका थिए । अनि ‘द प्रिजेन्ट’ भनेर त्यस कृतिको नाउँ राख्ने पनि देवकोटा नै थिए ।

नइ एकेडेमीले महाकवि देवकोटाका छायाका रूपमा सुपरिचित श्यामदास वैष्णवको २०८१ सालमा शताब्दी महोत्सव मनाएको थियो । त्यस अवसरमा नरेन्द्रराज प्रसाईँद्वारा लिखित जीवनीकृति ‘गणेशकवि श्यामदास वैष्णव’को लोकार्पणका साथै उनको व्यक्तित्व र कृतित्वबारेको विमर्श गरिएको थियो ।

श्यामदास वैष्णवबारे नरेन्द्रराज प्रसाईँले भनेका थिए— ‘महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा पनि वैष्णवकैँ लामो जीवन बाँचेका भए नेपालको परिप्रेक्ष्यमा सायद उनी पनि वैष्णवजस्तै भएरै समाप्त हुन्थे ।’

विजय मल्ल शताब्दी महोत्सव

विजय मल्ल भन्नु नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाजस्तै बहुआयामिक सिर्जनात्मक योगदान गर्ने अमर व्यक्तित्व हुन् । नइ एकेडेमीले २०८२ सालमा सुविख्यात नाटककार, आख्यानकार तथा कवि विजय मल्लको शताब्दी महोत्सव मनाएको थियो ।

विजय मल्लको शताब्दी महोत्सवका अवसरमा उनको व्यक्तित्व र कृतित्वबारेको विमर्शको कार्यक्रम राखिएको थियो ।

विजय मल्लको शताब्दी महोत्सवकै सन्दर्भमा डा.साधना पन्त 'प्रतीक्षा'कृत 'नारीवादी नाटककार विजय मल्ल' नामक समालोचनात्मक ग्रन्थ र नरेन्द्रराज प्रसाईद्वारा लिखित 'विजय मल्ल' नामक जीवनीकृति पनि नइबाटै प्रकाशित भयो ।

नइ एकेडेमीबाट विजय मल्लको शताब्दी महोत्सवका अवसरमा विजय मल्लका सिर्जनात्मक योगदानको अध्ययन र विद्यावारिधि अनुसन्धानमा समर्पित भई महत्त्वपूर्ण प्राज्ञिक कार्य गरेबापत नेपाल र भारतका सात जना स्रष्टालाई जनही पच्चिस हजार रुपियाँ राशि र ताम्रपत्रसहित 'विजय मल्ल नइ शताब्दी पुरस्कार' प्रदान गरिएको थियो । साथै मल्लका सिर्जनात्मक कृतिको अध्ययन, अनुसन्धान र उनका सिर्जनात्मक कृतिमा आधारित नाट्यमञ्चन तथा चलचित्र निर्माणमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिने उनन्चालिस जना महानुभावलाई 'विजय मल्ल नइ शताब्दी पदक' समर्पण गरिएको थियो ।

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन

नइ एकेडेमीले २०८२ चैत २७, २८ र २९ गते काठमाडौंमा 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को आयोजना गर्नु नेपाली भाषासाहित्यका लागि उल्लेख्य उपलब्धि मानिन्छ । सो सम्मेलन महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीको सर्वोच्च प्राज्ञिक नेतृत्वमा हुनु अर्को उपलब्धि हुँदै हो ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्थापनापछि नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठनको समृद्ध परम्पराको निर्माण भए तापनि त्यसको इतिहास के कस्तो छ र विशेषतः नेपाल तथा भारतमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानका गतिविधि के कस्ता छन् भन्ने विषयमा हालसम्म त्रिभुवन विश्वविद्यालय वा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट समेत खोजीनिती गर्ने प्राथमिक प्रयास पनि हुन सकेको थिएन । यस स्थितिमा नइ एकेडेमीको अग्रसरतामा नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयहरूमा नेपाली विषयको पठनपाठनमा संलग्न प्राध्यापकहरूको तीनदिने सम्मेलन आयोजना गरेको हो ।

नेपाली भाषासाहित्यको विकास र विस्तारबारे अध्ययन हुन बाँकी पक्षहरू प्रशस्त छन् । तीमध्येको एउटा गम्भीर अनुसन्धेय विषय विश्वविद्यालयका उच्चशिक्षामा नेपाली भाषासाहित्यको अध्ययन र अनुसन्धानको इतिहास पनि हो । नेपाली भाषाको उत्पत्ति र विकासका कतिपय प्रसङ्ग पनि अनिर्णीत नै थिए । यीबारे गहन अध्ययन हुनु आवश्यक थियो र त्यसैको परिपूर्तिका निमित्त नइले 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन' गर्नुपरेको हो ।

महादेव सयब्जक
मानार्थ सदस्यता
प्रदान गरियो

अन्य विशेष कार्य

प्राज्ञको आजीवन सदस्यता पुनर्बहाली

गणतन्त्रको आगमनसँगै नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानको ऐन परिवर्तन भई प्रतिष्ठानका आजीवन सदस्यको पद र भत्ता खारेजीमा परेको थियो । नइ एकेडेमीको निवेदन, पहल र सक्रियतामा नेपाल मजदुर किसान पार्टीले व्यवस्थापिका संसद्मा पहल गरी नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानको ऐन सुधारेर आजीवन सदस्यको पद र भत्ताको पुनर्जन्म गराएको थियो ।

नइ एकेडेमीले राष्ट्र र समाजमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउने व्यक्तित्वलाई विगतका विभिन्न समयमा विविध पुरस्कार, सम्मान तथा अभिनन्दन समर्पण गर्दै आएको छ—

नइ सुर पुरस्कार

१. स्वर सम्राज्ञी श्रीमती तारादेवी (२०५६)
२. सङ्गीत शिरोभूषण श्री नातिकाजी (२०५७)
३. जनराष्ट्रकवि श्री ईश्वरवल्लभ (२०५८)

नइ माधव घिमिरे पुरस्कार

१. श्री नीरशमशेर (२०५८)
२. श्री किरण खरेल (२०५९)

नइ नातिकाजी पुरस्कार

१. श्री पन्नाकाजी (२०५८)
२. श्री कल्याण रिमाल (२०५९)

नइ तारादेवी पुरस्कार

१. श्रीमती बिजू रिमाल (२०५८)
२. श्रीमती नूपुर भट्टाचार्य (२०५९)

नइ कलानिधि पुरस्कार

१. श्री कृष्णहरि बराल (२०५५)
२. श्री प्रकाश श्रेष्ठ (२०५५)
३. श्री शम्भुजित बाँसकोटा (२०५५)
४. श्री राम थापा (२०५६)
५. श्री मधु क्षेत्री (२०५७)
६. श्रीमती तीर्थकुमारी (२०५८)
७. श्री गणेश पराजुली (२०५९)
८. श्रीमती यशोदा पराजुली (२०५९)

नइ शिखा पुरस्कार (२०५७ : सङ्गीतकर्मी)

१. श्री रत्नबहादुर
२. सुश्री दिलमाया खाती
३. श्री प्रकाश श्रेष्ठ
४. श्री रविन शर्मा
५. श्री शिलाबहादुर मोक्तान
६. श्रीमती सपनाश्री
७. श्रीमती लासिमित राई
८. श्री रामकृष्ण ढकाल
९. श्री उदय सोताङ
१०. श्रीमती मनिला सोताङ
११. श्रीमती शर्मिला बर्देवा
१२. श्री मनोज सेवा

नइ इरा पुरस्कार (२०६४)

१. श्री इन्द्र खत्री

नइ बाल पुरस्कार (२०६०)

१. श्री प्रवेश पौडेल

अभिनन्दन

१. श्रीमती तारादेवी (२०५५)
२. श्री नातिकाजी (२०५६)
३. श्री मनुजबाबु मिश्र (२०५८)
४. श्री कमल दीक्षित (२०५९)
५. श्री ईश्वरवल्लभ (२०६०)
६. श्री खनूप्रदे 'रामबाबू' (२०६६)

नइ अरनिको सम्मान (२०६२)

१. श्री मनुजबाबु मिश्र

नइ अरनिको पुरस्कार (२०६२)

१. श्री पूर्ण वनेम

पुरस्कृत प्राज्ञका भाषण

(२०७४ सालपछिका भाषणहरू)

नइ प्रकाशनको स्थापनाकालदेखि नै आयोजित विविध समारोहहरूमा पुस्कृतहरूबाट पनि मौखिक भाषण नै मात्र हुने गरेको थियो । यसै कारण भाषणहरूको अभिलेख गर्नबाट संस्था वञ्चित भएको थियो । कतिकति वाङ्मयिक भाषणरूपी रचनाहरूले पनि अभिलेखित नै हुन पाएका थिएनन् । दुई दशकसम्मका महत्त्वपूर्ण भाषणहरू त्यसै बिलाएर नै गएका थिए । त्यस्ता अमूल्य भाषणहरूको अभिलेख राख्ने सुन्दर अभिप्रायको नइ प्रकाशनले २०७४ सालदेखि आरम्भ गरेको हो । हरेक वर्ष पुरस्कृतमध्ये नेपालबाहिरबाट एक जना र नेपालभित्रबाट एक जना प्राज्ञहरूबाट लिखित भाषण गरिने प्रचलन हुँदै आएको र ती भाषणका बेहोरा यस प्रकार रहेका छन् :

२०७४

- श्रीमती विन्द्या सुब्बा (भारत)
- डा.मोदनाथ प्रश्रित

२०७५

- प्रा.डा.मानफ्रेद गेर्हार्द थ्रोई (जर्मनी)
- संस्कृत विद्याशिरोमणि प्रा.डा.वेणीमाधव ढकाल

२०७६

- प्रा.डा.चूडामणि बन्धु

२०७७-२०७८

- श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ (भारत)
- महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी

२०७९

- प्रा.मोहन सिटौला (अमेरिका)
- प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ

२०८०

- श्री नव सापकोटा (भारत)
- श्री श्रीओम श्रेष्ठ

२०८१

- श्री के.बी नेपाली (भारत)
- श्रीमती राधिका गुरागाईं

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सठमानित श्रीमती विन्द्या सुब्बाको सठबोधन

विविध विधागत हिसाबमा नइ प्रकाशन, काठमाडौँद्वारा विभिन्न तहका पुरस्कार अर्पण समारोहका सभाध्यक्ष महोदय, प्रमुख अतिथि, अतिथिगण तथा उपस्थित नेपाली भाषासाहित्यका साधकगण, स्रष्टागण, प्रेमीगण एवम् सम्पूर्ण साहित्यिक मित्रगण !

प्रथमतः नै यति उच्चकोटिको भाषासाहित्य सम्बन्धित कार्यक्रममा सहभागिता ग्रहण गर्न पाएकीमा आफूलाई धन्य ठानेकी कुरो जाहेर गर्दछु । कृतज्ञता जनाउँदछौँ नइ प्रकाशन र पुरस्कार चयन समितिप्रति, जसले मलाई योग्य ठानी 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार'का निमित्त चयन गरिदिए । यस प्रकारको उच्च मूल्याङ्कनद्वारा मलाई गौरवान्वित तुल्याइदिए । आफ्नो कर्मक्षेत्र, समर्पण क्षेत्र जुनसुकै पनि किन नहोस्, प्रत्येक मानिसको चाहना हुन्छ कि मैले गरेको काम मेरो वाङ्मयले बुद्धिदेवोस् जसद्वारा सकारात्मक प्रतिक्रिया, केही सराहना मिलोस् । कर्मक्षेत्रमा अरु अघि बढ्दै जानका लागि यी हाम्रा प्रोत्साहन र ऊर्जाका स्रोतहरू हुन् । यस्तो चाहना मसँग छैन भन्नु अस्वाभाविक हुन जानेछ, अछुतो छैन म पनि; स्वीकार गर्दछु । तर आफूप्रतिको मेरो धारणा र सोचाइभन्दा अति ठूलो हो यो 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार' । आफूलाई यतिसम्म योग्य र सक्षम छु भनी सम्झेकी थिइँनँ मैले । आफ्नै सन्तुष्टिका निमित्त होस्, नेपाली भाषासाहित्यको सेवाका निमित्त होस् या यस संसारमा मानिसको

रूपमा जन्म ग्रहण गरेपछि आफ्ना निमित्त मात्र होइन तर परार्थका निमित्त पनि केही काम गर्नुपर्छ भन्ने चेत पाएअनुसार होस्, जे गरें, गर्दै छु, सही काम गरेछु भन्ने बोध र बुझाइमा भावविभोर छु यतिखेर म । नइ प्रकाशनप्रति मेरो असीम आभारिता । आज सम्मानित हुनुहुने सम्पूर्ण स्रष्टागणमा, प्रतिभागणमा पनि ससम्मान बधाई प्रकट गर्न चाहन्छु ।

नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धि, विस्तार र संवर्द्धनमा नइ प्रकाशनको योगदान अतुल्य छ । काठमाडौँ घट्टेकुलोस्थित प्रसाई निवास नइ प्रकाशन र त्रिमूर्ति निकेतनको मूल कार्यालय हो । अपरिमीत, उपादेयतामूलक परिकल्पना र योजनाहरू, भाषासाहित्यका समारोहहरू सम्पन्न गर्ने एक विशाल उद्योग केन्द्र, अनुसन्धान केन्द्र पनि हो नइनिवास । यतिका गुणात्मक र सङ्ख्यात्मक हिसाबमा अरू कसैबाट र कतैबाट पनि नेपाली भाषासाहित्यका निमित्त काम गरिनु असम्भव कुरो हो; तर नइ प्रकाशनबाट सम्भव भइरहेछ, जो देखेर वास्तवमा नै आश्चर्यचकित पनि छौँ हामी । आफ्ना वाङ्मयका उत्थान र विस्तारका लागि एक अद्भुत सङ्कल्प, उत्साह र दायित्वबोध छ नइ प्रकाशनसँग, नइदम्पतीसँग, जो स्तुत्य छ, नमनीय छ ।

नेपालभरिकै सेवाका निमित्त त हुँदै हो तर नेपाली भाषासाहित्यलाई विश्वव्यापी बनाउन, नेपाली भाषाको अर्न्राष्ट्रियकरण गर्न तथा विश्वभरिकै नेपाली स्रष्टाहरूको संवर्द्धन गर्नका लागि जति कामको विडो नइ प्रकाशनले उठाएको छ त्यस कर्म र योगदानलाई कम मूल्यमा आँकन मिल्दैन । सन् २०१४ को मई महिनामा सम्पन्न विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलनको अवसरमा संसारभरिकै देशहरूबाट नारीस्रष्टाहरूले आफू बास गरिरहेका देशहरूका साहित्यिक दूतका रूपमा समारोहमा अंश ग्रहण गरेका थिए; जुन समारोह तीन दिनसम्म चलेको थियो । अति बृहत् रूपमा भेला भएका ती नारी

स्रष्टाहरूसँग त्यसै समारोहमा मेरो भेट भएको थियो । यसबाहेक अगावै सन् २००९ को मार्च महिनामा नइ प्रकाशनकै अग्रसरतामा त्रिमूर्ति निकेतनको तत्त्वावधानमा सम्पन्न 'देवकोटा शताब्दी महोत्सव' समारोहका अवसरमा पाँच दिनव्यापी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा प्रायः ३५ जना भारतीय नेपाली स्रष्टाहरूलाई समेत जनाइएको सम्मान भुल्न सकिन्न । देवकोटा शताब्दी महोत्सव, विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन, यी दुई ऐतिहासिक साहित्य समारोहमा मलाई पनि अंश ग्रहण गर्ने सौभाग्य जुरेको थियो भन्न पाउँदा गर्व लागेको छ मलाई ।

हालसाल भारतीय नेपाली साहित्यको गतिविधि पनि निकै सक्रिय छ । विधागत हिसाबले पनि असङ्ख्य र गुणस्तर सम्पन्न पुस्तकहरू प्रकाशित भइरहेछन् । कविता विधा निकै उचाइमा छ । नयाँ पिढीका स्रष्टाहरू अध्ययनशील, सृजनशील र समयसचेत छन् तथा लेखनमा निकै प्रयोग र आन्दोलनहरू पनि भित्र्याएका छन् । तर प्रकाशन, बिक्री, वितरणको दृष्टिकोणले सङ्घर्षमय पनि छ लेखकहरूका जीवन । एउटा अर्कै भाषा बोल्ने, हाम्रा निमित्त प्रतिकूल दृष्टिकोण र मानसिकता राखिदिने एउटा जाति र राज्यको अधीनमा भारतमा नेपाली जातिको मूलथलो, गढ भएको जिल्ला दार्जिलिङ तथा अन्य गोर्खाबहुल क्षेत्रमा परतन्त्र भई बसेर नेपाली भाषासाहित्यका लागि बृहत् सपना देख्ने, त्यसतर्फ कर्म र साधना गर्ने स्वप्नदर्शी हामी भारतीय नेपाली अझै पनि जातीय मुक्तिका निमित्त सङ्घर्षरत छौं । आफ्नै लगानी र बलबुतामा पुस्तकहरू प्रकाशित गरिरहेछौं । पाएजति, यतातिर आइपुगेजति पुस्तकहरू पढिदिनुहोला, यहाँहरूले त्यसप्रति आफ्ना मन्तव्य र प्रतिक्रियाहरू जाहेर गरिदिनुहोला । नेपालका पुस्तकहरू किन्न, खोज्न हामी काँकडभिट्टा, बिर्तामोडसम्म आइपुग्छौं । दार्जिलिङ र त्यसपछि सिलगढीमा साझा प्रकाशनको पुस्तक पसल उठाएपछि सिलगढीमा नेपालबाट पुस्तकहरू ल्याउने

एउटै पुस्तक पसललाई आफूले चाहेका पुस्तकहरू फिकाइदिन अनुरोध गर्छौं । हाम्रा सृजनाहरूप्रति पनि यहाँहरूले यस्तै चाहना राखिदिनुभए हर्ष लाग्नेछ ।

सहुलियत र प्रेरणाका रूपमा भारत सरकारको साहित्य अकादमीले बर्सेनि मूल धाराको साहित्य अकादमी पुरस्कार, युवा पुरस्कार (४० वर्षदेखि तलका स्रष्टाहरूका निम्ति), अनुवाद पुरस्कार तथा बालसाहित्य पुरस्कार पनि प्रदान गरिन्छन् र यी विधाहरूसँग सम्बन्धित स्रष्टाहरू आफ्ना लेखनलाई लिएर उत्साहित भई उठेका छन् । यसबाहेक राज्य सरकारबाट खासै प्रकाशन सहूलियत, व्यवस्था, प्रोत्साहन र प्रेरणा छैन । क्षेत्रीय प्रशासनद्वारा दुईचार वर्षदेखि आरम्भ भएको पुरस्कार र सम्मानहरूको परम्पराले स्रष्टाहरूमा केही ऊर्जा थपिएको छ ।

अब आफ्नो बारेमा अलिकति भनूँ— सन् १९६७ (सं. २०२५) मा आफू सातौँ कक्षाकी विद्यार्थी छँदा, 'जीवनफूल' नामक एउटा छोटो कविता प्रकाशित भएथ्यो; मेरो जन्मथलो माइती गाउँ तीनधारे, दार्जिलिङबाट प्रकाशित 'सागर' नामक पत्रिकामा । मेरो लेखनयात्राको त्यस प्रारम्भिक बिन्दुलाई नै समाएर भन्ने हो भने ५० वर्षको कालखण्ड पूरा गर्दै छ मेरो लेखनले । त्यसपछि कथाहरूका पठन र लेखनप्रति रुचि बढेर गयो र प्रकाशनको हिसाबले मेरो प्रथम कथा 'जलन' काठमाडौँबाट नै 'दर्पण' पत्रिकामा प्रकाशित भएथ्यो; जुन बेला दसौँ कक्षा उक्लेकी विद्यार्थी थिएँ म । 'जीवनफूल' नामक त्यो कलिलो कविता होस् या 'जलन' शीर्षकको भावुक कथा, त्यो समयलाई समाएर भन्नुपर्दा पाँच दशकको मेरो लेखनयात्राले जीवनलाई नजिकबाट दर्शन गराइदियो मलाई, सूक्ष्मतम रूपमा जीवनलाई, जीवनहरूलाई आफ्नो अन्तरतममा अनुभव गराइदियो । कतिकति उकालीओहोलीका सम्झनाहरू छन्, त्यस यात्राकालका । आफ्नो लेखनको 'स्वर्णजयन्ती' उत्सव मैले यो वर्षमा प्रायः तीनवटा कृतिहरूकै

लेखन र प्रकाशनद्वारा मनाउन चाहेकी छु, जो एउटा एकान्त खुसी हो मेरा निमित्त । मेरो पाँच दशकको यात्राको हिसाबकिताब साहित्य संसारसँग छ या छैन जान्दिनँ म, यसको हेक्कासमेत छ या छैन बेखबर छु आफैँ । तर अञ्जानैमा पाँच दशकको मेरो लेखनको स्वर्णजयन्ती उत्सव नइ प्रकाशनले यति ठूलो उपहार प्रदान गरी मनाइदिएको महसुस गरिरहेछु म । नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार वास्तवमा नै मेरो पाँच दशकको लेखनयात्राको एकमुष्ठ मूल्याङ्कन हो, जीवनकालीन पुरस्कार । धेरैधेरै धन्यवाद नइ प्रकाशनलाई । मलाई आशीर्वाद, शुभकामना र प्रेम दिने साराका सारा मेरा श्रद्धेय र प्रियहरूलाई र असीम आभारिता मेरा आराध्य ती अदृश्य सत्तालाई जसबाट सदा कर्मका निमित्त म शिक्षा र प्रेरणा ग्रहण गर्दछु ।

आफ्नो बारेमा म अरू के भनूँ ? यति लामो लेखनयात्रामा मैले नछोएको विधा हो— आत्मसंस्मरण, आत्मकथा । कथा, कविता, उपन्यास र लेखहरूमा मैले सम्पूर्ण इमानदारिता र पारदर्शिता निर्वाह गरे पनि आत्मकथा लेख्ने सन्दर्भमा म अझै द्विविधामा छु । यहाँहरूका केँ मेरो जीवन पनि उज्यालो, अँध्यारो, आँसुहाँसो तथा उकालीओह्रालीले घेरिएको छ । ती सबै घामछायाहरू न म खुलेर बताउन सक्छु न विधागत धर्म र वैशिष्ट्यताको हिसाबले लुकाएर राख्न मिल्छ । नारीमुक्तिका यति धेरै वादविवाद, चर्चा, प्रयोग र आन्दोलन भइसकेर पनि पितृसत्तात्मक समाजको संस्कार मेरा रगत, अचेतन मन र शरीरका रोमरोममा छन्, अक्सम्म जुन संस्कारले मलाई आज पनि त्यतिसम्म खुल्ने अनुमति नदिएको महसुस गर्दछु । मेरा सन्दर्भमा, नितान्त व्यक्तिगत हिसाबमा साँचो हो यो कुरो, यही मेरो आत्मस्वीकृति ! सचेत तथा साहस सम्पन्न हुने नारीहरू मभन्दा धेरै अधि पुगिसकेका छन् । म छु अझै पनि दोसाँधमा । तर 'निर्गमन' उपन्यासमा नारी सम्बन्धित एउटा व्यावहारिक साहस देखाएकी थिएँ मैले र भर्खरै उपन्यास 'सीमान्त'मा नारीलाई नै लिएर एउटा वैचारिक क्रान्ति उक्लेकी छु ।

बाँकी लेखन मेरो कर्म र प्रिय विषय, नेपाली वाङ्मयप्रति दायित्वबोध र सेवाका माध्यम मात्र होइन यो तर मेरो बचाइको परिभाषा हो । मेरो जिउने कला र उद्देश्य पनि हो र हो मेरा लागि कदाचित् ईश्वरकै कर्म । मबाट साहित्य सन्दर्भलाई फिकेर अलग राखिदिए फगत एक शून्य हुँ म, प्रायः जीवनहीन पनि । लेखन नै अब जीवन हो मेरो, जीवन जसलाई कस्तै परिस्थितिमा पनि स्याहारैँ, लेखनद्वारा नै सदैव यसलाई एउटा अर्थ दिने चेष्टा गरैँ । यति कुरा जाहेर गरेपछि साहित्यसेवाप्रति आफ्नो अरू कुनै प्रतिबद्धता बुझाउनु परेन, यस्तै लाग्छ मलाई । यहाँहरू सम्पूर्णलाई म औधी श्रद्धा गर्छु किनकि मेरो सृजनसंसारको परिधिभित्र हुनुहुन्छ यहाँहरू, मेरो नजिक मेरै सृजनावरिपरि हुनुहुन्छ । नइ प्रकाशन, काठमाडौँले मलाई यति उच्च सम्मान प्रदान गरेको गर्वित क्षणमा मेरा साथमा हुनुहुन्छ तथा मेरो लेखनयात्राको यो स्वर्णजयन्ती यहाँहरूसँग मिलेर सहर्ष यसरी मनाइरहेछु आज म ।

पुनः हृदय सम्पूर्णबाट धन्यवाद नइ प्रकाशनलाई, यस संस्थसँग सम्बद्ध महानुभावहरूलाई । मेरो आभार अभिनन्दन उपस्थित आत्मीय जन र प्रियहरूलाई । आजका सम्पूर्ण सम्मानित स्रष्टाहरूलाई । धन्यवाद !

१२ मई २०१७
काठमाडौँ, नेपाल

नइ देरुनीख सुकीर्ति पुरस्कारबाट सठमानित डा.मोदनाथ प्रश्रितको सठबोधन

समारोहका अध्यक्षज्यू, 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष' डा.सत्यमोहन जोशीज्यू, आज पुरस्कृत महानुभावहरू, उपस्थित महिला तथा सज्जनवृन्द !

सर्वप्रथम आज यहाँ उपस्थित सम्पूर्ण पुरस्कृतहरूलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु । साथै 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष' डा.सत्यमोहन जोशी आजदेखि ९८ वर्ष प्रवेश गर्नुभएको छ । उहाँको सुस्वास्थ्यका साथै सुखमय जीवनका लागि शुभकामना अभिव्यक्त गर्दछु । साथै नेपाल सरकारबाट उहाँलाई वाङ्मय शताब्दी पुरुषको उपाधि प्रदान गरेकोमा उहाँलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु ।

म जेलजीवनबाट बाहिरिएपछि धेरै साहित्यकारहरूसँगको सम्पर्कमा रहँ । त्यही क्रममा साहित्यिक अभियन्ता नरेन्द्रराज प्रसाईको लेखनसँग पनि क्रमशः परिचित हुन थालें । खास गरेर त्यस बेलादेखि नै उनले लेख्ने गरेका समाजमा विशेष कर्म गरेर पनि अँध्यारामा रहेका मानिसहरूका जीवनीले मलाई निकै प्रभाव पार्दै आएको थियो । किनभने कथा, कविता लेख्नेहरूको त हाम्रो साहित्यमा बाहुल्य नै छ तर अरूको कथा अर्थात् जीवनी साहित्यले भने अझै मौलाउने अवसर पाएको छैन । यसै फाँटका कामहरूमा अविश्रान्त लेखक नरेन्द्र लागिपरेका छन्, जुन समग्र साहित्यिक संसारका लागि नै उपलब्धिको कुरा हो ।

समयको एउटा विशेष परिस्थितिले साहित्यका दुई प्रतिभालाई जोडिदियो र साहित्यको व्यापक विकास गर्ने 'नइ प्रकाशन' जन्म्यो । नइमा विषयवस्तुलाई टप्प टिपेर सहज रूपमा साहित्यिक फूलबारी सजाउने अद्भुत क्षमता छ । नरेन्द्र र इन्दिराको जोडाका कारण एक सबल संस्थाको स्थापना भयो र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको साहित्यिक संस्था सञ्चालन र लेखनमा समेत नइ प्रखर र निरन्तर हुन सकेको देखिन्छ ।

नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई दुवै जना सिर्जनात्मक रूपमा मात्र अग्रसर हुनुहुन्न; उहाँहरू संस्थागत रूपमा पनि त्यतिकै सक्रिय हुनुहुन्छ । नेपाली धरामा यसरी खटेर काम गर्ने मान्छे मैले विरलै देखेको छु । उहाँहरूद्वारा स्थापित 'नइ प्रकाशन' र 'त्रिमूर्ति निकेतन' आज देशको सामु थप ज्वलन्त उदाहरणका रूपमा देखा परेका छन् ।

नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि २०५२ सालमा 'नइ प्रकाशन'को स्थापना भएको हो । त्यसै गरेर २०५९ सालमा 'त्रिमूर्ति निकेतन'को संस्थागत आरम्भ भएको थियो । नेपाली भाषा संसारप्रतिको साधनाहेतु जन्मेका यी गैरराजनैतिक संस्था हुन् र यी दुवैले सांस्कृतिक मूल्य, मान्यता र धारणालाई सदैव शिरोपर गर्दै आएका छन् । विभिन्न राजनीतिक विचारकहरू यी दुवै संस्थामा आबद्ध देखिन्छन् तर यी संस्थाका कार्यहरू विशुद्ध साहित्यमा नै केन्द्रित छन् ।

नेपाली साहित्यमा त्रिमूर्तिका रूपमा प्रतिष्ठित कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका धातुमा कुँदिएका पूर्ण कदका सालिक निर्माण र प्रतिस्थापन गरी नइकै सक्रियता र नेतृत्वमा 'त्रिमूर्ति निकेतन' स्थापित भयो । साथै 'नइ प्रकाशन'को अहोरात्रको साहित्यिक तपस्याबाट प्रभावित आत्मिक कुबेरहरूबाट साहित्यिक पुरस्कारको व्यवस्थापनका अनुरोध पनि बढ्दै गयो ।

म पनि त्रिमूर्ति निकेतनका संस्थापकमध्येको एक हुँ । इन्दिरा प्रसाई निकेतनको अध्यक्ष भएपछि मैले एउटा प्रस्ताव राखें, 'तीन महान् पुरुष स्रष्टाको 'त्रिमूर्ति निकेतन' जस्तै विशिष्ट नारीस्रष्टाहरूको पनि त्रिमूर्ति सङ्गम बनाउन सके साहित्यिक क्षेत्रले नारीपुरुष समान मर्यादाको अनुभूति गर्नेछ ।' मेरो उक्त प्रस्तावलाई ध्यानमा राखी 'त्रिमूर्ति निकेतन'द्वारा मेरो कृति 'नारी, बन्धन र मुक्ति'मा उल्लिखित गोमा, प्रेमराजेश्वरी र पारिजात तीन नारीस्रष्टाको पूर्ण कदका मूर्ति कलाकार ओम खत्रीबाट बनिसकेका छन् । तिनलाई प्रतिष्ठापित गर्ने उपयुक्त स्थलको खोजी भइरहेका कारण अहिले पनि ती मूर्तिहरू कलाकार खत्रीकै कारखानामा उनकै जिम्मामा रहेका छन् । नारी र पुरुष स्रष्टाहरूलाई समान मर्यादा दिने यो कदम अत्यन्त स्वागतयोग्य कुरा हो ।

'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' त्रिमूर्ति निकेतनको अर्को विशेष कार्यक्रम हो । उक्त शताब्दी महोत्सवको अध्यक्षताको जिम्मेवारी मलाई मिलेको थियो । त्यो जिम्मेवारी मेरा निमित्त गौरवको विषय थियो । महोत्सवअन्तर्गत धेरै कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै जाँदा दुई वर्षसम्म विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना भएको थियो । अन्य कार्यक्रमका अतिरिक्त उक्त महोत्सवको समापनका अवसरमा शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशीको संयोजकत्वमा सञ्चालित पाँचदिने 'नेपाली भाषासाहित्यको प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन'को आयोजना विशेष रहेको थियो । तेह्र देशका प्रतिनिधि साहित्यकारद्वारा कार्यपत्र प्रस्तुत गरिएको सो सम्मेलनका अवसरमा विभिन्न देशका साधकहरूलाई सम्मान गरिएको थियो ।

देवकोटा महोत्सवजस्तै गरिमामय रूपमा सम्पन्न भएको त्रिमूर्ति निकेतनको अर्को महत्त्वपूर्ण आयोजना 'विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन' थियो । त्रिमूर्ति निकेतनले नै मनाएको अर्को विशेष उत्सव 'सत्यमोहन जोशी शताब्दी महोत्सव' पनि नेपाली साहित्यमा महत्त्वपूर्ण

रूपले अङ्कित भइसकेको छ । कार्यहरूले नै व्यक्तिको पहिचान गर्छ भनेकै नेपाली साहित्यको पृष्ठभूमिमा नइ प्रकाशनको संयोजनमा त्रिमूर्ति निकेतनद्वारा सम्पादित विविध विशिष्ट कार्यहरूको महत्ता नेपाली साहित्यको इतिहासमा सुरक्षित भइसकेको विषय हो । साथै नइकै पहल र सक्रियतामा नेपाल सरकारले आदिकवि भानुभक्त आचार्य द्विशतवार्षिकी देशदेशान्तरमा भव्य रूपमा मनाएको प्रसङ्ग पनि नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा सुरक्षित छँदै छ ।

महाकवि देवकोटा महोत्सवकै एउटा कार्यक्रमका रूपमा महाकवि देवकोटाको मुहार समाविष्ट चित्रकलाको देशव्यापी प्रतियोगितात्मक कार्यक्रम गरिएको सन्दर्भलाई भने यहाँनेरि मलाई फेरि सम्झन मन लागेको छ । उक्त कार्यक्रममा सहभागी कलाकारहरूका विविध चित्रकला प्रदर्शनी पनि गरिएको थियो । सो अवसरमा मैले पनि अप्रतियोगी रूपमा आफूद्वारा निर्माण गरिएको महाकविको एउटा चित्र प्रदर्शनीमा राखेर सहभागी भएको थिएँ । त्यस प्रदर्शनीमा मैले 'उद्देश्य के लिनु उडी छुनु चन्द्र एक' शीर्षक अनुरूप महाकवि देवकोटा रकेटसहित चन्द्रमामा पुगेर हाँसेका, तल आर्यघाटमा उनको चिता जलिरहेको चित्र प्रस्तुत गरेको थिएँ । उक्त चित्रका बारे धेरै दर्शकहरूको रुचि देखेपछि मलाई पनि आफ्ना चित्रावली पुस्तकाकारमा प्रकाशित गर्ने रहर जागेको थियो । तर दुःखको कुरा पञ्चायती निरङ्कुश व्यवस्थाले मलाई जेलमा जाकेपछि तत्कालीन प्रशासनले मेरा पुस्तकहरू लुट्ने क्रूर कर्मको अभियान थालेको थियो । त्यस बेला ती आततायीहरूले धेरै परिश्रमले बनाएका र विभिन्न ठाउँमा प्रदर्शन गरिएका मेरा चित्रहरू घरबाट लुटेर लगी जलाइदिनेसम्मका कुकर्म गरेका थिए । मेरो युवाकालका ती सिर्जनाहरूको हत्याले अहिलेसम्म पनि मेरो मन पोलिरहेको छ ।

पछिल्लो चरणमा मलाई पनि आफ्ना चित्रहरूको शृङ्खला प्रकाशित गर्ने रहर त बाँकी थियो । तर युवा उमेरमा जस्ता जीवन्त

चित्रहरू बनाउन नसके पनि केही बाँकीटाँकी पुराना र नयाँ चित्रहरूको चित्रावली मात्र प्रकाशित गर्न सकिन्थ्यो । नइ प्रकाशनले यसपालि मेरो चित्रावली प्रकाशन गरिदिएकोमा मेरो भत्केको सपना फेरि ब्यँफेको छ । यसनिमित्त म नइ प्रकाशनप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस समारोहमा नेपाली साहित्य संसारमा नइले स्थापित गरेका केही विशिष्ट विषय सङ्क्षेपमा उल्लेख गर्नु मलाई सन्दर्भ लागेको छ । नइकै पहलमा राज्यले कविवर माधव घिमिरेलाई 'राष्ट्रकवि'को उपाधि प्रदान गरेको थियो । सम्माननीय प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालामार्फत डा.वानीरा गिरीलाई 'नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्न'को उपाधि नइले नै समर्पण गरेको थियो । त्यसै गरी नेपाली वाङ्मयका विशिष्ट व्यक्तित्व डा.सत्यमोहन जोशीलाई नइकै पहलमा राज्यले 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष' उपाधि प्रदान गर्‍यो । नइले भाषासाहित्यको मात्र सेवा गरेको छैन; नइले गैरराजनीतिक चिन्तन र दूरदृष्टि राखेर अमर प्राज्ञहरूको पनि संरक्षणका लागि घरीघरी काम गरिरहेको छ ।

आजको यस महत्त्वपूर्ण समारोहमा जेजति स्रष्टाहरू सम्मानित एवम् पुरस्कृत हुनुभएको छ, सबैलाई हार्दिक बधाईका साथै सबै पुरस्कृतहरूका तर्फबाट संस्था र आयोजकहरूप्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । आज यस पुरस्कारबापत प्राप्त रकम म मेरा पिता र पितामहका नाउँमा मैले स्थापना गरेको 'श्याम शोभा पुस्तकालय'को व्यवस्थापनमा सदुपयोग गर्ने वचनबद्धता प्रकट गर्दै बिदा हुन्छु । जय नेपाली साहित्य !

२०७४ साल वैशाख २९ गते

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सठमानित जर्मनीका प्रा.डा.मानफ्रेद जेर्हार्द थोईको सठबोधन

आदरणीय सभापति, नइ प्रकाशनको अध्यक्ष इन्दिरा प्रसाईज्यू, प्रमुख अतिथि वाङ्मय शताब्दी पुरुष आदरणीय सत्यमोहन जोशीज्यू, साहित्यकार, प्राध्यापक, वैज्ञानिक, कलाकार, समाजसेवी, संवाददाता, उपस्थित आदरणीय महिला तथा सज्जनवृन्द !

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार अहिलेसम्म पाँच चोटि प्रदान गरिएको छ । आज छैटौँ चोटि हो र यस वर्ष मेरो नाम छानिएको छ । त्यसका लागि मेरो असीम कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । आजको दिन, गौरवको दिन हो । मेरो हातमा नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार आयो । मेरो खुसीको सिमाना छैन, दिलमा आनन्दको लहर बगिरहेको छ । मेरो समझमा थिएन, मेरो उद्देश्य पनि थिएन, मेरो सपनामा पनि थिएन । कसरी आयो त्यो अकल्पनीय भाग्य ? जर्मनेली मुखले भन्छ— ‘कुमारीमा बच्चा आए जस्तो, अचम्मको कुरा ! तर म भन्छु— नेपालीहरू जादुमा विश्वास गर्छन् र यिनीहरू जादु पनि गर्छन् ।’

मेरो नेपालमा काम गर्ने मौका पनि यस्तै अदृश्य प्रकारको थियो । जर्मनीको Münster विश्वविद्यालयमा मेरो अध्ययन र संस्कृत विभागमा काम भइरहेको थियो । मैले हिन्दीको अध्ययनमा जोड दिएको थिएँ । आधुनिक भारतवर्ष, आधुनिक दक्षिण एसिया बुझ्ने मेरो उद्देश्य थियो । तर गुरुवर्गले भन्नुभयो— ‘भारतवर्ष बुझ्नका लागि कुनै तरिकाले

हिन्दीले पुग्दैन, भारतको माता संस्कृत हो । आमाको भाषा संस्कृत हो । बिनासंस्कृत भारतवर्ष, त्यसको संस्कृति, त्यसको सोचाइ, त्यसको मन, त्यसको आत्मा बुझ्न सक्दैन । त्यस कारणले संस्कृत पढ्नु पर्छ, संस्कृतको परम्परा, त्यसको शास्त्र, इतिहास, सोचविचार पढ्नु पर्छ र बुझ्नु पर्छ । संस्कृत विषयमा अनुसन्धान गर्ने पर्छ ।' गुरुहरूको सल्लाह सुनेर त्यही बाटोमा लागौं र संस्कृत, वैदिक संस्कृत, पाली, अर्ध मागधी, शौरसेनी प्राकृत, अपभ्रंश, ब्रज भाषा, अवधी, उर्दू, अलिकति डिङ्गल र पिङ्गल पनि पढौं । Münster विश्वविद्यालयको संस्कृत विभागमा चार वर्ष काम गरौं । त्यसपछि संस्कृत विभागको सिफारिसमा DFG अर्थात् Deutsche Forschungsgemeinschaft को सहयोगमार्फत नेपालमा नेपाली-जर्मनेली हस्तलिखित ग्रन्थ संरक्षण परियोजनामा काम गर्ने मौका पाउँ ।

सन् १९८० मा म नेपालमा आएँ: परियोजना प्रयोगका लागि सबै माइक्रो फिल्म गरेको ग्रन्थहरूको एउटा शीर्षक सूची बनाउने मेरो काम थियो । त्यसको सिलसिलामा मैले करिब ४० हजार हस्तलिखित ग्रन्थहरू कार्डको रूपमा चेक गरौं र त्यसको शीर्षकको निर्णय र वर्गीकरण गरौं, सङ्ख्या गर्ने ।

बेलुका जान्थेँ काठमाडौँका गल्लीहरूमा अतीत र जिउँदो इतिहासको खोजीमा, कहिलेकहिले भजन मण्डलमा बस्थेँ, सङ्गीत भजन सुन्थेँ, कहिलेकहिले गाउँथेँ पनि, दिनमा लेख्थेँ बोल, रातिमा सुन्थेँ लय र धुन वा स्तुति, स्तोत्र, स्तवका पाठ । जान्थेँ पनि इतिहासको खोजीमा, धार्मिक बाटोहरूमा; जस्तो भाद्र शुक्ल द्वादशीको दिनमा नयराज पन्तका छोरो महेशराज पन्त, काशीनाथ तमोट र म 'उपाकु वनेगु' नाम भएको एउटा धार्मिक परम्परा अनुसन्धान गर्दा काठमाडौँ सहरको सिमानामा, पुराना काठमाडौँको विस्तार कस्तो थियो, नगरको पर्खाल थियो वा थिएन आदि प्रश्नका उत्तरको खोजीमा । त्यसको हस्तलिखित रेकर्ड मसँग छ तर आजसम्म प्रकाशित भएन । पुराना,

आविष्कार नभएको अवशेष र मूर्ति पनि आविष्कार भयो; तैपनि प्रशंसा पाए अर्काले । तर आँखाहरू रहेछन् सहस्र यस देशका महान् देव इन्द्रका पनि । अन्ततः मानफ्रेदको मान भयो दुईटा इन्द्र मिलेर, एउटा स्त्रीलिङ्गको रूपमा इन्दिरा, अर्को पुलिङ्गको रूपमा नरेन्द्र अर्थात् नइ प्रकाशनको रूपबाट । म गहिरोसम्म स्पर्शित छु श्री नइ प्रकाशनबाट मैले विदेशीको रूपमा एक प्रकारको सामाजिक मान्यता र व्यक्तिगत स्तरमा एक प्रकारको अभिज्ञान पाएकोमा । यस संस्थाको देनबाट म हर्षित र अल्हादित छु कृतज्ञतापूर्ण ।

हस्तलिखित ग्रन्थ संरक्षण प्रयोजनको काम सिद्धिएपछि मलाई काठमाडौँको Goethe-Institute को निर्देशन गर्ने प्रस्ताव भएको थियो र मैले जर्मनीबारे नेपालमा बुद्धि र अनुभव बढाउने, सेवा गर्ने अवसर पाएँ । यस अवधिमा ठूलाठूला सांस्कृतिक कार्यक्रमहरू प्रस्तुति गर्न पाएँ । मैले आफैँ सञ्चालन गरेको अहिलेसम्म सबैभन्दा ठूलो अर्थात् भरि दर्शकहरू भएको जर्मनेली कन्सर्ट एक हजार एक सय जनासँग नेपाल एकेडेमीको अडिटोरियममा OREXIS समूहको Jazz Fusion Music हो । उत्तम श्रेणीका प्राज्ञ, कलाकार, वैज्ञानिकका प्रवचन, गोष्ठी, कार्यशालाहरू सञ्चालन गरें, जस्तो Prof.Dr. Günter Lehner RECAST मा Solar Energy बारे, वरिष्ठ इतिहासविद् Prof.Dr. Thomas Nipperdey दोस्रो विश्वयुद्धबारे, इतिहासविद् र समाजशास्त्री विश्वका महान् Max Weber का विशेषज्ञ Prof.Dr. Wolfgang Mommsen, महान् Educationist र त्यस बेलाका विश्वप्रसिद्ध Socialist नेता र पश्चिम जर्मनीको चान्सलर Willy Brandt का पूर्व सल्लाहकार, Prof. Dr. Dietrich Goldschmidt, पश्चिमी शास्त्रीय सङ्गीतका Syrinx Quintett, NAFA मा UNESCO का फोटो प्रदर्शनी Children of the World लैनसिंह वाङ्देले नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानको उपकुलपति हुँदा, त्रिभुवन विश्वविद्यालयको ललितकला क्याम्पसको सहयोगमा Goethe Institute गणबहालमा Water Colour Paintings of

the Kathmandu Valley जसमा शशिकला तिवारी, प्रेममान चित्रकार, उत्तम नेपाली, मिलन शाक्य आदिको सहभागिता थियो । Nepal-Deutsch Klub का कोमल चित्रकार र नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानका प्रचण्ड मल्लको सहयोगमा Berthold Brecht को एकाङ्की नाटक 'Die Kleinbuergerhochzeit' जर्मनेली भाषाबाट नेपालीमा अनुवाद गरेर Goethe Institute गणबहालको डबलीमा एक हप्तासम्मको फुल हाउसमा 'अब के बाँकी छ र ?' भन्ने शीर्षकमा उक्त नाटक मैले देखाएको थिएँ । Carl Duisberg Society Nepal र त्रिभुवन विश्वविद्यालयको नेपाली विभागका प्राध्यापक डा.चूडामणि बन्धुका सहयोगले मैले 'नेपाली भाषामा प्राविधिक शब्दको प्रयोग'का विषयमा कार्यशाला सञ्चालन गरें । जर्मनेली राजदूतावास र युरोपेली समूहको सहयोगले 'Visual Art' बारे दक्षिण एसियामा सबैभन्दा पहिला वृत्तचित्रको फिल्मी महोत्सव Goethe Institute Kathmandu ले मेरो पालोमा देखाइएको थियो । Michael Oppitz को नेपालमा बनेको चार घण्टा लामो सालिक रूपी Ethnographic वृत्तचित्र Shamans in Blind Country पश्चिमी दुनियाँमा अर्थात् मास्कोदेखि सेन्फ्रेन्सिस्कोसम्म एउटा ऐतिहासिक सांस्कृतिक घटना भएको फिल्म Goethe Institute Kathmandu बाट संसारको पहिलो Screening गरियो, मेरो निर्देशनमा ।

Goethe Institute Kathmandu को निर्देशक हुने अवधि सिद्धिएपश्चात् मेरो वैज्ञानिक अनुसन्धान गर्ने विषय अर्थात् लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको नेपाली 'शकुन्तला' महाकाव्यको अध्ययन गर्ने र वैदिक कालदेखि आधुनिक नेपाली साहित्यसम्म अन्य विषय र जीवनका बाटोहरू छोडेर, नेपाली शकुन्तला विषय मेरा लागि सबैभन्दा ठूलो महत्त्व भएको थियो । त्यस बेला, एकातर्फ शिक्षाक्षेत्रमा काम गर्ने र अन्यतर्फ अनुसन्धान गर्ने मेरो निर्णय भएको थियो ।

नेपाली विद्यार्थीसँगैको पढाइ मलाई राम्रो लागेको थियो, कहिले पनि थकाइ नलाग्ने, जहिले पनि नौलो, ताजा । मैले काम गर्न थालेको तीनचार वर्षभित्र त्रिभुवन विश्वविद्यालयको शिक्षा पदक पनि पाएँ । सरकारी छात्रवृत्तिमा जर्मनी गएको विद्यार्थी हीरामणि घिमिरेले मास्टर गरेर र Sponsor पाएपछि जर्मनेली भाषामा थेसिस लेखेर मानवशास्त्रमा जर्मनीको विश्वविद्यालयबाट PhD पाउनुभएको हो, त्रिभुवन विश्वविद्यालयको विश्वभाषा क्याम्पसको दुई वर्ष जर्मनेली कोर्स सिध्याएको आधारमा ।

भर्खरै भक्तपुरको राम आवालले मसँग तीन वर्ष अध्ययन र तीनचार वर्ष जर्मनेली विभागमा पढाइको आधारमा DAAD का छात्रवृत्तिमा Ph.D. गरेर जर्मनीको Bayreuth विश्वविद्यालयको Micro-biological विभागमा जागिर पाउनुभएको छ । अर्का तर्फ मेरा विद्यार्थी गोकर्ण ढुङ्गेलले महान् जर्मनेली कवि फ्री द्रिख सिलेरको प्रसिद्ध लयबद्ध गीत Die Buergschaft अर्थात् 'जमानत' मूल जर्मनेलीबाट नेपालीमा अनुवाद गरेका छन् ।

मेरा विद्यार्थीमध्ये पहिलो प्रजातान्त्रिक प्रक्रियाबाट बनेको नेपाल सरकारको मन्त्री महेश आचार्य, जर्मनीका लागि नेपालका राजदूत डा.नोबेलकिशोर राई, राष्ट्रिय योजना आयोगका अध्यक्ष डा.गोविन्द पोखरेल, पुरातत्त्व विभागका निर्देशक प्रकाश दर्नाल र अन्य विशिष्ट व्यक्तिहरू रहेका छन् ।

देवकोटाको नेपाली शकुन्तला महाकाव्यको अध्ययनमा मैले अन्य शकुन्तला नाम भएका कृतिहरू र उनका लेखकहरूको परिचय गरें । त्यसैले मेरो विषयको विस्तार भयो र अन्त्यमा थेसिसको रूपमा शीर्षक भयो । 'Sakuntala complex : The development of the Sakuntala theme in Sanskrit and Nepalese literature with special reference to the Sakuntalopakhyana of

the Mahabharata'. यी सिलसिलामा नेपाली कवि मोतीराम भट्ट, शम्भुप्रसाद ढुङ्गेल, पहलमानसिंह स्वाँर, चक्रपाणि चालिसे, शिवप्रतापशमशेर थापा, हर्षबहादुर शाही, खड्गमान मल्ल, लेखनाथ पौडेल, माधवप्रसाद घिमिरे र अन्य लेखकका कृतिहरूको मैले अनुसन्धान र समीक्षा गरें ।

आफ्नो समाज र परम्पराबाहिरका अन्य देश, मुलुक, समूह, व्यक्तिहरू र उनीहरूको भाषा, धर्म, इतिहास, संस्कृति, सिद्धान्तहरू, कला, सङ्घर्षहरूलाई वाङ्मयको माध्यमबाट बुझ्न र व्याख्या गर्ने मेरो कामको मुटु र उद्देश्य हो । आखिरीमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि यस धर्तीमा सबै मानिसहरू आफ्नो स्वस्थ र सन्तोषी जीवन चलाउन सक्छन्, जसमा शान्ति र मैत्री भावको फैलावट हुन्छ र नेपाली साहित्यको स्वाद सबैले चाख्ने सामर्थ्यताको स्थिति व्यापक होस् । यो मेरो साहित्यिक र शैक्षिक कामको प्रतीकात्मक गन्तव्य हो ।

सांस्कृतिक लेनदेनको काममा मैले जर्मनेली वाङ्मयलाई भूमिका, टीका वा व्याख्यासहित नेपाली वा अङ्ग्रेजी भाषामा अनुवाद गरेर नेपाली साहित्य अङ्ग्रेजी वा जर्मनेली भाषामा अनुवाद गरें । संस्कृत वाङ्मयका टुक्राबाहेक त्यसमा छ लोककथा, व्यङ्ग्य, शृङ्गार, समालोचना, निबन्ध, गीतिनाटक, जीवनी, साहित्यिक सिद्धान्त, ऐतिहासिक विहङ्गावलोकन, सांस्कृतिक चर्चा, किताब विमोचनको भाषण, कविता, गीत, पर्यटकीय मार्गदर्शक किताब, ब्रोस्युर र लिफ्लेट, पत्रिका, रेडियो, टिभीका संवाद, पर्वतारोहण कथा आदि वा लेखन वा भाषणको रूपमा प्रस्तुत गरेको छु । अहिलेसम्म मेरा लगभग पचासवटा लेख प्रकाशित भएका छन् ।

अन्त्यमा, एउटा नौलो उपलब्धिको कुरा भन्न चाहन्छु; केही हप्ताअघि, Mountain Literature वा मानिस र पर्वत शीर्षक भएको LAN को कार्यक्रम थियो र त्यसमा प्रश्न उठ्यो के पश्चिमी देशमा जस्तो आफ्नो शौखले प्रेरित गरेका पर्वतारोहण र

त्यसबारे लेखेको वाङ्मय नेपालमा पनि छ ? त्यस्तो छैन भन्ने जबाफ आएको छ । पासाङल्हामु शेर्पा र दीक्षित दाजुभाइका बाहेक कुनै यस्तो लेख छैनको निर्णय र विचार फेला पऱ्यो । त्यस सम्मेलनको पछाडिका दिनमा नरेन्द्रराज प्रसाईले मूल नेपालीमा लेखेको 'ठाँगे उक्लेपछि' Scaling Thange शीर्षक भएको अङ्ग्रेजी अनुवाद पढेँ । लगभग छ हजार मिटर उचाइमा सुदूर पश्चिम नेपालको ठाँगे पर्वतीय क्षेत्रमा भ्रमण र पर्वतारोहणको र त्यसको सिलसिलामा लेखकले अनुभव गरेका घटनाहरूका रोचक ढङ्गले लेखेको यो एउटा कथा हो । अरे, मेरो मनमा आयो, यो त पर्वत आरोहण कथा अर्थात् Mountain literature को धेरै लक्षण भएको साहित्यिक नमुना हो । त्यसैले नेपाली वाङ्मयमा पर्वत आरोहण कथा उल्लेख भएका लेखकका बाहेक पूर्व थियो, छैन भन्न मिल्दैन । वि.सं.२०३५ सालमा यात्रा गरी नेपालीमा यात्रा साहित्यमा नरेन्द्रराज प्रसाईले रचना गरेको ठाँगे आरोहण कथा पहिलो पर्वतारोहण किताब हो भनेर राम्ररी अनुसन्धान नगरी अहिले नै भन्न मिल्दैन; तर यस पद पाउनका लागि अति बलियो उमेद्वार नरेन्द्रराज प्रसाई नै हुन् भन्नचाहिँ सकिन्छ । यस सानो र नौलो नेपाली यात्रासाहित्यको आविष्कारको वर्णनका साथसाथै मेरो यो वक्तव्य यही टुङ्ग्याउँदै सबैमा मुरीमुरी धन्यवाद दिन चाहन्छु । श्री नइ प्रकाशनको अमर जय होस् । धन्यवाद !

मई १३, २०१८ : काठमाडौँ, नेपाल

नइ चन्द्रधन पुरस्कारबाट सठमानित संस्कृत
विद्याशिरोमणि प्रा.डा.वेणीमाधव ढकालको सठबोधन

ॐ

यस भव्य समारोहका सभापतिज्यू ! आजका प्रमुख अतिथि
वाङ्मय शताब्दी पुरुष आदरणीय डा.सत्यमोहन जोशीज्यू, अतिथिहरू !
साहित्य र संस्कृतिका साधक मनीषीहरू ! आज पुरस्कृत विविध
विधाका राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय प्रकाशपुञ्ज महानुभावहरू !
उपस्थित महिलावृन्द एवम् सज्जनवृन्द !
सादर अभिनन्दन !

अहिले सर्वप्रथम म यहाँ उपस्थित हुनुभएका सम्पूर्ण पुरस्कृत
सज्जनवृन्द एवम् महिलावृन्दलाई हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु ।
आजैदेखि वाङ्मय शताब्दी पुरुष डा.सत्यमोहन जोशीज्यू ९९ वर्षमा
प्रवेश गर्नुभएकोमा उहाँको सुस्वास्थ्य र आनन्दमय जीवनका
लागि राष्ट्रदेव भगवान् पशुपतिनाथ एवम् भगवती गुह्यकालीसँग
प्रार्थना गर्दछु ।

यस अवसरमा 'नइ चन्द्रधन पुरस्कार'का लागि मलाई चयन
गर्नुहुने नइ प्रकाशन तथा चयन समितिमा रहनुभएका प्राज्ञहरूप्रति
कृतज्ञताका शब्दसुमन अर्पण गर्दछु ।

साहित्यकारद्वय श्री नरेन्द्रराज प्रसाई र श्री इन्दिरा प्रसाईको
ओजस्वी इच्छाशक्ति, लक्ष्यभेदी क्रियाशक्ति र अमोघ प्रज्ञाशक्तिको
त्रिवेणीका रूपमा उदाएको नइ प्रकाशन एउटा प्रसिद्ध राष्ट्रिय एवम्

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्यिक तथा सांस्कृतिक प्रतिष्ठानको रूपमा गौरवगरिमाका साथ सुहाएको छ ।

नेपाली भाषासाहित्य, संस्कृति, कलाकौशल एवम् ज्ञानविज्ञानको श्रीवृद्धि गराई नेपाली जनमानस एवम् विश्वमा 'सत्यम् शिवम् सुन्दरम्'का दिव्य भाव फैलाउँदै उदात्त मानवजीवनको प्रतिष्ठा गरी समाजको रूपान्तरण गर्ने आफ्नो उद्देश्यमा नइ प्रकाशन निरन्तर क्रियाशील रहेको छ । फलस्वरूप नइकै विशिष्ट पहलमा नेपाली भाषासाहित्य, नेपाली संस्कृति, नेपाली कलाकौशल, नेपाली ज्ञानविज्ञान र नेपाली राष्ट्रिय स्वाभिमान मुखरित र प्रद्योतित हुँदै गइरहेका छन् ।

महाकवि कालिदासले आफ्नो 'रघुवंश' महाकाव्यको मङ्गलाचरण गर्दै भनेका थिए—

**वागर्थाविव सम्पुक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥**

'वाणी र अर्थको छैँ नित्य सम्बन्ध भएका संसारका मातापिता पार्वती र परमेश्वरलाई वाणी र अर्थको पूर्ण तत्त्वबोध प्राप्त गर्न वन्दना गर्दछु ।'

यस पद्यमा प्रयुक्त 'वाक्' शब्द भगवती पार्वतीको प्रतीक हो भने 'अर्थ' शब्द भगवान् शिवको प्रतीक हो । वाणी र अर्थद्वारा यद्वा पार्वती र परमेश्वरद्वारा समस्त वाङ्मयप्रपञ्च र जगत्प्रपञ्चको विस्तार भएको छ । शक्तिरूपा श्री इन्दिरा प्रसाई र शङ्करस्वरूप श्री नरेन्द्रराज प्रसाईको एकात्म भावबाट नरेन्द्र शब्दको 'न' र इन्दिरा शब्दको 'इ' लाई संयुक्त गराई २०५२ सालमा 'नइ प्रकाशन' स्थापना हुनु नेपाल र नेपाली वाङ्मयका लागि शिवशक्तिको वरदान सिद्ध भएको छ ।

नइबाट प्रदत्त पुराना उल्लेखनीय कुराहरू म पनि दोहोर्‍याउन चाहन्छु— प्राज्ञ घटराज भट्टराईसहित नइकै प्रयासमा कविशिरोमणि

लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका तीनवटा धातुमण्डित मूर्ति रहेको 'त्रिमूर्ति निकेतन' नामक संस्था तयार भयो । नइकै पहलमा त्रिमूर्ति निकेतनले 'त्रिनारीरत्न' गोमा, प्रेमराजेश्वरी थापा र पारिजातका पूर्ण कदका सालिक तयार पारेको छ । नइकै सक्रियता र संयोजनमा डा.मोदनाथ प्रश्रितको अध्यक्षतामा 'महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव' सम्पन्न गयो र उक्त महोत्सवको समाप्तिको अवसरमा वाङ्मय शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशीको संयोजकत्वमा तेह्र राष्ट्रका स्रष्टा सम्मिलित पाँचदिने 'अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन'को आयोजना गयो । त्यसपछि नइले त्रिमूर्ति निकेतनमार्फत २२ देशका नेपाली नारीस्रष्टाको सहभागितामा 'विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलन' सम्पन्न गयो । फेरि पनि नइकै सोच र व्यवस्थापनमा 'सत्यमोहन जोशी शताब्दी महोत्सव' मनाइयो । नइकै पहलमा राज्यले कविवर माधव घिमिरेलाई 'राष्ट्रकवि'को उपाधि प्रदान गरेको थियो । यसै गरी नइकै आयोजना र संयोजनमा प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालाद्वारा डा.वानीरा गिरीलाई 'नेपाली साहित्य विश्व नारी रत्न' उपाधि प्रदान गरियो ।

यसरी नै नेपाली वाङ्मयका विशिष्ट व्यक्तित्व डा. सत्यमोहन जोशीलाई नइकै पहलमा राज्यले 'वाङ्मय शताब्दी पुरुष' उपाधि प्रदान गरेको थियो । यति मात्र होइन, नइ प्रकाशनले राष्ट्रका अमर प्राज्ञहरूको संरक्षणका साथ राजनीतिनिरपेक्ष भई 'वसुधैव कुटुम्बकम्'को सिद्धान्त अँगालेर साहित्य, सङ्गीत, कला र संस्कृतिको क्षेत्रमा अविस्मरणीय योगदान गर्दै आएको छ । अर्कातर्फ नइ प्रकाशनको आफ्नै साहित्यिक प्रकाशन गतिविधि पनि तीव्र रूपमा चलेकै छ । यी सबै कुरा हेर्दा नइ प्रकाशनले जे गयो र जे गरिरहेको छ त्यो सबै अकल्पनीय छ, अविश्वसनीय छ, अननुमेय छ र अविस्मरणीय छ ।

अब म आफ्नो साधनाको विषयमा पनि सङ्क्षिप्त चर्चा गर्ने अनुमति माग्दछु । म एउटा एकान्त साधक हुँ । आफ्नो साधनालाई

प्रचारमा ल्याई आत्मप्रचार गर्ने र प्राप्तिसापेक्ष भई दौडधूप गर्ने मेरो प्रवृत्ति कहिल्यै पनि रहेन । म नइ प्रकाशनका गतिविधिरूको प्रशंसक र तटस्थ द्रष्टा थिएँ । आज अप्रत्याशित रूपमा पुरस्कारको लागि चुनिँदा म चकित भएको छु । यस्तो होला भन्ने मेरो प्राक्कल्पना थिएन ।

किशोरवयमा वाराणसीलगायत भारतीय विद्याकेन्द्रहरूमा अध्ययनको क्रममा प्रथम र सर्वप्रथम हुने होडबाजीका साथ संस्कृत, नेपाली र हिन्दीमा कविता, लेख, निबन्ध र काव्यमा हात चलाउने अभ्यास भइसकेको थियो । फलस्वरूप छात्रावस्थामा हिमालयको महिमा गान गर्ने 'शैलेश' खण्डकाव्य र नेपालआमाको महिमागान गर्ने 'ज्योतिष्मती' खण्डकाव्य भारतमै प्रकाशित भए । भारतमै योगी नरहरिनाथजूको सान्निध्यमा रहने सौभाग्य जुर्दा उहाँबाट मैले काव्यकला र शास्त्रार्थकलाबारे गहन ज्ञान प्राप्त गर्ने अवसर पाएको थिएँ ।

नेपाल फर्केपछि विश्वविद्यालय सेवामा प्रवेश गर्दा सर्वप्रथम खप्तड बाबाद्वारा हिन्दीमा रचित धर्मविज्ञानका चारवटै खण्डको संयुक्तानुवादमा कठोर मिहिनेत गरेको थिएँ । स्वर्गद्वारी महाप्रभु, उहाँका गुरुभाइ, नेपाली संस्कृत महाविद्यालयका संस्थापक सिद्धयोगी श्री अनन्तानन्द स्वामीजी महाराज, महापण्डित दधिराम मरासिनी, मेरा गुरु शास्त्रार्थमहारथी पं.मीनप्रसाद नेपाल, कविमणि माधवप्रसाद देवकोटा, महाकवि सुकृतिदत्त पन्त, कविकुलगुरु कुलचन्द्र गौतम, आबाल ब्रह्मचारी षडानन्द, बृहत् संस्कृत नेपाली शब्दकोशका स्रष्टा पं.फणीन्द्र पाण्डेय, अन्नपानीबिना ध्यान समाधिमा तत्पर भई लोककल्याण र विश्वशान्तिका लागि हजारौँ यज्ञयाग गर्नुहुने जीवन्त देवी शक्तिमाता लीलादेवीजूजस्ता नेपाल आमाका सपूत महापुरुष र महाशक्तिका जीवनी, योगदान र कृतिविश्लेषणजस्ता कार्य गरी स्वर्गद्वारीका महाप्रभु सिद्धयोगी अनन्तानन्द स्वामी र शक्तिमाताको महिमागान गर्ने काव्यहरूको रचना गरेर मैले नेपालको गौरव बढाउने महनीय कर्म गर्ने सौभाग्य पाएँ । यसरी मैले नेपाली

माटोका उपज मनीषी र सतीहरूको गुणगान गरी नेपाली माटाको गौरवलाई मुखरित गर्दा अपूर्व तृप्ति र आनन्दको अनुभूति गरेको छु । मलाई लाग्छ उहाँहरूको आशीर्वाद मेरा लागि ऊर्जा बन्थो र कतै पनि मेरो कलम रोकिएन ।

विश्वविद्यालयको प्राज्ञिक अनुष्ठान गर्दै गर्दा नेपाल र भारतमा आयोजित प्राज्ञिक गोष्ठी र सेमिनारहरूमा प्रस्तुत कार्यपत्रहरूमा पनि मैले नेपाली माटाको गौरव, महक र चहक बढाउने सामग्री पस्केर नेपाल राष्ट्रको शान र स्वाभिमान बढाउने कार्य गरेको हुँ ।

नेपालको पौराणिक कालको दुर्लभ रचना हिमवत्खण्ड, लिच्छविकालका दुई सयजति शिलालेख, मल्लकालका सयभन्दा बढी नाटक र शाहकालका काव्य एवम् महाकाव्यहरूको वीक्षा, अन्तर्वीक्षा र विश्लेषण गर्ने जटिल कार्यमा पनि नियतिले मलाई नै खटायो । फलस्वरूप शोधसमीक्षासम्बन्धी अनेक ग्रन्थ प्रकाशित भए । अनुसन्धान कार्यका साथै संस्कृत, नेपाली र हिन्दीमा काव्य, महाकाव्य एवम् प्रबन्धरचना पनि हुँदै गए । फलस्वरूप, नेपाल सरकार एवम् सम्मानित संस्थाहरूबाट सम्मान एवम् पुरस्कार पनि प्राप्त हुँदै गए ।

काव्यकलागुरु योगी नरहरिनाथ, दर्शनगुरु पं.मीनप्रसाद नेपाल र शक्तिप्रदायिनी जगदम्बा शक्तिमाता श्री लीलादेवीको प्रेरणाबाट नै म वैदिक सनातन धर्म, संस्कृति र हिमवत्संस्कृतिका मुहान श्रीगणेशपुराण, श्रीनिर्णयसिन्धु, श्रीआहिनकसूत्रावली एवम् श्रीमद्देवीभागवतमहापुराणजस्ता विपुल गुणवत्ता र कलेवरीय महत्ता भएका ग्रन्थहरूको नेपाली भाषामा व्याख्या, टीकाटिप्पणी एवम् अनुवाद गर्न सफल भएको छु । उक्त ग्रन्थहरू प्रकाशित हुँदा महापुरुष र मनीषीवर्गका साथै सर्वसाधारण धर्मप्राण जनताले खुसी भएर दिएको न्यानो माया र आशीर्वाद पाएर म गद्गद भएको छु ।

ठूलाठूला प्राज्ञिक संस्थाहरूले विद्वान्हरूको समिति बनाई वर्षौं लगाएर पनि सम्पन्न गर्न नसकिने यस्ता कार्य मबाट एकलै कसरी

सम्पन्न भए भनी फर्केर हेर्दा म आफैँ छक्क पर्ने गरेको छु । महापुरुष र भगवती त्रिशक्तिका वरदहस्तहरू मेरो शिरमा नपरेका भए मबाट यो काम पटकैँ सम्भव थिएन । उहाँहरूकै आशीर्वादस्वरूप सम्मानित संस्था नइ प्रकाशनको ममाथि अप्रत्याशित रूपमा दृष्टि पर्न गयो र मैले 'चन्द्रधन पुरस्कार' प्राप्त गर्ने सौभाग्य पाएँ । यसबाट म कृतकृत्य भएको छु र कृतज्ञताका भाव प्रसारित गरिरहेको छु । मलाई लाग्छ आआफ्ना विधाहरूमा उत्कृष्ट योगदान दिएबापत आज पुरस्कृत हुनुभएका राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय विद्वान् एवम् विदुषीहरूलाई पनि यस्तै सन्तुष्टि र सन्तृप्तिको अनुभूति भएको हुनुपर्छ ।

म अहिले नेपालको पौराणिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक गौरवबोध गराउने दुर्लभ कृति हिमवत्खण्डको परिष्कार अभिनव अनुवाद र समीक्षाका कार्य पूरा गरी नेपालका राष्ट्रदेव भगवान् पशुपतिको महिमा र उच्च ज्ञानराशिको संवाहक शिवमहापुराणको व्याख्या टीका, टिप्पणी र अनुवादमा तल्लीन छु ।

मैले आज प्राप्त गरेको पुरस्कार श्रद्धेय पूर्वप्रधानमन्त्री कीर्तिनिधि विष्टका पिताश्री चन्द्रप्रसाद विष्ट र माताश्री धनकुमारी विष्टको नाममा स्थापित 'चन्द्रधन पुरस्कार' हो । आज म कृतज्ञता व्यक्त गर्दै कीर्तिबाबु र उहाँका मातापिताको शाश्वत आत्मशान्ति र उत्तम गतिका लागि प्रार्थना गर्दछु । नैतिकता, राष्ट्रिय स्वाभिमान र सरल जीवनशैलीका दृष्टान्त कीर्तिबाबुले नेपाली भूमिमा रहेका भारतीय चेकपोस्ट हटाउनुभयो र भारतले अनेकौँ पटक हस्तक्षेप गर्दा चीनसँग सम्बन्ध बढाएर नेपाल राष्ट्रको अस्मिताको रक्षा गर्नुभयो । वि.सं. २०३० मा सिंहदरबारमा अग्निकाण्ड हुँदा तत्कालीन महाराजाधिराज श्री ५ वीरेन्द्रबाट 'तिमीले राजीनामा नदेऊ' भनी आग्रह गर्दा पनि नैतिकताको कारण देखाई उहाँले त्यो कुरा मान्नुभएन । यस्ता आदर्श पुरुषद्वारा स्थापित पुरस्कार ग्रहण गर्ने सौभाग्य पाउँदा म स्वयम् पनि गौरवान्वित भएको छु ।

उत्तम साहित्यको रचना गर्ने साधक प्रतिक्षण आफ्ना रचनाजन्य सन्तुष्टिलाई नै पुरस्कार मानेर गौरवसाथ बाँचिरहेकै हुन्छ । त्यसमाथि राष्ट्रिय महत्त्वका संस्थाहरूले पुरस्कृत गर्दा उनीहरूको जीवनमा सुनमा सुगन्ध थपिएको हुन्छ । राष्ट्रले गर्न नसक्ने यस प्रकृतिका काम गरेर राष्ट्रिय दायित्व निर्वाह गर्ने संस्था नइ प्रकाशनप्रति हाम्रो अगाध आस्था र सम्मान छ । यस संस्थाले जसरी स्वदेश र विदेशमा रहेका प्रतिभाशाली मनीषीहरूलाई सम्मान दिँदै आएको छ, यो राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जगत्लाई समेत सत्कर्म र सन्मार्ग प्रदर्शन गर्ने सारस्वत यज्ञ हो । प्रतिवर्ष पुस्तक प्रकाशन गरी अहोरात्र ज्ञान र प्रज्ञा वितरण गर्दै आएको यस संस्थाले प्रत्येक वर्ष प्रदान गर्ने पुरस्कारले राष्ट्र र राष्ट्रान्तरका विद्वान्हरूको सम्मान र पूजा गरेको छ । आज प्राप्त गरेको पुरस्कारबाट सम्पूर्ण पुरस्कृत महानुभावहरूमा आफ्नो साधनाप्रति दायित्ववृद्धि भएको अनुभूति भएको छ । यतिखेर म आफ्नो सामर्थ्यले भ्याएसम्म वाङ्मयसेवामार्फत राष्ट्रसेवामा लागिरहने वचनबद्धता प्रकट गर्दछु ।

पर्यन्तमा विद्वान्, साहित्यकार, कलाकार, ज्ञानविज्ञानको क्षेत्रमा क्रियाशील मनीषी र राष्ट्रिय सम्मानका लागि क्रियाशील महामनाहरूलाई सम्मान र पुरस्कार प्रदान गरेर राष्ट्रको अर्चना गर्ने लब्धप्रतिष्ठ यशस्वी संस्था नइ प्रकाशनको 'असतोमा सद्गमय, मृत्योर्मा अमृतम् गमय, तमसोमा ज्योतिर्गमय' जस्ता वैदिक सन्देशअनुसार 'सत्यम् शिवम् सुन्दरम्'मा आधारित वाङ्मय सृष्टिका लागि प्रेरणाको मुहानको रूपमा गुरुगहन भूमिका सधैं रहनेछ भन्ने विश्वासका साथ नइ प्रकाशनको ज्योतिर्मय भविष्यका लागि राष्ट्रदेव भगवान् पशुपतिनाथसँग बिन्ती गर्दै मेरो मन्तव्य यहीँ टुङ्ग्याउँछु ।

२०७५ वैशाख ३० गते, आइतबार

नइ देरुनीख सुकीर्ति पुरस्कारबाट
सम्मानित प्रा.डा.चूडामणि बन्धुको सठबोधन

यस भव्य समारोहका आदरणीय सभाध्यक्षज्यू, आदरणीय प्रमुख अतिथि शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशीज्यू, आजै सम्मानित र पुरस्कृत हुनुहुने श्रद्धेय स्रष्टाहरू, नइ प्रकाशनका समस्त मान्यजन तथा दाजुभाइ, दिदीबहिनीहरू ! सबैमा सादर यथायोग्य अभिवादन ।

आजको यस भव्य समारोहमा पुरस्कृत र सम्मानित हुनुहुने स्रष्टाहरूमा हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु । साथै आफ्ना तर्फबाट केही बोल्ने अवसर प्रदान गर्नुभएकोमा पुरस्कृतहरूका तर्फबाट समेत नइ प्रकाशनप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

वाङ्मय शताब्दी पुरुष श्री सत्यमोहन जोशीले सय वर्षमा प्रवेश गर्नुहुने यस ऐतिहासिक अवसरमा उहाँलाई श्रद्धापूर्वक अभिनन्दन गर्दै उहाँको सुस्वास्थ्य र सुखमय भविष्यका लागि हार्दिक कामना गर्दछु । उहाँ हामी सबैका लागि प्रेरणाका स्रोत हुनुहुन्छ ।

नेपाली भाषासाहित्य, बालसाहित्य, धर्मसंस्कृति, इतिहास, ज्ञानविज्ञान, सङ्गीत, कला, खेलकुद आदि विविध क्षेत्रका अढाई दर्जनजति पुरस्कारहरूको संयोजन गरेर नइ प्रकाशनले स्रष्टा, साधक र अनुसन्धाताहरूलाई प्रेरणा दिइरहेको छ । राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार र सम्मान कार्यक्रमहरूको भव्य आयोजना गरी नइले नेपालभरिका र नेपालबाहिरका स्रष्टाहरूलाई समेत सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने प्रशंसनीय कार्य गरेको छ । यसबाट नेपाली स्रष्टा र

अनुसन्धाताहरूलाई प्रेरणा र प्रोत्साहन मिलेको छ र नेपाल र नेपाली संस्कृतिलाई माया गर्ने विदेशी मित्रहरूलाई समेत सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने अद्वितीय कार्यले देशमा नेपाली संस्कृति, भाषा र साहित्यको प्रवर्द्धन भई देशान्तरमा समेत नेपाली संस्कृतिको चिनारीमा ऋण्ण वृद्धि भइरहेछ । नइको यस कार्यबाट नेपाली समाज र राष्ट्र नै गौरवान्वित भएको छ । यस्तो पुनीत कार्यमा निरन्तर अग्रसर रहने अविश्रान्त कर्मयोगी साहित्यकार दम्पती श्री नरेन्द्रराज प्रसाई र श्रीमती इन्दिरा प्रसाईलाई थप लक्ष्यप्राप्तिका शुभदिनहरू आइरहून् भनी हार्दिक कामना गर्दछु ।

नेपाली साहित्यका विकासमा २०५२ मा स्थापित नइ प्रकाशन र २०५९ मा स्थापित त्रिमूर्ति निकेतनको विशेष योगदान रहेको छ । २०५२ सालदेखि कृतिहरूसमेत प्रकाशन गर्न थालेको नइ प्रकाशनको परिमाणमा भन्दा गुणलाई महत्त्व दिने विशेषता रहेको छ । यसरी नै त्रिमूर्ति निकेतनले पनि राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनहरूको आयोजना गर्दै आएको छ । यस सन्दर्भमा त्रिमूर्ति निकेतनले नइको संयोजनमा मनाएको महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव, अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन र विश्वनारी नेपाली साहित्य सम्मेलन तथा नेपाल सरकारले समेत नइकै संयोजनमा नेपालभरि र विदेशका २५ देशमा मनाएको आदिकवि भानुभक्त द्विशतवार्षिकी समारोह उल्लेख्य छन् । यसरी नइको नेपाली साहित्यको विकासमा अतुलनीय योगदान रहेको छ ।

भाषासाहित्यसेवीका साथै नेपाली साहित्यमा स्रष्टाका रूपमा नरेन्द्र र इन्दिरा प्रसाई सुपरिचित नाम हुन् । नरेन्द्रराज प्रसाईको निबन्ध, समालोचना, गीतिकविता र जीवनीका विविध क्षेत्रमा योगदान रहेको छ । खास गरेर जीवनी लेखनका क्षेत्रमा उहाँ अद्वितीय हुनुहुन्छ । विशेष गरी नारी स्रष्टाहरूलाई चुलीमा उचालेर स्थापित गर्नका निम्ति उहाँले गरेको साधना अत्यन्त प्रशंसनीय छ ।

यसरी नै इन्दिरा प्रसाईको लेखनमा पनि विविधता छ । अहिलेसम्म उहाँका कविता, कथा, निबन्ध, समालोचना, उपन्यास र जीवनीहरू प्रकाशित छन् । इन्दिराको गद्यलेखन कविताको कोमलता र लालित्यले पूर्ण छ भने आख्यानमा मानवीय संवेदनाको सुन्दर अभिव्यक्ति छ ।

उठेर उचाइ लिनु अथवा फैलेर सबैतिर व्याप्त हुनु व्यक्तिको रुचि र परिवेशको परिणाम होला । आफ्नै कुरा गर्ने हो भने साहित्यको पाठकका रूपमा देवकोटाका कृतिहरूले मलाई प्रभावित गरेका हुन् । बालबालिकाका निमित्त उनको जीवनी लेखेर बालसाहित्य र जीवनीकारका रूपमा म भित्रिएँ । देवकोटाका कृतिहरूको सङ्कलन र सम्पादन गर्दै जीवनी र समालोचना विधालाई मिसाइएको जीवनीपरक समालोचना 'देवकोटा' तयार भयो । नेपाली भाषाको अनुसन्धानमा लाग्दा भाषाविज्ञानमा घोट्लिनुपऱ्यो र लोकसंस्कृतितिरको रुचिले नेपालका डाँडाकाँडा र खोलानाला डुलायो । अनि बालबालिकाहरूप्रतिको स्नेहले बालसाहित्यतिर आकृष्ट गर्ऱ्यो । शिक्षकको दायित्व बहन गर्दै विभिन्न संस्थाहरूको स्थापना र विकासमा समय बाँड्नुपर्दा चाहेर पनि एकान्त सिर्जनामा लाग्न पर्याप्त समय नभएको अनुभव भने हुँदै छ । यति हुँदाहुँदै पनि मैले आफूले गर्ने कृत्यबारे तपस्या गर्न छाडिँनँ । सक्रिय रूपमा बाङ्मयको सेवामा म आबद्ध भइरहेको छु भन्दा मलाई गौरवीबोध हुन जान्छ । मेरा जीवनका ती सबै बेहोराहरू जोडिँदै जाँदा म फेरि आज नइ प्रकाशनको मञ्चमा उभिएको छु ।

नइ अर्थात् नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईका कार्य र कृतिले दुवैलाई चुलीतिरको यात्रामा सफल बनाएको छ । नइ प्रकाशन र त्रिमूर्ति निकेतनका माध्यमबाट प्रसाईदम्पतीले नेपाली भाषा र साहित्यको अतुलनीय सेवा गर्नुभएको छ । नइ प्रकाशनबाट स्रष्टाहरूलाई सम्मान गर्ने चाहना भएका दाताहरूको इच्छाअनुसार अढाई दर्जनजति पुरस्कारहरूको सफलतापूर्वक संयोजन भएको छ ।

त्यति मात्र नभएर कविवर श्री माधवप्रसाद घिमिरेलाई नेपालका राष्ट्रकविका रूपमा र श्री सत्यमोहन जोशीलाई यस शताब्दीको शताब्दी पुरुषका रूपमा राज्यबाट नै मान्यता दिलाउनसमेत नइले गरेको पहल अत्यन्तै प्रशंसनीय छ । नइकै संयोजनमा त्रिमूर्ति निकेतनले तत्कालीन प्रधानमन्त्री सुशील कोइरालामार्फत डा. वानीरा गिरीलाई विश्वनारी नेपाली साहित्यरत्नको उपाधि प्रदान गरेर पनि स्तुत्य काम गरेको छ । साथै २०७२ सालको महाभूकम्पबाट पीडित भएकाहरूलाई राहत दिने सामाजिक कार्यहरूमा समेत नइ प्रकाशनको समन्वयकारी भूमिका प्रशंसनीय छ ।

अन्त्यमा आजका सम्पूर्ण सम्मानित र पुरस्कृत स्रष्टा र मेरा तर्फबाट ती दानवीरहरूलाई प्रशंसासहितको धन्यवाद अर्पण गर्दछु; जसले यी पुरस्कारहरूको स्थापनामा योगदान गर्नुभयो । यी पुरस्कारहरूको परिकल्पना र संयोजनमा सक्रिय नइ प्रकाशन परिवारलाई पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु, जसले हामीहरूलाई चयन गरेर यस भव्य समारोहमा सम्मानित र पुरस्कृत हुने अवसर प्रदान गरेको छ । धन्यवाद !

२०७६ साल वैशाख २८ गते

नइ देरुजीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सम्मानित भारतका श्री दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठको सम्बोधन

आदरणीय शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशीज्यू, महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीज्यू, 'नइ'का दुवै मान्यवरहरू तथा आदरणीय साहित्यिक महानुभावहरू !
मेरो यथायोग्य अभिवादन !

सर्वप्रथम म 'नइ प्रकाशन' जसको स्थापना २०५२ साल माघ १५ गते 'नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि' भएको थियो, त्यसका अधिष्ठाताद्वय नरेन्द्रराज प्रसाई तथा इन्दिरा प्रसाईलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु, मलाई यसरी सम्मानित गर्नुभएकोमा ।

यी युगल साहित्यप्रेमीसँग दस वर्षअगाडि भेट 'देवकोटा शताब्दी महोत्सव' समारोहमा भएको थियो । त्यही बेला म उहाँहरूको साहित्यिक आयोजनाको क्षमता देखेर मन्त्रमुग्ध भएको थिएँ । नेपाल, भारतका मात्र होइन, विश्वमा छरिएर बसेका साहित्यकारहरू पनि भेला भएको त्यो समारोह मेरा लागि चिरस्मरणीय रहेको छ, रहनेछ सदासदाका लागि ।

आदरणीय सत्यमोहनजीसँग लगभग चार दशकअगाडि 'आर्थर्स गिल्ड अफ इन्डिया'ले 'विश्व पुस्तक भेलाको अवसरमा आयोजित गरेको 'साहित्य सम्मेलन'मा भेट भएको थियो । त्यस बेलादेखि आजसम्म उहाँको स्नेहले म आप्लावित भइरहेछु । उहाँ 'शताब्दी पुरुष', म भर्खर दुईवटा 'जन्को' सिध्याएको व्यक्ति । जुनसुकै साहित्यिक समारोहमा

भेटे पनि उहाँले मृदुल मुस्कानमा साथ 'म्हफूला ?' भनी भलाकुसारी गर्नुहुन्छ । स्नेहको यस्तो वचन सुनेपछि म मन्त्रमुग्ध हुन्छु । को हुँदैन ?

मेरो साहित्यिक जीवनयात्रा 'वीरबलको खिचडी' जस्तो छ । विभिन्न भाषामा विभिन्न विधाका लगभग एक दर्जन कृतिहरू प्रकाशित छन् । अरु मलाई धेरैले साहित्यकारभन्दा 'साहित्य समारोह' आयोजकको रूपमा चिन्छन् । 'बी.पी. कोइराला नेपालभारत फाउन्डेसन'को तत्वावधानमा मैले लगभग आधा दर्जन कार्यक्रमहरू गराइसकेको छु । दिल्लीमा नेपाली राजदूतावासद्वारा आयोजित 'भानु जयन्ती समारोह'मा आदरणीय नरेन्द्रराज प्रसाईंले 'मलाई पनि कहिलेकाहीं बोलाउने गर्नुस् न' भनेदेखि विच्छुक लागेर हो कि के हो, त्यसपछि मैले एउटा पनि कार्यक्रम गराउन पाइँनँ ।

म जनकपुरको सबेलाबजार भन्ने गाउँमा जन्में र पाँच वर्षको आयुमा बनारस पुगें । पिताजी प्रातःस्मरणीय काशीबहादुरजी 'उदय' पत्रिका निकाल्नुहुन्थ्यो । त्यस बेलामा मेरा हजुरबा गाउँका मुखिया हुनुहुन्थ्यो । त्यसो हुनाले पाँच वर्षको मेरो बाल्यकाल बडो सुखमय थियो ।

बनारस आएपछि 'बालनिकेतन' प्राइमरी पाठशालामा भर्ना भएँ । त्यो बेला पाँच कक्षामा अङ्ग्रेजी पढाइँदैन थियो । त्यसपछि अग्रवाल समाज महाजनी हायर सेकेन्डरी स्कूलमा पढें । यहाँ आएर 'ए बी सी डी' पढ्न थालें । कक्षा आठमा छँदा एक पटक हिन्दी भाषाको मासिक परीक्षामा मेरो एउटा निबन्ध 'वर्षात्' पढेपछि हिन्दीमा गुरुले 'तुम में लेखक बननेका गुण है' भनेपछि म उत्साहित भएको थिएँ ।

वि.सं.२०१३ सालमा 'उदय'मा मेरो एउटा कविता छापियो 'जीवन ध्येय' । पढाइमा कक्षा चढ्दै गएसँगै मेरो साहित्यिक लेखन भन्नू वा लेखन मात्र भन्नू, मेरो फुकाउ बढ्दै गयो । बनारसबाट प्रकाशित हुने दैनिक 'आज'मा हरेक हप्ता 'बालसंसद्'नामक परिशिष्ट

निस्कन्थ्यो । मैले त्यसमा पनि कविता, निबन्ध आदि लेखेर छपाएँ । हरेक हप्ता निस्कने आदि तथा नेपालसम्बन्धी लेखहरू लेख्थेँ । छापेपछि दसपन्ध रुपियाँ पारिश्रमिक पाउँथेँ । यसले मेरो महिनाभरको पकेट खर्च निस्कन्थ्यो ।

पत्रिका निकाल्नुहुने भएकाले पिताज्यूले नाम त खूबै कमाइराख्नुभएको थियो, तर 'दाम' कमाउन सक्नुभएन । उहाँ वर्षको एक पटक काठमाडौँ जानुहुन्थ्यो— भीमफेदी, अमलेखगन्जको बाटो भएर । काठमाडौँमा उहाँलाई सहयोगीको रूपमा हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, सिद्धिचरण श्रेष्ठ आदिले पैसा उठाउन मद्दत गर्नुहुन्थ्यो । उहाँ काठमाडौँ गएको बेला हामीलाई बनारसमा छाक टार्न धौधौ पर्थ्यो । कुनै बेला तीन रुपियाँ ('उदय'को वार्षिक ग्राहक शुल्क) कतैबाट आयो भने भात पाक्थ्यो, नत्र चनाभुजा खाएर निर्वाह गर्नुपर्थ्यो, हामी चार जना दाजुभाइ तथा बहिनीहरूले ।

म बीएमा पुग्दा त्यस बखत बनारस नेपाली छात्रहरूको केन्द्र भएको थियो । त्यस बेला छात्रहरू तीन गुटमा विभक्त थिए । काङ्ग्रेस, कम्युनिस्ट र संस्कृत पढ्नेहरू । त्यसो भएकाले छात्र सङ्घ पनि तीनोटा थिए । बालकृष्ण पोखरेल, तानासर्मा, कोशराज रेग्मी, चूडामणि 'बन्धु' आदि कैयौँ छात्रहरू साहित्यिक जागरण जगाउँदै थिए भने भरतमोहन अधिकारी, कमल कोइराला आदि साम्यवादी चेतना फैलाउँदै थिए । एक वर्ष अखिल बनारस नेपाली छात्र सङ्घको साहित्य मन्त्री भएर 'छात्रवाणी' पत्रिकाको सम्पादक हुने सौभाग्य पनि मलाई प्राप्त भयो ।

पृथ्वीनारायण शाहको ससुराली बनारस, भानुभक्तले प्रथम शिक्षा पाएको थलो बनारस, मोतीराम भट्टले गद्य साहित्यको सुरुआत गरेको बनारस, नेपाली पुस्तक प्रकाशनको केन्द्र बनारस, विश्वमा एक मात्र नेपाली स्वामित्वको मन्दिर भएको ठाउँ बनारस, नेपाली वृद्धाहरूको 'काशीवास' गर्ने ठाउँ बनारस; काशी हिन्दू विश्वविद्यालयमा छुट्टै 'नेपाली विभाग' भएको बनारस, नेपाली

राजनीतिक कार्यकर्ताहरूको शरणास्थली बनारस जहाँ बी.पी. कोइराला, पुष्पलाल तथा मदन भण्डारीहरू कुनै जमानामा शरणार्थी भएर बसेका थिए । अझ पनि बनारस नेपालीहरूको आकर्षणको केन्द्र छ— जाडो छल्लन आउनेहरू रानी जगदम्बाले बनाइदिएको नेपाली धर्मशालामा शरण पाउँछन् ।

बनारसमा पढ्दा नेपालका नेपाली छात्रहरू गर्मी महिनाको दुई महिने बिदामा घर जाँदा मलाई पनि लैजान्थे । यसरी पूर्वतिर विराटनगर, धरान, धनकुटा, तेह्रथुम, चैनपुर र पश्चिममा भैरहवा, लुम्बिनी, बुटवल, पाल्पा, गुल्मी, प्यूठानसम्म पैदलै भ्रमण गरें ।

धनकुटा र चैनपुरमा बस्दा मैले एउटा कथासङ्ग्रह 'सम्झनाको बादल' लेखें । बुबा काशीबहादुर एक पटक काठमाडौँ आउँदा राजा महेन्द्रबाट 'तिमीलाई केही चाहिन्छ' भनी सोध्दा, 'अरू केही होइन सरकार, 'उदय'लाई विज्ञापन र छोराको कथासङ्ग्रह प्रकाशित गर्न मद्दत' भन्दा भा.र. १२००।— बक्स भएछ ।

पछि मैले 'प्रगति'का सम्पादक नारायणप्रसाद बाँस्कोटाको सहयोगले दस वर्ष नेपालमा सरकारी जागिर खाएँ र उनी प्रचार विभाग (हाल सूचना विभाग)बाट निस्केपछि मलाई पनि टिक्न गाह्रो भयो र फेरि बनारसै फर्के ।

बनारस फर्केपछि मेरो साहित्यिक यात्रा फेरि सुरु भयो । मैले लेखेका किताबहरूले सम्मान पाउँदै गए । म साहित्य अकादेमीको नेपाली विभागमा परामर्श मण्डलको सचिव पनि भएँ । 'अथर्स गिल्ड अफ इन्डिया'को वार्षिक सम्मेलन हरेक वर्ष भारतका विभिन्न प्रान्तको राजधानीहरूमा हुँदा मैले भारतका प्रमुख सहरहरू भ्रमण गर्ने र अन्य भाषाका साहित्यकारहरूसँग परिचित हुने मौका पाएँ । मेरा कथाहरू अन्य भाषाका पत्रिकाहरूमा अनूदित भएर छापिन लाग्यो । तेलुगु भाषाको प्रसिद्ध पत्रिका 'इनाडु'मा पनि छापियो । 'सम्झनाको बादल' मराठी भाषामा अनूदित भई 'आठवमेपन' शीर्षकले छापियो ।

दिल्ली जाँदा नेपाली राजदूतावासमा राजदूत भेषबहादुर थापाज्यूसँग भेट भयो र उहाँले बनारसमा प्रथम 'नेपालभारत साहित्यकार सम्मेलन' गराउने जिम्मा दिनुभयो । दोस्रो पटक देहरादून भारत नेपाल कवि सम्मेलन गराउने जिम्मा पाएँ जसमा नेपालबाट उषा शेरचन, मञ्जुल र बिर्खे नगर्चीका कवि (नाउँ बिर्सैँ) सहित प्रा.राजेन्द्र सुवेदी पनि सहभागी थिए ।

पिताजीको देहावसानपछि 'उदय' बन्द भयो । महानन्द सापकोटाज्यूले घचघच्याएपछि पुनः प्रकाशन आरम्भ गरें । देहरादून र सिक्किमका 'उदय' प्रेमीहरूले बेलाबखत आर्थिक सहयोग पनि गरे । 'उदय' नपुग्ने ठाउँ अहिले कहीं छैन । 'उदय' बन्द भयो भने 'दीक्षित परिवारलाई दुःख होला' भनेर कमलमणि दीक्षितजीले दस हजार भा.रु. सहयोग गर्नुभयो । देहरादूनका अवकाशप्राप्त गोर्खा सैनिकहरूले बेलाबेलामा चन्दा सङ्कलन गरी सहयोग गर्छन् ।

जीविकाका लागि मैले छत्र नाउँले जासुस हिन्दी उपन्यासहरू इलाहाबादका एक जना 'पकेट बुक' प्रकाशकलाई दिन्थेँ । एउटा हिन्दी दैनिक सत्मार्ग हिन्दीका प्रकाशक हिन्दी प्रचारक संस्थान र रत्न पुस्तक भण्डारको बनारस अफिसमा काम गरेर जीविका चलाउँथेँ र जहान-छोराछोरी पाल्थेँ । छोराछोरीहरू ठूला भएपछि उनीहरूको शिक्षाको खर्च पनि थपियो । 'उदय' निकाल्ने जिम्मेवारी सर्वोपरि थियो ।

मेरो यस दुःखसुखमा सधैं साथ दिने मैले लक्ष्मणजस्तो भाइ विजय पाएको छु । म आभार प्रकट गर्दिनँ, किनभने यो धृष्टता हुनेछ । बरु म प्रसन्नता व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा एक पटक फेरि नई प्रकाशन र नई पुरस्कारका सर्वेसर्वा प्रसाईदम्पतीलाई हृदयदेखि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । आदरणीय सत्यमोहन जोशी र उपस्थित सबै साहित्यप्रेमीहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद अर्पण गर्छु ।

२०७८ साल असोज २३ गते

नइ रजत महोत्सव पुरस्कारबाट विभूषित
महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीको सम्बोधन

सभाध्यक्षा, नइ प्रकाशनकी संस्थापक अध्यक्षा एवम् वरिष्ठ नेपाली साहित्यकार इन्दिरा प्रसाईज्यू, प्रमुख अतिथि वाङ्मय शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशीज्यू, बहु प्रज्ञाक्षेत्रका आज सम्मानित हुने प्रतिष्ठित साधकसाधिकाज्यूहरू, नइ प्रकाशन तथा त्रिमूर्ति निकेतन संस्थाका रचनाकार वरिष्ठ साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाईज्यू तथा यस सभामा समुपस्थित वरिष्ठ साहित्यकार, कलाकार र विद्वज्जन एवम् समादरणीय सहभागी सबै सभासदज्यूहरूमा मेरो विनीत अभिवादन !

नेपाली वाङ्मय र साहित्य तथा कलाका विभिन्न क्षेत्रका यति सम्मान्य सुधी साधकहरूको अनि नेपाली कला र साहित्यका पारखी र प्रेमी अनेक जनको विशिष्ट समागम भएको यो सभा, यो शुभ दिन स्वयम्मा प्रिय छ र प्रेरणादायी पनि छ— हाम्रा निमित्त । हामी यस अवसरमा नइ प्रकाशन परिवारसँगै यसका मूल ऊर्जाकेन्द्र नइ (नरेन्द्र, इन्दिरा) दुवैप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं— यसरी यहाँहरूले विभिन्न भूमिकामा हामीलाई सादर सम्झी सम्मानित र पुरस्कृत गरेकामा हामी कृतज्ञ र अनुगृहीत छौं ।

यहाँ नेपाली भाषासाहित्य, कला, संस्कृति तथा विद्या एवम् वाङ्मयका बहु प्रज्ञाक्षेत्रको प्रवर्द्धनका निमित्त ऐतिहासिक महिमायुक्त उच्च योगदान गर्दै आएको यस जीवन्त र जाग्रत संस्था नइ

प्रकाशनको स्थापनाको पच्चिस वर्ष पूरा भएको रजत महोत्सवको यो गरिमामय प्राज्ञिक समागम सम्पन्न भइरहेको छ । यस उल्लासमय अवसरमा यति बृहत् उच्च ध्येय भएको नइ प्रकाशन संस्थाको परिकल्पनाकार र अथक परिचालक नइ (नरेन्द्र इन्दिरा) एवम् नइ प्रकाशनको सम्पूर्ण प्राज्ञिक परिवारप्रति म मेरातर्फबाट हार्दिक बधाई र संस्थागत दिगोपनका निमित्त शुभेच्छासमेत व्यक्त गर्दछु ।

नेपाली भाषासाहित्य साहित्येतर वाङ्मय एवं कला र संस्कृतिको बहुआयामिक प्रवर्द्धनका अनुष्ठानमा विगत पच्चिस वर्षबीच निष्ठापूर्वक क्रियाशील रही विशिष्ट कीर्तिमान कायम गर्दै आएको नइ प्रकाशनका यस उल्लासमय रजत महोत्सवका अवसरमा यहाँहरूले स्नेहपूर्वक मलाई यति उच्च पुरस्कार तथा सम्मानद्वारा पुरस्कृत र सम्मानित गर्नुभयो; यो मेरा निमित्त सधैं स्मरणीय विशेष उत्प्रेरक क्षणका रूपमा रहनेछ । यहाँहरूद्वारा मलाई २०७६ सालको प्रतिष्ठित 'नइ ईश्वर बराल' पुरस्कारबाट सम्मानित गर्दै अहिले रु. पाँच लाख रकमको 'नइ प्रकाशन रजत महोत्सव पुरस्कार' (२०७७) एवम् नेपाली साहित्यको महासमालोचकको गुरुतर उच्च सम्मान प्रदान गर्ने यति भव्य उपक्रम गरिएकोमा म कृतज्ञ छु । यस अवसरमा नेपाली साहित्यजगत्मा सुप्रतिष्ठित नइ प्रकाशन संस्थाका आमन्त्रणमा यहाँ यस साहित्यिक अनुष्ठानमा समुपस्थित तथा सहभागी भई मलाई समेत विशेष प्रोत्साहित गर्नुभएकामा सम्पूर्ण आदरणीय विद्वत्समुदायमा पनि सविनय आभार व्यक्त गर्दछु । यिनै परिसन्दर्भमा गरिएको आभार ज्ञापनप्रति मूलतः लक्षित मेरो यस मन्तव्यको आधारभूत संरचनाअन्तर्गत नेपाली जगत्का सुप्रतिष्ठित यी दुई जोर जनस्तरीय प्राज्ञिक संस्था नइ प्रकाशन (वि.सं. २०५२) र त्रिमूर्ति निकेतन (वि.सं. २०५९) को बहुआयामिक प्राज्ञिक प्रवर्द्धन एवम् समुन्नयनको अभियानको बृहत् मूल वृत्तको परिमित चर्चासँगै हाम्रा वरिष्ठ अग्रज तथा पारखी साहित्यवेत्ता महान् समालोचक स्वर्गीय

प्रा.डा.ईश्वर बरालको समालोचकीय योगदानबारे पनि सादर उल्लेखसहित उहाँप्रति सम्फनाका श्रद्धासुमन चढाउने र मेरो आफ्नै छ दशकजति लामो अद्यावधिक नेपाली साहित्यिक समालोचनायात्राको प्रस्फुटन (वि.सं.२०१८-२०२०-२०२३) का र प्राथमिक प्रतिष्ठापनका प्रक्रिया (२०२४-२०२७, २०२८-२०३१-२०३४-२०३५) का सुरुवाती डेढ दशकजति समयका प्रयास र प्राप्तिबारेको एक ऋको सम्फना पनि म यहाँहरूसमक्ष प्रस्तुत गर्दै छु जसअन्तर्गत मेरो नेपाली भाषासाहित्यको चार दशक लामो प्राध्यापन यात्राको २०२४ सालदेखि २०३४-२०३५ सालसम्मको सुरुवाती एक दशकको अवधि पनि पर्दछ ।

नेपाली भाषा र साहित्यका मूल केन्द्रबाट नेपाली कला, संस्कृति र बहुविध वाङ्मयिक क्षेत्रको स्रष्टा साधक अभ्यर्चनामा मेरो जीवनको पनि स्वप्निल ध्येय रह्यो । तर आज म भिन्नै परिस्थितिमा छु । यहाँ म स्वयम् उनासी वर्षका गोधूलि वयमा नेपाली भाषा र साहित्यका अनुरागी र पारखी यहाँहरूजस्ता प्राज्ञिक जनहरूका तर्फबाट पाएको यस्तो अपार स्नेह, सद्भाव, सौजन्य, सौहार्द र यति उच्च पुरस्कार एवम् महासमालोचकजस्तो गरिमामय सम्मानका निम्ति यहाँहरूप्रति हृदयदेखि नै विनीत कृतज्ञता र आभार अभिव्यक्त गर्दछु । नेपाली साहित्यिक समाजको यति उच्च स्नेह र सम्मान पाएको आजको यस सुखद ऐतिहासिक समयसन्दर्भले नेपाली भाषा तथा साहित्यका समृद्धि र श्रीवृद्धिका निम्ति शेष जीवनमा पनि थप साधनारत रहने मलाई ठूलो रचनात्मक उत्प्रेरणा प्राप्त भएको छ र त्यो मेरो सारस्वत साधनाशील जीवनको नव उत्प्रेरणाबिन्दुसमेत हुन पुगेको छ भनी यहाँहरूसमक्ष सादर निवेदन गर्दछु ।

म प्रसङ्गवश अब यहाँ नइ (नरेन्द्र इन्दिराका) अग्रसरतामा संस्थापित दुई संस्थामध्ये प्रथमतः नइ प्रकाशन (२०५२) का सम्बन्धमा र त्यसपछि यसैको सहोदर संस्थातुल्य त्रिमूर्ति निकेतन (२०५९) का

बारेमा केही सान्दर्भिक चर्चा गर्दै प्रस्तुत मन्तव्यलाई अगि बढाउने उपक्रम गर्दै छु— आज हामीलाई यहाँ सम्मानपूर्वक पुरस्कृत गर्ने प्रतिष्ठित दातृसंस्थाप्रति संस्थागत कृतज्ञताका अभिव्यक्तिकै क्रममा । यहाँ सुरुमा नै भनौं— नेपाली समाज र संस्कृतिमा पुण्यमय दानशीलता प्राचीन कालदेखि वर्तमान कालसम्मकै एक सम्मानित सांस्कृतिक सत्प्रवृत्तिका रूपमा रहँदै आएको छ र सार्वजनिक महत्त्वका सत्कार्यका निमित्त सत्पात्रमा दान दिनु उत्तम दान हुँदै हो अनि हिन्दू र बौद्ध संस्कृतिमा दानपतिको दानगाथा चर्चित नै रहेका छन् ।

वि.सं. २०५० का दशकमा नेपाली मध्यमवर्गी परिवारका युवा शिक्षित पुस्ताका प्रतिभासम्पन्न तथा केही गरेर देखाऊ भन्ने आँट, अठोट र ऊर्जाका धनी साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई परिस्थितिवश जुटे, जो नेपाली भाषा, साहित्य, संस्कृति आदि क्षेत्रको प्रवर्द्धनका निमित्त केही गर्ने उम्मेद राख्दथे । यिनले सीताराम प्रज्ञाप्रतिष्ठान (२०४९) र भूपालमानसिंह कार्की प्रज्ञापरिषद् (२०५२) को विशेष आश्रय र माध्यम पाउँदा धेरैको सद्भाव र सहयोग परिचालन गरी निकै ठूलठूला साहित्यिक सम्मानका कामसमेत गरेर देखाए । यी विभिन्न अनुभववृत्तबाट पनि उत्प्रेरित रही यिनले आफ्ना विशेष क्रियाशीलतामा नेपाली भाषा, साहित्य, वाङ्मय, संस्कृति आदिको समुन्नयनका निमित्त सोधखोज र पुस्तक प्रकाशन गर्ने अनि स्रष्टा र विद्वज्जनका सम्मानका निमित्त पुरस्कारको व्यवस्था गर्नेलगायतका पुनीत भाव र ध्येयबाट उत्प्रेरित रही आफ्ना र अनेकौँ उदारहृदयी र दानशील महानुभावहरूका पुण्यमय दानको सञ्चयनसमेत गरी २०५२ साल माघ १५ गते स्थापित गरेको नइ प्रकाशनको अद्यावधिक अक्षयकोष मूलधन कुल रु. २ करोड ५० लाखजति पुगेको जानकारी पाइन्छ र यसका मुख्य दाताहरूमध्ये दानवीर खनूपुरदे (रामबाबू), कीर्तिनिधि विष्ट, विष्णुभक्त प्रसाई, दुर्गादेवी नेपाल, भरत रूपा प्रसाई तथा नरेन्द्र इन्दिरा प्रसाई र

डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाई, बुलु शर्मा, यज्ञप्रसाद उमा आचार्य र ज्योति जुनु निरौला, प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती र लक्ष्मी उप्रेती, रानू बराल, इ.दीपकराज र जुली प्रसाई, प्रा.डा.शशि शर्मा र प्रा.डा.ज्योति शर्मा, उन्नति बोहरा 'शीला', प्रा.डा.उषा ठाकुर, उषा शेरचन आदि विशेष उल्लेख्य रहेको देखिन्छ । नइ प्रकाशनबाट हालसम्म विभिन्न लेखकका डेढ सयभन्दा बढी विशिष्ट ग्रन्थ प्रकाशित छन् । यी विविध विषयक्षेत्रका छन्- नेपाली भाषा, साहित्य, समालोचना, वाङ्मय, ज्ञानविज्ञान, कला (सङ्गीत, गायन, चित्र, नृत्य), धर्मसंस्कृति, खेलकुद, समाजसेवा, राष्ट्रिय चिन्तन र प्राज्ञिक जनका बहुपक्षीय वा बहुआयामिक विशिष्ट योगदान आदिसँग सम्बन्धित । राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका साथै मुलुकवासी र बहिर्वासी गोरखाली-नेपाली समुदायका स्तरमा समेत दिइने यी नइ शृङ्खलाका पुरस्कार सम्बन्धित दाताका सङ्क्षिप्त नामबाट नामाङ्कितसमेत हुने गरेका छन् । नरनारी दुवै तथा युवा र बालप्रतिभाका साथै यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक प्रतिभालाई पनि समेट्ने यी पुरस्कार रकमका दृष्टिले चाहिँ २०७६ सालसम्म नइ देखि अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार र नइ देखि अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार क्रमशः रु. तीन र दुई लाख रकमका छन् भने रु. एक लाख रकममा तेह्रवटा रु. साठी हजार रकमका दुईवटा पुरस्कार रु. पचास हजार रकमका तीनवटा पुरस्कार र अरू पुरस्कार पच्चिस, दस, सात र पाँच हजार रकमका छन् । नइ शृङ्खलाका यी विभिन्न पुरस्कारमध्ये केही २०६६ सालभन्दा अगिदेखिका नै र धेरैजसो २०६६ सालदेखि यता सुरु भएका देखिन्छन् भने २०७७ सालसम्ममा २८० जना साधकसाधिका उपर्युक्त विभिन्न पुरस्कारले पुरस्कृत भइसकेको देखिन्छ । यसरी नइ शृङ्खलाका उपर्युक्त विभिन्न तीस पुरस्कारका विषयक्षेत्र, प्राप्तकर्ता र रकमलगायतको सापेक्ष स्थिति प्रतिवर्ष पर्याप्त विस्तारित हुँदो क्रममा रहेको देखिन आउँछ । साथै नइ प्रकाशनबाट २०५६ सालदेखि २०६४ सालका बीच नइ शृङ्खलाका नइ सुर पुरस्कार, नइ माधव

धिमिरे पुरस्कार, नइ नातिकाजी पुरस्कार, नइ तारादेवी पुरस्कार, नइ कलानिधि पुरस्कार, नइ शिखासुर पुरस्कार, नइ इरा पुरस्कार र नइ सुर बाल पुरस्कारबाट गीतसङ्गीत क्षेत्रका एकतिस जना साधकसाधिका पुरस्कृत भएको र नइ अरनिको सम्मानबाट दुई जना कलाकारको सम्मान भएको अनि २०५५-२०६६ बीच छ जना विशिष्ट व्यक्तिहरूको अभिनन्दनसमेत भएको देखिन्छ ।

नइ प्रकाशनकै एक सगर्भ संस्थाका रूपमा त्रिमूर्ति निकेतन आधुनिक नेपाली साहित्यका अग्रणी प्रतिष्ठापकत्रय कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, महानाटककार बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाजस्ता नेपाली साहित्यका त्रिरत्न पनि भनिने श्रद्धेय त्रिमूर्तिका संयुक्त सम्झना र सम्मानमा २०५९ साल असार १३ गते सङ्गठित र संस्थापित भएको हो र काठमाडौँको सञ्चारग्रामका विशिष्ट भूमिमा २०६१ साल भदौ १ गते यस संस्थाको भवनको औपचारिक उद्घाटन र त्रिमूर्तिका छछ फिटका पूर्ण कदका ढलौटे सालिकको सार्वजनिकीकरणसमेत सम्पन्न भएको हो अनि त्यहाँ त्रिमूर्ति पुस्तकालयको स्थापनासमेत गरिएको हो । नइ प्रकाशनकै संयोजनमा मुख्यतः साहित्यकार घटाराज भट्टराई (स्वर्गीय), नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईका विशेष सक्रियतामा सम्बन्धित सबका सहयोगबाट यी कार्य सम्पन्न भएका हुन् (त्रिमूर्ति अभिलेख २०७६, पृ.३४) र यस निकेतनलाई नइ प्रकाशनकै स्वतन्त्र संस्थागत विस्तार भन्न पनि मिल्ने देखिन्छ । यस निकेतनअन्तर्गतका यिनै त्रिमूर्तिका नामबाट नामाकरण भएका तीन साहित्यिक आधुनिक नेपाली संस्थामध्ये दुई संस्था पूर्वअस्तित्वमा नै थिए (बालकृष्ण सम फाउन्डेसन, वि.सं.२०५२ र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा प्रतिष्ठान, वि.सं.२०५३) भने साहित्यकार लेखनाथ पौड्याल काव्यसभा (२०६२) पछि थपियो । त्रिमूर्ति निकेतनको अध्यक्षता वरिष्ठ साहित्यकार इन्दिरा प्रसाईबाट गरिएको छ र त्रिरत्नसम्बन्धी उपर्युक्त तीन संस्थाका वर्तमान

संयोजक क्रमशः वरिष्ठ साहित्यकार प्रा.राजेन्द्र सुवेदी (स्वर्गीय), वरिष्ठ कलाकार नाट्यभूषण मदनदास श्रेष्ठ र वरिष्ठ साहित्यकार प्रा.ठाकुरप्रसाद पराजुली रही तिनमा अरू विभिन्न विशिष्ट व्यक्तिहरूको सहभागितासँगै वरिष्ठ साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाईबाट सदस्यसचिवको कार्यभार वहन गरिँदै आएको देखिन्छ । नेपाली साहित्यका त्रिरत्न मानिने यी तीन जना अग्रज महान् स्रष्टाका नाममा पुरस्कारहरू स्थापित गरी सो प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनु यस निकेतनको प्रथम दायित्व रह्यो । यस सन्दर्भमा २०५७ सालदेखिकै बालकृष्ण सम पुरस्कार र २०५८ सालदेखिकै लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा पुरस्कार हुन् र २०६१ सालदेखि लेखनाथ पौड्याल पुरस्कारको थालनी भई तिनको सुरु रकम पाँचपाँच हजारको थियो भने ती सबैको पुरस्कार हाल रकम एकएक लाख रुपियाँ पुगेको छ । त्रिमूर्ति अभिलेख (२०४७ माघ २४, पृ.९-११) अनुसार क्रमशः तेह्र, सोह्र र अठार जना विशिष्ट स्रष्टा (साहित्यकार र कलाकार) हरू हालसम्म यी तीन विशिष्ट पुरस्कारबाट पुरस्कृत तथा सम्मानित भइसकेको देखिन्छ ।

त्रिमूर्ति निकेतनले यी तीन मूल पुरस्कारको व्यवस्थासँगै सुरतिरै खास गरी देवकोटा सम्मान र देवकोटा विद्वद्वृत्ति दिएको देखिन्छ भने २०६७ सालदेखि छुट्टै एकएक लाख रुपियाँका लेखनाथ पौड्याल काव्य पुरस्कार, बालकृष्ण सम पुरस्कार र महाकवि देवकोटा पुरस्कार, त्रिरत्न पुरस्कारको स्थापना गरी ताम्रपत्र र नगद राशिसहित सो पुरस्कार नेपाली भाषा र साहित्यका स्रष्टा र साधकलाई दिने व्यवस्थासमेत गरेको देखिन्छ । अनि २०७४ सालसम्ममा ७० जनाजति स्रष्टासाधक यसरी सम्मानित हुन पुगेका छन् । त्यस्तै यस निकेतनबाट २०७२ सालदेखि एक जना नारी साहित्यकारलाई रु. एक लाखको नेपाली साहित्य नारीरत्न पुरस्कार स्थापना गरी सो २०७६ सालसम्म चार जना नेपाली नारी साहित्यकारलाई दिइएको

पाइन्छ । त्यस्तै यस निकेतनबाट प्रशस्तिपत्र र नगदसहित त्रिमूर्ति पदक पनि दिने गरिएको देखिन्छ— नेपाली भाषा र साहित्यका सेवकहरूलाई । त्यस्तै २०७१ सालका विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलनका क्रममा पनि चार जना नेपाली नारी प्रतिभाहरूलाई त्रिमूर्ति पुरस्कार र अरूलाई त्रिमूर्ति पदक र त्रिमूर्ति सेवा पदक प्रदान गरिएको देखिन्छ । २०६५–२०६६ सालमा महाकवि देवकोटा जन्मशताब्दी महोत्सव र त्यसका अन्तिमतिर २०६६ सालमै अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषा सम्मेलनको भव्य आयोजना गरेर संस्थागत प्राज्ञिक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय पहिचानको विशेष अभिवृद्धि हुन आयो ।

त्रिमूर्ति निकेतन संस्थाबाट २०५९ सालमा बालकृष्ण सम जन्मशताब्दी महोत्सवको आयोजना भयो र त्यस अवसरमा पन्ध्र जना विशिष्ट नाट्यकर्मि कलाकारहरूलाई बालकृष्ण सम शताब्दी सम्मान अर्पण गरिएको थियो । डा.मोदनाथ प्रश्रितका अध्यक्षतामा समारोह समिति गठन भई २०६५–२०६६ सालमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म शताब्दी महोत्सव विभिन्न कार्यक्रमसहित सम्पन्न भई महत्त्वपूर्ण ग्रन्थहरूको प्रकाशन र बाह्र जना विशिष्ट व्यक्तिलाई महाकवि देवकोटा शताब्दी महासम्मान, २००० सालपूर्व जन्मेका सय जना साहित्यसाधकलाई देवकोटा शताब्दी सम्मान पुरस्कार र अरू स्रष्टा, शोधकर्ता, कलाकार, साहित्यिक पत्रकार अनि नेपालबाहिरका नेपाली भाषाका साहित्यकार र साहित्यप्रवर्द्धकलाई समेत उक्त शताब्दी सम्मान प्रदान गरिएको थियो र उक्त अवसरमा विभिन्न पुरस्कार, स्वर्णपदक, कदरपत्र आदिसमेत प्रदान गरिएको थियो । यसै देवकोटा जन्म शताब्दी समारोह कार्यक्रमका अन्तिम चरणमा प्राज्ञ सत्यमोहन जोशीको संयोजकत्वमा आयोजित भई काठमाडौँमा २०६६ चैत ५–९ गतेका बीच विश्वका तेह्र राष्ट्रका त्यहीँका मूलका नेपाली स्रष्टा र

भाषासाधकका प्रत्यक्ष सहभागितामा जुन पाँचदिने अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलन सम्पन्न भयो त्यो विशिष्ट ऐतिहासिक महत्त्वको रह्यो । यस देवकोटा शताब्दी महोत्सवका अवसरमा र पछिसमेत चौधवटा विशिष्ट ग्रन्थसमेत प्रकाशित भएका छन् । यस निकेतनका आयोजनमा प्रा.डा.गार्गी शर्माका अध्यक्षतामा विश्व नारी नेपाली साहित्यसम्मेलन केन्द्रीय समारोह समितिको गठन भई काठमाडौँमा २०७१ जेठ १५-१७ मा सम्पन्न भएको र पाँच महादेशका बीस राष्ट्रका र नेपालका ७१ जिल्लाका नेपाली नारी स्रष्टाहरू सहभागी भएको सम्मेलन पनि ऐतिहासिक महत्त्वको रह्यो । यसमा वरिष्ठ नेपाली नारी साहित्यस्रष्टा डा.वानीरा गिरीलाई नेपाली साहित्यका विश्व नारी रत्नको सम्मान र रु.पाँच लाख नगदको भेटसँगै विभिन्न नेपाली नारी साहित्यकारलाई विश्व नारी नेपाली साहित्यसम्मान, त्रिमूर्ति पुरस्कार र विश्व नारी नेपाली साहित्यपदकको प्रदानसमेत गरिएको थियो । त्यस्तै त्रिमूर्ति निकेतनबाट प्रा.डा.उषा ठाकुरका संयोजकत्वमा वरिष्ठ संस्कृतिविद्, नेपाली लोकसाहित्यका अध्येता र नेपाली भाषाका विशिष्ट साहित्यकार तथा नेपालभाषा (नेवारी भाषा) का महान् साहित्यस्रष्टा सत्यमोहन जोशीलाई शताब्दी पुरुष सम्मान रु.पाँच लाख नगदभेटसहित अर्पण गर्ने शताब्दी महोत्सव २०७१ साल मङ्सिर १५ गते सम्पन्न भई पछि उहाँलाई नेपाल सरकारबाट वाङ्मय शताब्दी पुरुषको उपाधिसमेत अर्पण गरियो । यी विभिन्न स्मरणीय क्रियाकलापहरूबाट पनि यस निकेतनको प्रतिष्ठा वृद्धि भएको छ ।

नङ्को परिकल्पना र सक्रिय प्रबन्धनसमेतको विशेष सहयोग लिई बृहत् स्तरमा नेपाल सरकार, संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले २०७० सालदेखि २०७२ सालसम्म भानुभक्त द्विशतवार्षिकी समारोहको मूल परिचालन गरेको थियो । नेपाल राष्ट्रका १४ अञ्चल र विश्वका २५ राष्ट्रमा समेत सम्बन्धित

समारोह समितिको गठन गरेर मनाइएको यस भानु द्विशतवार्षिकीका कार्यक्रम नेपाली साहित्यका सन्दर्भमा अहिलेसम्मको सबैभन्दा ठूलो संस्थागत सञ्जाल परिचालित भएको कार्यक्रम देखिन्छ । जे होस्, आदिकवि भानुभक्त आचार्यका जन्मका द्विशतवार्षिकी समारोहमा प्रत्यक्ष रूपमा नेपाल सरकार सक्रिय हुनु र अरू संस्थालाई पनि संस्थागत सहयोग गर्नु भने विशेष महत्त्वपूर्ण सन्दर्भ हुँदै हो ।

२०५२ सालमा नइ प्रकाशनको र २०५९ सालमा त्रिमूर्ति निकेतनको संस्थापन भई तिनमा नइद्वय संस्थापक र मूल प्रेरक ऊर्जा रही विभिन्न प्रतिष्ठित नेपाली विद्वान् र स्रष्टा तथा वाङ्मयसेवीहरूको विशिष्ट सहभागितासमेत जुटी क्रमशः नेपाली भाषासाहित्य, कला, वाङ्मय, धर्मसंस्कृति आदिका क्षेत्रको प्राज्ञिक प्रवर्द्धन र यिनका स्रष्टा, साधकसाधिका र विद्वत्वर्गको सम्मान र प्रतिष्ठाका प्रवर्द्धनका जेजस्ता पूर्वोक्त उत्प्रेरक सत्कार्यको सिलसिला विस्तारित हुँदै छ त्यो हाम्रा समयुगीन वाङ्मयिक स्मृतिपटलमा ताजै छ भने यी युगल जनसंस्थाले अब क्रमशः अढाई दशक (एक चौथाइ शताब्दी) र दुई दशक पुगनपुगको विशेष क्रियाशील र गौरवपूर्ण समय सेरोफेरोबीच यात्रा गर्दै नेपाली भाषासाहित्य, वाङ्मयभण्डार, कला, संस्कृति आदि विभिन्न प्राज्ञिक क्षेत्रको र तिनका स्रष्टा तथा साधकसाधिकाहरूको सम्मानको अरु थप प्रवर्द्धन र समुन्नयनमा नियमित रूपमा उल्लेख्य योगदान दिनाका साथै बेलाबखत कतिपय मानक चिरस्मरणीय ऐतिहासिक महत्त्वका सुकर्महरू पनि सम्पन्न गरी आफ्नो युगीन सार्थकता सिद्ध गरिसकेका छन् । यी जोडी संस्थाले नेपाली भाषा, साहित्य, कला, वाङ्मय र संस्कृति आदि प्रज्ञाक्षेत्रका संवर्धन र तिनका साधकसाधिकाका सार्थक सम्मान र अर्चनाका क्रममा प्रादेशिक, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय आयामसमेतलाई दृष्टिगत गर्दै नेपालभित्रको र नेपालबाहिरको समुच्चा नेपाली जगत्लाई जसरी समेट्ने प्रचेष्टा गर्दै आएको

पाइन्छ त्यो विशेष उल्लेख्य छँदै छ । यी दुई जनस्तरीय जोर प्रज्ञासंस्थाले बडो मिहिनेतपूर्वक विशेषतः जनस्तरबाट र केही मात्रामा सरकारी स्तरबाट पनि साधनस्रोत जुटाई निरन्तर खटी अनेक रचनात्मक नयाँ कार्यक्रमका माध्यमबाट अधिकाधिक सहभागी र सहयोगीहरूको विश्वास तथा सद्भावसमेत आर्जन गरी क्रमशः आफ्नो संस्थागत भौतिक पूर्वाधारको उल्लेख्य सुदृढीकरणसँगै प्राज्ञिक पर्याधार र परम्पराको थप समुन्नयन र प्रतिष्ठापन तथा विस्तारका कार्यका दृष्टिले पनि उल्लेख्य ऐतिहासिक योगदान गरेका छन् । नेपाली प्रज्ञाजगत्का प्रवर्द्धनका समयुगीन मानचित्रमा यिनको प्रतिष्ठित उपस्थिति तथा अवस्थिति समयसमयमा प्रमाणित भइसकेको छ ।

नेपालका पुरस्कारसंस्थाहरूमध्ये जेठो जनस्तरको प्रज्ञासंस्था मदनपुरस्कार गुठी (वि.सं. २०१३) को साढे छ दशकको ऐतिहासिक प्रतिष्ठासँगै सुयश र महिमा पनि छँदै छ र मदन पुरस्कार पुस्तकालय नेपाल र नेपालीको महत्त्वपूर्ण वाङ्मयिक मन्दिर र पुस्तक सम्पदा भण्डार सिद्ध भइसकेको छ र क. दी. (विशिष्ट वरिष्ठ नेपाली स्रष्टा र नेपाली भाषासाहित्य तथा वाङ्मयका महान् प्रेमी तथा प्रवर्द्धक एवम् संरक्षक कमलमणि दीक्षित) को नेपाली जातिप्रतिको उत्कृष्ट भेटस्वरूप राष्ट्रोपहार हुँदै हो भने त्यसभन्दा क्रमशः चार वा साढे चार दशक जतिपछि स्थापित नइ प्रकाशन (२०५२) र त्रिमूर्ति निकेतन (२०५९) का जोर जनस्तरीय उत्कृष्ट प्रज्ञासंस्थाको संयुक्त भावमूर्ति चाहिँ त्यही उन्नत मदन पुरस्कार परम्पराका ध्येयका प्रेरणाप्रदीपबाट क्रमशः उत्प्रेरित भई प्रज्वलित समयक्रमिक अर्को नवदीप जोडी जस्तो पनि प्रतीत हुन्छ । तर यी जोर संस्था आफ्नै ढङ्गले सङ्गठित र पर्याप्त पृथक ढाँचामै आफ्नै अनुभवले र ऊर्जाले हुर्केको समयुगीन महत्त्वको परवर्ती अर्को जनस्तरीय नेपाली प्राज्ञिक समवेत संरचनाका रूपमा खडा हुन आएका हुँदै हुन् । यिनको दिगो अस्तित्व र निरन्तरित सेवाप्रवाहको सुव्यवस्था अब साझा नेपाली सरोकारको विषयसमेत हुनुपर्छ भन्ने मलाई लाग्छ ।

यहाँ मेरो एक विशेष कामना पनि छ— त्रिमूर्ति पुस्तकालय र नइ पुस्तकालय पनि फस्टाउँदै जाओस् ।

पहिले हामी आदरणीय कमलमणि दीक्षितलाई भन्ने गर्थ्यौं— नेपाली साहित्यका नयाँ मोतीराम; भाद्रकृष्ण गोकर्णै औँसीमै जन्मेका, उच्च स्रष्टासँगै नेपाल भाषा र साहित्यका महान् प्रेमी र प्रवर्द्धक । नरेन्द्रचाहिँ नेपाली भाषा र साहित्यका समयुगीन संवर्द्धक अर्का आफ्नै ढपढङ्गका नयाँ मोतीराम; सामाजिक विप्लवी तर नेपाली भाषासाहित्यका परम सेवक । नइ जोडीका जोर संस्थाबाट विगत अढाई दशकबीच सयौँ साहित्यिक सभाअनुष्ठान सम्पन्न भइसकेका छन् र दुई सयभन्दा बढी विशिष्ट नेपाली ग्रन्थ प्रकाशित छन् अनि नेपाली सभ्यता र संस्कृतिका संवाहक र सेवी एवम् नेपाली वाङ्मयिक मनीषी र कृतिहरू हजार जनाभन्दा बढी २०७६ सालसम्मकै समयसन्दर्भमा पनि विविध ढङ्गले सम्मानित भइसकेको देखिन्छ जुन जनस्तरीय प्रतिमानमा निकै ठूलो वाङ्मयिक सेवा र योगदान हुँदै हो ।

सम्मानित नइ प्रकाशनका तर्फबाट यहाँ मलाई रु. एक लाखको २०७६ सालको समालोचना (समालोचना, सम्पादन र अन्वेषण) क्षेत्रको नइ ईश्वर बराल पुरस्कार प्रदान गरिएकामा यस गौरवी संस्थाप्रति (र नइद्वयसँगै नइ प्रकाशन परिवारप्रति) एवम् श्रीमती रानू बराल, डा.शशि शर्मा, डा.ज्योति शर्माप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दै आधुनिक नेपाली साहित्यिक समालोचनाका एक प्रतिष्ठापक र महान् यशस्वी अग्रणी पथनिर्माता तथा मेरा श्रद्धेय अग्रज स्वर्गीय प्रा.डा. ईश्वर बराल (जन्म वि.सं.१९८०, बस्तीपुर, सिराहा र देहावसान वि.सं.१९५४, काठमाडौँ) का पुण्य स्मृतिमा म ससम्मान हार्दिक नमन गर्दछु र यी शाब्दिक श्रद्धासुमनसमेत अर्पण गर्दछु । डा.ईश्वर बरालको सुनाम र पुण्य स्मृतिसँगै जोडिएको यस विशिष्ट पुरस्कारबाट सम्मानित हुन पाउँदा म आफूलाई अत्यन्तै गौरवान्वित अनुभव गर्दछु ।

अन्त्यमा पुनः आज हामीहरूलाई यसरी सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने नेपाली साहित्यजगतको सुप्रतिष्ठित संस्था नइ प्रकाशनलाई यस उल्लासमय ऐतिहासिक रजत महोत्सवका क्षणमा हामी सबैका तर्फबाट हार्दिक बधाई र हामीलाई प्रदान गरिएको यस उच्च स्नेहसम्मान, पुरस्कार र स्नेहोपहारनिम्ति हाम्रातर्फबाट साझा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै नेपाली भाषा र साहित्यका नीलकण्ठ साधनामा निरन्तर लागी साहित्यामृतका सिर्जनामा र समालोचना विद्यालाई साहित्यिक कृतिपरक शोधपरक र वस्तुनिष्ठ, निर्विष एवम् र आत्मानुशासित तथा गुणग्राही, पारखपूर्ण र गहिराइपूर्ण शालीन प्राज्ञिक अध्ययनका रूपमा सुविकसित गर्न पनि आजीवन नै म लागि रहनेछु ।

सृजनात्मक मनोविज्ञानका वेत्ताहरूका भनाइमा पनि प्रोत्साहन र प्रशंसाले मानिसलाई रचनात्मक ऊर्जा तथा उत्प्रेरणा प्रदान गर्दछन् अनि हप्काइ र गालीले मानिसलाई नकारात्मक रूपमा कुण्ठित र हतोत्साहित तुल्याउँछन् भने यी विपरीत खाले प्रवृत्तिले त्यस्तै किसिमले पार्ने अनुकूल र प्रतिकूल असर बालमनोविज्ञानका सन्दर्भमै पनि प्रमाणित नै छ भनिन्छ । कुनै साहित्यस्रष्टा र साहित्यद्रष्टाका तथा पारखी समालोचकका मानसिक सृजनात्मक जीवनमा पनि कुनै प्रशंसावचन र सम्मान तथा स्नेहपूर्ण व्यवहारले चिरकालसम्म रचनात्मक ऊर्जा दिइराख्दछ भने कुनै दुर्वचन, गाली वा निन्दाका नकारात्मक व्यवहारले चाहिँ चिरकालसम्म बिष्ठी डम्बरे काँडाले फैं घोचिराख्छ भनी स्थापितै छ । आज यहाँहरूले मलाई यस उनासीबसेँ गोधूलि वयमा स्नेहपूर्ण रूपमा सम्झी यतिको उच्च महासमालोचक सम्मान र पूर्वोक्त नइ ईश्वर बराल पुरस्कार (२०७६) का अतिरिक्त रु पाँच लाख रकमको उच्च रकम राशिको नइ प्रकाशन रजत महोत्सव पुरस्कार (२०७७) को नगद रकम पुरस्कार प्रदान गरी जुन रचनात्मक जीवनऊर्जा थपिदिनुभएको छ त्यसमार्फत मलाई समुच्चा जीवनभर साहित्यसाधनाका पथमा निरन्तर

खटिरहन ठूलो रचनात्मक ऊर्जासमेत प्रदान गर्नुभएको छ र म त्यसप्रति अत्यन्त आभारी छु ।

•

नइ प्रकाशन नेपाली भाषा र साहित्यका साथै साहित्येतर वाङ्मयका प्रवर्द्धनमा अविच्छिन्न साधनारत एक अग्रणी संस्था हो । यसको योगदान समकालिक नेपाली वाङ्मयको श्रीवृद्धिमा विशेष व्यापक र बहुआयामिक पनि छ । नइ प्रकाशनलाई नेपाली जीवन र जगत्को आँखाको नानीजस्तो प्रिय तुल्याई ठेट नेपाली ढङ्गले नेपालको गौरव वृद्धिका अनुष्ठानको अभिन्न अङ्गका स्वरूपमा हुर्काउन आफ्ना गाँससमेत काटी दृढ रूपमा साधनारत 'नइ'द्वयको म सहनी गर्दछु ।

यो सुन्ने पढ्ने सबैलाई सादर धन्यवाद !

२०७८ साल असोज २३ गते

(नइ प्रकाशनको रजत महोत्सवका अवसरमा महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीद्वारा लिखित संस्मरण र समीक्षा 'नइ रजत महोत्सव र मेरो नेपाली साहित्यसमालोचना साधना' (२०७८) नामक कृतिबाट सारसङ्क्षेप ।)

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सम्मानित अमेरिकाका प्रा.मोहन सिटौलाको सम्बोधन

यस विशिष्ट सभाका सभापति श्रीमती इन्दिरा प्रसाईज्यू, महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीज्यू, भाषासाहित्य, संस्कृति लगायत विभिन्न क्षेत्रका पुरस्कृत एवम् सम्मानित स्रष्टा र द्रष्टा व्यक्तित्वहरू, विभिन्न सामाजिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक, विविध वाङ्मयिक बौद्धिक उच्च हैसियतमा रहनुभएका महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक चिन्तनशील गतिविधिहरूमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउनुभएका विद्वद्बर्ग, यति बृहत् र पुरस्कारका उदारमना दाताहरू, यो भव्य समारोहमा उपस्थित प्रतिष्ठित महिला एवम् सज्जनवृन्द !

विश्वमा विद्यमान रहेका लाखौं साहित्यिक र सांस्कृतिक सङ्घसंस्थाहरूका बीचमा एक छुट्टै जाज्वल्यमान रूप, पहिचान, सीप अनि विचित्र परिकल्पना एवम् अठोट भएका दुई संस्था— नइ प्रकाशन तथा त्रिमूर्ति निकेतनका जोर संस्थापक तथा वरिष्ठ साहित्यकारद्वय नरेन्द्रराज प्रसाई तथा इन्दिरा प्रसाईज्यू !

यो भव्य समारोहमा यहाँ उपस्थित सबैमा हार्दिक अभिवादन गर्दै सम्मानित विद्वान्, विदुषीहरूमा आत्मीय बधाई ज्ञापन गर्दै उहाँहरूसमेतका साझा हाम्रा अन्तस्लीलामा प्रवाहित शब्दसुमन अभिव्यक्त गर्ने अवसर पाएकोमा म अत्यन्त गौरवान्वित भएको कुरा जाहेर गर्दै सुप्रिय 'नइ'परिवारलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

कुनै पनि व्यक्ति, परिवार वा समाजमा नवनव चेतनाको प्रवाह र त्यसको ज्योतिको सदा अत्यन्त उर्बर एवम् महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने गरेको कुरा नयाँ होइन । तथापि आन्तरिक एवम् बाह्य रूपमा सदा गतिशील मानवसभ्यताको अनवरत पुनःपुनः पुनर्जागरणको प्रदीप्त चेतनाजन्य किरणहरूका सत्य र तथ्यले बताइरहेको कुरालाई प्रकारान्तरमा म यहाँ दोहोर्न्याउन चाहन्छु ।

तमसोमा ज्योतिर्गमय ।

जस्तो नवनव प्रकाशमय प्रदेशमा पुग्न सदा यात्राशील हुनु पर्छ भन्ने शाश्वत तथ्यका महान् वाणीहरूका पुलकित जन्मदाता ती वैदिक स्रष्टा र द्रष्टाहरूका पारम्परिक मानसपुत्र हामी अनि मुन्धुम र अन्यान्य प्राचीन चिन्तनपुञ्जका पनि वैचारिक सन्तति हामी सदा चेतनाको नवनव आलोकतिर यात्रा गरिरहेका छौँ । यही कुरालाई युगीन शक्ति प्रदान गर्ने महाकवि कालिदासले शङ्खघोष गरे—

सञ्चारिणी दीप शिखेव रात्रौ ।

अर्थात् उज्यालो बत्ती लिएर रातमा हिँडेजस्तो भन्ने यो काव्यिक पाउले अथवा वाक्यांशले अनवरत आन्तरिक सङ्घर्षशील मानवको सदा सचेत चैतन्यलाई सम्बोधन गर्छ, जहाँ परापूर्व कालदेखि पूर्वी र पश्चिमी सभ्यताको इतिहासमा सिर्जनशील शक्ति र वसुधैव कुटुम्बकम् अनि विश्व शान्ति र सिर्जनाको अखण्ड दीपशिखा लिएर चिन्तनशील साहित्यिक तपसीहरूले एक्लाएकलै बनाएका अथवा साहित्यिक, सांस्कृतिक सङ्घसंस्थाहरू सुसङ्गठित र सुसञ्चालित भएको पदचापमा हाम्रो यात्रा भइरहेको कथा नै हामी सबैको रचनात्मक कहानी हो ।

के हामी रातमा छौँ त ? के हामी उज्यालोमा छौँ त ?

या निशा सर्व भूतानाम् तस्याम् जागर्ति संयमी
यसाम् जागर्ति भूतानि सा निशा पश्यतो मुने ।

सर्वसाधारण अन्धकारमा उज्यालो देख्ने अथवा जाग्रत हुने र सर्वसाधारण उज्यालोलाई भ्रम सम्झेर ज्ञान, कर्म र भक्तिले आफ्नो निष्काम कर्म गर्न प्रेरित गर्ने महान् गीताले भनेकै समाजमा उच्च आदर्शोन्मुख रचनात्मक, न्यायिक र कल्याणकारी कार्यका लागि सत्य कर्म गर्ने प्राचीन कालदेखिका पूर्वपश्चिमका विविध सम्मानित नामका सन्त, महन्त, तपसी, कवि, कलाकार, चिन्तक, धनीमानी व्यक्ति, साहित्यिक, सांस्कृतिक र अन्य सङ्घसंस्था, गुठी आदि र राज्यहरू प्राचीन कालदेखि नै आजसम्मका गतिशील सामाजिक र सांस्कृतिक अटुट दीप बिम्बहरू हुन् । यही लामो ऐतिहासिक सिलसिला पार गर्दै आएर अहिलेको अवस्थामा नेपालभरि कार्यरत र विश्व नेपाली डायस्पोरामा व्यापक स्तरमा सुपरिचित यो संस्था 'नइ' ती सबैका बीचमा आफ्नो छुट्टै र धेरै अर्थमा नितान्त मौलिक पहिचान लिएर सक्रिय रूपमा चम्किरहेको प्रस्ट देखिन्छ ।

यो कुरा नइद्वारा त्रिमूर्ति निकेतनको निर्माण एवम् नइले आयोजना गरेका र बहुविध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय ऐतिहासिक किसिमले सम्पन्न भएका विशेष उल्लेखनीय भेला, सम्मेलन, अन्य धेरै सङ्ख्याका सम्मान तथा पुरस्कारका साथै गोष्ठी सञ्चालन, पुस्तक प्रकाशन, सम्पर्क, सहभागितालगायत आवागमन आदिका क्रियाकलाप समेतमा गरी अहिलेसम्म मोटामोटी पाँच करोड धन राशि खर्च भइसकेको देखिन्छ । यस क्रममा विभिन्न बृहत्लगायत विभिन्न पुरस्कारस्वरूप हजार जनाभन्दा बढी विशिष्ट र उल्लेखनीय भाषासाहित्य, संस्कृति र प्रविधि क्षेत्रका स्रष्टा र द्रष्टाहरूले ससम्मान प्राप्त गरेका पुरस्कारका तथ्यहरू परिवारपरिवारले मुक्त कण्ठले स्वतः भनिरहेका पनि छन् । व्यापक देशविदेशका संस्थाहरू र जनमानसका बीचमा पनि सशक्त र सक्रिय सञ्चारका माध्यमले पनि यी तथ्यहरू गुन्जिरहेका छन् ।

मौलिक र छुट्टै भन्नाले ताजा बुनियादी स्तरमा रहेका धेरै धेरै सहयोगी, समाजसेवी र कल्याणकारी शिव भावका उदारमना

दाताहरू र तिनका परिवारहरूको सेवाभावको भावनात्मक र अगाध मानसिक शान्ति र तुष्टिको एक कल्याणपुञ्ज हो— नइ अनि कल्याणकुञ्ज हो— त्रिमूर्ति निकेतन । नइद्वारा निर्मित यी दुवै संस्थाले 'सहितस्य भावः साहित्यम्' र 'सत्यम्, शिवम्, सुन्दरम्'को शिव भावले साथ, सहयोग र मलजल गरिरहेका छन्— भाषा साहित्य, संस्कृति र अन्य चिन्तनशील योगदानका फाँटमा ।

नइको प्रभावकारी कारणले पनि सारा देशभरि साहित्यिक, सांस्कृतिक र अन्य प्राविधिक माहोल बढेर आउनुका साथै मानवीय मूल्यवत्ताले जहाँ पनि काम गरोस् अनि देशमा शान्ति र सिर्जनामा वेद र बुद्धका आदर्शका लामालामा शृङ्खला अनुप्राणित भएर हाम्रो सर्वतोमुखी सभ्यता गतिशील भएर मुखरित भइरहोस् भन्ने स्वतः घोषित आदर्श नइ र त्रिमूर्ति यी दुवै संस्थामा स्पन्दित छ र त्यसैको प्रतिध्वनि डायस्पोराका व्यापकतामा पनि गुञ्जायमान भइरहेको छ ।

नइले आदिकवि भानुभक्त आचार्यलगायत धेरैधेरै दिवङ्गत र जीवित नेपाली विभूतिहरूको सम्मान गर्दै आएको छ । यसै क्रममा कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाजस्ता नेपाली महान् साहित्यिक महारथीहरूका सम्मानमा आफ्नै सपना र जपना भव्य रूपमा साकार पाउँदै नइद्वारा गरिएका संस्थागत विविध कार्यहरूअन्तर्गत केही छनक पनि नभएको बाटाको किनारे चौरमा तिनका संयुक्त भव्य त्रिमूर्ति संसारका विविध ठाउँबाट आएका पर्यटकहरूको प्रत्यक्ष आँखा पर्ने गरी सालिकको निर्माण गर्नु सानो परिकल्पना, साहस र सिर्जना होइन त्यो । शून्यमा साकार !

स यही प्रसङ्गमा अङ्ग्रेजी महाकवि एवम् महान् नाटककार सेक्सपियरका केही हरफहरू ससम्मान उद्धित गर्न चाहन्छु—

...human imagination
travels from earth to heaven

heaven to earth...
makes human habitation
and gives local names
to airy nothing.

यस महान् उक्तिको पद्यात्मक नेपाली छन्दमय लयमा
अनौपचारिक अनुवादको रूपमा म सविनय प्रस्तुत गर्न चाहन्छु—

यात्रा गर्दछ मान्छेको कल्पना धरती, नभ
आकाश, धरती घुम्छ अनि निर्माण गर्दछ
मानवीय बसोबास शून्यमा स्थूल ठाउँको
नाम दिन्छ नयाँ नित्य पहिचान स्वयं अहो !

महाकवि देवकोटाको 'स्वस्थ कल्पनाले बन्छ कवि' भन्ने
उक्ति पनि यहाँ सान्दर्भिक छ । यही प्रसङ्गमा आजका सुप्रिय
आयोजक जोडालाई विशाल कल्पनाकार, रचनाकार कवि
अथवा 'कविर्मनीषी परिभू स्वयम्भू'को पवित्र र महान् भावार्थले पनि
उच्च मूल्याङ्कन गर्न सकिँदैन र ?

हो, यो नइ संस्थाको आलोकमय प्रभाव नेपालका धेरै, धेरै, धेरै
परिवारका नरनारी, बालबृद्ध, वनिता र युवाहरूमा पुगेको छ । यता
अर्कातिर सहृदयी हाम्रा मित्र विदेशी विद्वान्हरूबाट व्यापक विदेशी
जगत्मा पनि प्रखर रूपमा यसको यशकीर्ति र नेपाली भाषा,
साहित्य र संस्कृतिको महिमाको निकै राम्रो परिचय पुगेको छ ।
त्यसका साथै नेपाली विश्व डायस्पोरामा पनि यो संस्था ससम्मान
प्रभावकारी भइरहेको छ भन्न पाउँदा म पनि आफूलाई गौरवान्वित
भएको पाउँछु ।

नेपाली भाषासाहित्य, शोध, प्रकाशन, भेला, गोष्ठी आदि
विशिष्ट कार्यहरूको यो विशाल नेपाली समुद्रका बीचमा म एक
असीको उमेर टेकेको विनयशील सानो तर सक्रिय डुङ्गावालाले
यत्रो कीर्तिमान भएका महिमामय परिवारको नाउँमा स्थापित 'नइ
देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार'बाट सम्मानित हुन पाएकोमा नइ

परिवार र तत्सम्बन्धी सबैमा हृदयको गहिराइ र स्पन्दनको अन्तस्लीलाले पूर्ण आप्लावित हुँदै हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

साथै नइको यस्तो महान् र सुकल्पनाशील उच्च उद्देश्यजन्य आग्रह, प्रोत्साहन, सचेत अठोट र कुशल व्यवस्थापनले गर्दा ती महान् दाता र तिनका पुर्खालाई कीर्तिमान बनाएर तार्नुको साथै आगामी सन्ततिहरूलाई पनि एउटा सगर्व उत्तम र पवित्र उदाहरणीय स्तरमा उतारेको कुरा म आध्यात्मिक र नैसर्गिक विश्वासका साथ भन्न सक्दछु ।

यस घडीमा म हाम्रो संयुक्त निकै धेरै जहान परिवारका हजुरबा, पिता र माताहरूसितको मायामयी र शिक्षामयी सरस बाल्यकाल फलफुली सम्झिन्छु । मेरा हजुरबा द्रोणाचार्य सिटौलाले मलाई अति सानै उमेरदेखि साथमा नै सुताएर, सँगै हिँडाएर 'अष्टैसिद्धि अगलबगल बसी सदा सेवाटहल गर्दछन्' जस्ता र अन्य 'श्लोकहरू मुखग्र सुनाएर, घोकाएर काव्य लय र रस भरेको रहेछ भन्ने म आज बुझ्दै छु । घरायसी पाठशालामा बूढाबूढीहरूको बहुतै ठूलो भूमिका हुन्छ । माताहरूका सङ्गीतमय रामकहानी र सँगिनीका किस्साहरू र आफन्त अनि मान्यजनहरूका बालुन र भजन कीर्तनहरूले मेरो मनलाई सदा सरस बनाएका हुन् । काठमाडौँ, दार्जिलिङ, देहरादून, कोलकता आदि ठाउँमा शिक्षक खोज्न जाँदा पिताजीले ल्याएका नेपाली साहित्यका पुस्तकहरू हामीलाई पढाउनु हुन्थ्यो । त्यही बाल्यकालदेखि नै नेपाली धेरै कविहरूका नाम मैले सुनेको र केही जानेको थिएँ । पछि स्कुलमा अङ्ग्रेजीलगायत नेपाली आदि विषय अध्ययन गर्दा नेपालीका पाठहरूमा तिनै कविहरूका गद्य लेख र पद्य रचनाहरू पढ्दा दोहोर्‍याएको वा पूर्वपरिचित भएजस्तो लाग्थ्यो ।

औपचारिक किसिमले विद्यालयमा अध्ययन गर्दा संस्कृत साहित्य, व्याकरण एवम् दर्शनका विशिष्ट विद्वान् स्थानीय सुप्रिय एवम्

आदरणीय धरणीधर न्यौपानेज्यू जो अहिले एक सय तीन वर्षको उमेरमा पनि इटहरीमा बसी लेख्दै हुनुहुन्छ, उहाँसितको गाउँले गुरुकुलीय र उहाँ नै श्री शारदा प्राथमिक विद्यालय (पछि उच्चमाध्यमिक)का प्रथम प्रधानाध्यापक भएपछि पनि पछिसम्म रगडिएर पढ्नुपर्ने संस्कृत शिक्षाको मभित्र गहन प्रभाव परेकै हो । जुन क्रम निकै पछिसम्म चलिरह्यो । पछि सोही स्कुलमा अङ्ग्रेजी लगायत आधुनिक शिक्षामा लागेपछि 'प्रयास' भन्ने हाते पत्रिका निकाल्ने अभियान सुरु गर्ने सरल प्रकृतिका शिक्षक सिएम् कन्दड्वा र त्यसैमा २०११-१२ सालतिर प्रकाशित भएको मेरो 'हामी साना बाला हौं' भन्ने पहिलो सानो कविताले असीम आनन्द दिएको थियो; त्यस प्रारम्भिक कालमा ! स्कुलमा सातआठ कक्षा पढ्दादेखि छन्द सिक्न र छान्दसिक कविता लेख्न सुरु गरेको कौतूहल र उत्साहित अवस्था थियो जो अहिलेसम्म ममा पनि अनवरत छँदै छ ।

त्यसपछि मेरा जीवनमा स्थानीय वीरेन्द्र इन्टर कलेजका प्रथम प्रिन्सिपल विद्वान् साहित्यकार प्रा.राजनारायण प्रधान, त्रिचन्द्र कलेजका डा.ताराप्रसाद जोशी, बदरीनाथ भट्टराईजस्ता महिमामय गुरुहरूसितका उर्बर अध्ययनकालमा कविता, निबन्ध र समालोचना आदि विविध लेखनका सवालहरूमा उहाँहरूबाट निरन्तर विशेष रूपमा म प्रोत्साहित र प्रेरित भएको हुन्थेँ ।

फलस्वरूप २०२१ सालतिर 'गोरखापत्र'मा छापिएको कविता र २०२३ सालमा नेपालव्यापी निबन्ध प्रतियोगितामा प्रथम भई स्वर्ण पदकका साथै एक हजार रुपियाँ नगद पुरस्कार प्रधानमन्त्रीबाट प्राप्त हुँदाका समसामयिक हर्षोल्लासहरू सम्झँदा अझै पनि रमाइला लाग्छन् । त्यसै बेलामा कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याललाई विश्वका केही साहित्यकारहरूसित तुलना गरेर अन्तर्भाषिक साहित्यिक तुलनात्मक मेरो समालोचना 'भानु' विशेषाङ्कमा प्रकाशित भएको घटना नौलो नै थियो ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अध्ययन समयका बहु विद्वान् गुरुहरू अनि सँगै रहने गरेका अध्ययनशील, सक्रिय र उत्सुक सहपाठी साथीहरूसितको जाज्वल्यमान अध्ययन, छलफल र केही प्रायोगिक नयाँ लेखन, प्रकाशनका प्रयासका रसमय यौवन कालका प्राज्ञिक गतिविधिहरू पनि मेरो मानसपटलमा अनवरत स्रोतका रूपमा अहिलेसम्म प्रवाहित भइरहन्छन् ।

मलाई मानसिकतामा अमीट छाप राख्ने विभिन्न समयमा न्यानो सत्सङ्गत गरिएका अति सम्मानित नेपालका महिमामय विभूतिहरू कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, प्रशस्त सत्सङ्गत गरिनुभएका युगकवि सिद्धिचरण श्रेष्ठ, राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे जस्ता महान् स्रष्टा र अन्य महाविद्वान् योगी नरहरिनाथ, स्वामी डा. प्रपन्नाचार्य, योगी डा.रामानन्द गिरिजस्ता अति आदरणीय सन्त महर्षिहरूसितका साथै अन्य धेरैधेरै देशीविदेशी विश्वविद्यालयहरूका स्रष्टा, द्रष्टा अनि विद्वान् डाक्टर र प्राध्यापकहरूसितको बारम्बारका सत्सङ्गतबाट सशक्त ज्ञान र प्रेरणा प्राप्त भएको सन्दर्भ पनि म सगर्व सम्झिन्छु ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा प्राध्यापन एवम् शैक्षिक तथा प्रशासनिक सेवामा व्यस्त जीवन बिताउने क्रममा मेरा नेपाली र अङ्ग्रेजीमा निकै धेरै अन्तर्क्रिया, सभासम्मेलन र सेमिनार पत्रहरूका साथसाथै लेख, समालोचनाहरू, सम्पादित जर्नलहरू, गद्य र पद्य कविता, गीत, निबन्धहरू विभिन्न प्रमुख पत्रपत्रिकामा प्रशस्त प्रकाशित हुँदै हालसम्म मेरा बाह्र वटाजति विविध पुस्तकहरू र आफ्नै निजी क्षेत्रको 'भारद्वाज नेपाली र अङ्ग्रेजी'लगायत धेरै सम्पादनहरू भएका छन् । केही पुस्तकहरू पुरस्कृत पनि छन् र निकै धेरैचाहिँ पुनः आवृत्ति दिएर प्रकाशन गर्न पनि बाँकी नै छन् ।

त्यसबाहेक २०२५ सालमा साहित्य सङ्गम आठराईको महासचिव भएको धेरै पछि सिद्धिचरण प्रतिष्ठानको लामोलामो

समयसम्मको महासचिव, नेपाली अङ्ग्रेजी भाषा शिक्षण सङ्गठन (नेल्टा) अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज, एनआरएन, स्रष्टा साँझ, रमेश विकल, जनकप्रसाद हुमागाईं आदि विभिन्न साहित्यिक सङ्घसंस्थामा आबद्ध भई म निरन्तर सक्रिय भएको छु । संयुक्त राज्य अमेरिकामा केन्द्रीय कार्यालय रहेको अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाजको केन्द्रीय अध्यक्षको हैसियतमा मैले गरेका केही कार्य पनि नेपाली साहित्यका फाँटमा चिरस्मरणीय नै रहलान् भन्ने मलाई विश्वास छ ।

सन् २००३ मा म अमेरिका गएँ र लगत्तै त्यहाँको अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य समाज (अनेसास)को डिसी मेट्रो च्याप्टरको संस्थापक अध्यक्षका रूपमा मैले काम गर्ने मौका पाएँ । त्यसपछिका चार वर्ष सोही संस्थाको केन्द्रीय अध्यक्ष पनि हुने मलाई अवसर आयो । सो संस्थाको उद्देश्य विश्वभरि नै नयाँनयाँ च्याप्टर र नेपाली स्कूल खोल्ने, साहित्यिक गोष्ठी, भेला आदि गर्ने गराउने; नेपाली पत्रपत्रिका र पुस्तकहरू र आफ्नो छुट्टै जर्नल प्रकाशित गर्ने आदि कार्यका अभियानमा बढोत्तरी आयो । सिमानापारिको नेपाल र डायस्पोराका नेपालीहरू (Nepal beyond the borders and the Nepalese in the Diaspora) भन्ने भावना र नेपाली अस्मिताको पहिचानको मान्यता प्राप्त गर्नका लागि गरिएका सफल अभियान सञ्चालन गर्न यथायथा समयमा बेलायत, बेल्जियम, जर्मनी, स्विट्जरल्यान्ड, फ्रान्स, जापानका प्रमुख सहरहरू अनि अस्ट्रेलियाका पर्थ, मेलबोर्न सिड्नी, ब्रिस्वेन आदि प्रमुख सहरहरू र अमेरिकाका धेरैधेरै राज्यमा भएका भव्य धेरै संस्थागत साहित्य समारोहहरूमा मैले पनि सम्बोधन गरेको थिएँ जुन समारोहहरूले नेपाली महिमा विश्वमा प्रज्वलित गराउन ठूलो भूमिका खेलेका तथ्यहरू नै छन् ।

यसरी यी अभियानका माध्यमले नेपाली भाषासाहित्यले विश्वमा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय दुवै स्तरबाट फैलावट पाएको र गुणस्तरीयताले आलोकित भइरहेको छ । त्यसै क्रममा मैले पनि धेरै सम्मान र

पुरस्कारहरू प्राप्त गरेको छु भन्ने कुरा सगर्व र सविनय निवेदन गर्दछु । विशेष यी सबै प्राप्तहरूमा सामूहिक रूपमा नेपालीहरूको मान र प्रतिष्ठा नै विश्वमा फैलिएका हुन् । यी सफल अभियानहरूले नेपालीहरूलाई जुनसुकै बहुभाषी, बहुसांस्कृतिक र बहुजातीय प्रजातान्त्रिक समाज (Cosmopolitan Society) मा एकअर्कासित समकक्षमा रही शान्ति र सिर्जनाका बाटामा सहज किसिमले हिँड्नलाई सहभागी र सहयोगी बन्न उपयुक्त वातावरण प्रदान गरेको छ ।

त्यस क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य समाजको म केन्द्रीय अध्यक्ष भएर हाम्रो समितिले निकै कार्यहरू गरेपछि अमेरिकाका राष्ट्रपति बाराक ओवामाले डिसीको ट्वाइट हाउसबाट भानु जयन्तीमा अनेसासलाई विशेष मान्यता र कदर प्राप्त भएको तथ्य पनि मैले आज भन्नै पर्ने हुन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय साहित्य समाजको म केन्द्रीय अध्यक्ष भएकै बेलामा नेपालमा नेपाली शिक्षा परिषद् प्रदत्त राष्ट्रकवि माधव घिमिरेका करकमलबाट नगद पुरस्कार र विशेष सम्मान पदक अनेसासले प्राप्त गरेको, सिक्किम राज्यको विशेष अतिथिको रूपमा भानु जयन्तीमा भाग लिएको, आसाम साहित्य सभा र साहित्य परिषद्ले सम्मान गरेका सुअवसरहरू मलाई प्राप्त भएको थियो ।

त्यसका अतिरिक्त म प्रथम पटक अमेरिका पुगेको केही हप्तादेखि नै छोटो लामा समयक्रममा अमेरिकाका पोएट्री मन्थ, पोएट्री डटकम, अस्टिन् सोसाइटी अफ पोयट्स् आदि साहित्यिक सङ्घसंस्था र क्लबमा सक्रिय हुँदै केही विश्वविद्यालयहरूमा हुने गरेका प्रवचन, अन्तर्क्रिया र सभा, गोष्ठीहरूमा पनि मैले बेलाबखत भाग लिइ नै रहँ । त्यसै सिलसिलामा पोएट्री मन्थ भन्ने संस्थाले मलाई कवि राजदूत (पोएट्री एम्बासेडर) भनी सम्मान गरेको थियो । साथै सोही कुरालाई अस्टिन् सोसाइटी अफ पोयट्स्ले मलाई सम्मान गर्‍यो र आफ्नो बुलेटिनमा उल्लेख पनि गरेको छ । केही समयपहिले अनेसासले पनि काठमाडौँमा

सो उपाधिले मलाई सम्मान गरेको थियो । व्यापक नेपाली साहित्य समुदायमा यो पदवी एउटा गौरवको विषय हो भन्ने कुरामा म प्रस्ट र विश्वस्त छु ।

धेरै नेपाली दिवङ्गत र जीवित विभूतिहरूको प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षको अटुट हार्दिक प्रेरणामा म पनि एक विनयशील नेपाली भाषासाहित्यको प्रतिबद्ध र आज्ञाकारी योद्धा अनि एक विनयशील सर्जक तथा सक्रिय अभियन्ताको रूपमा अफ्रिका र दक्षिण अमेरिकाबाहेक अरू सबै महादेशका कैयौँ देशहरूका राजधानी र प्रमुख सहरहरूमा गएर त्यहाँका स्थानीय र नेपाली समूहमा मैले नेपाली बोल बोलेको छु, काव्यधारा वहाएको छु, नेपाली नाचगानमा भाग लिएको छु, तत्तत् देशका फुन्डाहरूसित नेपाली फुन्डालाई समकक्ष रूपमा मिलाएको छु । साथै ती देशमा नेपाली पहिचानको स्पन्दनको मृदुलता, तिनका धड्कनका घनीभूत आवाजहरूका भावहरू मैले सम्प्रेषित गरेको छु ।

माथि भनिएको व्यापक अभियानको भावना र मित्रमय कार्यका पृष्ठपोषक र अक्षुण्य स्रोत वीर पृथ्वी, भानु, मोती, लेखनाथ, सम, देवकोटा, सिद्धिचरण, सूधपा, माधव घिमिरे, पारिजात, भूपि अन्य धेरै महारथि हुँदै उत्तराधिकारीका रूपमा हामीसम्म फैलिएको यो राष्ट्रियताको गौरवपूर्ण उज्यालो र नेपाली भाषासाहित्यको सिर्जनशीलता र संस्कृतिको बहुमुखी ऋँकीको महिमा र साङ्गठनिक अभियान अरु अगाडि बढेर गएको छ । यसमा विविध शैली, विषय र विधाका प्रयोग अनि अन्य देशान्तरका साहित्यिक ढाँचा र विधा पनि समावेश हुँदै यी सबै माध्यमले नेपाली अस्मिता र पहिचानका साथ 'वसुधैव कुटुम्बकम्'को आदर्श पनि फैलाउन विश्व समुदायका समक्षमा पुग्न भनी हामी नेपालीहरू धेरै पहिलेदेखि नै विश्वमा निस्किएका हौँ । यस कदममा एएनएस, अनेसास, एनआरएन, स्रष्टा साँजलगायत धेरै संस्थाका माध्यमबाट लम्काइएका पाइलाहरूलाई नइजस्तो विशिष्ट

संस्थाले २०५२ सालदेखि नै प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष किसिमले निरन्तर दिएका टेवा र प्रोत्साहनले हाम्रा अन्तस्लीलामा न्यानो संवेदनशीलता बढाएको छ । यसलाई आगामी पिँढीहरूले अनवरत रूपमा निरन्तरता दिँदै लैजाऊन्, लैजान सकून् भन्ने शुभकामना पनि म व्यक्त गर्दछु ।

अन्तमा, एक नेपाली भाषासाहित्यको विद्यार्थी जो उपर्युक्त उद्देश्यका लागि एक सक्रिय र सफल कायकर्ता बन्न सकिरहेको कुरा निवेदन गर्न पाउँदा मलाई गर्व लाग्छ । आज सोही कारणले हो क्यार ! यहाँ यसरी नइ प्रकाशनजस्तो विश्वप्रसिद्ध साहित्यिक संस्थाबाट सम्मानित र पुरस्कृत हुन पाएको छु । लामो ऐतिहासिक क्रमको आजको यही सन्दर्भमा मलगायत सारा हामी सम्मानित र पुरस्कृत आत्माहरू आल्हादित र ओतप्रोत भएका छौं । यो नइ निकेतनको घरमन्दिरमा बूढा, भुरा, युवा र सबै नारीपुरुष कलाकार, साहित्यकारहरू र अन्य विषयका चिन्तकहरू त्यत्तिकै रमाउँछन् । लोक कल्याणकारी नीलकण्ठको शिवभावले मणिमण्डित नइ प्रकाशनको अरु प्रखर र प्रभावकारी उचाइ, गहिराइ र व्यापकता बढेर जाओस् भन्ने मङ्गलमय शुभकामना पनि हामी व्यक्त गर्दछौं ।

२०७९ साल साउन ७ गते

नइ ईश्वर बराल पुरस्कारबाट सम्मानित प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठको सम्बोधन

यस गरिमामय समारोहका सभापतिज्यू, महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीज्यू, उपस्थित स्रष्टा तथा सम्मान्य व्यक्तित्वहरू, महिला तथा सज्जनवृन्द ! आज पुरस्कृत सबैका तर्फबाट नइ प्रकाशनप्रति आभार व्यक्त गर्दछु !

पुरस्कृत हुनु भनेको सम्मानित हुनु हो र यसरी सम्मानित हुनु भनेको चाहिँ आआफूले आआफ्ना विषय क्षेत्रबाट आज पर्यन्त गरिएका कामलाई समाज र देशले मान्यता दिनु हो । कामका लागि मान्यता पाउनु इतिहासको न्याय वा समयको मूल्याङ्कन भएकाले हामी पुरस्कृत हुने व्यक्तिहरूका लागि आज गौरवको दिन पनि हो ।

मैले 'नइ ईश्वर बराल' पुरस्कार पाएको छु— मैले विशेष गरेर नेपाली कथा विधाका लागि आजसम्म गरेको कामको मूल्याङ्कन भएको मैले अनुभव गरेको छु । मेरो जीवनका दुई मुख्य पाटाहरू छन्; पहिलो हो प्राध्यापन र अर्को हो समालोचना लेखन । यी दुवै पाटाहरू आजभन्दा करिब छ दशकपूर्व अर्थात् सं. २०१० सालको उत्तरार्धदेखि प्रारम्भ भएका हुन् । म पठाउँथेँ र लेख्थेँ पनि; पहिलो काम अध्यापन वा प्राध्यापन र अर्को काम लेखन भएकाले मलाई के भन्न सङ्कोच लाग्दैन भने प्राध्यापक भएकैले म लेखक भएँ; मेरो प्राध्यापकले नै मलाई लेखक बनायो । प्राध्यापक नभएको भए सम्भवतः म लेखक बन्दैन थिएँ कि ! प्राध्यापक नै बन्ने मेरो

भित्री उत्कट चाहनालाई लेखक हुनुको प्रतिबद्धताले टेवा पुऱ्याएको कारणले प्राध्यापन कार्यबाट आज पर्यन्त मैले सन्तुष्टिको अनुभव गर्न पाइरहेको छु ।

मेरो लेखन कार्यको मुख्य क्षेत्र नेपाली कथा विधाका विभिन्न पक्षहरू नै हुन् । मैले 'नेपाली कथा र कथाकार' (सं. २०७०) लेखेर आधुनिक नेपाली कथाकारको पार्श्वचित्र (Profile) तयार पारेँ । त्यसरी नै 'आधुनिक नेपाली लघु कथा र कथाकार' (सं. २०७८) लेखेर नेपाली लघु कथाको सम्पूर्ण ऐतिहासिक दृश्यावली प्रस्तुत गरेँ । 'अभिनव कथाशास्त्र' (सं. २०७०) आधुनिक नेपाली कथाको नयाँ सिद्धान्तमा आधारित पुस्तक हो । 'कथा दर्शन' प्रकाशोन्मुख छ जुन कथा विधाको दार्शनिक आधारका बारेमा विश्लेषण गरिएको नितान्त नयाँ विषयको पुस्तक हो । 'प्रज्ञा आधुनिक नेपाली कथाकोश' (सं. २०७५) समग्र नेपाली कथा विधाको शब्दकोश हो । मैले 'भीमनिधि तिवारीका प्रतिनिधि कथाहरू' (सं. २०७०)का साथै 'पुष्कर शमशेरका कथाहरू' (सं. २०४४), 'तलतल' (सं. २०४४), 'पच्चीस वर्षका नेपाली कथा' (सं. २०३९), 'भारतीय नेपाली कथा' (सं. २०३९), 'नेपाली कथाका समकालीन सन्दर्भहरू' (सं. २०४४), 'कथायन' (सं. २०४९) र 'रूपटका दस कथाहरू' (सं. २०४५) सम्पादन गरेँ । यसरी समग्रमा हेर्दा नेपाली कथा विधाको परिचय, पहिचान र स्थापनाका लागि मेरा तर्फबाट गर्नुपर्नेजति सबै पक्षहरूका कामहरू सम्पन्न गरेँ, गर्नु मेरो दायित्व पनि थियो । सं. २०३९ मा मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट 'आधुनिक नेपाली कथा र यथार्थवाद' भन्ने विषयमा अनुसन्धान गरी विद्यावारिधि उपाधि प्राप्त गरेँ । यसरी नेपाली कथा विधा नै मेरो जीवनको सपना जपना भएको कारणले ऐतिहासिक न्यायप्रति मेरो विश्वास जाग्न गएको हो ।

मेरो निजी जीवनको रुचिको अर्को क्षेत्र हो— सांस्कृतिक राष्ट्रवाद (Cultural Nationalism) । यस मान्यताको मूलभूत

सिद्धान्त हो हाम्रो आफ्नो मौलिक संस्कृतिका माध्यमबाट देशप्रति समर्पण वा भक्तिभाव । यसअनुसार मैले हाम्रो देशको गौरवमय राष्ट्रिय ऋन्डाबारे अनुसन्धान गरेर एउटा पुस्तक लेखें जसलाई २०५३ सालको 'मदन पुरस्कार' पनि प्राप्त भएको थियो । त्यस्तै 'नेपालका ऋन्डा र प्रतीक चिह्नहरू' विषयको मेरो अर्को पुस्तक प्रकाशोन्मुख छ । यसै सांस्कृतिक राष्ट्रवादलाई अझ स्पष्ट पार्नका लागि दुईवटा शोध कार्यहरू मैले सम्पन्न गरिसकेको छु; ती हुन्— पहिलो हामी नेपालीहरूको जातीय पहिचानका रूपमा चिनिएको खुकुरीको ऐतिहासिक नालीबेली र मूल वैशिष्ट्यहरू र अर्को हो— सगरमाथाको गाथा अर्थात् माउन्ट एभरेस्ट भनिने सगरमाथाको पौराणिक अस्तित्व र इतिहास ! आयुले साथ दिए भविष्यमा यस क्षेत्रलाई अरु विस्तार गर्दै लैजाने तीव्र इच्छा छ ।

प्राध्यापक भएपछि अनुसन्धान गर्न र गराउनुलाई प्राथमिकतामा नराखी धेरै छैन । यस क्षेत्रलाई मैले सैद्धान्तिक रूपले अगाडि बढाउने काममा अद्यापि संलग्न छु नै, नेपाली साहित्येतिहासका क्षेत्रमा प्रयोग पनि गरिसकेको छु । शैक्षणिक जीवनको प्रसङ्ग निकाल्दा मैले यो सत्य कुरो भन्न कुनै सङ्कोच मान्नुपर्दैन कि आजसम्मका दिनहरूमा मेरो निर्देशनमा जम्मा २५ जना शोधकर्ताहरूले विद्यावारिधि उपाधि प्राप्त गरिसकेका छन् जुन मेरो प्राज्ञिक जीवनको ठूलो उपलब्धि हो भन्ने म ठान्दछु ।

वर्तमान नेपाली साहित्यको विशेषतः आख्यान विधाले राम्रो स्वरूप देखाइरहेको छ । यस विधाले लिएको गतिको तुलनामा अन्य विधाहरू केही सुस्ताएको देखिन्छ । साहित्येतिहासको मूलभूत दर्शनले के मान्यता राख्दछ भने कालक्रममा सानै विधाहरू समान्तर रूपले बराबरी गतिमा अघि बहिरहेका हुँदैनन्; चाल अघिपछि हुन्छ ।

•

नेपाली साहित्यको वर्तमान जीवनमा भइरहेको परिस्थितिमा नइ प्रकाशन यति सुगमतापूर्वक आफ्नो कर्तव्य पथमा अथक रूपले

अगाडि बढिरहनु यस संस्थाको क्रियाशील ऊर्जाको परिचय हो । राजनीति निरपेक्ष भएर सत्यमा अर्थात् प्रतिभा र व्यक्तित्वको सम्मान गर्नु वा समग्र नेपाली वाङ्मय सभ्यता र संस्कृतिको सेवा गर्नु यस संस्थाको प्रतिबद्धता भएको कुरा स्पष्ट छ । प्रकाशन यस संस्थाको एउटा कार्यक्षेत्र हुँदै हो, विभिन्न पुरस्कारहरूद्वारा देशदेशान्तरका स्रष्टा, प्राज्ञ र बौद्धिक वर्गलाई समुचित सम्मान गर्नु जस्तो अति प्रशंसनीय कामलाई निरन्तरता दिनु यसको अर्को ऐतिहासिक महत् कार्यक्षेत्र हो । यसरी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जगत्सम्म आफ्नो पूर्वाग्रहरहित पहुँच पुऱ्याउन सकेको सफल नइ प्रकाशनभन्दा प्राज्ञिक दृष्टिले धनी वा सम्पन्न अर्को संस्था कुनै छ ? त्यसैले यो संस्था पुरस्कार र प्राज्ञिक सेवा कार्यको सर्वोच्च हिमचुली सगरमाथा होइन ? नेपाली वाङ्मयको समग्र समुन्नतिका लागि समर्पित प्राज्ञिक सांस्कृतिक संस्था अर्को कुनै छ र ?

२०७९ साल साउन ७ गते

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सम्मानित
भारतका श्री नव सापकोटाको सम्बोधन

आदरणीय सभापति महोदय, नइ प्रकाशनका कुलपति इन्दिरा प्रसाईज्यू, उपस्थित श्रद्धास्पद साहित्यकारवृन्द, प्राध्यापकवृन्द, वैज्ञानिक वर्ग, कलाकारवर्ग, समाजसेवीवृन्द, संवाददाताहरू, उपस्थित महिलावर्ग तथा सज्जनवृन्द !

भाषा हो सभ्यता हाम्रो सारा उदय उन्नति ।
जीत वैभव भाषामै बाँच्छन् पछिसम्म यी ॥

• बालकृष्ण सम

भाषा हाम्रो सभ्यता हो भने साहित्य हाम्रो अमर निधि हो । जाति, भाषा, राष्ट्र र मानवताप्रति मुटुमा माया र श्रद्धा पाल्नेहरू साहित्य, संस्कृतिका पुजारी हुन्छन् अनि यो अनायासै हुने गर्दछ स्वतःस्फूर्त रूपमा । थाहै हुँदैन । कसैले बचपनैमा गीत गाउन थाल्छन्, कोही टाक्टाक् टुकटुक बाजा बजाउने क्रियामा लहसिन्छन् भने कसैले गीत, कविता रचन थाल्छन् अनायासै । यही हो सृजनप्रति मानवबाट प्रस्फुटित सृजनाको प्राकृतिक प्रक्रिया । यसरी प्रस्फुटित हुन्छन् प्रतिभाहरू समाजबाट अनायासै । समयको गतिमयतामा पुष्टिन्छन्, मौलाउँछन् विभूतिहरू समाजबाट । अनि प्रतिस्थापित हुन्छन् समाज, जाति र राष्ट्रका प्रतिनिधिका रूपमा । दूरदर्शी समाज, जाति र राष्ट्रले आफ्ना कीर्तिमान प्रतिभाहरूको सम्मान तथा उनका कृतिको संरक्षण र संवर्धन गर्ने उत्तरदायित्व ग्रहण गर्दछन्, जो अति सराहनीय कार्य मानिन्छ ।

यस प्रसङ्गमा म यहाँ नइ प्रकाशनको सोद्देश्यपूर्ण दीर्घकालीन कार्यप्रणालीबारे केही भन्न चाहन्छु । स्रष्टा श्री नरेन्द्रराज प्रसाई र उहाँकी सहधर्मिणी सुलेखिका श्रीमती इन्दिरा प्रसाईको उद्योगमा अट्ठाइस वर्षअघि २०५२ सालमा स्थापित नइ प्रकाशनद्वारा साहित्यका विविध विधाका आवश्यक ग्रन्थहरू प्रकाशित गराउने कार्य महत्त्वपूर्ण छ । यसका साथै नेपाली साहित्य, संस्कृति, कलादि क्षेत्रका प्रतिष्ठित देशविदेशका नेपाली प्रतिभाहरूलाई बर्सेनि पुरस्कार र सम्मान दिई आफ्नो लक्ष्य स्वच्छ, शुद्ध, निष्पक्ष र पारदर्शी तरिकाले सम्पादनको निरन्तरता कायम राखी अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा सुख्याति लाभ गरी आउनु हामी नेपाली जाति, भाषासाहित्य, संस्कृतिको श्रीवृद्धिमा कर्मरत रहनेहरूका निम्ति अत्यन्त गर्वको विषय बन्न पुगेको छ ।

नइ प्रकाशनले नेपाली साहित्यका महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी जन्मोत्सव वर्षमा महाकविका प्राप्य अप्राप्य जीवनगाथा र मौलिक कृतिहरू प्रकाशित गर्ने महान् काम गरेको छ भने महाकविमाथि स्वयम्द्वारा लिखित र अरू लेखकहरूबाट महाकविका विभिन्न पाटामाथि लेखिएका मूल्यवान् कृतिहरू प्रकाशित गरी नेपाली साहित्यमा महाकविको महान् अवदानको अध्ययन र शोधकार्य गर्ने साहित्यका भावी पिँढीलाई ठूलो अवसर प्रशस्त गरेको छ ।

नइ प्रकाशन नेपाली वाङ्मय जगत्को एउटा विशाल वटवृक्ष बन्न पुगेको छ जसले अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत आफ्नो टङ्कारो परिचय स्थापित गरिसकेको छ । कुनै पनि राजनैतिक सिद्धान्त र विचारबाट पूर्ण मुक्त रहेर आफ्नो लक्षित सेवामा कर्मरत रहेको हुनाले नइ प्रकाशन विभिन्न विचारधारा र राजनैतिक सिद्धान्तमा आस्था राख्ने सुधीजनहरूबीच एकसमान रूपमा जनप्रिय छ ।

नेपाली साहित्य, संस्कृतिको विशाल क्षेत्रमा नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको दाम्पत्य जीवनको अमूल्य निधि हो नइ प्रकाशन, जो नेपाली जगत्मा निरन्तर जाज्वल्यमान् छ ।

नइ प्रकाशनका प्रतिष्ठापक दम्पतीद्वय श्री नरेन्द्रराज प्रसाई र श्रीमती इन्दिरा प्रसाई तथा नइ प्रकाशनको श्रीवृद्धिमा स्वच्छ हृदयले सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण महानुभवहरूमा म हार्दिक नमन गर्दछु ।

अब म मेरो जीवनका केही उपलब्धिबारे सङ्क्षेपमा भन्ने प्रयास गर्नेछु । मेरो जन्म भारतको असम राज्यको गुवाहाटी नगरमा पिता लीलाधर सापकोटा (स्वाधीनता सङ्ग्रामी) माता यशोदादेवीबाट सन् १९४८ मा भएको हो ।

मेरो प्रारम्भिक शिक्षा गाउँमा पाठशाला नहुनाले बाबुबाट अक्षर सिकेँ अनि ठुल्दाइबाट मात्रा र नाम लेख्न सिकेँ । त्यसै गरी छिमेकका लामा काकाका दार्जिलिङबाट आएका छोरीज्वाइँबाट ए, बी, सी, डी र रोमन लेख्न सिकेँ । सन् १९५९ मा बल्ल मेरो औपचारिक शिक्षा पीबी जोशीबाट आफ्नै घरको पटाहामा सुरु भयो । पछि बडागाउँ नेपाली विद्यालयका नामले पाठशाला घर तयार भयो । त्यहाँबाट सन् १९६१ देखि सहरको हिन्दी हाईस्कूलमा छैटौँ श्रेणीमा प्रवेश गरें । अनि मेरो पढाइ सुचारु रूपले चलन थाल्यो । सन् १९६६ मा एसएलसी परीक्षामा उत्तीर्ण भएँ र सन् १९६७ मा सहरको दोस्रो पुरानो प्राग्ज्योतिष कलेजबाट प्री युनिवर्सिटी र सन् १९७० मा त्यसै कलेजबाट मातृभाषा नेपाली (स्वाध्ययन) लिएर बिए उत्तीर्ण भएपछि गौहाटी युनिवर्सिटी ल कलेजमा एलएलबीको अध्ययन सुरु गरें, तर घरेलु अप्ठ्याराले गर्दा फाइनल परीक्षा नदिई अपूर्ण छोड्नुपरेको थियो । सन् १९९८ मा प्राकृतिक चिकित्साको अध्ययन गर्न पुगें ।

बीस वर्षसम्म गौहाटी विश्वविद्यालयमा नेपाली एमए पढाइको साङ्गठनिक माग गरेर प्राप्त गरेको गौहाटी विश्वविद्यालयको आइडोलको नेपाली एमएमा बडो आनन्दपूर्वक अध्ययन गरी सन् २०१२ मा एमए फर्स्ट क्लासमा उत्तीर्ण भएँ ।

सन् १९७२ मा गुवाहाटीको गोर्खा हाईस्कूलको स्थापना गरी अध्यापन गर्दै गर्दा त्यसै वर्ष अक्टुबर महिनामा तत्कालीन शिलाङस्थित असम सचिवालयमा म सहायक पदमा नियुक्त भएँ । सन् १९७७ मा उच्च सहायकको पदमा पदोन्नति भएँ भने सन् १९९३ मा विभागीय अध्यक्षको पदमा पदोन्नति भएँ, सन् २००१ अवर सचिव भएँ भने सन् २००४ मा उपसचिवको पदमा पदासीन हुन पुगें र सन् २००७ मा अवसर ग्रहण गरें । सन् २००८-२००९ मा असम प्रशासनिक कलेजमा प्रशिक्षकका रूपमा अस्थायी सेवामा योगदान गर्न पुगें । सन् २०१०-२०१३ मा असम सर्वशिक्षा अभियान मिसनअन्तर्गत स्कूलका नेपाली पाठ्यपुस्तक लेखन, सम्पादन, पुनःपरीक्षण तथा प्रायोजन गरें । सन् २०१३-२०१४ मा गौहाटी विश्वविद्यालयअन्तर्गत आइडोलको नेपाली एमएमए पनि पाठदान गरेको थिएँ ।

अब म सामाजिक क्षेत्रमा रहेको मेरो किञ्चित् अवदानका विषयमा सङ्क्षेपमा उल्लेख गर्न चाहन्छु ।

सन् १९६९-१९७० को मेरो विद्यार्थीकालमा गाउँ अञ्चललाई वनविभागको उच्छेदबाट बचाउन आफ्नो विद्यार्थी जीवनलाई होमेर आन्दोलनमुखी बनी भारतीय कम्युनिस्ट दलको सहयोग लिई स्थानीय नेपाली र गारो समाजलाई उच्छेद हुनबाट बचाउन म सफल भएको थिएँ ।

नेपाली भाषाको संवैधानिक आन्दोलनलाई जनमुखी बनाउन दार्जिलिङमा सन् १९७२ मा नेपाली भाषा समिति गठन भयो । गुवाहाटी र शिलाङमा त्यसै समितिका शाखा गठन गरी समितिको नाममा परिवर्तन ल्याएर 'अखिल भारतीय नेपाली भाषा समिति' नामाकरण गरी सर्वभारतीय स्तरमा असमको ओदालगुडीमा समितिको पहिलो अधिवेशन सन् १९७४ मा अनुष्ठित भएको थियो । सर्वभारतीय स्तरमा भाषा मागको जनआन्दोलनलाई हाम्रो मातृभाषा नेपालीले सन्

१९९२ को २० अगस्टका दिन संविधानमा अन्तर्भुक्त गराउने बेलासम्म निष्ठापूर्वक विभिन्न स्तरमा रही तनमनले काम गरेको कुरा उल्लेख गर्दा गौरव अनुभव हुन्छ ।

यसैबीच सन् १९७४ मा गुवाहाटीमा साहित्यिक मिनी पत्रिका 'सलेदो'को प्रकाशन सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले स्थानीय युवाहरूबाट नेपाली साहित्य परिषद्को जन्म भएको थियो । केही कालपछि सन् १९७९ मा ती साहित्यप्रेमी भाइहरूले मलाई निम्त्याएर उक्त नेपाली साहित्य परिषद्को अध्यक्षको पद सुम्पेका थिए । मैले पनि सबै सदस्यहरूको सल्लाह लिएर परिषद्लाई राज्यस्तरको साहित्यिक संस्थाका रूपमा अघि बढाउन परिषद्को अन्त्यमा 'असम' शब्द जोड्ने आग्रह गरें । त्यसै मुताबिक राज्यको रजिस्ट्रार सोसाइटी, असमबाट नेपाली साहित्य परिषद्लाई पञ्जिकृत गराएको थिएँ । यत्तिकैमा मेरो पदीय अवधि समाप्त भयो । तर मैले उक्त संस्था छोडेपछि विभिन्न आन्तरिक कारणले यसमा अस्थिरता आयो । एक मात्र साहित्यिक संस्था जसलाई राज्यस्तरको सक्रिय रूप दिने उद्देश्य ओइलाउन लागेको देख्न नसकेर सन् १९८९ मा हाम्रा स्वनामधन्य वरिष्ठ साहित्यकार श्री लीलबहादुर क्षत्रीलाई अध्यक्षको पदमा पदासीन गराई म स्वयम् सचिवको पदमा रहेर तनमनले काम गर्न थालें । सारा असमका गाउँगाउँ, जिल्लाजिल्ला परिषद्का कार्यकर्ताहरू साथ लिई भ्रमण गरेर शाखा समिति र जिल्ला शाखाहरू गठन गरी सन् २००८ सम्म विभिन्न पदमा रही कार्य सम्पादन गरें भने सन् २००९ देखि राज्यस्तरको अध्यक्षको पदमा पदासीन भएको थिएँ ।

सन् १९७७ मा गाउँ अञ्चलको विकासमा 'बृहत्तर बडागाउँ उन्नयन समिति'को सभामा मेरै अगुवाइमा जातिगत गाउँका नामहरू आफ्ना विशिष्ट व्यक्तित्वका नाममा नामाकरण गर्ने प्रस्ताव अघि सारेर सबैको सहमतिमा प्रस्ताव ग्रहण गरें अनि नेपाली बस्तीलाई

देवकोटानगर, मिकिरघोलीलाई 'हेमचन्द्र बरुवा नगर' र 'कालापानी गारो बस्ती'लाई 'रेभ्रान रामखेनगर' बनायौं । त्यसरी औपचारिक रूपमा बनेको थियो 'देवकोटानगर' । अनि त्यसलाई अझ बढी विस्तृति दिने उद्देश्यले निकै खटेर सन् १९९२ मा देवकोटानगरमा शाखा पोस्ट अफिसको मञ्जुरी गराएर देवकोटानगर पोस्ट अफिसको स्थापना गराउने काममा म सफल भएको थिएँ ।

सन् १९८० मा नेपाली साहित्यका वरिष्ठ कवि तथा असमका भूमिपुत्र हरिभक्त कटुवालको यहीं असममै असामयिक निधन भयो । उनको स्मृतिमा मेरो आफ्नै अगुवाइमा 'कवि हरिभक्त कटुवाल स्मृति समिति' गठन गरी त्यसको सचिवको दायित्वभार नै ग्रहण गरें । समितिको सभामा कवि कटुवालको पहिलो जन्मजयन्ती उनकै आफ्नो नगर डिगबोईमा राज्यस्तरमा पालन गर्ने तथा त्यस अवसरमा एउटा बृहत् आकारको स्मृतिग्रन्थ प्रकाशित गर्ने प्रस्ताव ग्रहण भयो । फलस्वरूप उद्देश्यित कार्य दुवै बडो उत्साहपूर्वक रूपमा सफल भए ।

गाउँका युवावर्गको प्रतिभाको यथोचित विकास गराउने उद्देश्यले सन् १९८० मा 'सयपत्री' सङ्कृत्यकला सङ्गम'को गठन गराई संस्कृति, सङ्गीत, क्रीडा, साहित्य र कला क्षेत्रमा प्रेरित गर्ने क्रम जारी राख्न पनि म सफल भएँ ।

मैले आफैँ पढेको विद्यालय बडागाउँ नेपाली विद्यालयलाई माध्यमिक र उच्चमाध्यमिक विद्यालयमा उन्नत गराउन स्थानीय शिक्षाप्रेमी जनताका सहयोगले म सफल भएको थिएँ ।

सन् १९९२ मा समाजको अगुवाइ गरी गाउँलाई विद्युतीकरण गराउने काममा पनि म सफल हुन सकें । सन् १९९४ मा नेपाली साहित्य परिषद्, असमको आठ जनाको साहित्यिक टोलीको नेतृत्व गरी वाशुशशि स्मृति परिषद्को निम्तोमा काठमाडौँ गएर सफलतापूर्वक

असम काठमाडौँबीच साङ्गठानिक रूपमा साहित्यिक आदानप्रदानको परम्परा बसाउन नेपालका लेखकवर्गलाई असम आउने निमन्त्रणा गरी सन् १९९५ मा गुवाहाटीमा बाह्र जना नेपाली साहित्यकारहरूको नेपाली साहित्य परिषद्, असमका तर्फबाट भव्य स्वागत गर्न सकियो ।

सन् १९९८ मा साहित्य अकादमीको नेपाली भाषा परामर्श परिषद्को सदस्यका रूपमा पाँच वर्षका निमित्त मनोनित भई त्यस अवधिमा पूर्वोत्तर क्षेत्रका धेरै साहित्यिक कार्यहरू अकादमीबाट सम्पन्न गराउन म सफल भएको हुँ ।

असमीया, बडो, नेपाली र गारो सम्प्रदायका गाउँ, टोलहरू आपसमा मिलेर बनेको हाम्रो बडागाउँ ठूलो गाउँको मध्यस्थल गाखिर चोक (नेपालीहरूको दूध बेच्ने चोक) मा सन् २००७ मा बृहत्तर बडागाउँ ज्येष्ठ नागरिक समिति आफ्नै सभापतित्वमा गठन गरी समाजका वयोज्येष्ठहरूलाई आपसमा बसेर भाव आदानप्रदान गर्ने र समाज विकासमा आत्मयोग गर्ने गराउने उद्देश्यले समितिको स्थायी कार्यालय निर्माण भयो र यसो गर्नाले ज्येष्ठ नागरिकहरूमा नयाँ जागरण आएको पनि देखियो ।

यहाँ उल्लेख्य के छ भने केही वर्षअघि नेपालको गैँडाकोट र चितवनबाट गुवाहाटी भ्रमणमा गएको साहित्यिक टोली पनि यस समितिबाट सम्मानित भएको थियो ।

सन् २०१० मा महाकवि देवकोटाको शताब्दी जन्मजयन्तीको उपलक्ष्यमा देवकोटानगर सयपत्री सङ्कृत्यकला सङ्गमको आँगनमा महाकविको आवक्ष मूर्ति स्थापित गरी जयन्ती पालन गर्ने गुरुदायित्वको नेतृत्व दिने मलाई सौभाग्य प्राप्त भएको थियो भने अर्को वर्ष सन् २०११ मा देवकोटा जयन्तीका उपलक्ष्यमा सयपत्री सङ्कृत्यकला सङ्गमको कार्यालयमा देवकोटा ग्रन्थालय तथा अनुसन्धान केन्द्र स्थापित गर्ने सिद्धान्त ग्रहण भएको थियो ।

यहाँ उल्लेख्य के छ भने महाकविका कृति अध्ययन गर्ने केन्द्र भारतमा कहीं कतै नहुनाले उनीमाथि अध्ययन गर्न चाहनेहरू नेपालको राजधानी काठमाडौँ नै पुग्नुपर्ने हुन्छ । यसर्थ यस अभावको पूर्ति गर्ने उद्देश्यले गुवाहाटी, असमको देवकोटानगरको महाकवि देवकोटा ग्रन्थालयलाई केन्द्रबिन्दु गरी काठमाडौँका साहित्यकार बन्धु मुरारी सिग्देल र साथी दामोदर शर्माले त्यहाँका प्रकाशन संस्थाहरूबाट महाकविका कृतिहरू बटुलेर पठाउने गरिरहनुभएको व्यहोरा महान् कार्यका रूपमा उल्लेखनीय छ ।

मेरो साहित्यिक अवदानका विषयमा भन्नुपर्दा मेरो पहिलो कविता रचना गरेको वर्ष सन् १९६० हो भने पहिलो कविता 'श्रद्धाञ्जली' भानुस्मारक ग्रन्थमा सन् १९६९ मा प्रकाशित भएको थियो । त्यसपछि विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा मेरा रचना क्रमशः प्रकाशित हुन थाल्छन् अनि मैले आफ्ना मौलिक कृतिका प्रकाशनतिर कदम चाल्न थालें । सन् १९८० मा मेरो पहिलो काव्यकृति 'युकलिप्टस : आउने पिँढीलाई आशीर्वाद' काव्यकृति प्रकाशित भएको हो । यस कृतिले भारतेली नेपाली जगत्मा मेरो राम्रो परिचय गरायो । साहित्यका विद्वान्हरूले यस कृतिका आधारमा मलाई 'अस्मिताका कवि'को उपमा पनि दिए । मेरो दोस्रो काव्यकृति १६ वर्षको अन्तरालमा सन् १९९६ मा प्रकाशित भयो 'काव्यान्तर' शीर्षकले । यसका कविताले पनि नेपाली पाठकलाई आकर्षित गर्दछन् । फलस्वरूप यसको दोस्रो संस्करण नेपालको वाणी प्रकाशनबाट सन् २००३ मा प्रकाशित भयो । तेस्रो काव्यकृति 'मदिरा होइन मेरो पसिना' सन् २००८ मा प्रकाशित भयो भने चौथो काव्यकृति 'मणिकूट' सन् २०२० मा प्रकाशमा आयो ।

साथै म यहाँ के जानकारी दिन चाहन्छु भने मेरा कविताहरू असमीया, बङ्गला, अङ्ग्रेजी र हिन्दी भाषामा अनूदित छुट्टाछुट्टै चारवटा ग्रन्थ प्रकाशित भएका छन्— यथा असमीयामा

‘नवसापकोटार कविता’ अनुवादक— विष्णु शर्मा नेउपाने, अङ्ग्रेजीमा Rainbow अनुवादक प्रा.ड.शिवनाथ शर्मा, बङ्गालीमा ‘नवसापकोटार श्रेष्ठ कविता’ अनुवादक— भक्तसिंह ठकुरी, हिन्दीमा ‘नव सापकोटा की चुनी हुई कविताएँ’ अनुवादक— लक्ष्मण अधिकारी ।

कविताका अतिरिक्त महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको अमर कृति मुनामदनलाई नाटक रूप दिएर सन् २००३ मा प्रकाशित गराएथे भने यसलाई स्थानीय विद्यालयमा विद्यार्थीहरूबाट सफल मञ्चन पनि गरेको थिएँ ।

सन् २०२३ मा मेरो साहित्येतर कृति ‘प्राकृतिक चिकित्सा : व्यवहारमा’ प्रकाशित भएको थियो । हाल मेरो एउटा निबन्ध सङ्कलन प्रेसमा छापिँदै छ भने आफ्नो आत्मकथा लेख्ने क्रम जारी छ ।

मौलिक कृतिका अतिरिक्त मेरा निम्नोक्त चारोटा अनुदित कृति हुन्— १. विष्णुप्रिय मणिपुरी भाषाको कविता सङ्कलन ‘लहर’को नेपाली अनुवाद सन् १९९९, २. ‘वेदान्तका वाणी’ सन् २०००, ३. ‘शब्दको आकाश’ (उडिया भाषाका) ‘वरिष्ठ कवि सीताकान्त महापात्रका कविता’ (प्रकाशक साहित्य अकादमी) अनि ४. ‘मृत्युञ्जय’ (असमीया भाषाको ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त उपन्यास)— लेखक डा.वीरेन्द्रकुमार भट्टाचार्य (प्रकाशक साहित्य अकादमी) ।

मेरा सम्पादित पत्रपत्रिका, स्मृतिग्रन्थ र पुस्तकहरू यस प्रकार छन्—

पत्रपत्रिकाहरू—

१. अखिल भारतीय नेपाली भाषा समिति (अभानेभास) असम शाखाको मुखपत्र— ‘पूर्वाञ्चल भाषा संवाद’ (सन् १९८५–९१),

२. नेपाली साहित्य परिषद्, असमको मुखपत्र 'परिषद् पत्र', अङ्क ३ (सन् १९९४),
३. 'समकालीन नेपाली साहित्य' (सन् १९९५),
४. 'Newsletter' (Assam Human Rights Commission) (सन् २००१),
५. परिवार (मासिक पत्रिका) (सन् २०१५) ।

स्मृतिग्रन्थहरू-

१. 'हरिभक्त कटुवाल स्मृतिग्रन्थ' (संयुक्त रूप) (सन् १९८१),
२. अखिल भारतीय नेपाली भाषा समितिको निकासी (असम) अधिवेशनको स्मृतिग्रन्थ (संयुक्त) (सन् १९८६),
३. 'भानु स्मारिका' (सन् १९९४) ।

सम्पादित पुस्तकहरू-

१. 'मेरो युद्ध भोलिका लागि' (कविता : सन् १९९५),
२. 'नव सापकोटा सम्पादित आसामेर नेपाली कविता' (बङ्ला भाषामा असमका नेपाली कविताहरू (सन् २००४),
३. 'हरिभक्त कटुवाल रचना सञ्चयन' (प्रकाशक साहित्य अकादमी) (सन् २०१०),
४. 'Laxmi Prasad Devkota : The Mahakavi' (Co-edited) (सन् २०१९)

पाठ्यपुस्तकहरूको प्रणयन र पुनःपरीक्षण-

मैले असम सरकारको पाठ्यपुस्तक प्रणयन तथा प्रकाशन विभागअन्तर्गत नेपाली माध्यमका २६ थान पाठ्यपुस्तकहरूको प्रणयन र पुनःपरीक्षण गर्ने सौभाग्य पाएको छु (सन् २०१०-२०१३ को अवधिमा) ।

सम्मान पुरस्कारहरू-

नेपाली भाषालाई भारतीय भाषाको सूचीमा गाभ्नका निम्ति भारतीय नेपालीहरूले छत्तिस वर्षसम्मको सुदीर्घ जनआन्दोलन

गरेपछि सन् १९९२ को २० अगस्टका दिन भारतीय संविधानको आठौँ अनुसूचीमा मातृभाषा नेपालीले अन्तर्भुक्ति पाएपछि सम्पूर्ण भारतीय नेपालीहरूमा एउटा खुसीको लहर चलेको थियो र यो तथ्य ठूलो जित प्राप्तिका उत्सवहरू अनुष्ठित हुन थाल्यो; जसमा आन्दोलनका अगुवाहरू भाषा सङ्ग्रामीका रूपमा सम्मानित गरिए । यहाँ उल्लेख्य के छ भने यस ऐतिहासिक आन्दोलनका प्रमुख अगुवा व्यक्तिहरू हुन्— अभानेसासका सभापति प्रेमकुमार आले, सिक्किमका तत्कालीन मुख्यमन्त्री नरबहादुर भण्डारी र भारतीय लोकसभाकी तत्कालीन सदस्य, सदनभित्रकी एकली योद्धा श्रीमती दिलकुमारी भण्डारी । उक्त ऐतिहासिक जनआन्दोलनलाई आआफना राज्यमा आभानेसासका नेतृ स्थानीय लडाकूहरूलाई जनाभिनन्दन गरिएको थियो । त्यस लहरमा म र मेरी श्रीमती मुन्नी सापकोटालाई मालीगाउँ, गुवाहाटीमा, अभानेसासबाट (सन् १९९२) र शोणितपुर जिल्लाको बडगाडमा, (सन् १९९३) मा सिक्किम साहित्य परिषद्बाट गान्तोकमा र (सन् १९९५) मा अभानेसासको असम शाखाको फिलोबारी अधिवेशनमा सम्मानित गरिएको थियो ।

सन् १९९४ मा साहित्यिक रूपमा वाशुशशि स्मृति परिषद् र नेपाल पत्रकार सङ्घका तर्फबाट म सम्मानित भएको थिएँ । त्यसै गरी सन् २००२ मा दिल्ली नेपाली साहित्य संस्कृति मञ्चद्वारा, २००३ मा मा बी.पी. कोइराला भारत नेपाल संस्थानद्वारा बनारसको अधिवेशनमा अनि त्यसै वर्ष असमको सिलचरमा विष्णुप्रिय मणिपुरी अन्तर्राष्ट्रिय अधिवेशनमा, सन् २००४ मा ७७ औँ निखिल भारत बङ्ग साहित्य सम्मेलनद्वारा जमसेदपुरमा, सन् २०११ मा गुवाहाटीमा असमीया जातिको अखिल असम छात्र सङ्घद्वारा अनि सन् २०१३ मा पाण्डुमालीगाउँ बिहु सम्मेलनबाट नागरिक सम्मान प्राप्त भएको थियो । भाषासाहित्यको सेवकका रूपमा सन् १९९७ मा विराटनगर

र धरान (नेपाल)मा, सन् २००९ मा मितेरी नेपालबाट सम्मानित, सन् २०११ मा फेरि विराटनगरको साहित्य समारोहमा सम्मानित तथा त्यसै वर्ष मध्यमार्ग सिलगढीबाट सम्मानित भएको थिएँ भने सन् २०१५ मा म्यानमारको गोर्खाली समाजबाट त्यहाँको साहित्य सांस्कृतिक सम्मेलनमा, सन् २०१६ मा नेपालको लमजुङ र पोखरा सहरमा, सन् २०१८ मा काठमाडौँमा नेपाल सरकारद्वारा पालन गरिएको आदिकवि भानुभक्तको २०५ औँ जन्मोत्सवमा तथा सन् २०११ मा गुवाहाटीमा मेरा कविताको बङ्गला भाषामा पुस्तकको विमोचन समारोहमा गुवाहाटीस्थित बङ्गलादेशका कमिसनरबाट भाषा सम्मानले सम्मानित भएको थिएँ ।

साहित्यिक पुरस्कारहरू-

भारतीय साहित्य अकादमीको नेपाली परामर्श समितिको (सन् १९९८-२००२) पाँच वर्षका निम्ति सदस्य नियुक्त, नेपाली साहित्य परिषद्, असमको डिगबोई अधिवेशनमा सन् २००१ मा कवि पुष्पलाल उपाध्याय स्मृति पुरस्कार, सन् २००४ मा सुभद्रा कुमारी चौहान शतवार्षिकी सम्मान, सन् २००८ मा अभिजमान सपरिवार सम्मान, सन् २०२२ मा नेपाली साहित्य अध्ययन समिति, कालिम्पोङद्वारा रजत जयन्ती वर्षको पारसमणि पुरस्कार, त्यसै वर्ष पूर्वोत्तर भारत हिन्दी साहित्य अकादमीद्वारा केवली जमुना सेढाई स्मृति सम्मान तथा सन् २०२३ मा साहित्य अकादमी भारत सरकारको 'मिट दि अथर सम्मान' ग्रहण गरेको थिएँ ।

अध्यक्षता गरेका राष्ट्रिय स्तरका कार्यक्रमहरू-

सन् १९९९ मा गुवाहाटीमा अनुष्ठित साहित्य अकादमीको पूर्व भारत कविगोष्ठी, सन् २००० मा सिक्किमको नाम्चीमा अनुष्ठित साहित्य अकादमीको साहित्योत्सवको एउटा सत्रको अध्यक्षता, सन् २००१ मा साहित्य अकादमीको कलकत्तामा अनुष्ठित कविगोष्ठीको अध्यक्षता, सन् २००८ मा गुवाहाटी (मालीगाउँ)मा साहित्य अकादमी

द्वारा अनुष्ठित कविगोष्ठीको अध्यक्षता तथा सन् २००९ मा गुवाहाटीमा बी.पी. कोइराला भारत नेपाल संस्थानको कविता महोत्सवको अध्यक्षता गर्ने मलाई सुअवसर प्राप्त भएको थियो ।

मेरो वक्तव्यको अन्त्यमा यस वर्ष 'नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार'का निम्ति भारत उपमहादेशको सुदूर पूर्वोत्तर अञ्चलबाट मलाई छनोट गरेकोमा नइ प्रकाशनका सुधी व्यवस्थापकजनप्रति म आन्तरिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यिनै शब्दसित सम्पूर्ण उपस्थित विज्ञजनप्रति हार्दिक श्रद्धा ज्ञापन गर्दै म यो गौरसरकारी साहित्यिक संस्था नइ प्रकाशन (Nai Academy) को अजर अमरता कामना गर्दै शान्ति प्रार्थनाले बिट मार्दछु ।

ॐ असतोमा सद्गमयः

तमसोमा ज्योतिर्गमयः

मृत्योर्मा अमृतंगमयः

लोका समस्ता सुखेनु भवन्तु

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः

दिनाङ्क : ३० चैत २०८०; १२ अप्रिल २०२४ : काठमाडौं, नेपाल

नइ ईश्वरवल्लभ पुरस्कारबाट सठमानित श्री श्रीओम श्रेष्ठको सम्बोधन

कार्यक्रमका सभापतिज्यू, प्रमुख अतिथिज्यू, पुरस्कार प्राप्त गर्नुहुने विशिष्ट साधकज्यूहरू, उपस्थित स्रष्टाहरूमा हार्दिक अभिवादन !

आज यो भव्य समारोहमा एक लाख रुपियाँ राशिसहितको 'नइ ईश्वरवल्लभ पुरस्कार'बाट म पुरस्कृत भएकोमा मैले आफूलाई धन्य भएको ठानेको छु । ईश्वरवल्लभजस्तो नेपाली साहित्यका महान् स्रष्टाको नामको पुरस्कारका लागि योग्य ठान्नुहुने मूल्याङ्कनकर्ता र नइ प्रकाशन परिवारप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै मसँगै पुरस्कृत हुनुहुने अनुभव, अध्ययन र योगदानले मभन्दा अग्रज साधकहरूमा हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु । यस्तो भव्य र सभ्य समारोहमा मलाई मन्तव्य व्यक्त गर्ने अवसर प्रदान गरेर अर्को सम्मान गर्नुभएकोमा साहित्यसाधक तथा साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाईज्यू र इन्दिरा प्रसाईज्यूमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

कुनै पनि क्षेत्रमा हुने पुरस्कार र सम्मानको आफ्नै गौरव र प्रतिष्ठा हुन्छ । नेपालमा सबैभन्दा धेरै पुरस्कार र सम्मान नेपाली भाषा र साहित्यमा नै रहेको छ । धेरै साहित्यिक संस्था र पुरस्कार भएकै कारणले हुन सक्छ सम्मानको अपमान हुने काम पनि नेपाली

भाषासाहित्यमा नै सबैभन्दा धेरै हुने गरेको छ । पुरस्कार र सम्मानमा हुनसम्म व्यङ्ग्य भएका कतिपय कार्यक्रमको साक्षी म स्वयम् बनेको छु । यस्तो विकृति धेरै ठाउँमा धेरै किसिमले बढिरहेको छ । यस्तो समयमा निष्पक्ष मूल्याङ्कनबाट पुरस्कार दिइँदा पुरस्कार आफैँमा सम्मानित हुन्छ । मलाई लाग्छ, नइ प्रकाशनले विगत पच्चिस वर्षअघिदेखि योग्यको कदर गरेर पुरस्कारको प्रतिष्ठा बढाउने काम गरिरहेको छ ।

भाषासाहित्यमा अधिकांश स्रष्टाहरू लेख्छन् र सन्तुष्ट हुन्छन् । अहिले त अरूलाई लेखाएर सन्तुष्ट हुनेका सङ्ख्या पनि बढिरहेका छन् । तर नरेन्द्र इन्दिरा आफू त लेख्नुहुन्छ, लेख्नुहुन्छ । उहाँहरू अरूलाई पनि लेख्न प्रोत्साहित गरिरहनुहुन्छ । साथै नइले राम्रा लेख्ने र राम्रा काम गर्नेहरूको निरन्तर मूल्याङ्कन गरेर विधागत योगदान पुऱ्याउनेहरूलाई सम्मान पनि गरिरहनुहुन्छ । त्यसैले नइ धेरैका लागि मोतीराम बन्नुभएको छ । धेरैका लागि प्रकाशक बन्नुभएको छ । धेरैका लागि पुरस्कार र सम्मानका माध्यम बन्नुभएको छ ।

नेपाली साहित्यको सिर्जना, साधना र सङ्गठनमा इतिहास बनाइसक्नुभएका नरेन्द्र इन्दिरा जोडीकै कारण अहिलेसम्म १७७ वटा कृति नइ प्रकाशनबाट प्रकाशित भइसकेका छन् । भाषा, साहित्यमा समर्पित देशविदेशका ३४३ जना साधकहरू नइ प्रकाशनबाट पुरस्कृत भइसकेका छन् । नइ कीर्ति रत्न अलङ्कारबाट २०१ जना र नइ रजतपदकबाट ४१० जना विभूषित भइसकेका छन् । नइकै कारण नेपाल सरकारबाट माधव घिमिरे राष्ट्रकवि हुनुभएको छ भने सत्यमोहन जोशी वाङ्मय शताब्दी पुरुष हुनुभएको छ । डा.वानीरा गिरीले नेपाली साहित्यका विश्वनारी रत्न र

प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीले महासमालोचकजस्ता उपाधि पाउनुभयो । त्यस्तै अरू स्रष्टाहरूले पनि यस किसिमका मानहरू पाउँदै आउनुभएको छ ।

नइकै कारण महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल र नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समको ढलौटको अग्लो सालिक त्रिभुवन विमानस्थल अगाडितिर चक्रपथमा स्थापना भएको छ । त्यस्तै त्रिनारीरत्न गोमा, प्रेमराजेश्वरी र पारिजातको सालिक स्थापना हुने भएको छ । महाकवि देवकोटाको शतवार्षिकी समारोह, प्रथम अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य सम्मेलन, विश्वनारी नेपाली साहित्य सम्मेलन आदि नइकै पहलमा भएका छन् । उहाँहरूकै परिकल्पना र संयोजनमा नेपाल सरकारले आदिकवि भानुभक्त आचार्यको द्विशतवार्षिकी समारोह नेपालका सम्पूर्ण जिल्लामा र विश्वका २७ राष्ट्रमा कार्यक्रम गरेर मनाइएको थियो । संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले बनाएको नौ जनाको मूल समारोह समितिमा मैले पनि सदस्य हुने मौका पाएको थिएँ । त्यही कारण मैले नइसँग वर्षभरि नै सहकार्य गर्ने अवसर पाएको थिएँ । उहाँहरूको काम गर्ने तौरतरिकाबाट म निकै प्रभावित भएको थिएँ र छु ।

नइ प्रकाशनको रजत महोत्सवका अवसरमा नेपाल राष्ट्र बैङ्कले एक सय रुपियाँको सिक्का टकमरी गरेको छ र नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट नेपाली साहित्यिक संस्थाका नाउँमा निकेल धातुमा सिक्का टकमरी भएको यो नै पहिलो अवसर हो । साथै नइको रजत महोत्सवमा नेपाल सरकार हुलाक सेवा विभागबाट दस रुपियाँको हुलाक टिकट प्रकाशित भएको छ । कामको मूल्याङ्कनस्वरूप सरकारी स्तरबाट नइको यसरी कदर हुनु भनेको नेपाली वाङ्मयकै कदर हो ।

विविध अद्भुत, ऐतिहासिक कार्य र कार्यक्रमहरू घट्टेकुलोको सानो निवासबाट ऊनै तीन दशकदेखि निरन्तर भइरहेको छ । तर कमलादीको ठूलो ठाउँबाट भने के कस्ता कामहरू भइरहेका छन् भन्ने तपाईं हामीहरू सबै साक्षी छौं । सरकारी सुविधाले सञ्चालित संस्थाका निमित्त गैरसरकारी संस्थाबाट भएका कामहरू इतिहासमा लिपिबद्ध हुनु योभन्दा ठूलो व्यङ्ग्य अरु के हुन सक्ला र ?

भाषासाहित्यका लागि जसले जुन ठाउँबाट जसरी काम गरेको भए पनि भरिने भण्डार नेपाली भाषासाहित्यकै हो । त्यसैले कसले कहाँबाट कस्तो कार्य गर्नु भन्दा पनि त्यसले भाषासाहित्यमा कस्तो प्रभाव पार्छ भन्ने महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

धेरैले आफैँसँग भएको क्षमता पनि थाहा पाउन सकेका हुँदैनन् । यस मामलामा अरुको भूमिका नै विशेष बनेको हुन्छ । त्यसैले भनिन्छ मित्रता असल गुण भएकैसँग गर्नुपर्दछ । यस दृष्टिले पनि नरेन्द्र इन्दिरा अरुको क्षमता थाहा पाउने र उचित मूल्याङ्कन गर्न सक्ने स्रष्टा हुनुहुन्छ ।

म भाषासाहित्यमा कसरी आकर्षित भएँ म आफैँलाई थाहा छैन । म काठमाडौँको नेवार तर मेरो बोली र व्यवहार देखेपछि नचिन्नेहरूले प्रायः सोध्ने गर्छन्— 'तपाईंको पहाड घर कहाँ हो ?'

मैले भन्ने गरेको छु— 'मेरो पहाडघर, तराईघर र काठमाडौँको घर पनि उमिसखेल नै हो ।'

२०३६ सालमा मेरो कविता 'प्राञ्जल' साहित्यिक त्रैमासिक पत्रिकामा पहिलो पटक प्रकाशित भएको थियो । पहिलो कवितासङ्ग्रह २०४५ मा 'ललिता' प्रकाशित गरेको थिएँ । म पहिलेदेखि नै नयाँ

काम गर्न रुचाउँथे । २०४६ सालमा सात जनाको सातसातवटा कविता राखेर सातै जनाको भूमिका लेखाउने रहर गरे । 'सरगम' नाम राखेको कवितासङ्ग्रहमा नारायण आचार्य, मनरूप नेप्च्युन, विकास अमात्य, वैकुण्ठ विष्ट 'दुःखी, वासुदेवमणि अधिकारी, बालमुकुन्द खनाल र मेरो कविता राखेको थिए । त्यसको संयोजन र सम्पादन मैले गरेको थिए ।

म साहित्यमा नयाँ र कसैले नचिन्ने थिए । तर पनि भूमिका लेखाउन अग्रज स्रष्टाहरूकहाँ गएकागयै गरेर मैले सिद्धिचरण श्रेष्ठ, मोहन कोइराला, रमेश विकल, डा.वानीरा गिरी, मञ्जुल, चेतन कार्की र किशोर पहाडीको भूमिका लेखाएरै छोडें । यसका लागि सबैभन्दा धेरै म केदारमान व्यथितकहाँ पुगेको थिए तर भूमिका लेखाउन सफल हुन सकिनँ । पारिजातले नयाँ हुनुहुँदो रहेछ लेख्नु त पर्ने हो तर बिरामी छु, शुभकामना छ है भन्नुभयो । भूमिकाकै लागि सिद्धिचरणनिवास ओमबहालमा भने म महिनौँसम्म गएर उहाँका आएका पुस्तक अंश वाचन गरेर सुनाउँथे । उहाँ निदाउनुभएपछि म अफिस फर्किनथे । त्यति बेला म न्युरोडको नेपाल बैङ्कमा काम गर्थे ।

त्यस्तै २०५२ सालमा चार जनाको चारचारवटा निबन्ध सङ्कलन गरेर 'संवेदनाका स्वरहरू'को संयोजन र सम्पादन गरे । त्यो सङ्ग्रह भीष्म उप्रेती, ज्ञानेन्द्र विवश, युवराज नयाँघरे र मेरो थियो । त्यो हामी सबैको पहिलो निबन्धसङ्ग्रह थियो । भूमिका लेख्नका लागि एक जना वरिष्ठ साहित्यकारलाई दिएको थिए । एक वर्षपछि पाण्डुलिपि फिर्ता गरिदिनुभयो । त्यसपछि साहित्यकार डा.शैलेन्द्रप्रकाश नेपाललाई अनुरोध गरे । उहाँले सहजै लामो भूमिका लेखिदिनुभयो । त्यो सङ्ग्रह यटखाको लेटर प्रेसबाट फ्रन्डै एक वर्ष

लगाएर निकाल्न सकेको थिएँ । त्यसपछि हस्तलिखित पुस्तक निकाल्ने
रहर लाग्यो । वि.सं.२०५८ मा लघु कथासङ्ग्रह 'आँखीज्याल'
प्रकाशित गरें ।

नेपाली भाषासाहित्यमा लागेपछि मैले सबैको सद्भाव र माया
पाएको छु । २०५४ सालमा मेरो पहिलो निबन्धसङ्ग्रह 'अर्थहीन
अर्थहरू' प्रकाशित भयो । प्रकाशन कवि तथा गीतकार वसन्त
चौधरीले गरिदिनुभएको थियो भने विमोचन वरिष्ठ कवि तुलसी
दिवसले आफ्नै घरमा गरिदिनुभएको थियो । सोही सङ्ग्रहले त्यसै
वर्षको उत्तमशान्ति पुरस्कार पनि प्राप्त गर्‍यो । मेरो जीवनको
पहिलो साहित्यको पुरस्कार पहिलो निबन्धसङ्ग्रहले पाएको थियो ।
जुन मेरो सधैंको प्रेरणाको स्रोत बनेको छ ।

मैले पाँच कक्षा पढ्दादेखि कोल्डस्टोर चलाएको थिएँ ।
एसएलसी पास गर्नासाथ पाटन क्याम्पसमा भर्ना भएँ तर
लेखापरीक्षकको सहयोगी भएर केही समय काठमाडौँमा काम
गरेपछि पाल्पामा काम गर्न गएँ । २०४० सालदेखि नेपाल बैङ्कमा
स्थायी सेवा गर्न थालें । २०४८ सालदेखि 'मधुपर्क'मा काम गर्न
थालेको हुँ । आर्थिक उन्नति गर्ने कि रुचिअनुसारको काम गर्ने
भन्ने द्वन्द्वले मैले ३४ औँ दिनमा मात्र नियुक्तिपत्र बुझेको थिएँ ।
मैले 'मधुपर्क'मा उपसम्पादकदेखि सम्पादकसम्म करिब २४ वर्ष
काम गरें । 'गोरखापत्र' दैनिकको प्रबन्धसम्पादक र प्रधान
सम्पादकमा रहेर करिब चार वर्ष काम गरें । हालसम्म मेरा तेह्र
कृति प्रकाशित छन् । अठारवटा पुस्तकको सम्पादन गरेको छु भने
उन्नाइसवटा पत्रिकाको सम्पादन गरेको छु ।

साहित्य र पत्रकारिताका साथै अलिअलि रङ्गमञ्च, टेलिफिल्म,
फिल्म, रेडियो कार्यक्रम, वृत्तचित्र र म्युजिक भिडियो बनाउने

कामको पनि अनुभव सँगालेको छु । साहित्य र सिर्जनायात्रामा म सधैं रमाउँदै आएको छु । कहिले कसैसँग गुनासो गर्नुपरेको छैन । मलाई लाग्छ, मैले नेपाली साहित्यमा जे गर्न सकेको छु त्योभन्दा धेरै मेरो मूल्याङ्कन भएजस्तो लाग्छ ।

नेपाली साहित्यमा अक्षरका महान् योद्धा ईश्वरवल्लभ । जसले जीवनभरि कालजयी सिर्जनामार्फत नेपाली साहित्यको भण्डारलाई धनी बनाउनुभयो । उहाँको नामको पुरस्कार ग्रहण गरेको विशेष दिनमा म भाषासाहित्यको कुनै पनि कार्यमा इमानदार बनिरहने प्रतिबद्धता दोहर्न्याउन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, सत्य कहिल्यै असत्य हुँदैन । असत्य कहिल्यै सत्य हुँदैन । नेपाली भाषासाहित्यमा प्रेरणाका लागि, प्रकाशनका लागि, सरकारबाटै विभिन्न उपाधि प्रदान गर्नका लागि नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईले गर्नुभएको स्तुत्य कार्य खुल्ला आकाशजस्तै छ । उहाँहरूले गरिरहनुभएको कामको तुलना कहीं कतैबाट हुन सकेको छैन र हुँदैन पनि । अहिले हाम्रो साहित्यिक समाज कस्तो बनेको छ भने, जो काम गर्न सक्दैन ऊ हल्ला गरेर रमाउँछ । अरूको विरोध गर्न पाउँदा खुसी हुन्छ । तर काम गर्नेहरू भने निरन्तर काम गरिरहन्छन् । कसैको वास्ता नगरेर कामलाई नै सत्य ठान्छन् । कामलाई नै धर्म ठान्छन र कामलाई नै भगवान् ठान्छन् । यस्तै ठान्नेहरू हुनुहुन्छ नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई । नत्र कसरी बन्न सक्थ्यो यति धेरै नेपाली साहित्यका ऐतिहासिक अभिलेखहरू ? हैन र ?

२०८० साल चैत ३० गते

नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारबाट सम्मानित भारतका श्री के.बी नेपालीको सम्बोधन

समारोहका सभापति तथा नइ प्रकाशनका कुलपति इन्दिरा प्रसाईज्यू,
समारोहमा उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावहरू !

छैटौँ पटक नेपाल आउन पाउनुलाई मैले गौरवमय अवसर
मानेको छु । यसपल्ट गरिमाशाली नइ पुरस्कार ग्रहण गर्न म नेपाल
आएको हुँ । यो मौका जुराइदिने नइ प्रकाशनप्रति म हार्दिक आभार
प्रकट गर्दछु ।

नेपाली मूलका गैरनेपाली नागरिक, नेपाली गोर्खालीलाई
प्रदान गरिने नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कार पहिलो चोटि
पाउने श्रद्धेय इन्द्रबहादुर राईलगायतलाई आज म सम्झिरहेको
छु । यति गरिमाशाली पुरस्कारबाट विभूषित हुन पाउँदा आज
मलाई ठूलो गर्व लागेको छ । यस अवसरमा नइ प्रकाशन र
यसका मुख्य दाता खनूप्रुदे 'रामबाबू'लाई सश्रद्धा म
सम्झिरहेको छु ।

नेपाली भाषासाहित्यमा काम गर्दै जाँदा मैले प्राप्त गरेका
पुरस्कार र सम्मानहरूको पनि गौरवमय थाक लाग्दै जान थालेको
तथ्य प्रकट गर्नु मैले सान्दर्भिक ठानेको छु । सन् १९६३ मा अखिल
भारतीय भाषा सङ्घद्वारा 'साहित्यको महत्त्व' शीर्षकको मेरो रचना
प्रथम भएर म पुरस्कृत भएको थिएँ । मेरो मौलिक कृति 'साइनो'

नाटकमा साहित्य अकादमी राष्ट्रिय पुरस्कार र कालीदासको 'मेघदूत' नेपाली भाषामा मेरो अनुवादकृतिले साहित्य अकादमी भाषानुवाद राष्ट्रिय पुरस्कार पनि पाएँ । सन् २०१९ देखि असम सरकारद्वारा मासिक रूपमा आजीवन लेखक भत्ता प्रदान गरेर मलाई ठूलो सम्मान गरिएको छ । त्यसअघि र पछि गरेर भारतका विभिन्न प्रान्तबाट विविध सम्मानबाट म सम्मानित हुँदै आएँ । पुरस्कारका हकमा रूपनारायण सिहना पुरस्कार, अच्छा राई 'रसिक' पुरस्कार, नेपाली साहित्य सम्मेलन पुरस्कार, नेपाली साहित्य परिषद् असम पुरस्कार, पारसमणि प्रधान पुरस्कार र अगमसिंह गिरी पुरस्कार पनि मैले प्राप्त गरेको थिएँ । साथै नेपालबाट मैले मदन व्याख्यान माला पुरस्कार र चेतकीराज्यलक्ष्मी कार्की पत्रकारिता पुरस्कार पनि प्राप्त गरेको थिएँ ।

साहित्यको सेवा गरिरहँदा मेरो मूल्याङ्कन प्रशस्तै भएको म ठान्छु । अभिजमान स्मृति ट्रस्ट, कुवेतद्वारा 'असम साहित्य शिरोमणि'को उपाधिले म सम्मानित भएँ, असम नेपाली नाट्य सम्मेलनबाट 'नाट्याचार्य' उपाधि पनि मैले ग्रहण गर्ने अवसर पाएँ । साथै अखिल भारतीय नेपाली भाषा समितिद्वारा 'राज्यिक नेपाली भाषा सेनानी' सम्मानबाट म विभूषित भएको थिएँ ।

मेरो साहित्यिक जीवनको थप अर्को महत्त्वपूर्ण उपलब्धि भनेको सन् २०२३ मा सिक्किमका मुख्यमन्त्री प्रेमसिंह तामाङ गोल्लेद्वारा 'के.बी. नेपाली अभिनन्दन ग्रन्थ' प्रकाशित हुनुलाई मानेको छु । यसै गरेर कुवेतबाट पनि 'के.बी. नेपाली अभिनन्दन ग्रन्थ' प्रकाशित हुनु मेरो साहित्यिक पत्रकारिता जीवनको अर्को उपलब्धि नै हो भन्ने मैले ठानेको छु ।

नेपालका साहित्यिक संस्थाहरूबाट पनि मैले समयसमयमा सम्मानहरू पाउँदै आएको छु । सन् २०१० मा नइको संयोजनमा त्रिभूति निकेतनद्वारा राजधानी काठमाडौँमा आयोजित अन्तर्राष्ट्रिय

नेपाली भाषासाहित्य सम्मेलनमा असमको प्रतिनिधित्व गर्दै म सहभागी भएको थिएँ । त्यो भव्य र न भूतो न भविष्यति मानिने समारोहमा नेपालका प्रधान न्यायाधीशबाट 'महाकवि देवकोटा शताब्दी' सम्मानबाट मलाई विभूषित गरिएको थियो ।

नेपाल सरकारबाट भानुभक्त स्वर्ण पदक र त्रिमूर्ति निकेतनलगायत अन्य संस्थाबाट म सम्मानित हुन थालेपछि नेपालका समकालीन पुस्ताहरूबीच र त्यसपछिका साहित्यिक अध्येतासँग म निकट हुन थालें । परिणामस्वरूप त्रिभुवन विश्वविद्यालयका छात्रछात्राले पनि एमए र एमफिलमा मेरा कृतिमाथि शोधपत्र गरेका छन् । ती व्यहोराले मेरो साहित्यिक उचाइमा बढोत्तरीका लागि नेपाल राष्ट्रबाट मैले मद्धत पाएको हुँ भन्ने मलाई लागेको छ ।

नेपाली भाषा मेरो प्राणभित्र रहेको तत्त्व भएको छ । म भारतीय नागरिक भए तापनि मेरा लागि नेपाल आफ्नै शिर हो भन्ने मभित्र गहिरो छाप परेको छ । नेपालले पनि मलाई धेरै माया गरेको छ । नेपालले विविध विषयमा मलाई सम्झिरहेको छ । यसै सन्दर्भमा मसित एउटा पुरानो स्मरण रहेको छ— 'आजभन्दा पचपन्न वर्षअघिको कुरा हो, मलाई तत्कालीन युवराज वीरेन्द्रवीरविक्रम शाहदेवको शुभविवाहको निमन्त्रणा आएको थियो । त्यति बेला म काठमाडौँ आएर बबरमहलमा बसेको थिएँ । विवाह समारोहमा सामेल भएर मैले विवाह विषयको एउटा लेख लेखेर शक्ति भण्डारीद्वारा सम्पादित साप्ताहिक 'जागृति'मा छपाएको थिएँ । राजा महेन्द्रको निम्तोमा नेपाल आएर राजाको छोराको बिहेमा सामेल हुनु पनि मेरो जीवनको एउटा विशेष खुसीको अवसर थियो ।'

आज फेरि नेपालले मैले भुल्नै नसक्ने सम्मान दिएको छ । यस सुखद समारोहमा विगतलाई प्रस्तुत गरेर म मेरो मनलाई हलुङ्गो पार्न अनुमति चाहन्छु—

मेरो जीवनको म एउटा भुक्तभोगी पात्र हुँ । तेलनगरी डिगबोर्डको मुलियाबारीमा १६ नभेम्बर १९३९ को प्रेस दिवसका दिन मेरो जन्म भएको थियो । मेरो जन्मको केही दिनपछि नै मैले मेरी आमा चन्द्रमाया पौड्याललाई गुमाएको थिएँ । म आमाबिनाको टुहुरो हुन पुगें । स्कुले शिक्षाको वर्णमाला पनि छिचोल्न नपाई म चौध वर्षको हुन पुगें । कसरी, कसरी 'राँडीको दिन जान्छ, टुहुराको दिन आउँछ' भन्ने नेपाली लोकोक्तिअनुरूप मेरो किशोरावस्थामा मेरो दिन फिर्ने सङ्केतका रेखाहरू मेरा हत्केलामा पलाउन थालिसकेका थिए । म चौध वर्ष पुगेपछि मात्र डिगबोर्डको ए.ओ.सी. नेपाली एम.ई. स्कुलबाट मेरो प्रथम प्राइमरी शिक्षा आरम्भ भएको थियो । मेरा पिता कविराज पौड्याल मेरो सोचाइको विपरीत थिए । यसको कारण मेरा घरमा सौतेनी आमा लीलावतीको राज थियो र पिता उनको इसारामा चलने कठपुतलीजस्तै भएकाले 'पढे गुणे के काम हलो जोत्यो खायो माम' भन्दै मेरो पढाइमा अडचन हाल्थे । मेरो जीवनमा त्यो एउटा दुर्भाग्यको समय थियो ।

बाल्यकालमा म स्कुलमा दाखिला लिनुअगाडि घरका गोठमा पालिएका गाई चराउन जान्थेँ । म गोठालो जाने ठाउँ डिगबोर्डको पत्थर मसिन अथवा पत्थर कुवारी छेउको चउर थियो । तर मेरो भाग्य नै भनौँ त्यहाँ पत्थर मसिनको कुवारीमा कार्यरत ज्योतिषी पण्डित गङ्गालाल उपाध्यायसँग मेरो दैनिक सम्पर्क हुन थालेको थियो । मेरो आचरण व्यवहारप्रति प्रभावित भएर हो कि, आमा नभएको टुहुरो सम्झेर हो मलाई थाहा छैन तर उनले मलाई कौमुदी पढाउन थाले । सधैँको गाई चराउन जाने मेरो उपक्रमले नै त्यहाँ ज्योतिष बाजेबाट मैले शिक्षा लाभ गर्न थालेँ । उनले मलाई रामायण, महाभारत, दुर्गाकवच, चण्डी, स्वस्थानी र भागवत गीता पनि पढाउन थाले । साथै उनले मलाई गणितको पनि केही ज्ञान दिएपश्चात् भनेका थिए— 'अब तिमि स्कुलमा गएर पढ्न थाल ।'

पण्डितजी गङ्गालाल उपाध्यायका निर्देशन पाएर मलाई छटपटी हुन थाल्यो । कारण के थियो भने— 'मैले कसरी स्कूलमा नाम दर्ता गर्ने ?' मेरा पिता मेरो सोचाइको विपरीत थिए । जे होस्, आँट गरेर स्कूलमा दाखिला लिन पुगें । म स्कूल जान थालेपछि पिताले विरोध गरिरहेका थिए । स्कूलका प्रधानाध्यापक धर्मानन्द उपाध्यायले मेरा पितालाई बोलाएर 'छोरालाई पढाउनुपर्छ, छोराको पढ्ने उत्कट इच्छा छ । तपाईं कस्ता पिता ?' मेरो सामुने नै स्कूलको अफिसकक्षमा मेरा पितालाई भन्नुसम्म भनेर मलाई पढ्न दिन्छु भनेर बाध्य गराउनुभयो । त्यसपछि दाखिला फारममा पिताको हस्ताक्षर लिएपछि मेरो पढाइ प्रथम कक्षाबाट आरम्भ भएको थियो । तर उदेक के भने म त्यस दिन प्रथम कक्षामा एक दिन मात्रै पढेपछि अर्को दिन मलाई दोस्रो कक्षामा लगिएको थियो । यसरी कुनै कक्षामा एक दिन त कुनै कक्षामा महिना या दुई महिना पनि पढ्न पाउँदा नपाउँदै म कक्षा पाँच उत्तीर्ण हुन पुगेको थिएँ । मैले डिगबोर्डको ब्याइज नाइट हाईस्कूलबाट कक्षा नौसम्म र राष्ट्रभाषा हिन्दीबाट विशारदसम्म अधुरो शिक्षा लिन सकेको छु ।

स्कूल पढेकै बेला महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'मुनामदन' कक्षा शिक्षकबाट मैले आद्योपान्त सुन्ने अवसर प्राप्त गरेको थिएँ । म दुई कक्षामा पढेका बेलाको कुरा हो— 'मुनामदन' काव्य मैले सर्वप्रथम जसु सुब्बा सरबाट सुनेको थिएँ । एक दिन उहाँले कक्षामा आफ्नो विषयको क्लास नगरेर 'आज म तिमीहरूलाई 'मुनामदन' सुनाउँछु भन्दै लय र स्वर मिलाएर हामीलाई सुनाउनुभएको थियो । उहाँले मुनामदन गाउँदा त्यस दिन म रोएको थिएँ । त्यस दिन जसु सरको मार्मिक स्वरमा सुनेको दुःखान्त काव्य 'मुनामदन'ले मेरा मनमा छाप लगाएको थियो । कविता सुनेपछि त्यसै दिन मेरो मनमा एउटा कविताको पुस्तक लेख्न पाए हुन्थ्यो

भन्ने विचार जाग्यो । नभन्दै सन् १९५७ मा ‘?’ प्रश्नवाचक शीर्षकान्तर्गत मैले पहिलो कविता लेखें । पछि त्यो कविता ‘उदय’मा छापियो । मैले सन् १९५७ मा नै पन्ध्र दिनमा काव्यकृति ‘नवअश्रु’ (खण्डकाव्य) लेखेको थिएँ । मेरो त्यो कृति पछि ‘बिन्दु’ प्रकाशनबाटै सन् १९६० मा छापियो । त्यसपछि कथा, प्रबन्ध, उपन्यास र नाटक लेखनतिर मेरा हात चलन थाले । डिगबोर्डको विष्णु मन्दिरकै ठाकुरबाडी मञ्चमा हरिभक्त कटुवाल र म ड्रामा सेक्रेटरी रहेर उहाँको नाटक ‘युगको हाँक’ र मैले लेखेका नाटक ‘हिज आज’, ‘भानु नाटक’, ‘सती गोमा’, ‘शवरी मिलाप’ मञ्चन गराएको थिएँ । यदि जसु सरले त्यसरी क्लासमा ‘मुनामदन’ आद्योपान्त नसुनाएको भए न ‘मुनामदन’को हृदयविदारक कथाले मलाई प्रभावित पार्न सक्थ्यो, न ‘मुनामदन’ जस्तो कृतिमा प्रेरित भएर म साहित्यमा ढल्कन सक्थें ।

बाल्यकालदेखि दुःखको आँधीबेहरीमा चुटिएर पनि हरेस नखाई म अधि बढिरहेँ । मेरो जीवनसङ्घर्षको परिणामले आज मेरो आफ्नो निजी प्रेस छ ।

मेरो जीवन निकै सङ्घर्षमय भएको बेला जीवनसङ्गिनी श्रीमती माया नेपालीले पनि मेरो सङ्घर्षमय जीवनसित मिलेर निकै नै सङ्घर्ष गरिन् । उनले मसितको वैवाहिक जीवनमा बाँधिपछि कति सङ्घर्ष गरिन् त्यसको वर्णन गरेर साध्य छैन । ती रात ती दिन हामीले भोकभोकै पनि बस्नुपरेको सम्झदा आज पनि स्पन्दनको गति रोकिन थाल्छ । त्यस बेला कहिलेकाहीं मेवा मात्र पकाएर खाई हामीले भोक टारेकै पनि म सम्झने गर्छु । छाकछाकका लागि सङ्घर्ष गर्दै मैले मेरो जीवन यहाँसम्म ल्याइपुऱ्याएको हुँ ।

मेरी आमाले संसारबाट बिदा लिएपछि पिताले मलाई त्यागिदिएका थिए । म त्याज्य पुत्र भएँ । तर पनि मैले हरेस नखाई

आफ्नो खुट्टामा उभिने सङ्कल्प गरेर दुःखसित मितेरी लगाई जीवनमा जस्तोसुकै सङ्घर्ष पनि गरें । कहिले दाउरा बोकेर, कहिले आलु, कोबी, गोलभेडा कहिले मैराबारी, रूपही, नवगाँव, हयबर गाँव बजार, होजाईदिखि लामडिङ्ग, डिमापुर, बदरपुर लगेर आँटा, चामल बेच्ने कहिले चिया दोकान, कहिले विवश भएर रक्सी बेच्ने कामसम्म पनि मैले गर्नुपरेको थियो । तापनि जीवनमा मेरो साहित्य सेवामा अग्रसर रहने लक्ष्य एउटै थियो ।

सन् १९६२ मा मेरो पत्रको उत्तरमा कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्यालले 'प्रवासी बन्धुसँग' भनेर मलाई लेख्नुभएको एउटा चिठीमा यो कविता पनि लेख्नुभएको छ—

‘बर्मा, सिक्किम, दार्जिलिङ र मलाया, असम, सिङ्गापुर
कालिम्पोङ, गढवाल फेरि शिमला, भुटान, भाक्सुतिर
बस्ने जो प्रिय बन्धु छन् सकलको यै राष्ट्रभाषाप्रति
देख्दा प्रेम, सदैव हर्ष मनमा उल्लंघ मेरो अति ।

यी चार पङ्क्तिका कविताले मलाई ऊन् प्रभावित पारेको थियो र म साहित्यमा ऊन् भिजन थालें मातृभाषाको व्रती भएर । त्यस्तै नाट्यसम्म्राट् बालकृष्ण समले पनि एउटा पत्रमा 'बिन्दु'जस्तो पत्रिका मैले प्रकाशमा ल्याएकोमा लेख्नुभएको थियो— 'के.बी.ज्यू, पत्रिका जन्माउने मान्छे अभागी नभएर भाग्यमानी हुन्छ ।' हो रहेछ, आजको दिनलाई सम्झँदा मलाई त्यस्तै लाग्छ । म खड्गबहादुर पौड्याल अभागा लेख्थें । बालकृष्ण समको परामर्शमा मैले के.बी. नेपाली लेख्न थालेको हुँ ।

मैले आफ्नो जीवनसङ्गिनीकै साथ पाएर सन् १९६१ को मई महिनामा 'बिन्दु'लाई जन्म दिएको थिएँ । तर बनारसबाट छापिएर 'बिन्दु'को पार्सल आइपुग्दा मसित पैसा थिएन । त्यति बेला मेरो जीवनको अर्थव्यवस्था ठीक नरहेकाले मेरी मितदिदी विष्णुकला नेवारसँग हारगुहार माग्न पुगें । मैले सबै नालीबेली भनेपछि दिदीले

आफ्नो कपालको दुईवटा सुनका क्लिप मलाई दिनुभयो । म र मेरी श्रीमती भएर त्यो क्लिप मारवाडीको दोकानमा बन्धक राखेर 'बिन्दु'लाई हामीले उकासेका थियौं । हामीले त्यो पत्रिका डिगबोर्डमा नै छ सयप्रति बेच्यौं र दिदीका सुनका गहना उकासेर दिदीका हातमा दियौं ।

यसरी प्रकाशनमा ल्याएको 'बिन्दु' कहिल्यै त सिन्धु होला नि भन्ने भगीरथ प्रयासमा 'बिन्दु'ले आज ६४ वर्ष टेकिसकेको छ । यस अवधिमा 'बिन्दु'का भाषा आन्दोलन विशेषाङ्क, भाषा परिशिष्टाङ्क विशेषाङ्क, भाषा मान्यतापछिको भाषा मान्यता विशेषाङ्क, ५०० पृष्ठको नेपाल विशेषाङ्क, सिक्किम विशेषाङ्क, पच्छिसबसे रजत जयन्ती विशेषाङ्क, दार्जिलिङ डुवर्स विशेषाङ्क, उत्तरपूर्वाञ्चल, असम विशेषाङ्क, अखिल भारतीय कविता विशेषाङ्क, भारतीय कथा विशेषाङ्क, पचासबसे स्वर्णजयन्ती विशेषाङ्क, अनुवाद विशेषाङ्क, नेपाली साहित्यकार परिचय र दूरभाष नम्बर विशेषाङ्क, हरिभक्त कटुवाल विशेषाङ्क, साहित्य अकादेमीको अनुदानमा साहित्यकारहरूको भ्रमण विशेषाङ्क, ७५० पृष्ठको अभिनन्दन ग्रन्थ 'मदन ओझा' विशेषाङ्कजस्ता विशेषाङ्क प्रकाशमा ल्याएर भाषाको सेवामा लागिपरेको एउटा साधक हुँ भन्न पनि म गाह्रो मान्दिनँ । म र मेरी श्रीमतीको मन मिल्दो भएर केही गरिब साहित्यकारका कृति पनि हामीले सित्तैमा छापेका थियौं ।

सन् १९६० मा 'बिन्दु' प्रकाशन स्थापित गरी सर्वप्रथम मैले काव्यकृति 'नवअश्रु' प्रकाशित गरें । त्यसपछि मई १९६१ देखि नेपाली साहित्यिक त्रैमासिक 'बिन्दु'लाई प्रकाशमा ल्याएँ । १९६२ मा हिन्दीका पाकेट बुक्स साइजका पुस्तकजस्तो रूपमा नेपाली पाकेट बुक्सको रूप दिएर कथाकार पासाड गोपर्माको कथासङ्ग्रह 'नौगेडी' प्रकाशमा ल्याएर त्यस बेला म मेरा हितैषी मित्र कृष्णप्रसाद

ज्ञवालीको बडाबजारस्थित शारदा बुक स्टल सिलङ पुगें । त्यसपछि बिक्री व्यवस्था मिलाउन म खर्साङ्गको आकाशवाणी केन्द्रमा कथाकार शिवकुमार राईलाई भेट्न गएँ । त्यति बेला मलाई चारैतिर डुलाउने साथी खर्साङ्गका काजी प्रधान थिए । यसरी सबै साथीभाइ, मान्यजनहरूको सहयोगमा बिक्री व्यवस्था मिलाएर म असम फर्किएँ । त्यसपछि मैले 'शङ्कर कोइरालाको 'कौशीको फर्सी' उपन्यास, नरबहादुर दाहालको 'तिम्रो प्रीत नै मेरो गीत' प्रकाशित गरें ।

कुनै पनि भाषाको शोभा र प्रतिष्ठा साहित्यमा नै रहेको हुन्छ । साहित्य नभए कहिल्यै पनि भाषाले भाषाको रूप लिन सक्दैन । यस कारण मनुष्यको भावलाई सम्बन्ध गर्ने एक मात्र साहित्य नै हो । भाषाको सञ्चित रूप नै साहित्य हो । यसैले साहित्य समाजको प्रतिनिधि पनि हो । समाजलाई उन्नतिको क्रममा लाने साहित्य नै एक आलङ्कारिक इतिहास हो । साहित्यको प्रभाव समाजमाथि र समाजको प्रभाव साहित्यमाथि पर्दछ । यसको साक्षीका रूपमा विश्वको इतिहास छ । यसको प्रमुख कारण के हो भने भाषा र साहित्यले नै एकअर्का भाषालाई जोड्छ । नेपाली भाषाको त्यही मेसोमा परेर म विगतदेखि नै नइसित जोडिएको छु । नइ प्रकाशनप्रति बोल्न पर्दा म भारतीय साहित्यका राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्तको वाणी सम्झन पुग्छु—

‘अन्धकार छ त्यहाँ
जहाँ आदित्य छैन,
मुर्दा छ त्यो देश
जहाँ साहित्य छैन ।’

भारतीय साहित्यका राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्तको परिपाटीमा घोट्लिएर मनन गर्दा नइले नेपाली भाषासाहित्यलाई विश्वमा आलोकित पारेको अनुभव हामीले गरेका छौँ ।

नइ प्रकाशनका दुई जना साहित्यकार नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई दुई आत्मा एक भएर साहित्यमा ज्ञानदीपको ज्योति बालेर विश्व आलोकित पारेका छन् । ईश्वरले भन्छन् अरे 'तँ आँट म पुऱ्याउँछु ।' हो रहेछ नइका काँध ईश्वरले बलियो पारिदिएका हुन् । मात्र आफू सत्यमा रहेर भगीरथ प्रयास गरे ईश्वरले पनि हेर्दा रहेछन् भन्ने वाणी पनि सत्य नै हो रहेछ । ईश्वरकै अनुकम्पाबाट आज 'न'बाट नरेन्द्रराज प्रसाई र 'इ'बाट इन्दिरा प्रसाईको दुई अक्षरले नेपाली साहित्य आकाश ढाकेको छ । 'नइ' साहित्यका माइलखुटी भएका दुई आत्माको एक आत्मा भएका साहित्यका प्रतिनिधि नइ र नइ प्रकाशनको चयनमा नइ देरुनीख अन्तर्राष्ट्रिय पुरस्कारले मसमेत सम्मानित हुन पुगेकोमा यो गौरवलाई मैले आफ्नो जीवनको अथक प्रयासको फल हो भन्ने ठानेको छु ।

नइले नेपाली साहित्यलाई नै विशेष सम्मान दिँदै बसेंनि नेपालभित्रका र अन्तर्राष्ट्रिय जगत्का नेपाली साहित्यकारहरूलाई पुरस्कार र सम्मानका साथै पुस्तक पनि प्रकाशित गर्ने अभिभारा लिएर साहित्यकारहरूलाई जुन प्रोत्साहन र प्रेरणा दिइरहेको छ, नइको यो काम नै एउटा अजर र अमर इतिहास बन्न पुगेको छ । भविष्यमा पनि 'नइ'को प्रयासमा यो प्रक्रिया सुचारु रूपले चलनेछ भन्ने मेरो आन्तरिक विश्वास छ ।

नइले चिचिला बालबालिकादेखि माधव घिमिरे, सत्यमोहन जोशी, वासुदेव त्रिपाठी, वानीरा गिरीको यथेष्ट कदर गरेको छ । त्यति मात्र होइन, नेपाली साहित्यका महापुरुष कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको पूर्णकदको सालिक निर्माण गर्नुका साथै त्रिमूर्ति निकेतनको स्थापना गरेर नइले नेपाली संसारमा दिग्विजय हासिल गरेको कुरालाई कसैले नकार्न सक्तैन ।

बाल्यावस्थामा शिक्षार्थी भएर पढिएको गुरुवर पारसमणि
प्रधानको कविताले मलाई धेरै प्रभावित पारेको हो—

टीक टीक टीक गर्दै भन्छ बेला बताई
समय नगर कहिल्यै व्यर्थमा नष्ट भाइ
समय यदि गरौला व्यर्थमा ऐले
दिई धनपछि फेरि पाइने छैन कैले ।

समयको गतिमा कर्तव्यपरायण भएर जीवनमा हरेस नखाई
आफूले आँटेको काममा सफलता प्राप्त गर्न अशेष सङ्घर्ष गर्न सक्नु
नै सफलताको कुन्जी हो । सङ्घर्षसित जुद्धै अघि बढिरहेको फलस्वरूप
केही अर्थ सङ्ग्रहपछि लामडिङ्ग, डिमापुर र लङ्काका सिनेमाहलमा
अङ्ग्रेजी, हिन्दी, बङ्गाली, मद्रासी फिल्म ल्याएर सातसात, तीनतीन
दिनको सिनेमा हल भारा गरेर देखाउन थाले । फिल्म लाइनले
सफलता दिँदै गयो । बिस्तारै खुट्टा टेक्दै गएँ र सन् १९७२ को
सितम्बरमा आफ्नो निजी छापाखाना खोलेर नेपाली साहित्यको
सेवामा केही हदसम्म सफल भएको छु ।

‘बिन्दु’को एउटा अङ्कको सम्पादकीयमा ‘सायद म बौलाएको
रहेछु कि कया हो !’ भनेर मैले लेखेको थिएँ । त्यो पत्रिका पढेर
कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानले ‘तपाईंले जुन काम गरिरहनुभएको छ
नबौलाउनेहरूबाट यस्तो काम हुन सक्दैन । जसले यसको महत्त्व
बुझ्दैनन् तिनीहरूले बौलाहा भन्छन् । तर म भन्छु तपाईंको
साधना, तन्मयता र परिश्रम खेर जाने छैन र यसबाट असम मात्र
होइन, भारतीय नेपाली भाषासाहित्यको उत्थानमा तपाईंबाट ठूलो
सघाउ पुग्ने विश्वास गर्दछु’ भनेर नेपालबाट मलाई एउटा चिठीमा
लेख्नुभएको थियो ।

यता फेरि हिन्दी साहित्यतिर पनि मन ढल्केको हुनाले
समयसमयमा हिन्दी भाषामा पनि मेरो लेख्ने अभ्यास थियो । दिल्लीको
मासिक पत्रिका ‘जगत’, आगराको ‘युवक’ बिहारको साप्ताहिक

पत्रिका 'क्रान्तिस्वर', असमका 'सेंटिनल', 'पूर्वाञ्चल प्रहरी', 'पूर्वोदय' दैनिकीमा मेरा कथा, प्रबन्ध, कविता र गजल प्रकाशित भएका छन् । यसरी हिन्दीमा पनि लेख्ने हुँदा नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समले मलाई अर्को एक पत्र पठाउनुभएको थियो- 'हिन्दीमा पनि लेख्नुहुँदो रहेछ आफूलाई नेपाली नामले चिनाउनुहोस् ।'

सुरुमा मेरो उपनाम 'अभागा' देखेर 'नेपाली साहित्य र भाषाका यहाँ हाम्रा सुपरिचित प्रिय हुनुहुन्छ' भन्दै दाइ इन्द्रबहादुर राईले पत्रमा मलाई लेख्नुभएको थियो । अनि मैले 'आभागा'बाट 'नेपाली' लेख्न थालेको १३ जुलाई १९८१ को दिन थियो र जुन दिन सिक्किममा आदिकवि भानुभक्त आचार्यको सालिक अनावरणको अवसर थियो । सिक्किमको टुरिस्ट लजमा भोजन गर्न बस्दा गुरुवर पारसमणि प्रधानले मलाई सोध्नुभएको थियो- 'हजुरले नेपाली लेख्नुको अर्थ के हो ?' मैले सोकै उत्तरमा भनेको थिएँ- 'बालकृष्ण समको परामर्शमा लेख्न थालेको हुँ । आफूले नेपाली र हिन्दी दुवै भाषामा लेख्नुहुँदो रहेछ, आफूलाई नेपालीमा चिनाउनु' भन्ने समको आग्रह थियो । अनि त यसपछि प्रधानले भन्नुभएको थियो- 'ए त्यसो पो ... राम्रै भो ... बालकृष्ण सम यस्तै छन् ।'

साहित्यमा अग्रसर हुँदै जाँदा मेरा रचनाहरू आकाशवाणी गुवाहाटी, कोलम्बो रेडियो सिलोन र नेपाल रेडियोबाट प्रसारित भएका छन् । मुम्बई विविध भारतीको हावामहलद्वारा हिन्दीमा मैले लेखेको नाटक पनि प्रसारित भएको छ भने नेपाल र भारतका विभिन्न पत्रपत्रिकामा छापिएका छन् ।

मेरी पत्नी माया नेपाली बिन्दु प्रकाशनको व्यवस्थापकका रूपमा सदैव समर्पित भइरहिन् । सन् १९६२ देखि 'बिन्दु' र 'अर्चना' विनिमयको आदानप्रदान रहेको बेलादेखिका मेरा साहित्यिक मित्र सिक्किमका प्रथम मुख्यमन्त्री नरबहादुर भण्डारी हुनुहुन्थ्यो । उहाँकी सहधर्मिणी माननीय श्रीमती दिलकुमारी भण्डारीले मेरी श्रीमती

माया नेपाली रक्तचाप स्ट्रोकले सिक्किस्त रूपमा रोगग्रस्त भएको बेला बचाउने ठूलो काम गर्नुभएको थियो । खै, कसरीकसरी उहाँले थाहा पाएर टेलिफोनमार्फत मसँग सम्पर्क गर्नुभएको थियो— ‘भाउजूलाई जसरी पनि बचाउनुहोस्, अहिले पैतिस हजार रुपियाँ पठाइदिएको छु, अरू लागेको अर्कै पठाइदिनेछु ।’ उहाँको फोन मुताबिक मैले उक्त राशि पाएको थिएँ । त्यस समय मलाई त्यसरी सहयोग र ढाडस दिएकोमा म मरे पनि त्यो गुन भुल्ने छैन । साथै मेरा भविष्यका पिँढीले पनि त्यो कुरा भुल्ने छैनन् । उहाँबाट उक्त राशि पाएर मैले श्रीमतीलाई इन्दिरा गान्धी मेमोरियल अस्पताल, नेग्रिममा पुऱ्याएको थिएँ ।

अस्पतालका डाक्टरले माया नेपालीको जाँच गरेर भने— ‘ढिलो भयो ।’ मैले उनलाई फर्काएर घर ल्याएँ । लगत्तै अथवा २१ दिसम्बर २०२२ मा छोरी सरिताले प्राण त्याग गरिन् र उनी खसेको दुई महिनापछि २१ फरवरी २०२३ मा मेरी श्रीमती मायाले पनि परलोक गमन गरिन् ।

कस्तो उदेक मेरी छोरी स्वर्गीय हुनुभन्दा एक दिनअघि साँझ साहित्य अकादेमी दिल्लीबाट मेरो ‘साइनो’ नाटकका लागि मलाई राष्ट्रिय पुरस्कारले सम्मानित हुने घोषणा भएको थियो । भोलिपल्ट साँझ मेरी छोरीको निधन भयो । यता मनमा कति ठूलो पीर थियो, उताको हर्ष कता बिलायो बिलायो; त्यो खुसी त मैले थाहै पाइँनँ ।

आज नेपालमा आएर मैले मेरो मन फेरि खुलस्त पारेर खोल्न पाएँ । नइ प्रकाशनले मेरो उच्च मूल्याङ्कन गरेको तथ्यले म अभागा नभएर खासा नेपाली नै भएको हुँ रहेछ भन्ने मलाई लागिरहेको छ । नइले देशविदेशका प्रतिभाहरू सुरुङ खनेरै पनि खोज्ने गरेको एउटा बलियो प्रमाण म पनि भएको छु । नइको आँगनमा विभिन्न सुगन्धित फूल फुलेको मैले सुन्दै र देख्दै आएको

छँदै थिएँ । म सुन्थेँ— सरकार र प्रज्ञाप्रतिष्ठानहरूले गर्ने काम नइले गरिरहेको छ । नेपाली भाषासाहित्यमा नइ प्रकाशनको बृहत् योगदान इतिहासले जगेर्ना गर्नेछ । यही इतिहासको एउटा कालखण्डको लेखाजोखाका लागि म पनि उभिन पाएको छु । आजको यस समारोहमा मसितै पुरस्कृत सबै महानुभावहरूमा बधाई टक्प्राउँदै बिदा हुन्छु ।

जयतु भाषा साहित्य !

दिनाङ्क : २९ चैत २०८१; ११ अप्रिल २०२५, काठमाडौँ, नेपाल

नइ बुलु शर्मा पुरस्कारबाट सम्मानित श्रीमती राधिका गुरागाईको सम्बोधन

समारोहका सभापति तथा नइ प्रकाशनका कुलपति इन्दिरा प्रसाईज्यू, प्रमुख अतिथिज्यू, समारोहमा उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावहरू !

नइ प्रकाशनजस्तो गरिमाशाली संस्थाले यति भव्य समारोहमा मलाई बोल्ने अवसर प्रदान गरेकोमा सर्वप्रथम त म यस संस्थाका संस्थापक द्वयप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु ।

राजधानीदेखि निक्कै पर बसेर कलम चलाउने व्यक्तिलाई समेत खोजेर सम्मान प्रदान गर्ने नइ प्रकाशनका गतिविधि मैले विगत तीस वर्षदेखि नै हेर्दै र सुन्दै आइरहेकै थिएँ । आफ्नै आत्मसन्तुष्टिका लागि लेख्ने पढ्ने मजस्ता लुकेछिपेका साहित्यकारलाई समेत खोजीखोजी नेपाली भाषासाहित्यका सुपरिचित स्रष्टा बुलु शर्माका स्मृतिमा स्थापित एक लाख रुपियाँ राशिसहितको 'नइ बुलु शर्मा पुरस्कार'बाट सम्मान गर्ने नइ प्रकाशनउपर म थप कृतज्ञ भएकी छु ।

म यसै मुलुकको पूर्वी भूगोलमा रहेको मोरङ जिल्लाको विराटनगरमा जन्मेर हुर्केकी नारी हुँ । त्यहीको माटोले मलाई साहित्य क्षेत्रमा लाग्न सदैव अभिप्रेरित गरिरह्यो । मलाई साहित्य क्षेत्रमा लाग्ने वातावरणको कुरा गर्दा यसको अभिप्रेरणाको शृङ्खला पनि लामो नै छ । यसबारेको केही सङ्क्षिप्त कथन पनि म यस समारोहमा प्रस्तुत गर्न चाहन्छु—

मेरा पिता टेकनाथ अधिकारीको काव्यिक छत्रछाया मेरो साहित्यिक यात्राको पहिलो सोपान हो । संस्कृत तथा नेपाली भाषाका आधा दर्जन कृतिका कृतिकारकी छोरी हुँ भन्न पाउनु मेरो बेग्लै भाग्य पनि हो भन्ने म ठान्छु । विराटनगरको गोग्राहस्थित श्रीरामकुटी भन्ने नामले परिचित आफ्नो जन्मघर अर्थात् मेरो माइतीको कटेरो मेरा लागि साहित्यिक गुरुकुलजस्तै थियो । त्यसपछि विराटनगरको जनता स्कुलमा साप्ताहिक रूपमा हुने साहित्य गोष्ठी अनि विविध राष्ट्रिय पर्वमा आयोजना हुने कविगोष्ठी प्रतियोगिताहरूमा प्राप्त बुट्टेदार कागजका खोलभित्र रहेका आकर्षक पुरस्कारहरू मलाई कवि बन्न उत्प्रेरित गर्ने अर्को आयाम थियो ।

शनिबार साहित्य समूह, वाणी प्रकाशन, पूर्वाञ्चल साहित्य प्रतिष्ठानलगायत विराटनगरमा रहेका विभिन्न साहित्यिक संस्थाहरूसँगको संलग्नता, ती संस्थाहरूले नियमित रूपमा आयोजना गर्ने काव्यसभाहरू अनि नियमित रूपमा हुने विभिन्न कवि साहित्यकारहरूसँगको सत्सङ्ग आदि जस्ता गतिविधिले मभित्रको साहित्यिक मोह फन्फनै रसाउँदै र टुसाउँदै गयो । त्यति बेलाको छाप मेरा हृदयमा अझै जस्ताको तस्तै रहेको छ ।

आजभन्दा तीन दशकअघि नै विराटनगरकै माटोबाट हुर्केकी स्रष्टा इन्दिरा प्रसाई 'नइ'नामक गरिमाशाली संस्थाका धरोहरका रूपमा हुनुहुन्छ भन्दा पनि मेरो शिर गर्वले उचालिने गर्छ । इन्दिरा दिदीले उति बेला साहित्य सेवामा निरन्तर जुटिरहनका निम्ति प्रोत्साहन दिनुभएको तथ्यको मलाई स्मरण गर्न मन लागेको छ । उहाँले मेरा रचनाहरूलाई अरु परिस्कृत पार्न मार्गदर्शन दिनुभएको व्यहोरा मेरो साहित्यिक शृङ्खलाको एउटा दरिलो उपलब्धि बनेको सुखद स्मरण गर्न मैले पुनः सान्दर्भिक ठानेकी छु ।

इन्दिरा दिदी मलाई त्यति बेलैदेखि नै विराटनगरको साहित्यिक आँगनमा फुलेकी एक सुन्दर फूलजस्तो लाग्दथ्यो । पछि उहाँ काठमाडौँमा रहेर नेपाली साहित्यजगतको फूलबारीलाई नै हराभरा पार्ने काममा तल्लीन देखिनुभयो । इन्दिरा दिदी र नरेन्द्र दाइ भएर नेपाली भाषासाहित्यमा ठूलाठूला काम भएका छन् । उहाँहरूको कार्यको अर्को भव्य नमुना विश्वनारी नेपाली साहित्य सम्मेलन पनि एक हो । त्यो सम्मेलन नारी स्रष्टाहरूका लागि एउटा महापर्व नै थियो । नेपाली साहित्यमा त्यति विशाल सम्मेलन हुन्छ भन्ने मैले कल्पना पनि गरेको थिएन । त्यस सम्मेलनमा नइले मलाई कोशी अञ्चलको संयोजकको रूपमा काम गर्ने अवसर प्रदान गरेको व्यहोरा पनि मलाई यहाँ उल्लेख गर्न मन लागेको हो । त्यो बृहत् सम्मेलनमा मैले पनि मन, वचन र कर्मले आफ्नो गच्छे अर्पण गर्न पाएकोमा मलाई गौरव लागेको छ ।

२०५२ सालमा वाङ्मयको विशुद्ध कर्म गर्न एक जोडी साहित्यिक तपस्वीको सङ्कल्प थियो । आफ्नै घरको सानो साहित्यिक गमलामा रोपिएको त्यस बेलाको सानै बिरुवाको नाम नै नइ हो । उनै उत्साही जोडी अर्थात् इन्दिरा प्रसाई र नरेन्द्रराज प्रसाईको सत्प्रयत्नबाट हुर्केको साहित्यिक सत्कर्मको त्यो बिरुवा २०८१ सालसम्म आइपुग्दा नेपाली वाङ्मयको विशाल वृक्ष बनिसकेको छ । नइ प्राज्ञिक संस्थाको छहारीले यो मुलुकभित्रका विविध क्षेत्रका धेरै जना वरेण्य प्रतिभाहरूलाई शीतलता प्रदान गरिसकेको छ । साथै यसका हाँगाबिँगामा फलेका स्वादिष्ट फलको स्वाद नेपालबाहिरका व्यक्तिहरूले पनि लिइरहनुभएको छ ।

कुनै पनि बोटबिरुवाको नाम जति नै आकर्षक भए पनि र जति नै विकसित जातको भए पनि बाली लगाउनेबाट उचित मलजल र संरक्षण भएन भने त्यो वृक्ष सुकेर जान्छ, ढलेर जान्छ या त्यसले फल दिँदैन । तर नइ फलदायी वृक्ष बनेर नेपाली

साहित्यसंसारमा देखा पऱ्यो । नइ जोडी आफैँमा एउटा उन्नत जातको वृक्ष त हो नै ! दानवीर र कुशल सहयोगीहरूको हात परेर नइ फन् विशाल वटवृक्ष बन्न पुगेको सबैसामु छर्लङ्ग नै छ । सरकारबाट प्राप्त हुने ठूलो आर्थिक स्रोत, फराकिलो र भव्य भवन, प्रशस्त कर्मचारी र उन्नत संरचनामा स्थापित प्राज्ञिक संस्थाहरूलाई पनि गर्न हम्मेहम्मे पर्ने कतिपय काम नइको यो घरेलु संस्थाबाट नै सम्पन्न भएको छैन र ? ठूलो सचिवालय, सरकारबाट प्राप्त प्रशस्तै आर्थिक स्रोत र बग्नेली कर्मचारीहरू रहेका संस्थाले गरेका कामभन्दा धेरै काम नइले गर्नु भनेको हाम्रा लागि अर्को आश्चर्य हुँदै हो । नामले मात्र ठूलो र इतिहासले मात्र पुरानो संस्था हुँदैमा वाङ्मयको सेवा हुने र त्यस्तै प्रकारको बृहत् स्रोतसाधन नहुँदैमा सत्कर्म हुन सक्तेन भन्ने मान्यता गलत रहेछ भन्ने प्रमाण नइ प्रकाशनका गतिविधिले प्रस्ट पारिदिएको छ ।

सरकारी प्रतिष्ठान र पुरस्कार कोशका दृष्टिमा नपुगेका र कुनाकाप्चामा रहेका भाषासाहित्य साधकहरूलाई टर्च बालेर खोज्ने काम नइ प्रकाशनले गरिरहेको छ । विविध क्षेत्र र विचारका उत्कृष्ट प्रतिभा छानीछानी एउटै मञ्चमा उभ्याउने काम पनि नइले नै गरिरहेको छ । नइभित्र न राजनीतिको लेस छ र न आफ्ना मान्छेलाई सम्मान गरिनुपर्छ भन्ने धारणा नै छ । नइको शास्त्रमा त वसुधैव कुटुम्बकम् नै लेखिएको छ ।

नेपालभरि साहित्यिक संस्थाहरू अनगिन्ती रहेका देखिन्छन्, सुनिन्छन् । तीमध्ये अत्यन्तै न्यून संस्थाहरूले मात्र मर्यादित र नियमित रूपमा स्तरीय कार्यक्रम गरेको देखिन्छ । 'तँ मलाई दे, म तँलाई दिन्छु' भन्नेको त साँधी नै छैन । यो किन र के भइराखेको हो ? लेखक सर्जकका लागि पुरस्कार सम्मान मात्र सबै कुरा हो र ? पुरस्कार नपाएरै पनि यो देशमा राम्राराम्रा लेखक बनेका धेरै छैनन् र ? मजस्ता आत्मसन्तुष्टिका लागि लेख्ने साधकहरू पनि

कति छन् कति ! कसैले पनि कखरा पढेकै बेला मैले विद्यावारिधि गर्नुपर्छ भन्ने धारणा राखेको हुन्छ र ? कर्मको फल कर्म गरेपछि नै प्राप्त हुँदै जाने होइन र ? त्यही कर्मको यात्रामा निरन्तर बग्दै जाँदा नइ बुलु शर्मा पुरस्कारबाट आज म सम्मानित भएकी छु । यस गरिमामय पुरस्कारले मलाई साहित्यिक कर्म गर्ने र साहित्य सिर्जना गर्न अछ ठूलो ऊर्जा र बल प्रदान गर्नेछ भन्ने मैले विश्वास लिएकी छु ।

यस समारोहमा म आफूसँगै पुरस्कृत सबै स्रष्टाहरूलाई पनि बधाई अर्पण गर्दै आफ्नो भनाइ यहीं टुङ्ग्याउँछु । धन्यवाद !

२०८१ चैत २९

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका मुख्य भाषणहरू

- महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी (प्रमुख अतिथि)
- प्रा.शिवगोपाल रिसाल
- प्रा.डा.चूडामणि बन्धु
- प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठ
- प्रा.केशव सुवेदी
- प्रा.डा.दिवाकर प्रधान (भारत)
- प्रा.डा.कविता लामा (भारत)
- प्रा.डा.महादेव अवस्थी (संयोजक)

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका प्रमुख अतिथि महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीको सम्बोधन

‘नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन’को शुभारम्भ र यसै सन्दर्भमा ‘नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयको भूमिका’नामक महाग्रन्थको लोकार्पण गरिने यति महिमामय ऐतिहासिक समारोहमा मलाई प्रमुख आतिथ्य ग्रहण गर्ने मौका प्रदान गरेकोमा नइ एकेडेमीप्रति म कृतज्ञता अर्पण गर्दछु । यस गरिमामय प्राज्ञिक सम्मेलन र प्रस्तुत महाग्रन्थमा समाविष्ट ग्रन्थगत रचनाहरूका रचयिताहरूलाई नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन, अनुसन्धान तथा सिर्जनात्मक संवर्धनका लागि समेत ‘नइ प्रज्ञा पुरस्कार’ र ‘नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन पदक’ अर्पण गरिएका सन्दर्भमा म यहाँहरूसमक्ष मेरा मनमा लागेका केही कुरा निवेदन गर्दछु ।

नइ एकेडेमीद्वारा आफ्नै साधनस्रोतका भरोसामा आयोजित ‘नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन’ नाउँको ऐतिहासिक तीनदिने प्रस्तुत महान् सम्मेलनमा सो एकेडेमीद्वारा नै प्रकाशित र विद्वत्व्यक्तित्व तथा साहित्यस्रष्टा नइ द्वयद्वारा बडो मिहिनेतसाथ र कुशलतापूर्ण व्यवस्थापनमार्फत अनि उत्कृष्ट प्रकाशकीय र सम्पादकीय अग्रलेखसहित सम्पादित तथा उच्च प्राज्ञिक खोजपूर्ण जुन अनुपम बृहत् ग्रन्थसमेत प्रस्तुत हुन सक्यो त्यो अविस्मरणीय ऐतिहासिक घटना सुनमा सुगन्धको योगजस्तो हुन पुग्यो भन्ने म ठान्दछु ।

म यतिखेर बृहत् प्राज्ञिक पुष्पगजरा वा ग्रन्थगत महापुष्पहार जस्तो र २७ जना प्राध्यापक, प्राध्यापिका तथा सम्बन्धित विज्ञ विद्वान् र विदुषीहरूका (एक कृतिरचना संयुक्त रहेको सन्दर्भमा) खोजीपूर्ण र प्रायः गहन २६ वटा प्राज्ञिक कृतिरचनाका कुसुमावलीहरू बटुली सजाइएको प्रस्तुत बृहत् ग्रन्थका यी दुई कुशल मालीद्वय नइ (नरेन्द्रराज प्रसाई, इन्दिरा प्रसाई) सँगै यस महान् ग्रन्थगत अनुसन्धानका अनुष्ठानमा रचनादान गर्ने र प्रस्तुत ग्रन्थगत मूल रचनाधार र सृजनस्रोतका रूपमा रहेका २७ जना विद्वान्विदुषी प्राध्यापक, प्राध्यापिकाज्यूहरूलाई पनि यस सम्मेलनका साथै आफ्नातर्फबाट भावपूर्ण साधुवाद अर्पित गर्दछु । साथै यहाँहरू 'नइ प्रज्ञा पुरस्कार' तथा 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन पदक' द्वारा पुरस्कृत र सुशोभित तथा सम्मानित हुनुभएकोमा पनि सम्बन्धित समादरणीय विद्वत् स्रष्टा प्राध्यापक, प्राध्यापिकाज्यूमा पुनः म विनम्रतापूर्वक भूरिभूरि समादरभाव अर्पण गर्दछु । त्यस्तै प्रस्तुत महान् तथा उच्च प्राज्ञिक गरिमामय प्राध्यापक सम्मेलनमा समुपस्थित तथा सहभागी हुनुभएका नेपाल र भारत दुवै देशका सम्पूर्ण प्रिय र आदरणीय प्राध्यापकप्राध्यापिकाज्यूहरूलाई पनि म सादर अभिवादनसहित हार्दिक साधुवाद चढाउँछु ।

'नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयको भूमिका' नामक बृहत् ग्रन्थका रचनामा सहभागी विभिन्न प्राध्यापकप्राध्यापिकाज्यूहरू तथा मेरै आफ्नै पनि शोधपरक कृतिरचनाको सङ्गमस्वरूप बहुकृतिक स्वरूपको प्रस्तुत महाकृतिमा समष्टिगत रूपमा 'नेपाली भाषा'को उद्भवको प्रक्रिया र विकासका साथै यसका नेपाल र भारतका बहुभूमादेशिक र बहुविश्वविद्यालयीय तथा बहुप्रकार्यपरक विस्तारको ऐतिहासिक प्रक्रियाको आकलन गर्दै यस भाषामा लोक स्तर वा जन स्तरका मौखिक तथा श्रव्य सन्दर्भका र क्रमशः लेख्य शिष्ट स्तरमा भएको प्रायोगिक वा व्यावहारिक

बहुप्रयोजनपरक लेखनको विस्तारसँगसँगै बिस्तारै सुरु भई अगि बढेको सुलिखित शिष्ट ज्ञानात्मक (तर्कबुद्धिप्रधान : सैद्धान्तिकी र प्रायोगिकीतर्फ उन्मुख) वाङ्मयिक विकासको र सोसँगै मुख्यतः भाषिक कलात्मक सौन्दर्यपरक ललित र भावपरक (रागात्मक वा रञ्जनाप्रधान, रसात्मक) सृजनात्मक लेखन र रचनाको अनि त्यसको उत्कृष्ट सार्वजनिकीकृत रूपको क्रमिक प्रकाशनलगायत त्यसको प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय एवं वैश्विक एवं बहुयुगीन प्रसार र विस्तार तथा सङ्गणकीय सूचनाप्रविधिगत अन्तरसञ्जालमार्फतको विश्वीकृत नवाधुनिक साञ्चारिक आयामसहितको समष्टि यात्राको आरेखनसहित नेपाली भाषा र साहित्य दुवैको पारम्परिक तथा विभिन्न औपचारिक शिक्षासंस्थामार्फतको खास गरी नेपालका राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ देवशमशेर (शासनकाल वि.सं.१९५७-१९५८) को पालादेखिको भाषापाठशालालगायतको प्रारम्भिक नेपाली शिक्षा र वि.सं.१९७५ मा नेपालमा त्रिचन्द्र कलेजको स्थापना र वि.सं.१९८० सम्म अन्तर्मध्यमा तह (अङ्. इन्टरमिडियट) देखि स्नातक (अङ्. बी.ए.) हुँदै त्यहाँदेखि विशेषतः लगभग अद्यावधिक शताधिक वर्ष (१०६ वर्षजतिको) उच्चशिक्षागत शिक्षणक्रमको अनि शोधक्रमलगायतको थालनी र विकासविस्तारका सन्दर्भमा समष्टिगत रूपको थोरै भए पनि दिग्दर्शन हुन सकेकोमा मलाई विशेष खुसी लागेको छ । साथै समष्टिगत रूपमा यो ग्रन्थ वर्तमान सन्दर्भमा नेपालीविषयक शिक्षाको जग र विकासशील उच्चशिक्षाक्रमको नेपाल, भारत र चीनको एक शताब्दीजतिको अध्ययनपरक पूर्णप्रायः र अनुपमेयसमेत वाङ्मयिक प्रस्तुति हुन पुगेको छ भन्ने मलाई लाग्दछ ।

यहाँ लोकार्पित प्रस्तुत बृहत् ग्रन्थमा समाविष्ट भएको मेरो 'नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको विकासको परिसन्दर्भ' शीर्षक भएको (पृ. ४५६-७५४ बीचको) कृतिसँग सन्दर्भित तथा

यतिखेर मेरा मनमा लागेका कतिपय कुरा तपाईंहरूसमक्ष प्रस्तुत गरूँ कि भन्दछु । प्रस्तुत पूरै ग्रन्थ पढिसकेपछि मलाई मेरा यहाँ समाविष्ट उक्त कृतिमा यहाँहरूबाट प्रस्तुत ग्रन्थमा प्रदान गरिएका विशेष महत्त्वपूर्ण जानकारीलाई समेत दृष्टिगत गरी यथासमय साभार सान्दर्भिक केही परिमार्जन गर्नुपर्ने अनुभव भएको छ । चौरासीबसेँ म बाँचिबसे र यस ग्रन्थको छिट्टै अर्को संस्करणको प्रकाशन हुने अवस्था आए सो परिमार्जन गरूँला भन्ने उम्मेद छ । प्रस्तुत मन्तव्यका क्रममा निम्नलिखित यी केही कुरा प्रस्तुत ऐतिहासिक 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'का प्राध्यापक, प्राध्यापिकाज्यूहरूसमक्ष म विनम्रतापूर्वक निवेदन गर्दछु ।

उपर्युक्त परिप्रेक्ष्यमा मेरो उपर्युक्त 'नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको विकासको परिसन्दर्भ' शीर्षकको कृतिको पाठकीय मोटामोटी मार्गचित्रबारे यहाँ सम्झन खोज्दा प्रथमतः पृष्ठभूमिगत पहिलो पाइतो वा पाइलामै नेपाल देशको रचना र नेपाली भाषा तथा जातिको अभ्युदयको क्रम र नेपालका भौगोलिक परिसिमाना र त्यसबाहिरका तत्कालीन सिक्किम, भुटान र बर्मालगायत तत्कालीन र वर्तमान भारतका दार्जिलिङ र भारतीय पश्चिमी क्षेत्रका पहाडी खण्डका देहरादुन (उपत्यका), भाक्सु, धर्मशाला आदि क्षेत्रका र उत्तरपूर्वी बृहत् असम क्षेत्र एवं विख्यात बनारस, कलकत्ता आदि क्षेत्रलगायतका निवासी नेपाली समुदायका माछ नेपाली वा 'गोर्खा' जातीयताको भावको अभिवृद्धि तथा नेपाली भाषाभाषीहरूका सामुदायिक ऐक्यकारी स्तरमा नेपाली भाषाका प्रेमी र प्रयोक्ता बृहत् नेपाली समुदायको वर्तमान समयबिन्दुसम्मको वैश्विक वा भूमण्डलीकृत प्रसारका साथै सूचनाप्रविधिगत वा साञ्चारिक स्तरमा समेत विश्व नै एक नीड वा गुँडजस्तो हुन खोज्दो नवाधुनिक समयसन्दर्भमा नेपाली भाषाले प्राप्त गरेको साङ्गे नेपाली सामुदायिक अभिव्यक्तिमाध्यमस्वरूप साङ्ख्यिकीय,

सङ्गणकीय वा कम्प्युटरीय अन्तरसञ्जालमा बढ्दो प्रयोगशीलतालागायतलाई पनि सरसरती रूपमै भए पनि सम्झनुपर्ने म ठान्दछु । यसै सन्दर्भमा मैले यहाँ द्वितीयतः नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको थालनी र विकास तथा विस्तारका प्रक्रियाका साथै त्यसका प्रमुख मोडअन्तर्मोडतर्फ पनि इङ्गित गर्दै अद्यावधिक प्राप्तिको परिदृश्यलाई निरूपित गर्ने र नेपाली भाषा तथा साहित्यको उच्चशिक्षाको अपेक्षित भावी विकासआवश्यकता र सान्दर्भिक प्रमुख चुनौती पार गर्दै त्यस ध्येयतर्फको अभिमुखताका बारेमा पनि मोटामोटी उल्लेख गर्दै प्रस्तुत कृतिको बिट मार्ने कार्य यहाँ गरेको छु— कतिपय सम्बन्धित अपरिहार्य परिसन्दर्भ र परिसन्दर्भित प्रसङ्गउपर पनि आपाततः दृष्टिपात गर्दै । साथै यहाँ मेरो प्रस्तुत कृतिगत आलेखको मूल पाठान्तर्गत नै कोष्ठित गरी आवश्यक स्रोतसन्दर्भ दिने प्रक्रिया नै मुख्यतः अँगालिएको छ र यस कृतिका केही भागमा भने मूल पाठका सम्बन्धित स्थलमा दिइएका शृङ्खलित सङ्ख्याक्रमअनुरूपका सन्दर्भस्रोतगत पादटिप्पणीसमेत यस कृतिगत आलेखका अन्त्यमा दिने प्रक्रिया पनि संयोजित रूपमा मैले उपयोग गरेको छु । यहाँ कैयौँ स्थापित र सुप्रसिद्ध विषय या प्रसङ्गसँग सम्बन्धित स्रोतसन्दर्भ कम दिई विशेष प्रसङ्गसँग सम्बन्धित उपलब्ध स्रोतसन्दर्भ भरसक दिने मिश्रित लेखनपद्धति मैले अँगालेको हुँ । यहाँ कतिपय व्यक्तिगत सम्पर्क र स्रोतबाट अनि कम्प्युटरीय वा सङ्गणकीय अन्तरसञ्जालका विभिन्न सरणी र स्रोतबाट प्राप्त भएका समेत कतिपय कम प्रसिद्ध र पूर्वअज्ञात सूचनाको समेत परिमित प्रयोग मैले गरेको छु ।

प्रस्तुत ग्रन्थगत 'नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको विकासको परिसन्दर्भ' शीर्षक भएको मेरो यो कृति नेपाल देशविषयक आधारभूत सन्दर्भ हुँदै नेपाली भाषाको सन्दर्भमा पुग्दा यसको

उद्भव र विकासप्रक्रियाका चरणहरू हुँदै यसका अभिलेखी र वाङ्मयिक सामग्री र साहित्यिक विकासका दिशाका चर्चामा अलि फिँजारिन पुगी नेपालीविषयक शिक्षाको ऐतिहासिक पूर्वाधार हुँदै यसका उच्चशिक्षाका विकासको निरूपणसम्बन्धी मुख्य विषयवस्तुमा फैलिँदै र नेपालका र भारतमा नेपाली भाषी समुदाय उल्लेख्य सङ्ख्यामा भएका विभिन्न प्रदेशका खास गरी उच्चशिक्षाका क्षेत्रमा भएको नेपाली विषय र नेपाली माध्यमको विकासप्रक्रियाका अथक बहु सङ्घर्ष र तपस्याले ओतप्रोत तथा क्रमिक पर्याप्त प्राप्तपूर्ण विभिन्न मोडको सघन निरूपणको सरणी हुँदै चीनमा विशेषतः साञ्चारिक सन्दर्भमा नेपाली विषयका साञ्चारिक विषयक्षेत्रका उच्चशिक्षामा देखा परेको त्यहाँको विश्वविद्यालयगत उल्लेख्य प्रयोगक्रम (चीनमा युनान मिन्चु विश्वविद्यालय कुनमिनमा नेपाली स्नातक, बेजिन विश्वविद्यालयमा नेपाली स्नातक र स्नातकोत्तर, युनान विश्वविद्यालय मिन्चुमा नेपाली स्नातकोत्तर, युनान विश्वविद्यालय कुनमिनमा नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रमको सञ्चालन) को पनि सङ्क्षिप्त दिग्दर्शन दिई नेपाली भाषासाहित्यका सङ्गणकीय अन्तरसञ्जालकीय विभिन्न सरणी र स्रोतमार्फतका वैश्विक विस्तार र प्रसारका साथै त्यसबाट नेपाली भाषाका साहित्यका सन्दर्भमा विकसित भूप्रादेशिकलगायत समसामयिक वैश्विक सन्दर्भका अध्ययनका सम्बन्धमा खुलेको भाषिक र साहित्यिक साञ्चारिक नयाँ सम्भाव्यताका बारेमा समेत यहाँ मैले केही इङ्गितसम्म गरेको छु ।

प्रस्तुत ग्रन्थगत मेरो उपर्युक्त 'नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको विकासको परिसन्दर्भ' कृतिमा मेरो मूल लक्ष्यचाहिँ विश्वविद्यालयीय उच्चशिक्षाका क्षेत्रमा नेपाली भाषा र साहित्यको शिक्षण वा पठनपाठनको प्रक्रियाको र शोधका प्रक्रियाको विकासक्रमको जति सक्दो कम विस्तारित रेखाङ्कन गर्नु मात्रै

रहेको हो तर विवेच्य विषय स्वयम्को विस्तृतिले गर्दा र खोजीखोजी सो टिप्पै अगि बढ्दै परिणतिसम्म पुग्दा यो प्रस्तुति निकै विस्तारित र लामै बन्न पुग्यो । अवश्यै यहाँ प्रसङ्गवश नेपालको दरबार स्कूल (स्था. वि.सं.१९१०) को अङ्ग्रेजीमूलक शिक्षामा भएको नेपाली भाषागत अनुप्रयोग र श्री ३ देवशमशेरका पालादेखिका भाषापाठशाला (सुरु वि.सं.१९५८) का नेपाली शिक्षालगायत पण्डित वीरेन्द्रकेसरी अर्यालद्वारा बनारसबाट प्रकाशित 'सुन्दरी' पत्रिका (वि.सं.१९६३) मा प्रकाशित 'बेसरी' शीर्षकका क्रमिक रचनाशृङ्खलाको प्रकाशनक्रममार्फत थालिएको नेपाली व्याकरणतर्फको प्रस्तावनाको विशिष्ट प्रस्तुतिद्वारा र राजा जयपृथ्वीबहादुरद्वारा रचित र प्रकाशित 'प्राकृत व्याकरण' (वि.सं.१९६९) कृतिमार्फत प्रस्तुत नेपाली व्याकरणको आरम्भिक प्रस्तावनाको थालनीसँगै राममणि आ.दी.को बनारसकै 'माधवी' पत्रिका (वि.सं.१९६५) मार्फतको हलन्तबहिष्कार मत तथा मध्यमार्गी हेमराज शर्माको चन्द्रिका व्याकरण (वि.सं.१९६९) आदिद्वारा नेपाली भाषाको व्याकरणका रचनाका क्रममा प्रतिपादित नेपाली लेख्य र मुद्रित वर्णविन्यासको स्तरीकरणक्रम अनि उनै जयपृथ्वीका तत्कालीन (वि.सं.१९४८-१९७० बीचको) विभिन्न नेपाली पाठ्यसामग्रीको प्रकाशन तथा गोरखा भाषा प्रकाशनी समिति (वि.सं.१९७०) को उदय र पाठ्यपुस्तकको प्रकाशनको क्रमलगायततर्फ इङ्गित गर्दै र त्यसबाट बस्न लागेको नेपाली शिक्षाको जगमा टेक्दै क्रमशः आधुनिक अङ्ग्रेजीमूलक उच्चशिक्षाको क्षेत्रमा पहिलो पूर्वप्रवेशद्वारस्वरूप रहेको प्रवेशिका तह (अड. इन्ट्रेंस, एड्मिसन, स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट/एसएलसी, म्याट्रिकुलेसन/म्याट्रिक) र त्यसका समकक्ष तहको सेरोफेरोको सानो चर्चा गर्दै र नेपालमा नेपाली पासजाँच अड्डा (वि.सं.१९६१) को स्थापना अनि त्यसको एकाध वर्षमै जाँचको थालनीतर्फ र सेस्तापाठशालाको स्थापना भएकोतर्फ सङ्केत गर्दै र त्यसबाट

निजामती प्रथमा र मध्यमाको लामो विशिष्ट ऐतिहासिक भूमिका नेपालीका प्रशासन र लेखा एवम् न्याय र कानून क्षेत्रका विकासमा हुकुमी जहानियाँ राणाशासनभर र त्यसपछि पनि डेढदुई दशकसम्म प्रशस्त प्रभावी रहेको कुराको पनि छरितो निरूपण गर्दै अनि खास गरी नेपाल र भारतका आधुनिक शिक्षाका शैक्षिक माध्यमका रूपमा नेपाली भाषाको भूमिकाबारे पनि निरूपण गर्दै र नेपाली भाषा र साहित्यका विकासप्रक्रियाका कतिपय अपरिहार्य घटनाक्रमको चर्चा पनि गर्दै मेरो यो कृति गतिशील रहेको छ । प्रस्तुत कृतिगत आलेखलाई अविस्तृत वा सक्दो कम विस्तारित राख्ने प्रयोजनले, पुराना रेकर्ड वा संलेख र फायल (सञ्चिका) भेट्टाउन र केलाउन आवश्यक साधन र समयका कमीले र हालसालको सामग्रीको पनि तथ्याङ्कमूलक व्यापक विश्लेषणका निम्ति लाग्दा गर्नुपर्ने विस्तृत छानबिनका निम्ति आवश्यक सरसुविधा र फुर्सतका अभावका साथै मेरा आफ्नै ८३-८४ बर्से उमेर र जटिल स्वास्थ्य अवस्थालगायत अरू अनेक परिसीमाले गर्दा पनि प्रस्तुत कृतिअन्तर्गत जति नै विस्तारमा जान खोजेर पनि मूलतः केवल रेखाङ्कनको रूप दिँदै विषयदिग्दर्शनको सीमाभित्र यसलाई सीमित तुल्याएको छु र त्यस सीमालाई यस कृतिको शीर्षकले नै पनि अलिकति सङ्केत गरेकै छ ।

मेरो यो खोजीपरक कृतिगत प्रलेख वा आलेख मूलतः नेपालीविषयक शिक्षा र विशेषतः उच्चशिक्षाको एक खास विषयका रूपमा नेपाली भाषा र यसको साहित्यको उच्च शैक्षिक र शोधात्मक विभिन्न तहगत शिक्षण र शोधका विकासक्रममै बढी केन्द्रित भएर पनि उच्चशिक्षासम्मको शैक्षिक माध्यमका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोगको विकासप्रक्रियाको दिग्दर्शनतिर पनि ढल्किएको छ । यसरी मेरो यो कृतिगत आलेख (१) माथि भनिएको किसिमको नेपालको र नेपाली जातिको आधारभूत सन्दर्भ र नेपालको भाषिक

परिसन्दर्भ हुँदै नेपाली भाषाको उद्भवको प्रक्रियातर्फ मोडिई यसको माऊभाषास्वरूप प्राचीन भारतवर्षीय (वा जम्बूद्वीपीय) आर्यभाषा संस्कृत र त्यसपछिका मध्यकालीन विभिन्न चरणका भारतवर्षीय आर्यभाषास्वरूप पालि, परवर्ती प्राकृत र अपभ्रंश भाषाहरूका क्रमिक शृङ्खला वा अप्राकृतिक रूपमा सीधै क्रमशः इसवीय या विक्रमी एघारौँ शताब्दीताक एक नव्य या आधुनिक भारतवर्षीय/जम्बूद्वीपीय आर्यभाषाका रूपमा खसपर्वत्या या खसपर्वते सिन्जाली प्रथमतः भनिने नेपाली भाषाको उद्भव र क्रमिक विकास एवं नेपाली साहित्यको अभ्युदय र विकासक्रमसँग सम्बन्धित यहाँको पहिलो कृतिगत आलेखखण्डअन्तर्गतको उल्लेख्य मूल विषयसन्दर्भगत पृष्ठभूमिमा (२) खास गरी कलकत्ता विश्वविद्यालयका सन् १९१७ का अधिसूचनाअनुसारको आधुनिक उच्चशिक्षाका क्षेत्रमा नेपाली भाषासाहित्यको विश्वविद्यालयीय तहको खास मान्यता, स्वीकार वा स्वीकृति र प्रयोगक्रम (वि.सं.१९७४-७५ तिर) भन्दा अगिको नेपाली शिक्षाविषयक पूर्वस्थितिको सरसर्ती सर्वेक्षण यहाँ गरिएको छ र सोसँगैको यहाँको कृतिगत आलेखखण्डअन्तर्गत उच्चशिक्षाको क्षेत्रमा नेपाली भाषा र साहित्यको क्रमिक प्रवेश र विस्तार (क्रमशः (क) प्रयाग विश्वविद्यालयबाट म्याट्रिक तहमा नेपाली भाषाको मान्यता : सन् १९११ या वि.सं.१९६७-६८; (ख) कलकत्ता विश्वविद्यालयबाट म्याट्रिक, इन्टर र ब्याचलर तहमा भर्नाकुलर वा जनभाषा नेपालीको मान्यता र दरबार हाईस्कूलमा सोको म्याट्रिक तहको र त्रिचन्द्र कलेजमा सोको 'इन्टरमिडियट' तहको पढाइ : सन् १९१८ या वि.सं.१९७५, त्रिचन्द्र कलेजमा बिए तहको भर्नाकुलर नेपालीको (र रानीपोखरी संस्कृत प्रधान पाठशालामा शास्त्री तहको पढाइको सुरु र त्यहाँ प्रथमा र मध्यमा हुँदै शैक्षणिक अनुमाध्यमका रूपमा शास्त्री तहमा पनि नेपाली भाषाको स्वल्प प्रयोगक्रम) : वि.सं.१९८०; (ग) नेपालको एसएलसी परीक्षाबोर्ड (वि.सं.१९९०) को स्थापना

र नेपाली माध्यमको प्रयोग एवम् थप पूर्वीय भाषा नेपाली पत्रको स्वीकृति एवम् दरबार हाईस्कूल आदिमा सोको पढाइको सुरु (वि.सं.१९९७); (घ) पटना विश्वविद्यालयबाट इन्टर र ब्याचलर तहमा सेकेन्ड एलाइड या प्रधान नेपालीको मान्यता र त्रिचन्द्र कलेजमा सोको पढाइको सुरु : सन् १९४५ या वि.सं.२००२ का मुख्यमुख्य घटना र मोड देखाउने प्रयत्न यहाँ गरिएको छ अनि श्री ३ प्रधानमन्त्री मोहनशमशेरका पालामा वि.सं.२००५ सालमा नेपालमा विश्वविद्यालयको स्थापना गर्ने सरकारी निर्णय भई काम अगि बढ्दै रही २००७ सालको क्रान्तिको परिणामी सरकार परिवर्तनपछि सो रोकिएको यहाँ उल्लेख गरिएको छ र त्यसै शृङ्खलामा (३) यहाँको अर्को कृतिगत आलेखखण्डअन्तर्गत चाहिँ त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्थापना (२०१६ साल : नेपाली एमएको पढाइको सुरु र नियमित तथा प्राइभेट परीक्षार्थीको प्रथम पल्ट नेपाली एमए उत्तीर्णता (वि.सं.२०१८) र वि.सं.२०२५ देखि नेपाली विषयका विद्यावारिधि शोधदर्ता सुरु भई नेपाली भाषा साहित्यविषयक प्रथम विद्यावारिधि उपाधिप्रदान : वि.सं.२०३१) सँगैको नेपाली भाषासाहित्यको शैक्षिक उन्नयनक्रमको सङ्क्षिप्त वर्णन गर्दै (४) नेपालको राष्ट्रिय शिक्षापद्धतिको योजना (राशिपयो, वि.सं.२०२८) को वि.सं.२०२९ र वि.सं.२०३० यताको कार्यान्वयनक्रम र त्यसको अनुप्रभावको क्रम र विक्रमीय २०२९ तथा २०३० सालयताको त्रि.वि.अन्तर्गतको नेपाली भाषासाहित्यको उच्चशिक्षाको स्तरीकरणको प्रयासको मूल कार्यान्वयन चरण (वि.सं.२०३३-३४ सम्म) र निकट उत्तरवर्ती र परवर्ती अवधिसमेतको सान्दर्भिक प्रभाव प्रतिप्रभावको अविशद निरूपण गर्ने क्रममा त्यस क्रममा वि.सं.२०४९ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालय ऐनको पुनर्रचना गर्ने क्रममा राष्ट्रभाषा नेपाली त्रि.वि.को उच्चशिक्षाको माध्यम हुने आधारभूत राष्ट्रिय सङ्कल्पको परित्याग गरिएको लगायत विषयसन्दर्भतर्फ पनि औँल्याउँदै यस कृतिगत

आलेखखण्डमा नेपालका पछि स्थापितमध्येका काठमाडौँ, नेपाल संस्कृत, पूर्वाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूरपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालयजस्ता विश्वविद्यालयहरूको पनि नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको विकास र प्रतिष्ठिततासम्बन्धी गतिक्रमको उल्लेख गरी त्यसपछिको यहाँको अर्को (५) कृतिगत आलेखखण्डअन्तर्गत चाहिँ भारतमा नेपाली भाषा र साहित्यको उच्चशिक्षाको थालनी र संवर्धनका पूर्व प्रयासहरूका साथै प्रयाग विश्वविद्यालय, कलकत्ता विश्वविद्यालय, पटना विश्वविद्यालय, वाराणसेय पूर्वनामको सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, काशी हिन्दु, उत्तर बङ्ग, केन्द्रीय सिक्किम, गुवाहाटी, दार्जिलिङ, कञ्चनजङ्घा राज्य आदि अनेकानेक विश्वविद्यालयको विश्वविद्यालयस्तरीय उच्च शैक्षिक र शोधात्मक समुन्नयनको क्रमको क्रमिक विस्तार तथा सो समुन्नयनको बहुप्रादेशिक लामो समयसन्दर्भ र तत्तत् युगीन बृहत् योगदान तथा नेपालमा र भारतमा अनि चीनमा नेपाली भाषा र साहित्यको विशेषतः साञ्चारिक उच्चशिक्षाको थालनीसँग सम्बन्धित सन्दर्भमा उपर्युक्त चिनियाँ विश्वविद्यालयीय नव विशेष सन्दर्भको र नेपाली समुदायको वैश्विक प्रसार र नेपाली भाषा तथा साहित्यको सूचनाप्रविधिगत विश्वविस्तारसमेतको अद्यावधिक सन्निकट समयसन्दर्भ (वि.सं. २०८०-८१ तिर) सम्मको सक्दो अविस्तारित र मोटामोटी ढङ्गको रेखाङ्कनात्मक र अधिकांशतः दिग्दर्शनात्मक रूपरेखाको सर्वेक्षणशील सङ्केतसम्म र यहाँको अर्को र अन्तिम कृतिगत आलेखखण्ड (६) अन्तर्गत चाहिँ अन्तमा प्रस्तुत सिङ्गो कृतिगत आलेखको सङ्क्षिप्त निष्कर्षसहित उपसंहार अंशसमेत मैले प्रस्तुत गरेको छु । यहाँ सम्बद्ध विषयको केवल रेखाङ्कनस्वरूप तर रायल (स्मारिका) साइजको मुद्रित २९८ पृष्ठजतिको मूल पाठ रहेको यस कृतिगत आलेखको अविस्तारित सङ्क्षिप्त सङ्कथनात्मक मोटामोटी रूपरेखा यही रहेको छ । किँओ नमानी गुणग्राही नेपाली

प्राध्यापक, प्राध्यापिकाज्यू तथा विद्वत्त्वर्गका साथै सुधी बृहत् नेपाली पाठकसमुदायबाट मेरो यो मन्तव्यसहित मेरो उक्त मूल शोधकृति पूरै पढिदिनुहुनेछ भन्ने अपेक्षा र अनुरोध गर्दछु ।

अन्त्यमा यति भव्य र प्राज्ञिक दृष्टिले ऐतिहासिक महत्त्वको प्राध्यापक सम्मेलनको आयोजना गर्ने तथा लोकार्पित महाग्रन्थको पनि प्रकाशन गर्ने नइ एकेडेमीप्रति आभार प्रकट गर्दै म आफ्नो यो मन्तव्य यहीं बिसाउँछु । नेपालीको जय होस् ।

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा प्रा.शिवगोपाल रिसालको सम्बोधन

नइ एकेडेमीद्वारा आयोजित नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनको आजको शुभमुहूर्तमा एउटा असाधारण, अद्वितीय, अकल्पनीय घटना घटेको छ। हिमवत्खण्ड, पाशुपतक्षेत्र, पवित्र, पावन, तपोभूमि, शान्तभूमि नेपालको माटोमा नेपालका र मित्र देश भारतका समेत विश्वविद्यालयका नेपाली भाषासाहित्यका प्राध्यापकहरूको एकै स्थानमा मिलन भएको छ। यस्ता महान् अवसर इतिहासका कालखण्डमा बिरलै पाइन्छन्। आज हामी महान् उत्सव मनाइरहेका छौं। नेपाल र नेपालको, नेपाली र नेपालीको, नेपाल र नेपालीको यो मिलन बिन्दुले एउटा चमत्कार नै गरेको छ। हामी एक थियौं, एक छौं र एक रहिरहनेछौं। राजनीतिक दृष्टिले हामी भिन्नजस्ता देखिएका छौं तापनि हामीमा धार्मिक, सांस्कृतिक, भाषिक, साहित्यिक, आत्मिक, नैतिक, धार्मिक एकता छ। दुई देश र नेपाली भाषासाहित्यका त्रिवेणीमा आज हामी महाकुम्भको स्नान गरिरहेका छौं। हामी भिन्न छैनौं, अभिन्न छौं। हाम्रो आत्मा एक छ, मन एक छ। यसरी दुईलाई एक बनाएको छ नेपाली भाषा र साहित्यले। हामी नेपालीमा कल्पना गर्दछौं, नेपालीमा सपना देख्दछौं। आज परमात्मा पशुपतिनाथले हामीलाई एक बनाइदिनुभएको छ— यो सारा उहाँकै कृपा हो। पशुपतिनाथ र विश्वनाथ एकै हुन्— स्थान र नाम अनि रूपमा भिन्नता होला तर आत्मा एकै हो, नाथ र नाथ समान छन्।

यो नेपाली भाषा र साहित्यको अनि नेपाली भाषा र साहित्यमा सम्पर्क र प्राध्यापकको, लेखक र पाठकहरूको कस्तो अत्यन्त महनीय मिलन भएको, सङ्गम भएको छ— हामी हर्षले गद्गद र आनन्दविभोर भएका छौं। हर्षले हाम्रा आँखा छचल्किएका छन्। प्रत्येकका मुहारमा आन्तरिक र बाह्य प्रसन्नता छ। हामी एक थियौं, एक भयौं, एक नै रहिरहनेछौं। हामीलाई नेपाली भाषा र साहित्यले एक बनाएको छ। त्यसैले नेपाली भाषा र साहित्यको सदासर्वदा जय होस् ! जय होस् !

इतिहास बनाइँदैन, बन्छ। इतिहास बन्दैन, बनाउनुपर्छ। हामी आफैँले इतिहास बनाउँदै जानुमा पुरुषार्थ छ। यस्तो पनि बेला आउँदो रहेछ— आफूले बनाऊँ भन्ने योजना नगरीनगरी पनि आवश्यकताले इतिहास बनाइँदो रहेछ। तर इच्छाशक्ति भयो भने बुद्धिलाई सदुपयोग गर्न सकियो भने आफ्नै आवश्यकताले आफूलाई इतिहास बनाउन परमात्माले प्रेरणा दिँदो रहेछ। यो विशाल ब्रह्माण्डको सृष्टिमा म पनि एक पात्र हुँ। मेरो पनि आफ्नो स्थानमा महान् भूमिका छ।

भौतिक प्राणीहरूका सृष्टिका क्रममा जति हात्ती, ह्वेल र गैंडाको भूमिका छ त्यत्तिकै भूमिका एउटा कमिलाको पनि छ। विशाल कार्यका दृष्टिमा धेरै खान सक्नेमा, गह्रौँ बोझ उठाउन सक्नेमा हात्तीलाई महान् मानिएला घ्राणेन्द्रियका तीव्रताका सन्दर्भमा कमिलामा भएको शक्ति पनि असाधारण नै मान्न सकिन्छ।

ब्रह्माजीका सृष्टिमा मेरो आवश्यकता भएर नै त होला मेरो पनि धराधाममा अवतरण भएको हो। त्यसैले मैले मलाई महान् मात्र होइन ब्रह्मा नै हो 'तत्त्वमसि' भनी वेदका महावाक्यले महान् असाधारण महापुरुष पो बनाएको छ। मैले मलाई बोधपूर्वक 'अहं ब्रह्मास्मि' भनै भने जीवन सार्थक भयो, सफल भयो। माथिका दुवै वेदका महावाक्य हुन्— पहिलो सामवेदको छान्दोग्योपनिषद् (६/८/१६) को हो भने दोस्रो वृहदारण्यकोपनिषद्को (१/४/१०) हो।

अब म गौरवपूर्वक भन्न सकछु— मेरो भूमिका महान् छ । मैले यहाँ सन्देश सर्वत्र प्रवाहित गर्न सके मैले इतिहास बनाइहालें नि !

अब प्रसङ्ग जोडिन्छ नेपालीमा स्नातकोत्तर कक्षा स्थापना गर्नमा मैले खेलेको असाधारण भूमिका । मैले एउटा महान् इतिहासको आरम्भ गर्न सक्षम भएको, त्यो शक्ति मलाई परमात्माले प्रेरणा दिनुभएको तथ्य र सत्य आज नेपालीमा एमए गरेका र त्यसैका क्रममा विद्यावारिधि गरी प्राध्यापक र डाक्टर हुनुभएका यहाँहरूजस्ता विद्वान्, मनीषी प्राज्ञहरूका समक्ष निवेदन गर्न पाउँदा गौरव बोध भएको छ ।

वि.सं.२०१६ सालमा स्थापित त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा नेपालीमा एमए कक्षा खोल्ने सपना देख्नु मेरो आवश्यकता थियो, त्यति बेलाको माग पनि थियो । मैले अग्रसर हुने सौभाग्य पाएँ । त्यति बेला मलाई प्रेरणा प्रोत्साहन दिनुहुने आदरणीय गुरु धरणीधर कोइराला हुनुहुन्थ्यो । कुरो कहीं न कहींबाट सुरु त हुनु नै थियो— त्यो मबाट नै भएको हो । यस तथ्य र सत्यमा विमत हुनै सक्तैन ।

अगाडि बढ्ने सिपाही थिएँ म । मलाई प्रेरणा दिनेहरूमा मेरा गुरु प्रा. रामराज पन्त, नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानका उपकुलपति बालचन्द्र शर्मा, प्राज्ञ सोमनाथ शर्मा, प्राज्ञ बालकृष्ण सम, प्राज्ञ कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, प्राज्ञ सिद्धिचरण श्रेष्ठ, प्राज्ञ भवानी भिक्षु आदि थिए । महाकवि देवकोटा बिरामी भएकाले उहाँ जान सक्नुभएन । यही क्रममा नेपालमा आफ्नै राजा त्रिभुवनका नाममा स्थापित त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा राष्ट्रभाषा नेपालीमा स्नातकोत्तर कक्षा खोल्नै पर्छ । पहिले नखोल्ने निर्णय थियो भन्ने व्यहोराको निवेदन लिएर हामी तत्कालीन विशाल नेपालका नेपाली पूर्वमा टिस्टा र पश्चिममा किल्ला काँगडासम्म पुगेका थियौँ । 'कुइरेका टाउकामा छ्याक्क' भन्ने चलन अझै खाँडो जगाउँदा भन्ने चलन छ । हामीलाई जोड्ने एक बनाउने; आत्मीयतामा ल्याउने, हाम्रो मातृभाषा, हाम्रो राष्ट्रभाषा, हाम्रो राष्ट्रिय भाषा नेपाली नै हेतु

हो, सेतु हो । हामी यसैबाट ओहोरदोहोर गरिरहेका छौं । वर्षौंवर्षपछि हामीले हाम्रा भाइहरू पाएर हर्षविभोर भएका छौं, प्रसन्नताको मूल फुटेको छ । नेपाल आमाले आफ्ना काखमा आफ्ना धेरै कालदेखि बिछोड भएका छोराछोरीलाई राखेर आमाको स्तन रसाएको, आँखा डबडबाएको छ, शरीर रोमाञ्चित भएको छ । आफ्ना सन्तान विदेशमा बाध्य भएर गएका थिए । आज सक्षम भएर धेरैधेरै पढेर विदेशमा पनि ठूलो इज्जत र सम्मान कमाएर आफ्नो वर्चस्व कायम गरेका यी विद्वान्, प्राज्ञ, प्राध्यापक, डाक्टर भएकामा नेपाल आमा हर्षविभोर भएकी छन् । नेपालीहरू पुनः मिलन हुन पाएकामा प्रसन्न भएका छौं ।

परमप्रिय मित्रहरू ! यहाँहरूलाई हामी अन्तरात्मादेखि स्वागत गर्दछौं, यथासक्य सत्कार गर्दछौं, सम्मान गर्दछौं । यो हाम्रो महान् सौभाग्यको महान् अवसर हो । यो ऐतिहासिक नेपाली भाषासाहित्यको महाकुम्भमा हामीले स्नान गरेर हामी पवित्र भएका छौं । यसै गरी फेरिफेरि पनि कहिले नेपालको पवित्र भूमिमा र कहिले भारतको भूमिमा पनि सम्मिलित भएर नेपाली भाषा र साहित्यको लेखनको, पठनपाठनको, अध्ययन अध्यापनको समीक्षा गर्ने सौभाग्य पाउने नै छौं ।

आत्मीय बन्धुहरू यहाँहरू सबैलाई सम्झना होस्— अध्यात्मबिनाको साहित्य साहित्य नै होइन है— गम्भीरतापूर्वक चिन्तन गर्नुपर्ला र नेपाली साहित्यलाई अध्यात्मले आज शून्यबाट आरम्भ भएको यो इतिहास हजारौं एमए, हजारौं विद्यावारिधि, पिएचडी, हजारौं एमफिल विम्बका विभिन्न मुलुकहरूमा छरिएर नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा समर्पित भएर लाग्नुभएको छ । कति प्राध्यापनमा त कति प्रशासनमा, कति स्वतन्त्र अध्ययनमा हुनुहुन्छ । यसमा वि.सं. २०१६ को त्यो बेला सम्झदा रमाइलो लाग्छ— ती दिनहरूको मेरो साहसलाई म आफैँ धन्यवाद दिन्छु ।

पढ्ने र पढाउनेतिर हामी लाग्यौं एकातिर भने लेखन, लेखन प्रेरणा दिने, लेखक, कवि, समालोचक, निबन्धकार, नाटककार आदि साहित्यसर्जक, स्रष्टाहरूको सम्मान गर्ने, पुरस्कृत गर्ने असाधारण कामको स्वतन्त्र रूपमा शुभारम्भ गर्नुभयो— नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईले । यी दम्पतीले 'नइ एकेडेमी' नामक संस्थामार्फत विविध उल्लेखनीय कार्यहरूका अतिरिक्त पुस्तकहरूको प्रकाशन गर्न थाल्नुभयो । 'त्रिमूर्ति निकेतन'को निर्माण पनि यही संस्थाले गरेर यस क्षेत्रमा असाधारण योगदान दिएको छ ।

विभिन्न स्रष्टाहरू, उदारमना नेपाली भाषासाहित्यप्रति श्रद्धा र प्रेम देखाउने व्यक्तिहरूलाई अभिप्रेरित गरी नेपाली वाङ्मयका विविध क्षेत्रका सर्जक, प्रतिभाहरूलाई पुरस्कार र सम्मान प्रदान गरी अरूले नसोचेका र गर्न नसकेका अन्य उल्लेखनीय शुभकर्म गरी नइले एउटा नयाँ इतिहास नै निर्माण गरेको छ । 'नइ'प्रति हामी आभार छौं । नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको अनवरत साहित्य साधना र सेवाप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं ।

उपकुलपति सुवर्णशमशेर जबराकहाँ गयौं । उनले 'हुन्छ, कुरा राम्रो हो, म रजिस्ट्रारलाई भनिदिन्छु' भने । हामी रजिस्ट्रारकहाँ गयौं । उनले स्वीकृति दिए । अब पाठ्यक्रम बनाउने, पढ्ने विद्यार्थी जम्मा गर्ने अभिभारा पनि पङ्क्तिकारकै काँधमा पऱ्यो । हामी एकलै थिएनौं । नेपाली भाषासाहित्यका हस्तीहरू, प्रेमीहरू आनन्ददेव भट्ट, तारानाथ शर्मा, पासाङ गोपर्मा आदि मेरा साथमा भएकाले म प्रोत्साहित भएर अगाडि बढ्दै गएँ । एमएको पाठ्यक्रम बनाउन प्रा. रामराज पन्तका अध्यक्षतामा धरणीधर कोइराला, बालचन्द्र शर्मा आदिले रातौरात गरी पाठ्यक्रम पनि तयार पार्नुभयो । अब आयो कोको पढ्ने त । मैले ३६ जनाको सहीसहितको निवेदन दिएको थिएँ— हामी यति जना पढ्न चाहन्छौं भनेर । तर नाम दर्ता गर्नेमा म एकलै परें । अर्को आपत् पऱ्यो— चार जना नभए कक्षा सञ्चालन

नहुने सूचना रजिस्टारबाट आयो । अब आफना बिए पढ्दाका साथीहरू जनकलाल वैद्य, सुन्दरकृष्ण जोशी, कृष्णबहादुर श्रेष्ठ आदिलाई नाम दर्ता गर्न स्वीकृत गराएँ । त्यति मात्रले पुगेन र मदन पुरस्कार गुठीका सचिव कमलमणि दीक्षितले छात्रवृत्ति महिनाको दस रुपियाँ दिने भन्नुभयो र दिनु पनि भयो । अब कक्षा सुरु भयो । हामी चारै जना पढ्न थाल्यौँ । २०१८ सालमा आठै पत्रको एकै पटक परीक्षा पनि दियौँ । हामी सबै उत्तीर्ण भयौँ । अब चल्यो नेपालीमा एमए (स्नातकोत्तर) कक्षाको परम्परा । यही हो इतिहास । यो मैले रचेको इतिहास होइन— मबाट बनेको इतिहास भने हो ।

अनि मात्र साहित्यले आफ्नो शास्त्रीय नामलाई सार्थक सिद्ध गर्ला— 'साहितस्य भावः साहित्यम् ।'

साहित्यदर्पण— विश्वनाथ

आत्मन्तिक हित त अध्यात्ममा मात्र छ । अध्यात्मलाई भगवान् श्रीकृष्णले श्रीमद्भगवद्गीतामा भन्नुभयो आफना विभूतिहरूको विवरणका क्रममा ।

(अध्यात्मविद्या विद्यानां) (गीता १०।३२)

सर्वोत्तम, सर्वोच्च, सर्वोत्कृष्ट, सर्वसुलभ, सर्वप्रिय विद्या त अध्यात्मविद्या नै हो ।

अतः आजको यस सम्मेलनले अध्यात्मविद्यालाई नेपाली साहित्यमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपबाट समावेश गराएर, पठनपाठन, अध्ययन र अध्यापनमा नयाँ दृष्टिकोणले हेरोस् । यस प्रकारका शैक्षिक सामग्रीलाई पाठ्यक्रममा समावेश गरोस् ।

श्रीपशुपतिनाथले हामीलाई अध्यात्ममा लाग्ने सत्प्रेरणा दिऊन् । यही प्रार्थना छ । यसैमा सबैको कल्याण छ । शिवमस्तु !

(जय नेपाली भाषासाहित्य ! नेपालीको जय होस् !)

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा प्रा.डा.चूडामणि बन्धुको सम्बोधन

नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयका प्राध्यापकहरूको यो तीनदिने सम्मेलनको आयोजना नइ एकेडेमीबाट गरिएकोमा म ज्यादै हर्षित छु । यस्तो सम्मेलन नेपालको कुनै विश्वविद्यालय, नेपाल सरकार वा नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट धेरै अघि हुनुपर्थ्यो । नइ एकेडेमीले यस प्रकारको सम्मेलनको आवश्यकता र औचित्यलाई हृदयङ्गम गरी अहिले यो कार्य सम्पन्न हुँदै छ । यो हामी सबैका लागि खुसीको कुरा हो ।

नेपाली भाषाले आज राष्ट्रको सीमालाई नाघेर अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा विस्तार पाएको छ । नेपाली भाषा र साहित्यका विविध पक्षमा नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयका उच्च कक्षा र अनुसन्धान कार्यमा नियमित शिक्षणप्रशिक्षण हुँदै आएका छन् भने विश्वका अन्य विकसित देशका विश्वविद्यालयहरूमा पनि शिक्षण र अनुसन्धान कार्यहरू भइरहेका छन् । नेपाली भाषा र साहित्यको शिक्षणप्रशिक्षण तथा अध्ययन अनुसन्धानको वर्तमान अवस्था, समस्या, चुनौती र समाधानका सम्भावनाबारे विचारविमर्श गर्दै अबको बाटोबारे हामीले सँगै बसेर छलफल गर्ने व्यवस्था मिलाउन सकेका थिएनौं । नइ एकेडेमीको आयोजनामा यो अवसर अहिले हामीलाई प्राप्त भएको छ ।

भाषा र साहित्यको पठनपाठनले शिक्षाको जगलाई बलियो बनाउँछ र व्यक्तिको प्राज्ञिक विकासलाई मद्दत गर्छ । व्यक्तिको पठनशीलताको आधार पनि भाषिक सीपको विकास नै हो । समाजको विकाससँगै भाषासाहित्यको पठनपाठन र अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा पनि विकास गर्नु समयको माग हो । यस सम्मेलनले नेपाली भाषा र साहित्यको पठनपाठन, अध्ययन अनुसन्धानका क्षेत्रमा अहिलेसम्म भएका कार्यहरूको सिंहावलोकन गरी भविष्यका सम्भावनाबारे अन्तर्दृष्टि र कार्यदिशा औँल्याउनेछ भन्ने मलाई लागेको छ ।

नइ एकेडेमीले नेपाली भाषा र वाङ्मयको श्रीवृद्धिका लागि विविध कार्यक्रम गर्दै आएको छ । विगत वर्षहरूका गतिविधिहरूको सर्वेक्षण गर्दा यस संस्थाले नेपाली वाङ्मयका स्वदेशी र विदेशी साधकहरूलाई सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । यस संस्थाबाट विभिन्न क्षेत्रका प्रतिभालाई प्रदान गरिने सम्मान र पुरस्कारहरूबाट प्रज्ञाको संवर्द्धनमा उल्लेखनीय योगदान पुगेको छ । विभिन्न दाताहरूका दानसमेतबाट तीसवटा जति पुरस्कारहरू प्रदान गर्ने कार्य नइबाहेक अरू कसैले गरेको मलाई थाहा छैन । यसरी नइले नेपाली भाषा, साहित्य, संस्कृति र कला तथा ज्ञानविज्ञानका क्षेत्रमा नेपाली पहिचानलाई व्यापक बनाउन नेपालमा मात्र सीमित नरही नेपालीहरूको बसोबास भएका भारत र म्यानमाका साथै समुद्रपारसम्मका प्राज्ञहरूलाई समेत समेटेर सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने प्रशंसनीय कार्य गर्दै आएको छ । नइ एकेडेमीले 'त्रिमूर्ति निकेतन' र 'वानीरा फाउन्डेसन'का माध्यमबाट समेत नेपाली भाषा तथा साहित्यका क्षेत्रमा आफ्ना क्रियाकलापलाई विस्तार गरेको छ ।

नइ एकेडेमीबाट प्रकाशन हुँदै आएका नेपाली भाषासाहित्यका कृतिहरू पनि उच्चस्तरीय रहेका छन् । आफ्नो प्रकाशनको गुणस्तरलाई

उच्च राखेर नेपालका अन्य प्रकाशनहरूका लागि पनि नइ उदाहरणीय बनेको छ ।

नेपाली वाङ्मयका विशिष्ट साधकहरूको राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सम्मान नइ एकेडेमीकै प्रयासले सम्भव भएको हो । नइमार्फत नै कविवर माधव घिमिरे 'राष्ट्रकवि' भएका हुन् र लोकसंस्कृतिका अन्वेषक सत्यमोहन जोशी 'शताब्दी पुरुष' नइबाट नै बनेका हुन् । राष्ट्रका जीवित सम्पदालाई सम्मानित गर्ने कार्यमा नइ एकेडेमीको योगदान अतुलनीय छ ।

नइ एकेडेमीले शताब्दी समारोहहरू भव्य रूपमा आयोजना गर्दै आएको छ । विगतमा नइमार्फत नेपाल सरकारले आदिकवि भानुभक्तको द्विशताब्दी समारोह भव्य रूपमा मनाएको थियो । साथै नइकै परिकल्पनामा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको शताब्दी समारोहहरू सम्पन्न भए । विश्व नारी नेपाली साहित्य सम्मेलनलयायत अन्य विशेष सभासम्मेलनको आयोजना पनि नइबाटै सम्पन्न भएको हो । साथै महाकवि देवकोटाका अभिन्न पात्र विशिष्ट स्रष्टा श्यामदास वैष्णवको गत वर्ष र यसै वर्ष विशिष्ट साहित्यकार विजय मल्लको शताब्दी महोत्सवको आयोजना पनि नइले नै सम्पन्न गरेको हो ।

अग्रज प्राज्ञहरूको सम्मान, समकालीन स्रष्टा, नारी र बाल प्रतिभाहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यमा नरेन्द्रराज प्रसाई तथा इन्दिरा प्रसाईको विशेष ध्यान रहेको छ । नेपाली साहित्यका सुपरिचित यी दुई स्रष्टाका आआफ्ना विधामा योगदानका साथै नेपाली समाजका विशिष्ट व्यक्तित्वहरूको जीवनीलेखन र पुराना र नयाँ साहित्यकारका कृतिहरूको सम्पादन कार्य पनि विशिष्ट रहेको छ ।

नइ एकेडेमीको योगदानको कदर गर्दै नेपाल राष्ट्र बैङ्कले नइ प्रकाशनका नाममा एक सय रुपियाँको सिक्का र नेपाल सरकारले दस रुपियाँका हुलाक टिकट प्रकाशन गरेर नइ एकेडेमीको राष्ट्रिय

गौरव बढाएको छ । नेपालमा यस प्रकारको राष्ट्रिय सम्मान कुन चाहिँ प्राज्ञिक संस्थाले पाएका छन् र !

आजको प्रविधिको युगमा हामीले नेपाली भाषा र साहित्यको पठनपाठन तथा अध्ययन अनुसन्धानलाई एकातिर प्रविधि मैत्री बनाउनु छ भने अर्कातिर नेपाली भाषा र साहित्यमा नेपालीपनको संरक्षण र संवर्धन पनि गर्नु छ । यो अभिभारा नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिका हामी सबै प्राज्ञिकहरूका काँधमा थपिएको मैले अनुभव गरेको छु ।

साहित्यको कुरा गर्दा म अलिकति लोकसाहित्य र बालसाहित्यतिर पनि ढल्कने गर्छु । त्रिभुवन विश्वविद्यालयको उच्च तहको पाठ्यक्रममा लोकसाहित्यको पठनपाठन र अध्ययन अनुसन्धानबारे मैले मेरो सम्मेलन पत्रमा चर्चा गरेको छु । तर यहाँ एउटा कुरा के भन्न मन लाग्यो भने नेपाली लोकसाहित्यलाई लिखित साहित्यको आधार र नेपाली जीवनको ढुकढुकी मानेर त्रिभुवन विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको थियो । लोकसाहित्य लिखित साहित्यबाट टाढा रहन सक्तैन ।

नइ एकेडेमीले बालप्रतिभाहरूलाई पनि प्रोत्साहित गर्दै आएको छ । विद्यालयहरूमा बालबालिकाहरूलाई पठनशील बनाउन बालसाहित्यको ठुलो भूमिका रहन्छ । यस कारण बालसाहित्यको आवश्यकता सबै समाजलाई पर्छ । बालबालिकाहरूलाई संस्कार दिन नेपाली भाषाका बालसाहित्यको विशेष भूमिका रहन्छ । हाम्रा बालबालिकाहरूलाई राम्रा बालसाहित्य दिनुपर्छ भन्ने कुरामा शिक्षक, शिक्षिकाहरूमा पनि चेतना बढेको छ । साहित्यले प्रौढहरूको पठनशीलताको संवर्धन गर्छ भने बालबालिकाहरूमा पठन संस्कारको विकास गरी शैक्षिक आवश्यकताको परिपूर्ति गर्छ । नेपाली साहित्यको मूलधारका प्राज्ञिकहरूका बीच यी अगलबगलका कुरा अप्रासङ्गिक लागेको भए मलाई क्षमा गर्नु होला ।

यस सम्मेलनकै सिलसिलामा देशविदेशका प्रज्ञावान् स्रष्टाहरूलाई सम्मानित र पुरस्कृत गर्ने कार्यक्रम रहेको छ । सबैलाई म एकमुष्ट हार्दिक बधाई ज्ञापन गर्दछु । स्रष्टा सम्मानमा नइ एकेडेमीको सदैव अग्रणी भूमिका रहेको छ ।

नेपालले नइ अर्थात् नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई नपाएको भए नेपाली प्राज्ञिकता जोडिएको यस्तो गौरवशाली समारोह हुने पनि थिएन । नइ एकेडेमीकै हिम्मतका कारण यो ऐतिहासिक प्राज्ञिक जमघट भएको छ । आयोजक नइको अठोट र कार्यान्वयन, नइ द्वयको सक्रियता र संयोजनको कुशलताबाट देशविदेशमा नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनको गरिमाशाली सन्देश पुग्नेछ र म सम्बद्ध सबैको हार्दिक प्रशंसा गर्छु । साथै म यस ऐतिहासिक सम्मेलनको सफलताको कामना गर्दछु ।

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा
प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठको सम्बोधन

एकै थरी प्वाँख भएका हामी नेपाली भाषासाहित्यका पक्षीहरू एउटै बथानमा सामेल भएर अहिले यस सफा आकाशमा विचरण गरिरहेका छौं । आकाश विभाजित छैन, राजनीतिक सिमाना मेटिएको छ, सबैको जात एउटै छ 'नेपाली भाषासाहित्यका गुरु' भन्ने, मन एउटै छ 'भाषासाहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान र अध्ययनलाई उचालौं' भन्ने, किनभने भाषासाहित्यको आकाशले ज्ञानविवेकको वर्षा गर्छ जुन वर्षाले फलाउँदछन् राष्ट्रिय संस्कृतिका मीठा फलहरू । आउनुहोस् यस उडानलाई अरु गहिराइ प्रदान गरौं, प्रदान गर्नकै खातिर त हामी आज यस भूमिमा एकआपसमा हातेमालो गरेर उभिएका छौं ।

हामी सबै एकै थरी प्वाँख भएका पक्षी हौं । उडौं माथिमाथि भाषासाहित्यका चुचुराहरूको परिभ्रमण गरौं, अरु उडौं प्यारा मित्रहरू !

आज हामी जुन ठाउँमा सँगै कुममा कुम जोडेर बसेका छौं, त्यो नेपाली संस्कृतिको उर्वर पुण्यभूमि हो । तसर्थ यहाँ देशपारि र वारिको प्रश्न कति पनि उठ्दैन, किनभने अन्ततः हाम्रा आआफना फरकफरक राष्ट्रियता भएर पनि हाम्रो एउटै लक्ष्य, सङ्कल्प, प्रतिज्ञा र उद्देश्यहरू छन् र तिनले रतिभर पनि कुनै बाधाअड्चन तेर्स्याएको छैन । हामी हिँड्ने राजमार्ग एउटै छ; त्यो हो नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठनबाट ज्ञान प्रवाह गर्नु, गरिरहनु । यही कारणले गर्दा भानुभक्त तपाईंका पनि हुन् र हाम्रा पनि हुन्—

पारिजात, इन्द्रबहादुर राई तपाईका पनि हुन् र हाम्रा पनि हुन् । हामी तेरो र मेरोको सङ्कीर्ण सीमा मान्दैनौं, सीमा तोड्छौं, भत्काउँछौं र एउटा साक्षा भाषिक साहित्यिक सभ्यता र संस्कृतिको भव्य महल खडा गर्दछौं । त्यस महलमा मोतीराम भट्ट नेपाली गजल गाइरहेका हुन्छन्; देवकोटा, लेखनाथ, रिमाल कविता वाचन गरिरहेका हुन्छन् । सम, विजय, अशेष नाटक मञ्चन गरिरहेका हुन्छन् । रामकृष्ण, तारानाथ समालोचना पढिरहेका हुन्छन्— सबैसबैका स्वर गुञ्जनबाट त्यो महल सगरमाथादेखि कञ्चनजङ्घासम्म महकाइरहेका हुन्छन् । आउनुहोस् त्यस महकबाट बाहिर ध्वनित भइरहेको आवाज सुनौं, आवाजले भनिरहेको छ—

‘आज हामी जुन एउटै साक्षा चौतारीमा भाषासाहित्यको शाश्वत समूह गीत गाइरहेका छौं, त्यो हामी सबैको अन्तर्हृदयको आवाज हो, हाम्रो ज्ञानको उज्यालो दीप हो । हाम्रो आराध्यदेव एउटै छ; ती देव हुन् नेपाली वाङ्मयमाता ।’

प्रिय नेपाली भाषासाहित्यका सारथिहरू !

‘मुनामदन’मा हाम्रो कथा छ, ‘भ्रमर’मा तपाईंहरूको कथा छ, तर यी दुवै अमर कृतिभित्रको दर्शन के हाम्रो मात्र वा तपाईंहरूको मात्र पेवा हो ? हामी सबैको यथार्थ होइन ? तपाईंहरूको टिस्टा वा गङ्गा वा ब्रह्मपुत्रको पानी बाक्लो र यहाँ हामीहरूको कोशी, गण्डकी र कर्णालीको पानी पातलो छ र ? पानी भनेको पानी नै त हो; तपाईंको नाम रामकृष्ण, शिवकुमार, पारसमणि, हरिभक्त राखिए; हाम्रो नाम मदनमणि, गोविन्द, तारानाथ राखिए । नाम आखिर नामै त हो, वारिपारिका नाम प्रायः उस्तै । त्यसैले तपाईंको पाठ्यक्रममा हामी पनि छौं र हाम्रो पाठ्यक्रममा तपाईंहरू पनि हुनुहुन्छ । भेदभाव हामी जान्दैनौं, चिन्दैनौं, गर्दैनौं— यसमा हामी किमार्थ सम्झौता गर्दैनौं किनभने हामी सबै एकै प्वाँख जडिएको पखेटा आएका चरी हौं । हामी तँ र म नभनी एउटै आकाशमा स्वच्छन्द

विचरण गर्छौं र धरतीलाई भाषासाहित्यको अमर सन्देश सम्प्रेषण गरेर सन्तुष्ट हुन्छौं । हामी एक्लाएकलै छैनौं, बथानमा छौं ।

हो, 'गुरु' बनाउनमा नै हामी गर्व गर्दछौं । यसै शब्दमा हामी आफ्नो सच्चा अस्तित्व र वर्चस्व देख्दछौं । 'गुरु'बाट 'गुरुवर' हुने हाम्रो आकाङ्क्षा हो । यहाँ भेला भएका कतिपय हामीहरू गुरुका पनि गुरु 'महागुरु' हौं, 'महागुरु'का पनि गुरु 'परमगुरु' हौं र माथिल्लो सोपान चढेर हामी 'परमाधिष्ठ गुरु' पनि भइसकेका छौं । यस सोपानले हामीलाई ज्ञानको चुलीसम्म पुग्न ठूलो भूमिका खेलेका छन् । हामी निहित तत्त्व र रहस्य बुझ्न सक्षम छौं, जस्तो कि संस्कृतको 'षड्यन्त्र' शब्दको अर्थ अङ्ग्रेजी Conspiracy ले पूर्णरूपेण दिँदैन भनेर हामी ठोकेर भन्न सक्तछौं, किनभने Conspiracy भित्र छटा 'षड्' यन्त्र खै ? छैन, छँदै छैनन् । 'षड्यन्त्र' भन्नाले हामी (१) मारक, (२) मोहन, (३) वशीकरण, (४) स्तम्भन, (५) विद्वेष र (६) उच्चाटन— यी छ यन्त्रहरू बुझ्दछौं । Conspiracy शब्दमा यीमध्ये एउटै मात्र यन्त्र पनि सन्निहित छैन । त्यस्तै 'मानव शरीर' पदावलीभित्र हामी कम्तीमा पाँच थरीका शरीरहरू भेट्टाउँदछौं, ती हुन्— (१) अन्नमय शरीर, (२) प्राणमय शरीर, (३) आत्मामय शरीर, (४) मनोमय शरीर र (५) विज्ञानमय शरीर । अघिल्ला ४ थरी शरीर सम्पूर्ण मानव जातिले धारण गरेर आएका हुन्छन्, तर 'विज्ञानमय शरीर' धारण गर्न तपाईं हामीले जस्तै विद्याको कठोर साधना गरेपछि मात्र प्राप्त हुन्छ । अङ्ग्रेजीको Body शब्दले उपर्युक्त पाँच शरीरको तात्पर्यलाई सार्थक पार्छ ? एउटा अर्को दृष्टान्तः अङ्ग्रेजी—नेपाली शब्दकोशमा 'सन्ध्या'को समान्तर अङ्ग्रेजी शब्द Evening भनेर पाउनुहुन्छ । बस् यति भनेर पुग्छ ? पौरस्त्य विद्याले तीन प्रकारका सन्ध्याको वर्णन गर्छ, ती हुन्— प्रातः सन्ध्या, मध्याह्न सन्ध्या र सायं सन्ध्या । पाश्चात्य संस्कृतिले साँझमा मात्र सन्ध्या देख्यो, पौर्वात्य संस्कृतिले त एकबिहानै र मध्यदिनमा समेत देख्यो । हामी त वाक्यभित्र (१) योग्यता, (२) आकाङ्क्षा, (३) आसक्ति र

(४) तात्पर्य यी चार कुरा देख्छौं; उद्देश्य र विधेय मात्र खोज्ने बानी हाम्रो छैन । प्रिय मित्रहरू ! हेर्नुहोस् त हाम्रो 'गुरुत्व'ले कति ठूलो भार बोकेको छ ? मैले यहाँ दिएका दृष्टान्तहरू त केही मात्र हुन्; अपार ज्ञानको भण्डार छ पौरस्त्य संसारभित्र । आउनुहोस् परमाधिष्ठ गुरु बनेर पाश्चात्य संसारलाई पनि गुरुमय तुल्याउन कम्मर कसौं । गुरु सोपान तयार पारौं र गुरु परम्पराको एउटा बलियो तथा समृद्ध संस्कृतिको निर्माण गरौं । हामी सक्छौं, सक्छौं, सक्छौं । आजै सङ्कल्प गरौं— कायेन वाचा मनसेन्द्रियर्वा...

फेरि म जोरका साथ भन्छु—

नङ्को परिकल्पनाले साकार रूप लिएर आज यस पवित्र र सुन्दर आँगनीमा आफ्नो दिव्य नृत्य देखाइरहेको छ । त्यस नृत्यमा कुनै पराङ्मनको गन्धले आफ्नो दुराग्रह देखाएको छैन । कुनै विभेद र वैमनस्यलाई स्थान नदिएर नङ्गले आयोजना गरेको यस आयोजनामा हामीले सहभागिता जनाउन पाउनु हाम्रो अहोभाग्य हो । आउनुहोस्, नृत्यलाई जारी राखौं; नृत्यका ताल, लय र भावमा साक्षात् स्वर मिलाऔं । नङ्गले उपलब्ध गराएको यो सुअवसर अनुपम छ, अद्वितीय छ ।

हाज हामी एउटै आकाशमुनि भेला भएका छौं । हामी एकै थरीको प्वाँख भएको पखेटा फिँजाएर बथानमा नीलो र सफा आकाशमुनि पौडी खेल्छौं । विचार साटासाट गर्छौं, सुख दुःखका कुरा गर्छौं र सुसन्देश खोकिलाभरि लिएर आआफ्ना गुँडतर्फ फर्कन्छौं । हामी स्वच्छन्द र स्वतन्त्र पक्षी हौं, बथानमा उड्छौं र बथानमै भाषासाहित्यको महाउत्सव मनाउँछौं । जिह्वाग्रे वसते तस्य ब्रह्मरूपा सरस्वती ।

जय नेपाली वाक्देवी ! जय वागीश्वरी ! जय माँ भारती !

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका सल्लाहकार प्रा.केशव सुवेदीको सम्बोधन

आज नइ एकेडेमीद्वारा आयोजित नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनका विशिष्ट अवसरमा सल्लाहकारका हैसियतले म हाम्रा परम आदरणीय गुरुहरू, समवयीहरू र अनुज पुस्ताका सहकर्मी मित्रहरू एवम् नेपाली सृजना संसारका परम श्रद्धेय स्रष्टाहरूसमक्ष आफ्नो मन्तव्य प्रस्तुत गर्न समुपस्थित भएको छु । यस निम्ति म प्रथमतः नइ एकेडेमीप्रति ससम्मान आभार प्रकट गर्दै मेरो सङ्क्षिप्त मन्तव्य प्रस्तुत गर्ने अनुमति चाहन्छु । यस क्रममा मेरो मन्तव्य मूलतः यस सम्मेलनको आयोजना, यसको प्राज्ञिक औचित्य, महत्त्व र उपलब्धिबारे मेरा अनुभूति र अवधारणाहरूको प्रस्तुतिमा केन्द्रित हुने बेहोरा सम्मानित सभासमक्ष सादर निवेदन गर्दछु ।

नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनका परिकल्पनाकार नेपाली साहित्यका विशिष्ट स्रष्टाद्वय नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई हुनुहुन्छ । उहाँहरूले आजभन्दा एक दशकअघि नै आफ्ना मनमा यो महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक सम्मेलनको सपना सजाउनुभएको थियो भने यसको प्राज्ञिक नेतृत्वको जिम्मेबारी प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीलाई सुम्पनुभएको थियो । यसै गरी उहाँहरूले सम्मेलनको संयोजन गर्ने गहन उत्तरदायित्व प्रा.डा.महादेव अवस्थीलाई प्रदान गर्नुभएको थियो । उहाँहरूका पारस्परिक अन्तरक्रिया र परामर्शपछि नेपाल र भारतका विभिन्न विश्वविद्यालय तथा महाविद्यालयमा कार्यरत प्राध्यापकहरूलाई

नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानका विविध विषयक्षेत्रमा प्रकाश पार्ने गरी सम्मेलनपत्रहरू तयार गर्ने जिम्मेवारी सुम्पनुभएको र तदनुसारका पत्रहरू पनि यथासमयमै सङ्कलनमा आइसकेको जानकारी पाइन्छ । तर पनि सम्मेलनको आयोजनाका निम्ति उपयुक्त परिस्थिति सृजना हुन सकेन ।

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका स्वप्नद्रष्टा नरेन्द्र र इन्दिराले सम्मेलनको आयोजनाका निम्ति लाग्ने आवश्यक खर्चपर्च जुटाउन अनेक प्रयत्न गर्दै आउनुभयो । यस निम्ति विभिन्न ठाउँमा धाउँदाधाउँदा उहाँहरूका धेरै जोर जुत्ता फाटे । धनीमानीहरूले भाषासाहित्यमा भन्दा राजनीतिमा चन्दा हाल्नु फाइदाजनक देखे । शासन र सत्तामा बसेर राज्यको ढुकुटी खेलाउन पाएकाहरू भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संवर्धनमा सहयोग गर्नुभन्दा आआफ्ना भातृसङ्गठनहरूको सबलीकरणका निम्ति ढुकुटी खोल्नमा ज्यादा रमाए । भाषासाहित्यका प्राध्यापकहरूको सम्मेलन र त्यहाँ हुने प्राज्ञिक विचार विमर्शका निम्ति खर्च गरेर शासन र सत्ताको बागडोर बलियो हुने कुरामा उनीहरूलाई विश्वासै भएन । यसरी सम्मेलनका निम्ति अत्यावश्यक खर्च जुटाउने जोहो गर्दागर्दै सातआठ वर्ष बित्ने तापनि आफ्नो परिकल्पनालाई मूर्तरूप दिने आँट गरेर नइ जोडीले आफ्नो सङ्कल्प र प्रतिबद्धता पूरा गर्न पुनः कम्मर कस्नुभयो र त्यही पछिल्लो चरणको सुनिजान्ने र देखिजान्ने एक जना साक्षी म पनि हुँ । त्यसैले नइ एकेडेमीले मलाई सम्मानपूर्वक सल्लाहकारको दर्जा दिएको हो । यसै पृष्ठभूमिमा भाषासाहित्यको आराधनाका महायज्ञमा आफ्नो विवेकले देखेको यथोचित सरसल्लाह समर्पण गर्ने अवसर पाएकोमा म गौरव गर्छु र आयोजकहरूप्रति हार्दिक आभार पनि प्रकट गर्दछु ।

नइ एकेडेमी जन स्तरमा स्थापित/प्रतिष्ठित प्रज्ञा-प्रतिष्ठान हो । देशमा विगत सात दशकअघि नेपाली वाङ्मयको, नेपाली

भाषासाहित्यको, नेपाली संस्कृतिको प्रवर्द्धन र समुन्नयन गर्ने पवित्र उद्देश्यले परिकल्पित र स्थापित प्रज्ञा-प्रतिष्ठानहरू, नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन हुने विश्वविद्यालयहरू पछिल्ला दशकमा भागबन्डाका चक्रव्यूहमा परेका छन् । राजनीतिकरणका चापमा पर्दै जाँदा ती उठ्नै नसक्ने गरी थला पर्दै आएका छन् । उच्चशिक्षा संस्थाहरूमा ज्ञानको अनुसन्धान र नवप्रवर्तनको दुन्दुभि बज्दै आए तापनि वास्तवमा प्रज्ञा वा ज्ञानको धारा उत्तरोत्तर थला पर्दै गएको छ । दलगत एवम् तिनका गुटउपगुटका तुष्टीकरणका क्रीडामा विश्वविद्यालयीय प्राज्ञिक अभ्यासहरू किनारा लाग्दै गएका छन् ।

उता भाषा-साहित्यको श्रीवृद्धिका निमित्त दाताका सद्भावबाट स्थापित सम्मान तथा पुरस्कारहरू पनि नयाँनयाँ डिजाइनका दुश्चक्रमा पर्दै आएका छन् । स्तुति प्रशंसाबिना स्रष्टा र तिनका सृजनात्मक योगदानहरू सम्मानित/पुरस्कृत हुने वातावरण धमिलिँदै गएको छ । भागबन्डाका तानातानमा पर्दा कतिपय राष्ट्रिय स्तरका संस्थागत पुरस्कारहरूको प्रतिष्ठा पनि घट्दो छ । उता प्राज्ञिक दर्जा पाएका अनुसन्धानहरूबाट सृजित ज्ञान साहित्यको संवर्धनमा भन्दा यो वा त्यो विचार र खेमाका पक्षपोषणमा केन्द्रित छन् । यस्तो चुनौतीपूर्ण घडीमा प्रज्ञाको/सृजनाको/सौन्दर्यको आराधना अत्यन्त कष्टकर हुनु स्वाभाविकै हो । जन स्तरमा स्थापित कतिपय साहित्यिक संस्थाहरू साहित्य/प्रज्ञाको निरपेक्ष आराधनाभन्दा आत्मप्रशंसामा ज्यादा सन्तुष्टिको अनुभव गर्छन् । समग्रमा सामाजिक सांस्कृतिक मूल्यहरू र प्राज्ञिक प्रयत्नहरू विघटनका सँघारमा पुगेको अनुभूति हुन्छ ।

यस स्थितिमा जन स्तरको एउटा साहित्यिक संस्था प्रथमतः नइ प्रकाशन र त्यसकै जगमा निर्मित नइ एकेडेमीले नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयहरूले नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानको संवर्धनमा खेलेको समग्र भूमिकाको खोजी गर्ने अत्यन्त कष्टसाध्य सङ्कल्प लिएर यस सुखद घडीसम्म आइपुगेको छ । कुनै

यो वा त्यो राजनीतिक वाद र विचारबाट पृथक् रहेर नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयहरूमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानको बृहत्तर इतिहास निर्माणका साथै त्यसबाट सम्बद्ध विषयक्षेत्रको व्यापक आकलन र अवगाहन गर्ने पवित्र उद्देश्यले नइ एकेडेमीले नेपाल र भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयसँग आबद्ध नेपाली भाषासाहित्यका पुरानादेखि हालसम्मका सेवानिवृत्त र सेवारत प्राध्यापक, अनुसन्धाता र प्राज्ञहरूलाई पहिलोपल्ट एउटै मञ्चमा विशाल जमघट गर्ने ऐतिहासिक अवसर जुराइदिएको छ । यो अभूतपूर्व उपस्थिति र यहाँ हुने उच्च प्राज्ञिक अन्तरक्रिया एवम् बौद्धिक बहस र विमर्शले भविष्यमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानबाट ज्ञानको नवप्रवर्तनका साथै सृजनात्मक शैक्षिक संवर्द्धनका निमित्त स्रष्टा साधक सबैलाई उत्प्रेरित र प्रोत्साहित गर्दै उच्च सृजनात्मक उपलब्धि र ज्ञानको नयाँ गन्तव्यको अन्वेषणतर्फ पनि दिशानिर्देश गर्ने आशा र अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

आज हामी नइ एकेडेमीद्वारा आयोजित नेपाल भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयका नेपाली भाषासाहित्यका प्राध्यापक, प्राज्ञहरूको सम्मेलनमा छौं । नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा यो सम्मेलन सूधपाका अग्रसरतामा दार्जिलिङमा आयोजित नेपाली साहित्य सम्मेलन, नेपाली भाषासाहित्यको आराधनामा आजीवन समर्पित साधक महानन्द सापकोटाका अग्रसरतामा इलामको करफोकमा आयोजित साहित्य सम्मेलन, वरिष्ठ कवि केदारमान व्यथितका अग्रसरतामा कवि राजा महेन्द्रसमेतको समुपस्थितिमा चितवनमा आयोजित नेपाली साहित्य सम्मेलन, नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानको रजत जयन्तीका अवसरमा काठमाडौँमा आयोजित नेपाली साहित्य सम्मेलन एवम् नेपाल सरकार संस्कृति मन्त्रालयको आयोजना तथा नरेन्द्र र इन्दिराका अग्रसरतामा सम्पन्न महाकवि देवकोटा शताब्दी महोत्सव र भानु द्विशतवार्षिकी समारोह एवम् नरेन्द्र र इन्दिराकै आयोजनामा सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय

नेपाली साहित्य सम्मेलन तथा अन्तर्राष्ट्रिय नारी साहित्य सम्मेलनलगायतका विशेष चर्चित साहित्य सम्मेलनकै परम्परागत जगमा उभएको तर ती सम्मेलनहरूभन्दा पनि विशिष्ट प्राज्ञिक महत्त्वको सम्मेलन हो ।

आज नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठनको पूर्वइतिहासतर्फ दृष्टि दिँदा हामीले प्रथमतः भाषा पाठशालाको परिकल्पना गरी त्यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रातःस्मरणीय राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ देवशमशेर तथा उनलाई प्राज्ञिक साथ सहयोग दिने महामना बज्राजी राजा जयपृथ्वीबहादुर सिंहलाई श्रद्धापूर्वक सम्झनुपर्छ । त्यसपछि अर्का राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ चन्द्रशमशेरले वि.सं.१९७४ सालमा प्रथमतः त्रिभुवन चन्द्र (पछि त्रिचन्द्र) कलेजको स्थापना गरे भने त्यसैमार्फत वि.सं.१९७५ देखि इन्टरमिडियट तह र वि.सं.१९८० सालदेखि ब्याचलर तहको पठनपाठन सुरु भएसँगै नेपाली भाषासाहित्यको महाविद्यालयस्तरीय पठनपाठनको प्राथमिक शृङ्खला सुरु भएको थियो । त्यसको पूरापूर एक शताब्दीपछि नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयहरूमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानको गौरवमय विगत इतिहासको आकलन गर्दै वर्तमान कालसम्मको अवस्था र उपलब्धिको रेखाङ्कन गर्न हामी यहाँ भेला भएका छौं । यसै प्रयोजनका निम्ति नेपाल र भारतका छब्विस जना प्राध्यापकहरूका खोज र अनुसन्धानबाट तत्तत् विश्वविद्यालयहरूमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानका विविध विषयक्षेत्रमा सुरुदेखि हालसम्म भए गरेका प्राज्ञिक अभ्यासहरूको ऐतिहासिक दस्तावेज निर्माण गर्ने महत्त्वपूर्ण प्रयास पनि भएको छ । भर्खरै लोकार्पण गरिएको विशाल ग्रन्थ यसै प्रयासको महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हो र यस ऐतिहासिक सम्मेलनको विशिष्ट पुँजी पनि हो । यस पृष्ठभूमिमा यो विशिष्ट जमघट र विशाल दस्तावेज नेपाली भाषासाहित्यका इतिहासमा मात्र होइन यसको पठनपाठन र अनुसन्धान

हुने सम्पूर्ण शिक्षण संस्थाहरूका निम्ति ऐतिहासिक महत्त्वको हुनेछ र भविष्यको पुस्ताका निम्ति समेत यो सम्मेलन र यसका उपलब्धिहरू उत्प्रेरक र मार्गनिर्देशक हुनेछन् । नइको सक्रियता र समर्पणबाट आयोजित यो सम्मेलन र आज लोकार्पित ज्ञानग्रन्थ भविष्यका पुस्तौँपुस्तासम्म पुर्खाको चिनो र नासोका रूपमा चर्चाका शिखरमा रहिरहनेछन् ।

नेपाली साहित्यका प्रथम विद्यावारिधि प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी पनि सौभाग्यवश हामीसँगै हुनुहुन्छ । उहाँले नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानलाई सार्कक्षेत्रका भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानको स्तरभन्दा माथि उचाल्नमा ऐतिहासिक योगदान दिनुभएको छ, सृजनात्मक योगदानका दृष्टिले उहाँ नेपाली साहित्यका महासमालोचक तथा वरिष्ठ कवि एवम् निबन्धकार पनि हुनुहुन्छ । यसै गरी त्रिभुवन विश्वविद्यालयअन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको पठनपाठन र अनुसन्धान सुरु भएको पनि पूरापूर साढे छ दशक बितिसकेको छ । सौभाग्यले यस सम्मेलनमा त्रि.वि.स्थापना भएसँगै वि.सं.२०१६ सालदेखि नै नेपाली विषयमा पनि एमए तहको पढाइ सुरु हुनुपर्छ भनेर नेपाली सृजना संसारका चिरपरिचित एवम् स्थापित स्रष्टाहरूका घरघर पुगेर प्राज्ञिक दबाब सृजना गर्ने र त्यसलाई कार्यरूप दिने पहिलो ब्याचका छात्र प्रा.शिवगोपाल रिसाल जो हामी सबैका श्रद्धेय गुरु हुनुहुन्छ, जसले एक दर्जनभन्दा बढी महाकाव्य कृतिका साथै एक सयभन्दा बढी कविता काव्य र निबन्ध प्रबन्धका कृतिहरू सृजना गर्नुभएको छ, उहाँ हामीसँगै हुनुहुन्छ । यसै गरी नेपाली भाषा, लोकसाहित्य र बालसाहित्यको खोज, अनुसन्धान र प्राज्ञिक साधनाबाट यी विधाहरूको संवर्धनमा निरन्तर समर्पित एवम् यी विधाहरूसँग सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय सभासम्मेलनहरूमा समेत सहभागी भई नेपाली वाङ्मयको अन्तर्राष्ट्रिय विस्तारमा योगदान पुऱ्याउने हामी सबैका आदरणीय गुरु प्रा.डा.चूडामणि बन्धु पनि हामीसँगै हुनुहुन्छ । यसै गरी नेपाली अनुसन्धानात्मक समालोचनाका

विविध आयामहरूको सृजना गरी आफ्ना समकालीन र शिष्य पुस्तामा नितान्त नवीन समालोचना चेतनाको बीजारोपण गर्दै नेपाली प्रज्ञाको नव आलोक प्रदान गर्ने आदरणीय गुरु प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ पनि हामीसँगै हुनुहुन्छ । उहाँहरूकै छहारीमा विगत पचास वर्षदेखि नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानमा समर्पित नेपाल र भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयमा कार्यरत एवम् सेवानिवृत्त प्राध्यापकहरू यस सम्मेलनमा सहभागी छौं । साथै हाम्रा पठनपाठन एवम् सृजनात्मक ज्ञान र सौन्दर्यका स्रोत विशिष्ट स्रष्टाहरू पनि हामीसँगै हुनुहुन्छ । यही बृहत् प्राज्ञिक जमघट र यहाँ हुने उच्चतम प्राज्ञिक विमर्शका कारण यो सम्मेलन विशिष्ट बन्न पुग्नेछ र यसले हाम्रा सृजनात्मक लेखन, अनुसन्धान र पठनपाठनमा संलग्न नेपाली भाषासाहित्यका शिक्षार्थीहरूलाई विगतका आदर्श र स्थापनाहरूको हस्तान्तरण र पुस्तान्तरणका साथै भविष्यमा निरन्तर यस क्षेत्रमा सौन्दर्यका विविध आयामहरूको नवप्रवर्तनका निम्ति प्रेरित गरिरहनेछ भन्ने आशा र अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

अन्तमा, नेपाल र भारतका विभिन्न विश्वविद्यालय र महाविद्यालयहरूमा प्राध्यापनरत एवम् सेवानिवृत्त प्राध्यापक, विशिष्ट स्रष्टा/साधकहरूको यो अपूर्व जमघट नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासमा एक अर्को नयाँ अध्यायका रूपमा नामाङ्कित हुनेछ । यस्तो महत्त्वपूर्ण एवम् ऐतिहासिक संयोग जुराइदिने वरिष्ठ साहित्यकारद्वय नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईप्रति म हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु र उहाँहरूमा अन्तर्निहित भाषिक र साहित्यिक निष्ठा र समर्पणका कारण उहाँहरूको कीर्ति चिरकालसम्म फैलिरहोस् भनी हार्दिक अभिनन्दन र शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा भारतका प्रा.डा.दिवाकर प्रधानको सम्बोधन

‘नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स !’

नइ एकेडेमीबाट नेपाली भाषा शिक्षासम्बन्धी लेखनका आधारमा प्रदान गरिएको यस सम्मानलाई म अत्यन्त विनम्रता र गहिरो कृतज्ञताका साथ स्वीकार गर्दछु । यो सम्मान केवल मेरो व्यक्तिगत उपलब्धि होइन; यो हिमवत्खण्डको दीर्घ ज्ञान परम्परा, सनातन सांस्कृतिक चेतना, भाषिक अस्मिता र जातीय ऐक्यबद्धताको सामूहिक सम्मान हो ।

नेपाली भाषासाहित्य, संस्कृति, दर्शन तथा विविध ज्ञानानुशासनलाई अध्ययन, अनुसन्धान र प्रवर्द्धन गर्ने अभिप्रायले २००१ इसाब्दमा स्थापित नेपाली भाषी जगत्को एउटा विश्वसनीय संस्था नइ एकेडेमीबाट आज प्रतिष्ठित हुन पाउनुलाई म गौरवको घटना मान्दछु । नइ एकेडेमीको संयोजकत्वमा उपस्थित बौद्धिक समूहको सत्सङ्गलाई गर्वबोधको द्योतक ठान्दछु— ‘स सिद्धिः सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ।’

नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलन केवल शैक्षिक कार्यक्रम मात्र नभई ज्ञान, अनुसन्धान, संस्कृति र कूटनीतिक सम्बन्धलाई सुदृढ गर्ने महत्त्वपूर्ण माध्यम हो । नइ एकेडेमीको यो सत्प्रयास स्तुत्य छ । यसले दुवै देशको उच्चशिक्षाको विकास र क्षेत्रीय बौद्धिक सहकार्यलाई नयाँ दिशा प्रदान गर्दछ । नेपाल र भारतको

साक्षा सभ्यता, धर्म, दर्शन र संस्कृतिबारे गहिरो अध्ययन तथा संवादको माध्यमबाट परस्पर बोधन अझ प्रगाढ हुन्छ । सम्मेलनमा हुने शैक्षिक तथा बौद्धिक आदानप्रदानले नेपाली भाषा शिक्षालाई अरू देशतिर पनि प्रोन्नत गराउनमा विमर्श गर्न सकिन्छ । कतिपय देशमा त विश्वविद्यालय स्तरमै नेपाली शिक्षण अस्तित्वमा छन्, अनि छन् सक्रिय पनि ।

नेपालको भूमिमा प्रवेश गर्दा हामी केवल हिमालको देशमा होइन; दर्शन, तपस्या र बौद्धिक अन्वेषणको उद्गमभूमिमा प्रवेश गर्छौं । वैदिक परम्पराका महर्षि व्यास (जसलाई वेदव्यासका रूपमा स्मरण गरिन्छ)ले वेदको संहिताकरण र महाभारतको रचना गर्दै भारतीय उपमहाद्वीपको दार्शनिक आधार निर्माण गर्नुभयो । कपिल मुनिले साङ्ख्यदर्शनबाट तर्क, तत्त्वमीमांसा र प्रकृति पुरुषको गहन विश्लेषण प्रस्तुत गर्नुभयो । याज्ञवल्क्यले उपनिषद् परम्परामा आत्मविद्या र ब्रह्मविद्याको गूढ विमर्श अघि सार्नुभयो, जहाँ गार्गीजस्ती विदुषीले निर्भीक प्रश्नद्वारा ज्ञानसंवादलाई उचाइ दिनुभयो । यी नामहरू केवल धार्मिक पात्र होइनन्; यी त बौद्धिक स्वतन्त्रता, तर्कशीलता र जिज्ञासाका प्रतीक हुन् ।

लुम्बिनीको पावन भूमिमा जन्मनुभएको गौतम बुद्धले करुणा, मध्यममार्ग र प्रज्ञाको शिक्षा विश्वलाई दिनुभयो । उहाँको शिक्षा केवल आध्यात्मिक मुक्ति मात्र होइन; नैतिक अनुशासन, मनोवैज्ञानिक सूक्ष्मता र सामाजिक समतामाथि आधारित ज्ञान प्रणाली थियो । जनकपुरकी सीता त्याग, धैर्य र मर्यादाको प्रतीकका रूपमा विराजमान हुनुहुन्छ; उहाँले नारीशक्ति र नैतिक दृढताको आदर्श प्रस्तुत गर्नुहुन्छ । नेपालकै राजकुमारी भृकुटीले तिब्बतसम्म बौद्धधर्म र कला, संस्कृतिको सेतु निर्माण गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय सांस्कृतिक आदानप्रदानको उज्वल उदाहरण प्रस्तुत गर्नुभयो । नेपाली कलाशिक्षालाई वैश्विक बनाइदिनुहुने अरनिकोलाई पनि यहाँ नसम्झेमा पाप लाग्छ ।

पशुपति, न्यातपोल, स्वयम्भू, बौद्ध, कोपन, तेडबोचे, माङ्गिधम आदि मठमन्दिरसहित विविध प्रासादहरूको शिल्पसौष्ठव र वास्तुविद्या नेपाली शिक्षाका धरोहर हुन् । यहाँका संरक्षित मठमन्दिर, विशिष्ट वास्तु र धर्मपरम्पराले युक्त नेपालको धर्मसापेक्षतालाई प्रतिष्ठा गर्दछु— ‘धर्मो रक्षति रक्षितः’ । नेपाल धर्मच्युत कहिल्यै नहोस्, धर्म भङ्ग गर्ने अभियान र आन्दोलन अब कहिल्यै नहोस् ।

प्राचीन कालमा संस्कृत उच्चशिक्षा र शास्त्रचर्चा र चर्चाको माध्यम थियो । गुरुकुल, आश्रम र मठहरूमा वेद, व्याकरण, आयुर्वेद, ज्योतिष र तर्कशास्त्रका अध्ययन हुन्थे । लिच्छविकालमा संस्कृत र मल्लकालमा नेवारी (नेपाल भाषा) प्रशासन, साहित्य र सांस्कृतिक जीवनको सशक्त माध्यम बन्यो । नाटक, काव्य, अभिलेख, गुठी परम्परा, गुरुकुल प्रथा, गुम्बा शिक्षाले बहुभाषिक शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्‍यो । यसैसँगै जनजातीय भाषाहरूमा किराती मुन्धुम परम्परा, गुरुङ र तामाङ समुदायका मौखिक आख्यानले ज्ञानलाई जीवन्त राखे । शिक्षा पुस्तकमा मात्र सीमित थिएन, त्यो जीवनशैलीमै अन्तर्निहित थियो ।

नेपालको गौरवमय राजपरम्पराले यी सम्पूर्ण ज्ञानधाराहरूलाई संरक्षण गर्दै राष्ट्रिय एकताको आधार स्थापना गर्‍यो । पृथ्वीनारायण शाहद्वारा सम्पन्न एकीकरणले विविध भाषा, संस्कृति र परम्परालाई एउटै सूत्रमा गाँस्यो । यस ऐतिहासिक प्रक्रियाले नेपाली भाषालाई यावत् हिमाली क्षेत्रमा क्रमशः जातीय सम्पर्क भाषाका रूपमा विकसित हुन मार्ग प्रशस्त गर्‍यो ।

कविवर भानुभक्तले शुद्ध नेपाली भाषामा साहित्यिक सूत्र प्रदान गर्नुभयो, उहाँका कृतिलाई प्रकाशमा ल्याउनाका साथै साहित्येतिहास र साहित्यालोचनामा नवधारा दिनुहुने मोतीराम भट्ट स्मरणीय हुनुहुन्छ । नेपाली साहित्य र दर्शनको क्षेत्रमा कविशिरोमणि लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट् बालकृष्ण सम र महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको नाम श्रद्धापूर्वक स्मरण गर्दछु । उहाँहरू

केवल साहित्यकार मात्र हुनुहुन्नथ्यो, गहिरो दार्शनिक चेतनाका संवाहक पनि हुनुहुन्थ्यो । भारतीय सन्दर्भमा सुधपा उत्तिकै उल्लेखनीय हुनुहुन्छ । उहाँहरूका रचनामा राष्ट्रियता, मानवतावाद र सांस्कृतिक आत्मचेतना स्पष्ट रूपमा प्रकट हुन्छ । शिक्षाका क्षेत्रमा मृगेन्द्रशमशेर, इतिहासशिरोमणि बाबुराम आचार्य, रत्नध्वज जोशी, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, केदारमान व्यथित, शारदाप्रसाद मुखोपाध्याय, वैरागी काइँला आदिले आधुनिक शैक्षिक संरचना र संस्थागत विकासमा योगदान पुऱ्याउनुभयो, जसले नेपाली शिक्षालाई नयाँ दिशा दियो ।

आधुनिक कालमा आइपुग्दा बाइबल पढ्नसम्म सक्ने बनाउने नर्मल स्कुलको नेपाली भाषालाई फर्मल अर्थात् औपचारिक शिक्षाको विषय र माध्यम बनाउनमा अनेक साधकहरूको योगदान रह्यो । पारसमणि प्रधान महोदयले व्याकरण, पाठचपुस्तक र शैक्षिक संरचनामा महत्त्वपूर्ण कार्यद्वारा नेपाली भाषालाई संस्थागत रूप दिनुभयो । उहाँको प्रयासले नेपाली भाषालाई शैक्षिक र बौद्धिक अभिव्यक्तिको सशक्त माध्यम बनायो । देहरादुनमा ठाकुर चन्दनसिंह, सिक्किममा रश्मिप्रसाद आले, फाकछिद्विरेड काजी, वृहदासममा विष्णुलाल उपाध्याय, मणिसिंह गुरुङ, छविीलाल उपाध्याय आदिले पारसमणि प्रधानको नेपाली भाषा शिक्षा अभियानलाई अनुसरण गर्नुभई भारतीय नवजागरण परम्परामा अवदान प्रदान गर्नुभयो ।

भारतमा नेपाली शिक्षा परिचित गराउने कलकत्ताको फोर्ड विलियम कलेज, प्रयागको इलाहबाद विश्वविद्यालय र कलकत्ताको कलकत्ता विश्वविद्यालयलाई धन्यवाद भन्नुपर्दछ । कालान्तरमा अघि सर्ने वाराणसीको काशी हिन्दु विश्वविद्यालय, गुवाहाटीको गौहाटी विश्वविद्यालय र दार्जिलिङ जनपदको उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयप्रति हामी कृतज्ञ रहनुपर्दछ । नेपाली भाषालाई शिक्षाको एक विषय र माध्यम बनाउनमा र पाठचपुस्तक लेखन र प्रकाशनमा सहयोग गर्नुहुने फोर्ड विलियम कलेजका पश्चिम बङ्गको शिक्षा विभागका डिरेक्टर अब् पब्लिक इन्स्ट्रक्सन माननीय डब्ल्यु. डब्ल्यु. होर्नेल,

कालेबुङको स्कटिस युनिभर्सिटी मिसन इन्सटिच्युटका प्राचार्य डा. सदरल्याण्ड, कालेबुङ होम्सका संस्थापक डा.ग्राहम, कलकत्ताको फोर्ड विलियम कलेजका प्राध्यापक जे.ए.एटन, म्याक मिल्लन कम्पनीका प्रबन्धक सी.ए.पार्खस्ट, टेक्स बुक कमिटीका अध्यक्ष पी.जे.ग्रिफिट्स र टेक्स बुक कमिटीका सदस्यमा पादरी कालुसिंह पिटर्स र रायसाहेब हरिप्रसाद प्रधान, नेपाली माध्यमलाई समर्थन जनाउनुहुने मणिसिंह गुरुङ र डा.येन सिंह, लिङ्गुइस्टिक सर्भे अब् इन्डिया (१९१६) मा नेपाली भाषाको विवरण लेखिदिनुहुने सर जर्ज अब्राहम ग्रियर्सन, एसेज अन दि ल्याङ्ग्वेजेस लिटरेचर एन्ड रिलिजन अब् नेपाल एन्ड टिबेट (१८७४) मा नेपाली भाषालाई प्रधानता दिनुहुने सर ब्राइन हुटन हजसन, अ कम्प्याराटिभ एन्ड एटिमोलोजिकल डिक्सनरी अब् दि नेपाली ल्याङ्ग्वेज (१९३१) बनाइदिनुहुने सर राल्फ लिले टर्नर, पहिलो 'नेपाली वैयाकरण चन्द्रिका'का लेखक श्री ६ गुरु हेमराज र 'मध्यचन्द्रिका'का रचयिता पण्डित सोमनाथ सिग्दाल, 'प्राकृत व्याकरण'का रचयिता जयपृथ्वीबहादुर आदिप्रति नतमस्तक रहनुपर्दछ । भारतीय उच्चशिक्षामा नेपाली विषयलाई प्रोन्नत गर्नमा सहयोग गर्नुहुने कलकत्ता विश्वविद्यालयको विद्वत्परिषद्का सदस्यद्वय डा.सुनीतिकुमार चट्टोपाध्याय र डा.श्यामप्रसाद मुखोपाध्याय अनि उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयमा नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर खोल्ने प्रशासकीय आदेश प्रसारित गरिदिनुहुने पश्चिम बङ्गका तत्कालीन मुख्यमन्त्री सिद्धार्थशङ्कर राय धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । लन्डन विश्वविद्यालयको साउथ इस्टर्न ओरिएन्टल स्टडिजका प्राध्यापक डा.माइकल हट, अस्ट्रियाको भिएन्ना विश्वविद्यालयमा नेपाली शिक्षणमा संलग्न डा.अलका आत्रेय, स्विजरल्यान्डको वर्न विश्वविद्यालयका अनुसन्धाता तथा हिमवत्खण्डीय भाषाविद् जर्ज भान ड्रिएम आज प्रशंसाका पात्र हुनुहुन्छ । अनुवाद र आलोचनाबाट नेपाली साहित्यलाई अङ्ग्रेजी र अन्य भाषाको माध्यमबाट विश्वसामु चिहिनत गराउनामा शिक्षण र

शिक्षाणेतर वृत्तिमा लाग्नुभएका धेरै प्रतिभाशाली नेपाली साहित्यप्रेमीजन लागिपर्नुभएको छ । उहाँहरूप्रति आभारी रहनु हाम्रो सांस्कृतिक दायित्व हो । सबैको प्रयास अभ्यासले भारतीय विश्वविद्यालयका साथै अरू देशका विश्वविद्यालयहरूमा नेपाली भाषाको अध्ययन अध्यापन गतिशील छ । फलस्वरूप नेपाली भाषाको साहित्य अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिष्ठित बनेको छ ।

आजको विश्वमा सार्वभौमिकता केवल राजनीतिक सीमाले सुरक्षित हुँदैन; त्यो सांस्कृतिक आत्मविश्वास, बौद्धिक स्वतन्त्रता र भाषिक सशक्ततामा आधारित हुन्छ । नेपाली भाषा हाम्रो जातीय अस्मिताको मेरुदण्ड हो । यसले हाम्रो इतिहास, दर्शन, साहित्य र सामूहिक स्मृतिलाई वहन गरेको छ । हामीले संस्कृत, नेवारी, जनजातीय भाषाहरू र आधुनिक नेपाली भाषाको समन्वयकारी परम्परालाई सम्मान गर्दै भविष्यतिर अघि बढ्नुपर्छ । अङ्कीय अर्थात् डिजिटल युगमा नेपाली भाषालाई अनुसन्धान, विज्ञान र अन्तर्राष्ट्रिय संवादको सक्षम माध्यम बनाउनु हाम्रो दायित्व हो ।

अन्ततः व्यासदेखि बुद्धसम्म, गार्गीदेखि भृकुटीसम्म, बालकृष्ण समदेखि आधुनिक शिक्षाविद्हरूसम्म यी सबै व्यक्तित्वहरू हाम्रो बौद्धिक यात्राका दीपस्तम्भ हुन् । उनीहरूको चेतनाले हामीलाई स्मरण गराउँछ कि शिक्षा केवल ज्ञानार्जन होइन; यो आत्मबोध, नैतिकता र राष्ट्रिय अस्मिताको संरक्षणको माध्यम हो । हामी ज्ञान सरणीका पथिकहरूबीच सद्विचार विनिमय भइरहोस् । यसबाट भावी पिँढी लाभान्वित भइरहन्— 'आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतः' ।

यस सम्मानका लागि पुनः हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दै, म नेपाली भाषा, यसको शैक्षिक उन्नयन र हिमवत्खण्डको सांस्कृतिक गरिमाको संरक्षणमा निरन्तर समर्पित रहने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

ॐ सहनाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु । मा विद्भिषावहै । । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

२०२६ अप्रिल ११

२३६ • नइ अभिलेख

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा भारतका प्रा.डा.कविता लामाको सम्बोधन

नइ एकेडेमीले आज इतिहास रचेको छ । इतिहास रचनु सहज छैन । सहज यो पनि छैन यति विराट् सम्मेलनको आयोजना गर्नु । तर नइ एकेडेमी अरूले नगरेको कार्य गर्दै आएको गौरवपूर्ण इतिहास बोकेको संस्था हो । आज यस सुन्दर र अर्थपूर्ण सम्मेलनमा सहभागी हुने अवसर पाउनु हामी सबैका लागि गर्वको विषय हो ।

सबैभन्दा पहिले, म नइ एकेडेमीको नेपाली भाषासाहित्यको श्रीवृद्धिमा पुऱ्याएको योगदानबारे केही कुरा राख्न चाहन्छु । स्थापना कालदेखि नै नइ एकेडेमीले नेपाली भाषासाहित्य, संस्कृति र बौद्धिक विमर्शलाई समृद्ध बनाउने दिशामा महत्त्वपूर्ण कार्य गर्दै आएको छ । यस संस्थाले नियमित साहित्यिक गोष्ठी, अनुसन्धानमूलक कार्यक्रम, प्रकाशन कार्य, वरिष्ठ साहित्यकारहरूलाई ससम्मान उपाधि अर्पण, युवा प्रतिभाको परिचय आदि कार्यक्रममार्फत नेपाली भाषालाई शैक्षिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा उचाइ दिन सफल भएको छ । विशेषतः भाषा र साहित्यलाई केवल अभिव्यक्तिको माध्यम मात्र नभई राष्ट्रिय चिनारी, सांस्कृतिक निरन्तरता र बौद्धिक संवादको आधारका रूपमा स्थापित गर्न यस एकेडेमीले अग्रणी भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

विश्वमा नै प्रथम चोटि 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को आयोजना गरेर नइ एकेडेमीले नयाँ कीर्तिमान स्थापित गरेको छ । प्राज्ञिक क्षेत्रलाई समेट्दै नवीन सोच र दूरदर्शिताका साथ नयाँ गोरेटो पहिल्याउनु सानो साहसले सम्भव हुँदैन । यसका निम्ति जनशक्ति, अर्थशक्ति र विवेकशक्तिको आवश्यकता पर्दछ ।

नइ एकेडेमीले यी सबै शक्तिलाई समन्वय गर्दै प्रज्ञाशक्तिलाई अछ सशक्त बनाउन सक्षम भएको प्रमाण आजको यो साक्षी भेला नै हो । निस्सेन्दह, यस ऐतिहासिक पहलले इतिहासका पानामा अर्को सुनौलो अध्याय थपेको छ ।

नेपाल र भारतबीच ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक तथा भाषिक सम्बन्ध प्राचीनकालदेखि नै रहँदै आएको छ । यी सम्बन्धहरूलाई आधुनिक शैक्षिक विमर्श र अनुसन्धानको स्तरमा सुदृढ बनाउने उद्देश्यले यो सम्मेलन आयोजना गरिएको हो । विश्वविद्यालय तहका प्राध्यापकहरूबीच प्रत्यक्ष संवाद, अनुभव आदानप्रदान, संयुक्त अनुसन्धानको सम्भावना, पाठ्यक्रम विकास, शैक्षिक सहकार्य र विद्यार्थीसँग अन्तरक्रियाजस्ता विषयहरूमा स्पष्ट दृष्टिकोण विकास गर्नु यसको प्रमुख उपादेयता हो । यस सम्मेलनले दुई देशबीचको शैक्षिक कूटनीतिलाई नयाँ आयाम दिने विश्वास लिइएको छ । ज्ञानको सीमा हुँदैन र जब ज्ञानको साझेदारी हुन्छ, तब दुवै पक्ष लाभान्वित हुन्छन् । जसरी आज हामी यस सम्मेलनमा सहभागी भएर लाभान्वित भएका छौं ।

नइ एकेडेमीसँग सम्बद्ध आदरणीय नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईको समर्पण, मेहनत, त्याग र मार्गदर्शनले हामी सबैलाई निरन्तर प्रेरित गर्दै आएको छ । शिक्षा क्षेत्रमा समर्पित प्राध्यापकगणप्रति तपाईंहरूले देखाउनुभएको माया, प्रेम र सम्मानले तपाईंहरूको निस्स्वार्थ कर्म र त्यागको उचाइ अछ उच्च बनाएको छ । साहित्य लेखन, अध्ययन तथा

अनुसन्धानप्रति तपाईंहरूको निष्ठा र प्रतिबद्धता प्रशंसनीय छ । नेपाल र भारतका श्रद्धेय प्राध्यापकगण तथा हाम्रा गुरुहरूप्रति दर्साउनुभएको आत्मीय व्यवहार र सम्मानका लागि म विशेष रूपमा आभार व्यक्त गर्दछु । हामी तपाईंहरूप्रति हृदयदेखि नै कृतज्ञ छौं । आजीवन हाम्रा गुरुहरूले दिनुभएको ज्ञान, मूल्य र प्रेरणालाई नइ एकेडेमीले यसरी सम्मानित गरेकोमा हामी अत्यन्त हर्षित र गर्वित छौं ।

अमेरिकेली लेखक तथा इतिहासकार Edward Everett Hale को भनाइ छ- 'Coming together is a beginning, keeping together is progress, working together is success. अर्थात् सँगै आउनु प्रारम्भ हो, सँगै रहिरहनु प्रगति हो, सँगै काम गर्नु सफलता हो ।'

उक्त कथन आज सम्पन्न भइरहेको यो सम्मेलनको सजीव प्रतिफल हो । यहाँको सामूहिक उपस्थिति केवल भेटघाट मात्र होइन, दीर्घकालीन सहकार्य, अध्ययन र अनुसन्धानले आजको यस प्राज्ञिक भेलाको गरिमा र महत्त्वलाई अझ उचाइ प्रदान गरेको छ ।

यही सन्दर्भमा म एउटा घटना सम्झना गर्न चाहन्छु । १६ फरवरी २०२६ को दिन मेरो फोन बज्यो । ब्यागबाट फोन निकालेर हेरें । मोहन ठकुरीको नाम देखें । कल उठाउँदै मैले भनें- 'हेलो ! दाजु ढोग छ !' उताबाट दाजुले भन्नुभयो, 'बधाई छ कवि !'

म अचम्ममा परें । मैले सोधें- 'किन दादा ?' 'अरे थाहा छैन ? काठमाडौँबाट तिमिहरूलाई 'नइ प्रज्ञा पुरस्कार' प्रदान गरिने खबर आज फेसबुकमा आएको छ ।'

मैले भनें- 'थाहा छैन दाजु, म त अहिले कोलकाताको एयरपोर्टको लाइनमा उभिरहेकी छु । त्यसैले आज बिहानदेखि फेसबुक हेर्ने समय पाएकी छैन ।'

उहाँले भन्नुभयो- 'जे होस्, तिम्रो खुसीमा म पनि खुसी छु, कवि' यति भनेर उहाँले फोन राख्नुभयो ।

त्यो क्षण केवल व्यक्तिगत सम्मानको सूचना मात्र थिएन, त्यो सहयात्रा, सहकार्य र सतत साधनाको प्रतिफल थियो । एयरपोर्टको केही औपचारिकता पूरा गरेपछि मैले फेसबुक खोलें र नइ एकेडेमीको आधिकारिक एकाउन्टमा प्रकाशित समाचार पढें, 'भारतका नौ प्राध्यापकलाई नइ प्रज्ञा पुरस्कार' प्रदान गरिने उल्लेख थियो ।

यस खबरले मलाई अत्यन्त खुसी बनायो । किनकि उक्त पुरस्कार प्रदान गरिनाका कारण नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन तथा अनुसन्धानमा विशिष्ट योगदानको सम्मानस्वरूप प्रदान गरिएको थियो । यस मान्यताले मेरो मनमा असाध्यै आनन्द र गर्वको अनुभूति जगायो । यो केवल भारत र नेपालकै सन्दर्भमा मात्र होइन, सायद विश्वमै पहिलो पटक प्राज्ञिक क्षेत्रमा गरिएका समर्पित प्रयास र अनुसन्धानलाई यसरी औपचारिक रूपमा मान्यता दिइएको उदाहरण हुन सक्छ । यस्तो सम्मानले अध्ययन र अनुसन्धानप्रतिको हाम्रो प्रतिबद्धतालाई अरु दृढ बनाएको छ ।

आज म यहाँ तपाईंहरूसमक्ष उभिएकी कारण भारतबाट आउनुभएका सम्पूर्ण सहभागी तथा पुरस्कृत प्राध्यापक साथीहरूको तर्फबाट सर्वप्रथम नइ एकेडेमीप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्नु हो । यस सम्मेलनमा भारतबाट आउनुभएका विभिन्न विश्वविद्यालयहरूमा कार्यरत नेपाली प्राध्यापकहरूको सहभागिताको भूमिका अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण छ । नेपालका प्रसिद्ध र स्थापित विश्वविद्यालयहरूमा कार्यरत समर्पित प्राध्यापकहरू नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृति प्रवर्द्धनमा सेतुका रूपमा क्रियाशील रहँदै आउनुभएको छ । उहाँहरूको अनुभव, अनुसन्धान, अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोण र बहुसांस्कृतिक परिवेशमा काम गरेको अभ्यासले यस सम्मेलनलाई अरु समृद्ध बनाउनेछ भनी अपेक्षा राख्न सकिन्छ । उहाँहरूको सहभागिताले नेपाली भाषाको अन्तर्राष्ट्रियकरण, दक्षिण एसियाली अध्ययन, तुलनात्मक साहित्य र अन्तरदेशीय सहकार्यमा

नयाँ सम्भावनाहरू खोलिनेछ । उहाँहरू वास्तवमै दुई देशबीच ज्ञानसम्पर्कका जीवित पुल हुनुहुन्छ ।

यस प्रकारको सम्मेलन पहिलो चोटि प्राज्ञिक रूपमा आयोजना भइरहेको छ । न त नेपालमा, न त भारतमै यस स्तरको नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन यसअघि सम्पन्न भएको थियो । यस अर्थमा, नइ एकेडेमीले आज एउटा नयाँ इतिहास रचेको छ । यो केवल कार्यक्रम मात्र होइन, यो एक शैक्षिक आन्दोलनको थालनी हो, जसले आगामी दिनहरूमा दुवै देशका विश्वविद्यालयहरूबीच दीर्घकालीन सहकार्यको घडेरी तयार गर्नेछ ।

यसै सन्दर्भमा, नइ प्रज्ञा पुरस्कार नौ जना भारतीय प्राध्यापकहरूलाई प्रदान गरिने घोषणा आफैँमा ऐतिहासिक र दूरदर्शी कदम हो । यस निर्णयले भारतमा नेपाली भाषासाहित्यका क्षेत्रमा कार्यरत विद्वान्हरूमा नयाँ उत्साह, ऊर्जा र सम्मानको अनुभूति गराएको छ । यसले शैक्षिक योगदानको अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता स्थापित गर्ने मात्र होइन, भविष्यमा अरु गहन अनुसन्धान र सहकार्यको प्रेरणा पनि प्रदान गर्नेछ ।

अन्त्यमा म भन्न चाहन्छु, नेपाल र भारतबीचको सम्बन्ध केवल भौगोलिक सिमानाले परिभाषित हुँदैन । यो सम्बन्ध भाषा, संस्कृति, भावना र ज्ञानको साझेदारीमा आधारित छ । आजको यो सम्मेलन त्यस साझेदारीलाई अरु सुदृढ बनाउने ऐतिहासिक कदम हो ।

नइ एकेडेमीका समर्पित स्रष्टा तथा अभियन्ता नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाईप्रति हार्दिक कृतज्ञता र धन्यवाद व्यक्त गर्दै सम्मेलनको पूर्ण सफलताको कामना गर्दछु । यहाँबाट उठ्ने विचार, प्रस्ताव र प्रतिबद्धताहरू व्यवहारमा रूपान्तरण होऊन् यही शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

२०२६ अप्रिल ११

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका संयोजक प्रा.डा.महादेव अवस्थीको सन्बोधन

नइ एकेडेमीद्वारा आयोजना गरिएको नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन एवम् अनुसन्धानमा क्रियाशील रहेका प्राध्यापकहरूको द्विदेशीय/अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको समुद्घाटन समारोहमा हामीहरू समुपस्थित भएका छौं ।

नइ एकेडेमीले यसअघि पनि समयसमयमा नेपाली भाषासाहित्यसँग सम्बद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सम्मेलनको आयोजना भव्य रूपमा सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्दै आएको कुरा सर्वविदितै छ । यस पटक नइ एकेडेमीले नेपाल तथा भारतका नेपाली विषयका प्राध्यापकहरूको यस सम्मेलनको आयोजना गर्ने जुन गौरवशाली कार्य गरेको छ, ऐतिहासिक रूपमा त्यसको विशिष्ट प्राज्ञिक महत्त्व छ भन्ने मलाई लाग्दछ । नेपाली साहित्यको सिर्जनात्मक वातावरणसँग सम्बद्ध राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको आयोजना गर्ने तथा नेपाली वाङ्मयक्षेत्रका विशिष्ट प्रतिभाहरूले गरेको योगदानलाई दृष्टिगत गरी तिनलाई विभिन्न किसिमले प्रोत्साहित, पुरस्कृत र सम्मानित गर्ने नइ एकेडेमीजस्तो जनस्तरीय प्राज्ञिक संस्थाले विश्वविद्यालयले गर्ने बौद्धिक प्राज्ञिक प्रकृतिको अन्तर्राष्ट्रिय प्राध्यापक सम्मेलनको समेत भव्य आयोजना गरी विशिष्ट प्राध्यापकहरूलाई 'नइ प्रज्ञा पुरस्कार' तथा 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन पदक'द्वारा समेत विभूषित गर्ने जुन गहन अभिभारा वहन गरेको छ, त्यो राज्यद्वारा प्रदत्त अनुदानबाट सञ्चालनमा

रहेका प्राज्ञिक संस्थाले आयोजना गर्ने सम्मेलनभन्दा पनि मूल्यवान् भएको छ । वास्तवमा यस्तो विशिष्ट सम्मेलन राज्य स्तरका प्रज्ञाप्रतिष्ठान तथा विश्वविद्यालयजस्ता संस्थाले आयोजना गर्नुपर्ने हो, तर ती संस्थाले यसतर्फ उन्मुखता नलिएकैले जनस्तरीय नइ एकेडेमी यस्तो महत्त्वपूर्ण सम्मेलनको आयोजना गर्न अधि सरेको हो । यस्तो भव्य सम्मेलनको संयोजकको गुरुतर जिम्मेवारी वहन गर्न पाउँदा म अत्यन्त गौरवान्वित भएको छु र यस अवसरका लागि म नइ एकेडेमीप्रति हृदयतः आभार प्रकट गर्दछु ।

नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनको विचार लिई नइ एकेडेमीका कुलपति इन्दिरा प्रसाई र सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईका विशुद्ध परिकल्पनामा २०७२ सालतिरै यस सम्मेलनको आयोजनाको उपक्रम थालिएको थियो । त्यसयताको विगत दश वर्षका बीच २०७२ सालको महाभूकम्प, अघोषित नाकाबन्दी, राष्ट्रिय राजनीतिक गठबन्धनजन्य गठनविघटनका अस्थिरता र आरोहअवरोह, कोभिड-१९ को महामारी र त्यसको प्रभावले समेत निकै हदसम्म यस कार्य आयोजनामा केही विलम्ब ल्याए पनि नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानसँग सम्बद्ध विषयका दस्तावेज लेखकहरूले आफ्नो कार्य गरिरहनुभयो । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपालको निकट विगतको उथलपुथलपछि हाम्रो सक्रियता बढ्यो र हालैको वसन्तकालीन नववातावरणमा हामी यस सम्मेलनको आयोजना गर्न सफल भयौं ।

नइ एकेडेमीद्वारा आयोजित यस द्विदेशीय प्राध्यापक सम्मेलनको बहुपक्षीय महत्त्व छ । नेपाली भाषासाहित्यका महामनीषी तथा महासमालोचक (समालोचनाको पनि अतिविस्तृत समालोचना गर्ने समालोचक) प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीका प्राज्ञिक नेतृत्वसहितको गरिमामय उपस्थिति, नेपाली भाषासाहित्यका अग्रज पुस्ताका वरिष्ठ प्राध्यापक तथा नेपाल र भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयका विशेष विज्ञ प्राध्यापकहरूबाट तयार पारिएका प्रशस्त सूचनाप्रद र गहकिला

उपयोग गर्ने प्रविधिले यस भाषासाहित्यका विश्वव्यापी पहुँचमा योगदान पुऱ्याएको छ । विश्वविद्यालयमा हुने भाषासाहित्यको पठनपाठन र अनुसन्धानले साहित्य केवल आस्वादनको वस्तु मात्र नभई प्राज्ञिक ज्ञानको विषय पनि हो भन्ने मान्यतालाई नेपाल र भारतका शोधक, समीक्षक तथा प्राध्यापकहरूले सिद्ध गरेका छन् । यसरी नेपाली भाषासाहित्यको विकास, विस्तार र समृद्धिमा प्राज्ञिक भूमिका खेल्ने नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयका प्राध्यापकहरूको यस सम्मेलनको आयोजना गरेर नइ एकेडेमीले पनि आफ्नो प्राज्ञिक प्रतिष्ठालाई अति उन्नत बनाएको छ ।

नेपाल भारत प्राध्यापक सम्मेलनलाई सफल बनाउन सर्वोच्च प्राज्ञिक नेतृत्व र आशीर्वाद प्रदान गर्नुहुने तथा यस उद्घाटन समारोहको प्रमुख आतिथ्य ग्रहण गरिदिई हामीलाई अनुगृहीत बनाइदिनुहुने परमादरणीय गुरु प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीप्रति आफ्ना तर्फबाट र यस समारोहका आयोजकका तर्फबाट पनि म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । नेपाली भाषासाहित्यका वरिष्ठ प्राज्ञ प्रा.शिवगोपाल रिसाल, प्रा.डा.चूडामणि बन्धु र प्रा.डा.दयाराम श्रेष्ठको गरिमामय उपस्थिति हाम्रा निम्ति निकै प्रेरणादायी छ; यसका निम्ति उहाँहरूप्रति हामी कृतज्ञ छौं । नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयबाट यहाँ आआफ्ना प्राज्ञिक दस्तावेजको प्रस्तुतिका निम्ति समुपस्थित प्राध्यापकज्यूहरूको सहभागिताबाट यो सम्मेलन सार्थक र उपलब्धिमूलक बनेको छ; यहाँहरूप्रति म साधुवाद ज्ञापन गर्दछु । यस सम्मेलनलाई भव्य बनाउन यस सभाकक्षमा उपस्थित समस्त प्राध्यापक, विद्यावारिधि र दर्शनाचार्य मित्रहरूलाई पनि धन्यवाद छ । यस सम्मेलनको सफलताका निम्ति निरन्तर रूपमा कटिबद्ध भई खटिरहेका नइ एकेडेमीसँग आबद्ध सेवकहरूलाई पनि म धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा म फेरि के प्रस्ट पार्नु आवश्यक ठान्दछु भने नेपाल तथा भारतका विश्वविद्यालयहरूले र प्रकारान्तर रूपमा मानवीय जनशक्तिस्वरूप ती विश्वविद्यालयमा कार्यरत रहिआएका

प्राध्यापकहरूले आफ्ना शैक्षिक प्राज्ञिक कार्यक्रम र कार्यकलापद्वारा नेपाली भाषासाहित्यको उत्थान, विकास र विस्तारमा पुर्‍याएको विशिष्ट योगदानलाई प्रकाशमा ल्याउनु यस सम्मेलनको खास उद्देश्य हो । नेपाली साहित्यका स्रष्टाहरूले जसरी भावक समुदायलाई चमत्कारपूर्ण कलात्मक आनन्दमा पुर्‍याउने खालका आफ्ना उत्कृष्ट रचनाद्वारा नेपाली भाषाका साथै यसको साहित्यलाई राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विस्तार दिएका छन् त्यसै गरी नेपाली प्राध्यापकहरूले पनि ती स्रष्टाहरूका रचनामा निहित त्यस्तो कलात्मक शक्तिको पहिचान गरी गराई र तिनमा रहेको गहन ज्ञानलाई आफ्नो प्रज्ञाशक्तिद्वारा प्रकाशमा ल्याई प्रत्येक शैक्षिक वर्षका विद्यार्थीहरूमा वितरण गरी गराई नेपाली साहित्यका सृजनात्मक लेखन तथा प्राज्ञिक ज्ञानमूलक अनुसन्धानका राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय वातावरणसमेतका निर्माणमा भूमिका खेलेका छन् भन्ने महत्त्वपूर्ण पक्षको बोध गराउनु हाम्रो मुख्य ध्येय हो । यहाँ प्रस्तुत दस्तावेज र तिनको सङ्ग्रहस्वरूप बृहत् ग्रन्थको प्रकाशनबाट हामी हाम्रो ध्येयप्राप्तिमा सफल भएका छौं भन्ने म ठान्दछु । यसबाट नेपाल भारतका हालका र भावी युगका सुधी हामी प्राध्यापकहरूले हाम्रा गुरुहरूबाट पाएजस्तै उत्प्रेरणा र मार्गदर्शन हामीबाट पनि दीर्घकालसम्म प्राप्त गरिरहनेछन् तथा आफ्ना प्राज्ञिक कार्यकलापमा निष्ठापूर्वक दत्तचित्त रही नेपाली भाषासाहित्यको युगानुकूल विकास र विस्तारमा सृजनात्मक एवम् प्राज्ञिक योगदान गरिरहनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनजस्तो प्रेरणादायी, चिरस्मरणीय र भव्य सम्मेलनको आयोजना गर्ने नइ एकेडेमीलाई म पुनः धन्यवाद अर्पण गर्दछु ।

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा कुलपति इन्दिरा प्रसाईको सम्बोधन

नइ एकेडेमीको दशबर्से योजना साक्षात्कार भएको दिन हुनाले आज हामी खुसीले चुलिने अवसर हो । त्यसैले यस सफलतामा साथ दिनुहुने पितृ, परमात्मा र सम्पूर्ण उपस्थित महानुभावहरूप्रति नतमस्तक हुँदै म हार्दिक अभिवादनका पुष्पहरू अर्पण गर्दछु ।

नइका योजनामा आफ्नो ज्ञानवृद्ध, वयोवृद्ध तथा तेजस्वी ओजका साथ कटिबद्ध हुँदै सबल नेतृत्व प्रदान गर्ने परम आदरणीय महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीज्यूप्रति नइ एकेडेमी सदैव ऋणी रहने छ ।

संसारका जुनसुकै भाषा पनि मानवको प्राणकै रूपमा शाश्वत छन् । विना भाषा मानवको मनोभावना, भित्री चाहना र जीवनयापनका व्यवहार कस्ता हुँदा हुन् ? हाम्रो यस कल्पनाको दुरुह यथार्थ चित्र पनि हाम्रो कल्पनामै सीमित राख्नुपर्ने हुन्छ । प्राग्मानवका तुलनामा अहिलेको युगका मानव हामी भाषाका कारण पनि भाग्यमानी हुँदै गएका छौं । भाषाको उत्पत्ति, विकास र विस्तारको इतिहास मानव सभ्यतासँगै गाँसिएको कुरा यस विज्ञसभाका धुरन्धर विद्वान् विदुषीहरूसमक्ष मैले वर्णन गर्नु सूर्यनारायणलाई टुकी बालेर उज्यालो देखाउनु सरह नै हो । भाषाविकासको सोही इतिहासलाई मानवद्वारा प्रतिपादित लिपिद्वारा अक्षय बनाउने प्रयत्न मानवीय कृतज्ञताभित्र पर्दछ भन्ने कुरा मात्र म निवेदन गर्दछु ।

यसै परिप्रेक्ष्यमा संस्कृत भाषाको सन्तति शौरसेनी प्राकृतपछि खसभाषा हुँदै नेपाली भाषाको विकासक्रमको समेत ऐतिहासिक रूपरेखा सबै विद्वान्ले लिपिबद्ध गर्दै आउनुभएको विषय हुँदै हो । यस विद्वत् सभामा उपस्थित विज्ञहरूले अनुभूत गरेकै राष्ट्रिय दुखेसो चाहिँ मैले पनि यहाँ व्यक्त नगरी रहन सकिन्न ।

संसारका थोरै भाषाहरूकी जननी भनेर चिनिने संस्कृत भाषाको थलो भनेर विश्वमात्र पनि गौरवमय पहिचान भएको हाम्रै देशमा संस्कृत भाषामाथि व्यभिचार हुँदै आएको पनि हामीले टुलुटुलु हेरिरहनुपरेको विगतलाई कोट्याउँदा पनि अहिले मेरो मन चहन्त्याउँछ । तर सर्वप्रथम आमामाथि कुकृत्य भयो र त्यसपछि उनै आमाको सन्तान नेपाली भाषामाथि पनि अनेकथरीका जथाभावी गरिएको कृत्य विज्ञ समाजबिच लुकेको विषय पनि होइन । यतिबेला नेपालमा निकै ठुलो राजनैतिक परिवर्तन भएको छ । के नेपाल सँगसँगै नेपाली राष्ट्रभाषाको सुदिनको सपना पनि अब हामीले देख्न सकौंला ?

शैक्षिक गतिविधिका क्रममा विश्वविद्यालयस्तरको नेपाली भाषासाहित्य सन्दर्भका शैक्षिक गतिविधि भौगोलिक रूपले नेपाल राष्ट्रको सीमाभित्र र सीमाबाहिर भारतीय भूगोलमा पनि हुन थालेको एक शताब्दी बितिसकेको देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा नेपाली भाषासाहित्यको पठनपाठन विश्वविद्यालयहरूमा कहिले, कति, कसरी र कहाँ अनि कसकसको सहभागितामा सम्पन्न हुँदै आएको हो भन्ने ज्वलन्त प्रश्न हामी नइका मानसमा पनि लामै समयदेखि आएको हो । तर यस प्रश्नले भनेजस्तो जवाफ कतैबाट पनि पाउन नसक्दा यसै यक्ष प्रश्नको उत्तर खोज्ने अग्रसरता नै यस सम्मेलनको गर्भकथा हो ।

जुगरू साधक नरेन्द्रराज प्रसाईको सङ्ल्पशक्ति, साहसी व्यक्तित्व र कर्मठताको परिणाम नै 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय

प्राध्यापक सम्मेलन'को स्वरूप हो । हामी नइको अविश्रान्त चिन्तन र कर्मले आजको यो दिन आएको हो भन्दा यसलाई आत्मप्रशंसा पनि नठानियोस् भनी म यस विद्वत्सभासमक्ष निवेदन गर्दछु ।

राष्ट्रको सरकारी निकायले आयोजना गर्नुपर्ने वा सहयोग गर्नुपर्ने यस्तो मूल्यवान् र महँगो यस कार्यक्रमका लागि हाम्रो राष्ट्रको अस्थिर र दुखलाग्दो राजनैतिक दुरवस्थाका कारण नइ एकेडेमीले सरकारी सद्भावना र सहयोग केही पनि लिन सकेन र अन्ततः सहयोग लिने प्रयत्न पनि गरेन । नइको स्वाभिमानले कुनै कूटनीतिक नियोग र गैरसरकारी दातृसंस्थाबाट पनि अर्थअपेक्षा गर्ने कुरो भएन । फलस्वरूप दश वर्षको गर्भाधानपछि यस महायज्ञको आयोजना नइ एकेडेमीका दिवङ्गत दाताहरूको समेत प्रसादले सम्पन्न हुन सकेको हो । स्थापना कालदेखि नै नइ एकेडेमीलाई मायाको वर्षा गराउनुहुने पूजनीय दाताहरू पूर्वप्रधानमन्त्री कीर्तिनिधि विष्ट, जनरल भूपालमानसिंह कार्की, खनुपरुदे रामबाबु प्रसाई, बुलु शर्मालाई हामी सदैव स्मरण गर्दछौं । उहाँहरूकै आशिष्का कारणसमेत जोडिएर यस्तो विराट् कार्यक्रम आफ्नै संस्थाभित्रको आर्थिक स्रोत नै परिचालन गरेर आयोजना गर्न सकिएको हो । साथै नइ एकेडेमीका पदाधिकारी, सदस्य र हितचिन्तकको बलका कारण आज हामीले यस सम्मेलनलाई यहाँ ल्याइपुऱ्याएका हौं ।

यस प्रकारको कार्य भनेको ऋनै ऋनै मौरीले मह बनाए जस्तै खाले हुने रहेछ । विविध फूलहरूको पराग चहारेर मात्र मौरीले चाकामा मह भरे जै गरी यस्ता क्रिया सम्पन्न हुने रहेछन् । वानस्पतेय औषधीजन्य फूलहरूको पराग प्राप्त गर्न सक्ता जसरी मह महाऔषधी बनेको हुन्छ नइ एकेडेमीका लागि यस सम्मेलनलाई सफल पार्न आआफना विशिष्ट अन्वेषणात्मक सिर्जनारूपी पराग उपलब्ध गराउने प्राज्ञहरूले नेपाली भाषासाहित्यको भण्डारमा यस्तै शाश्वत औषधी बनाउनुभएको प्रमाण हामीले पेस गरिसकेका छौं ।

नेपाली भाषासाहित्यको इतिहास अक्षुण्ण राख्नका लागि 'नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा नेपाल र भारतका विश्वविद्यालयको भूमिका' नामक नेपाली भाषासाहित्यको इतिहासको महासञ्जीवनी निर्माणका क्रममा नेपाल तथा भारतका प्राज्ञहरूले सग्लो योगदान दिई अपरिमेय गुण लगाउनु भएको छ । यस्ता विशिष्ट सर्जकहरूप्रति नइ एकेडेमी र सोयम् हामी सम्पादकद्वयका तर्फबाट हार्दिक कृतज्ञताका पुष्पहार समर्पण गर्दछौं ।

त्यसैगरी कीर्तिशेष राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे, वाङ्मय शताब्दी पुरुष सत्यमोहन जोशी, नेपाली समालोचनाका शिखर व्यक्तित्व ईश्वर बराल, जनराष्ट्रकवि ईश्वरवल्लभ, नेपाली साहित्यका महारथी गोविन्द भट्ट, अक्षरशिरोमणि मदनमणि दीक्षित, राजनीति र साहित्यका अजर योद्धा राजेश्वर देवकोटा, अन्वेषक तथा पुरातत्त्वविद् जनकलाल शर्मा, अमर प्राज्ञ घटराज भट्टराई, विश्व प्रसिद्ध कलाकार एवम् स्रष्टा मनुजबाबु मिश्र र सीताराम प्रसाईका साथै नइ एकेडेमी र त्रिमूर्ति निकेतनलाई प्रेमपूर्वक पथप्रदर्शन गर्नुहुने समालोचक राजेन्द्र सुवेदीजस्ता महान् हितचिन्तकहरूको पनि यस घडी हामी स्मरण गरिरहेका छौं ।

यसै परिप्रेक्ष्यमा हामीलाई जन्म र कर्म दिने हाम्रा कीर्तिशेष माता पिता जयप्रसाद प्रसाई, गणेशप्रसाद शर्मा, भागीरथा प्रसाई तथा दुर्गादेवी नेपालप्रति मन, वचन र कर्मले सदैव हाम्रो नमन भइरहेकै हुन्छ ।

नइ एकेडेमीको यस महान् योजनालाई सफल पार्न आआफना तह र तप्काबाट हामीलाई सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण मान्यजन, साथीसँगी तथा अनुजहरूप्रति नतमस्तक हुँदै नइ एकेडेमीका तर्फबाट हार्दिक नमनका साथै पुनः एकपटक पुष्पार्पण गर्दछु ।

२०८२ चैत २८ गते, शनिबार

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनमा सदस्यसचिव नरेन्द्रराज प्रसाईको सम्बोधन

कहिलेकाहीं अपत्यारिलो सोचले पनि साकार रूप लिँदो रहेछ । कहिलेकाहीं बोफिलो, गह्रौं र अप्ठ्यारो भारी पनि सहज रूपमा बोक्न सकिँदो रहेछ । अनि कहिलेकाहीं कसैबाट एक पैसैको हार गुहार र सरसहयोग नपाउँदा पनि राष्ट्रले नगरी नहुने काम एउटा संस्थाले गर्न सक्ने वातावरण पनि जुर्दो रहेछ । अनि यस्तो विशाल भारीको नाम्लो नइको थाप्लामा अडिएको पनि मलाई चाहिँ हेक्कै रहेन । नइ एकेडेमी, त्रिमूर्ति निकेतन र वानीरा फउन्डेसनका पदाधिकारी र सदस्यहरूको जोडतोडको सहयोगको बिम्ब नै नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन हो । आजको यस विशिष्ट उपस्थितिमा यहाँहरूको स्वागत गर्दै यस प्रकारको बयान दिनका लागि यहाँ उभिन पाउँदा म अत्यन्त हर्षित छु ।

मेरी गुरुदेवी इन्दिरा प्रसाई, मेरा छोराछोरी डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाई र डा.अनुकृतिका प्रसाई अनि म भएर नेपाली भाषाको दिग्विजयको यस्तो पाठ प्रस्तुत गर्न अहोरात्र समर्पित भएको बेहोरा यस प्राज्ञिक सम्मेलनमा व्यक्त गर्न पाउँदा आज मलाई अर्को गौरवीबोध भएको छ ।

युगपुरुष श्री ५ महेन्द्रको दूरदर्शितापूर्ण राष्ट्रिय दृष्टिकोणका परिणामस्वरूपबाट ६५ वर्षअघि नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान र त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्थापना भएको थियो । स्थापनाकालदेखि

नै यी दुवै संस्थाले नेपालका विविध भाषाका साथै नेपालको राष्ट्रभाषा नेपाली भाषालाई आआफ्ना शिरमा बोक्दै आएका छन् । साथै यी संस्थाले नेपाली भाषासाहित्यको अध्ययनअध्यापन, अनुसन्धान र सृजनात्मक संवर्द्धनमा योगदान पुऱ्याउँदै आएको कुरा नेपाली भाषासाहित्यमा लिपिबद्ध भएकै छ ।

नेपाली भाषासाहित्यको अध्ययनअध्यापनको शृङ्खला नेपालमा मात्र होइन नेपालबाहिर विशेषतः भारतका विभिन्न विश्वविद्यालयमा समेत दिनानुदिन विस्तारित हुँदै आएको छ । यसबाहेक चीन, बेलायत र अमेरिकाका कतिपय उच्च शैक्षिक संस्थाहरूमा पनि नेपाली भाषासाहित्यको अनुसन्धानको शृङ्खला विस्तारित हुँदै आएको छ । यसरी नेपाली भाषासाहित्य उच्चशिक्षा र अनुसन्धानको विषय बन्दै जानु हाम्रा निम्ति गौरवको विषय हो । तर आजसम्म यससम्बन्धी एउटा भरपर्दो अभिलेख कतै देखिएन नै ! त्यसैको परिपूर्तिका लागि 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को आवश्यकता बोध भएको हो । ढिलै भए पनि यस्तो इतिहास निर्माण गर्न सकेकोमा हामी धन्य भएका छौं ।

जेजस्तो रूपमा भए पनि नेपाल तथा भारतमा प्रारम्भिक अवस्थादेखि नेपाली भाषासाहित्यको विश्वविद्यालयस्तरमा भए गरेका नेपाली भाषासाहित्यको पढाइ, लेखाइ र अनुसन्धानसँग सम्बन्धित एउटा बलियो दस्तावेज हामीसँग सुरक्षित रहने भएको छ । अब भोलिका दिनमा हाम्रा भावि पुस्ताले यस विषयमा 'कहीं केही छैन' भनेर टाउको दुखाउनु र कुकाउनुपर्ने छैन । हो, अन्वेषणको क्रम भनेको बगिरहने नदीजस्तै हो । जुन भाषासाहित्यमा अन्वेषणात्मक कार्यहरू जति अधिक मात्रामा हुने गर्छन्, त्यसभित्र परिमार्जन तथा परिष्कारका क्रियाकलापहरू सञ्चालित हुने गर्छन् ती भाषासाहित्य त्यति नै सबल र दीर्घजीवि पनि हुने गर्छन् ।

नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनको आयोजना गर्नका लागि हामी नइसित मन मात्रै थियो, धन थिएन । यसका

निम्ति आवश्यक खर्च जुटाउन हामीबाट अनेक प्रयत्न नभएका पनि होइनन् । वास्तवमा यो सानोतिनो बजेटले थग्न सक्ने योजना पनि थिएन । त्यसैले निर्धारित समयमा नै यसको सार्थक परिणामका लागि विभिन्न ठाउँमा धाउन पनि हामीले छाडेका थिएनौं । यस एक दशक बिच यस ग्रन्थमा समाहित आलेखहरू दुईतीन पटकसम्म पनि प्राज्ञ महानुभावहरूबाट संशोधन गर्नुपरेको थियो ।

२०७२ सालमा प्रधानमन्त्रीसँगको मिठो, चिरस्मरणीय र सुखद संवादले आज मेरो मनमा फेरि साउती गरिरहेको छ— ‘राज्यले गर्नुपर्ने, प्रज्ञाप्रतिष्ठानले गर्नुपर्ने र त्रिभुवन विश्वविद्यालयले गर्नुपर्ने यति ठुलो काम नइले गर्दै छ । पैँतीस लाख रुपियाँ राज्यका लागि केही होइन । यो रकम पर्सिको क्याबिनेटबाट निकास हुन्छ ।’ अन्ततः सातआठ महिनासम्म बालुवाटारदेखि सिंहदरबारसम्म धाउँदा पनि त्यो पर्सि आउनुपर्ने विहीबार हाम्रा सामु देखा नै परेन । त्यसपछिका दिनहरूमा प्रधानमन्त्रीको गरिमाशाली कुर्सीमा बस्ने कुनै पनि नेतालाई हामीले भेटेका पनि छैनौं र नजिकैबाट तिनका अनुहार देखेकै पनि छैनौं । किनभने उनीहरूलाई नेपाली भाषासाहित्य कुन चराको नाउँ हो भन्ने थाहा छैन नै होला भन्ने हामीलाई लाग्न थाल्यो । यदि उनीहरूभित्र पनि नेपाली भाषासाहित्यप्रतिको मोह हुन्थ्यो भने प्रधानमन्त्रीलगायत शिक्षा मन्त्रालयदेखि संस्कृति मन्त्रालयसम्म एकै जना पनि नेपाली भाषाका विशेषज्ञ भेटिदैन थिए र ! यदि उनीहरूको मनमा नेपाली भाषासाहित्यको छाप परेको हुन्थ्यो भने नेपालका विश्वविद्यालयहरूको आज हामीले यो हविगत हेर्नुपर्थ्यो र ! अनि नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठानको ‘राजकीय’ नै मेटेर त्यसलाई दलबलको जागिर खाने भाँडो बनाएपछि यिनीहरूको भाषा प्रतिको धर्म छर्लङ्गै देखिएन र ?

हो, हामी नेपाली भाषासाहित्यका इतिहासकार पनि हौं । हामीले भोगेको वर्तमानको साक्षी पनि हामी नै हौं । त्यसैले हामीले

भोगेको वर्तमान हामीले नै लेखनुपर्छ, लेखिरहन्छौं र बाँचुन्जेल लेखिरहेकै हुनेछौं । स्वतन्त्र इतिहास लेखन कसैको छत्रछाया चाहिँदैन । सत्य र निष्ठापूर्वक हामी नेपाली भाषासाहित्यको सेवामा समर्पित छौं । नेपाली भाषाको सेवामा मन, वचन र कर्मले जुट्नु नै हामीले हाम्रो भाग्य सम्झेका छौं । 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन' त्यही निष्ठा र समर्पणको एउटा उदाहरण पनि हो ।

'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'को प्रतीक चिन्ह अथवा भनौं लोगोमा आधारित नेपाल र भारतको झन्डा हेरेर धेरैका धेरै प्रकारका जिज्ञासाहरू रहँदै आए । सरकारले कति पैसा दियो ? राजदूतावासले कति सहयोग गर्‍यो ? यस्ता प्रश्नले हाम्रो मन कति छियाछिया भयो होला ? त्यसपछि नइले 'नेपाल सरकार, कुनै पनि कूटनीतिक नियोग र गैरसरकारी संस्थाबाट यस सम्मेलनका लागि आर्थिक र भौतिक लगायतका कुनै पनि सहयोग लिएको छैन' भनेर विज्ञप्ति नै प्रकाशित गर्नुपरेको थियो । यसरी उल्टै स्पष्टीकरण दिईदिई नेपाली भाषासाहित्यको सेवा गर्नु परेका तीता बेहोराको सग्लो चित्र प्रकाशोन्मुख मेरो आत्मकथामा पनि लेखिएकै छ ।

२०७२ सालमा नै नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलनका लागि पैँतीस लाख रुपियाँ खर्च लाग्ने अनुमान गरिएको थियो । कहीं कतैबाट आर्थिक स्रोत नजुटेपछि नइ एकेडेमीले यस वर्ष आफ्ना सम्पूर्ण कार्यक्रम स्थगित गरेर नेपाली भाषासाहित्य केन्द्रित यो बृहत् र ऐतिहासिक सम्मेलनको आयोजना गरेको हो ।

नइ एकेडेमीले प्रा.डा.महादेव अवस्थीको संयोजकत्वमा तीनदिने 'नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन'का लागि बृहत् योजना बनाएको थियो । यस सम्मेलनको दायित्व डा.अवस्थीलाई सुम्पिएपछि उहाँको हिम्मत आकाशिँदो थियो । डा.अवस्थीले यस सम्मेलनका लागि रातोदिन समर्पित भएर आफ्नो योगदान अर्पण गरिरहनुभयो । त्यसैले यस सम्मेलनले सार्थक स्वरूप प्राप्त गर्न

सकेको हो । त्यति मात्र होइन, भारतकी विदुषी प्रा.डा.कविता लामासित पनि यसबारे घरीघरी परामर्श भइरहे । डा.लामाको पहुँच, मद्दत र सल्लाह पनि हाम्रा लागि उच्चस्तरमा गाँसिए । अनि त्यसभन्दा ठुलो कुरा महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीको सर्वोच्च प्राज्ञिक नेतृत्वमा हामीले हाम्रा योजना अघि बढाउन पायौँ । हुन त प्रा.राजेन्द्र सुवेदीले पनि एक वर्षसम्म यसको दायित्व आफ्ना काँधमा लिनुभयो । उहाँको पनि सम्मेलनप्रतिको लगन जोसिलो थियो । त्यसपछि अहिलेसम्म नइको होस्टेमा हैसै गर्ने काम प्रा.केशव सुवेदीको नै रहिरह्यो । प्रा.सुवेदीको रातोदिनको जाँगर सम्मेलनका लागि एउटा बलियो, सशक्त र ठोस कारक बनेको छ ।

‘नेपाल भारत विश्वविद्यालय प्राध्यापक सम्मेलन’का लागि महासमालोचक प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठीको सर्वोच्च प्राज्ञिक नेतृत्व पाउँदा हामीलाई अर्को गौरवको शिखर आरोहण गरेको अनुभूति भएको छ । विशुद्ध प्राज्ञिक हिसाबमा यस सम्मेलनलाई सञ्चालन गर्नु भनेको नेपाली भाषासाहित्यको अर्को पनि विजय उत्सव हो भन्ने हामीलाई लागेको छ । महासमालोचक डा.त्रिपाठीकै प्रमुख आतिथ्यमा हामीले तीनदिने यस सम्मेलनलाई अघि बढाएर एउटा अर्को महत्त्वपूर्ण पवित्र काम गरेका छौँ भन्ने हामीलाई अनुभूति भएको छ । नेपाली भाषासाहित्यमा महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटापछिका सबैभन्दा बलिया, स्थापित र उचाइ प्राप्त गरेका स्रष्टा डा.त्रिपाठीको मार्गदर्शन, सद्भावना र परामर्शका कारण यस सम्मेलनलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउन हामीलाई ठुलो बल प्राप्त भएको हो ।

नइको यस ऐतिहासिक समारोहमा उपस्थित महानुभावहरूसमक्ष नइ एकेडेमीका तर्फबाट पुनः हार्दिक स्वागत गर्दै विदा हुन्छु । जय नेपाली भाषा साहित्य !

कृतिहरू

नइ प्रकाशनका विविध कार्यहरूमध्ये कृति प्रकाशन पनि एक हो । यस संस्थाले आफ्नो स्थापनाकालदेखि नै कृति प्रकाशनको कार्य पनि गर्दै आएको छ । यस संस्थाले हालसम्म निम्नलिखित कृतिहरूको प्रकाशन गरिसकेको छ—

२०५२

१. पौरखी पुरुष (प्रबन्धसङ्ग्रह : सम्पादन) नइ प्रसाई

२०५३

२. पशुपति गुह्येश्वरी महात्म्य (संस्कृति) : प्रा.डा.जगदीशचन्द्र रेग्मी

३. सवालजवाफ (प्रबन्ध) : भूपालमानसिंह कार्की

४. बोल्छन् आँखाहरू (कवितासङ्ग्रह) : गङ्गा सुवेदी

२०५४

५. मेरो जीवनयात्रा (आत्मकथा) : भूपालमानसिंह कार्की

६. मेरा जीवन : मेरी कहानी (आत्मकथा, हिन्दी भाषा) :
त्रैलोक्यनाथ श्रेष्ठ

७. त्रैलोक्यजीवन (प्रबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) : पूर्णप्रकाश
नेपाल 'यात्री'

२०५५

८. सुकेको पत्ता (आत्मकथा) : गणेशप्रसाद शर्मा

९. आत्मसमर्पण (कवितासङ्ग्रह) : प्रा.डा.भीष्मराज प्रसाई

१०. सङ्घारमा पर्खिबसेँ (कवितासङ्ग्रह) : रमा सिंह
११. भूपाल अर्चना (कवितासङ्ग्रह, सम्पादन) : नइ प्रसाई
१२. थोत्रा कलमहरू (निबन्धसङ्ग्रह) : प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती

२०५६

१३. उकाली ओरालीहरूमा तारादेवी (प्रबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) :
नइ प्रसाई
१४. वैशाखी वनैमा (कवितासङ्ग्रह) : नीरशमशेर ज.ब.रा.
१५. मरेर बाँचू देशका लागि (कवितासङ्ग्रह) : नीरशमशेर ज.ब.रा.
१६. हरे मैले बुझेँ अहिले (कवितासङ्ग्रह) : नीरशमशेर ज.ब.रा.
१७. इन्दिरा यात्रा (प्रबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) : डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल
१८. अनामिका (महाकाव्य) : डा.शैलेन्दुप्रकाश नेपाल

२०५७

१९. तिमि हुनुको (लामो कविता) : इन्दिरा प्रसाई
२०. एउटा महारथी (जनकलाल शर्मा) को जबाफ : नरेन्द्रराज प्रसाई
२१. श्री ५ वीरेन्द्रको बहुआयामिक व्यक्तित्व (प्रबन्धसङ्ग्रह,
सम्पादन) : नइ प्रसाई

२०५८

२२. रनमाया (उपन्यास) : इन्दिरा प्रसाई
२३. गोत्र प्रवर दीपिका (संस्कृत गोत्रकोश) : दिवाकर शर्मा चतुर्वेदी
२४. श्री ५ ज्ञानेन्द्र र आजको नेपाल (प्रबन्धसङ्ग्रह) : नरेन्द्रराज प्रसाई
२५. नमस्कार (चिठी निबन्धसङ्ग्रह) : नरेन्द्रराज प्रसाई
२६. सङ्गीत शिरोभूषण नातिकाजी (प्रबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) :
नइ प्रसाई
२७. स्तोत्रमाला (स्तोत्र, संस्कृत भाषा, सम्पादन) : सुदनप्रसाद पोखरेल

२०५९

२८. प्रस्तुत (समालोचनासङ्ग्रह) : ईश्वरवल्लभ

२९. ईश्वरवल्लभ : आयाम र आकृति (संस्मरण र समालोचनासङ्ग्रह, सम्पादन) : नइ प्रसाई
३०. नेपाल न्युज डटकम (कवितासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
३१. चुपचाप सहिरहन्छु (कवितासङ्ग्रह) : अमुदा श्रेष्ठ
३२. मेरो कहानी (आत्मकथा) : तोलाराम दुगड
३३. मेरो जेम्बोरी यात्रा (नियात्रा) : अनुकृतिका
३४. राजसंस्था र नेपाली जनता (प्रबन्धसङ्ग्रह) : नरेन्द्रराज प्रसाई
३५. कसिङ्गर (लघु कथासङ्ग्रह) : जयनारायण गिरी

२०६०

३६. छुटेका पाइला (आत्मकथा) : बुलु शर्मा
३७. उसको लोग्ने र बिरालो (उपन्यास) : इन्दिरा प्रसाई
३८. मिश्रका कृति कविका दृष्टि (कवितासङ्ग्रह, सम्पादन) : नइ प्रसाई
३९. कमल दीक्षित कालो अक्षरदेखि सग्लो अक्षरसम्म (समालोचना र प्रबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) : नइ प्रसाई
४०. माल्दाइलाई चिठी (कवितासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
४१. ठाँगे उक्लेपछि (नियात्रा) : नरेन्द्रराज प्रसाई
४२. आदिगायक सेतुराम (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
४३. कोइली भजन (भजनसङ्ग्रह) : कोइलीदेवी

२०६१

४४. कोइलीदेवीको जिन्दगानी (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
४५. रेलको रमाइलो (नियात्रा) नरेन्द्रराज प्रसाई
४६. प्रिय नरेन्द्र (पत्रसमालोचनासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
४७. संवाद (प्रबन्धसङ्ग्रह) : वसन्तकुमार चौधरी
४८. राष्ट्रियता नदुखोस् (प्रबन्धसङ्ग्रह) : वसन्तकुमार चौधरी

२०६२

४९. डढेलो (कवितासङ्ग्रह) : प्रमिला उप्रेती

२०६३

५०. पहाडहरू सुतिदेऊ (कवितासङ्ग्रह) : हेमा मानन्धर
५१. तिम्रो याद वर्षा (कवितासङ्ग्रह) : प्रेमराजेश्वरी थापा
५२. ए समुद्र ! (लामो कविता) : इन्दिरा प्रसाई
५३. नारीचुली (जीवनीसङ्ग्रह) : नरेन्द्रराज प्रसाई
५४. सन्धिपत्र (कवितासङ्ग्रह) : सुभद्रा प्रसाई
५५. जल अनि अनल (कवितासङ्ग्रह) : प्रा.डा.मथुरा केसी
५६. मेरो पूर्ववर्ती कथा (आत्मकथा) : वीरेन्द्रबहादुर शाह

२०६४

५७. प्रथम नारीस्रष्टा : ललितत्रिपुरसुन्दरी (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
५८. The Summit of Women Writers (चित्रसङ्ग्रह) चित्रकार :
इन्द्र खत्री, सम्पादक : नरेन्द्रराज प्रसाई
५९. सेतो ख्याकको बनोट र बुनोट (समालोचना) : इन्द्रबहादुर राई
६०. मुनामदन भ्रमण (समालोचना) : जगदीशशमशेर
६१. राजधर्म (पुराण) : ललितत्रिपुरसुन्दरी
६२. कञ्चनजङ्घाको एउटा फूल (कवितासङ्ग्रह) : दिवाकर शर्मा
६३. कवचमन्त्र (स्तोत्र, सम्पादन) : अनुकृतिका

२०६५

६४. कुमारीगाथा (कवितासङ्ग्रह) : सावित्री पोखरेल
६५. मेरी सासू (जीवनीमूलक निबन्धसङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
६६. जङ्गलको मान्छे (कवितासङ्ग्रह) : वीरेन्द्रबहादुर शाह

२०६६

६७. नरपति पोखरेलका कृति (सम्पूर्ण कृति) : नरपति पोखरेल
६८. कीर्तिबाबु (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
६९. प्रभासगीता (महाकाव्य) : आरडी प्रभास चटौत
७०. राजपुतरमणी (उपन्यास) : अम्बालिकादेवी
७१. प्रतिज्ञा (उपन्यास) : पवनकुमारीदेवी

२५८ • नइ अभिलेख

७२. पश्चात्ताप (उपन्यास) : मायादेवी सुब्बा
 ७३. परी (कवितासङ्ग्रह) : लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा
 ७४. देवकोटाका कृति (समीक्षा) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 ७५. सेतो ख्याकको आख्यानको विश्लेषण (समीक्षा) :
 कमलराज उपाध्याय

२०६७

७६. वरदानका अनुभूति (कवितासङ्ग्रह) : विजयाश्री
 ७७. नाट्यसम्राट् (महाकाव्य) : माधव वियोगी
 ७८. अकथा (कथासङ्ग्रह) : प्रमिला उप्रेती

२०६८

७९. माया (निबन्धसङ्ग्रह) : राजेश्वर देवकोटा
 ८०. डुब्दाडुब्दै (कवितासङ्ग्रह) : सरला घिमिरे
 ८१. देवकोटाको जीवनशैली (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 ८२. पुरुषार्थको विजय (निबन्धसङ्ग्रह) : कृष्णमान श्रेष्ठ

२०६९

८३. याज्ञवल्क्य (चिनारी) : मदनमणि दीक्षित
 ८४. महाकवि देवकोटा (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 ८५. पुष्पलता र भीरमाया (समीक्षात्मक निबन्ध) : इन्दिरा प्रसाई
 ८६. शारदा ! (लामो कविता) : इन्दिरा प्रसाई
 ८७. भागीरथा प्रसाईको निर्वाण (जीवनगाथा निबन्ध) : इन्दिरा प्रसाई

२०७०

८८. फ्युजनको जगमा शिलान्यास (कथासङ्ग्रह) : यज्ञप्रसाद आचार्य
 ८९. बितेका ती दिनहरू (आत्मकथा) : लक्ष्मणप्रसाद रिमाल
 ९०. बेलाको बोली बखतको इतिहास : आरडी प्रभास चटौत तथा
 राजलक्ष्मी चटौत
 ९१. उनैको माया (कवितासङ्ग्रह) : दुर्गादेवी नेपाल

९२. अन्तिम आकाश (नियात्रासङ्ग्रह) प्रा.डा.रामप्रसाद उप्रेती
 ९३. आँगनदेखि (कवितासङ्ग्रह) : राधिका दाहाल
 ९४. आमा हुन् आमा (कवितासङ्ग्रह) : गीता खत्री
 ९५. फूलको रङ (कवितासङ्ग्रह) : ईश्वरी गौतम
 ९६. छायामा तिमी (कवितासङ्ग्रह) : लक्ष्मी अप्सरा पाण्डे
 ९७. राप्तीका छालहरू (कवितासङ्ग्रह) : गायत्री घर्तीमगर
 ९८. जानी नजानी (कवितासङ्ग्रह) : सुनीता कार्की
 ९९. प्रेमदह (मुक्तकसङ्ग्रह) : भगवती बस्नेत
 १००. त्रिनारी रत्न (जीवनीसङ्ग्रह) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 १०१. मेरो साथी देवकोटा (निबन्धसङ्ग्रह) : चन्द्रबहादुर श्रेष्ठ,
 अनुवादक, अनुकृतिका

२०७१

१०२. ढुकुटी (उपन्यास) : सुमन वर्षा
 १०३. प्रेमा शाहको जीवनी र व्यक्तित्व (जीवनी) : लक्ष्मीकुमारी
 घिमिरे
 १०४. भानुभक्त आचार्यको जीवनवृत्त (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 १०५. हिमवत्खण्ड (हिमालयको पौराणिक इतिहास) : योगी नरहरिनाथ

२०७२

१०६. हरिचरण सिटौलाको सुकीर्ति (संस्मरणसङ्ग्रह) : गङ्गाप्रसाद
 उप्रेती र राधिका दाहाल
 १०७. मर्दको माया (कथासङ्ग्रह) : भगवती बस्नेत
 १०८. बगेको खोला (आत्मकथा) : दुर्गादेवी नेपाल
 १०९. भानु विमर्श (विश्लेषणात्मक अध्ययन) : नरेन्द्रराज प्रसाई,
 प्रा.डा.महादेव अवस्थी
 ११०. भानुसन्दर्भ र नरेन्द्रराज प्रसाईकृत भानुजीवनी : समीक्षात्मक
 अभिमत (समालोचना) : प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
 १११. वधूशिक्षा : विश्लेषण र मूल्याङ्कन (समालोचना) : रजनी ढकाल

११२. कवितामा भानु (कवितासङ्ग्रह) : प्रा.डा.उषा ठाकुर
 ११३. निबन्धमा भानु (निबन्धसङ्ग्रह) : श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'
 ११४. भानुभक्त दुई सय वर्ष (अभिलेख) : इन्दिरा प्रसाई र प्रा.डा.महादेव अवस्थी
 ११५. Bhanu Bhakta's Ramayana : Keshab Sigdel
 ११६. विश्व योगदिवस र डा.हरिप्रसाद (अन्तर्वार्ता) : इन्दिरा प्रसाई
 ११७. उषा शेरचनको शङ्खघोष (समालोचना) : इन्दिरा प्रसाई

२०७३

११८. नरेन्द्रराज प्रसाईकृत भानु जीवनी : मूल्य र मान्यता (समालोचनासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
 ११९. हिउँको पर्दा : (कवितासङ्ग्रह) : उमा कार्की
 १२०. नाट्यभूषण मदनदास श्रेष्ठ (संस्मरणसङ्ग्रह) : कृष्ण शाह 'यात्री' र ललिता 'दोषी'
 १२१. मृत सागरमा म (कवितासङ्ग्रह) : भगवती बस्नेत
 १२२. हाम्रो संस्कृति र जीवनपद्धति (प्रबन्धसङ्ग्रह) : मनिराज जोशी
 १२३. फुस्रो सिउँदो (कथासङ्ग्रह) : माधवराज आचार्य
 १२४. नरेन्द्रराज प्रसाईकृत एकल जीवनीको विश्लेषण (समालोचना) : प्रा.राजेन्द्र सुवेदी
 १२५. शान्तिकुमारी राईको यात्रा (जीवनी र कृतित्व) : निर्मला ज्ञवाली

२०७४

१२६. मेरो चित्रकारिता (चित्रसङ्ग्रह) : डा.मोदनाथ प्रश्रित
 १२७. Scaling Thange : Narendra Raj Prasai, Translated by Namita Singh, Edited by Anu Raj Joshi
 १२८. Being of you (Long Po') : Indira Prasai, Translated by Mohan Sitoula
 १२९. कलङ्की समाज (नाटक) : सावित्री पोखरेल
 १३०. वधशालाको डिस्को धुन (निबन्धसङ्ग्रह) : सुरेन उप्रेती

१३१. हरिमाया (खण्डकाव्य) : इन्दिरा प्रसाई
 १३२. कवितामा घटराज (कवितासङ्ग्रह) : नइ प्रसाई
 १३३. अविश्रान्त साधक घटराज भट्टराई (निबन्धसङ्ग्रह) :
 नइ प्रसाई
 १३४. वीर पुरुष (कवितासङ्ग्रह) : सावित्री पोखेल
 १३५. आज्ञा (बालकथासङ्ग्रह) : राधिका दाहाल
 १३६. मेरो कथा नलेखिदिनू (विज्ञान कथासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई

२०७५

१३७. विद्रोही प्राज्ञ : प्रेमा शाह (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 १३८. एक भूल (आत्मकथा) : गायत्री घर्तीमगर
 १३९. श्रीस्वस्थानी व्रतकथा (पुराण, सम्पादन) :
 डा.कञ्चनजङ्घा प्रसाई
 १४०. मनपोखरीमा अस्ट्रेलिया (खण्डकाव्य) : रुमु न्यौपाने

२०७६

१४१. मेरी आमा भागीरथा प्रसाई (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 १४२. शताब्दी पुरुषको सय वर्ष (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
 १४३. नरेन्द्रराज प्रसाईको जीवनीकृति मेरी आमा भागीरथा प्रसाई :
 समीक्षात्मक विमर्श (समालोचना) : प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी
 १४४. राष्ट्रकविको सय वर्ष (सम्पादन) : नइ प्रसाई

२०७७

१४५. रूपवासन्ती (कवितासङ्ग्रह) : ओमकुमारी बन्जारा रानाभाट
 १४६. गणेशदुर्गा (जीवनी) : कुलचन्द्र पुरी र रेखा खत्री
 १४७. धिपधिप (अर्ग्यानिक कवितासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
 १४८. तिम्रो म (उपन्यास) : सामु उप्रेती
 १४९. मायालय (उपन्यास) : अज्ञात युवक
 १५०. रङ (निबन्धसङ्ग्रह) : अजिता सिम्खडा

१५१. आख्यानकार इन्दिरा प्रसाई : सिर्जना र दृष्टि (समालोचना) :
प्रा.राजेन्द्र सुवेदी

१५२. पूर्वाञ्चलीय नारीस्रष्टा कोश (जीवनी) : प्रतिभा पौडेल

२०७८

१५३. My Mother Bhagiratha Prasai (Biography) :
Narendra Raj Prasai; Translated by Dr.
Kanchanjunga Prasai

१५४. ढुङ्गाको कापमा ञ्ङ्गिएको पीपल : सहाना प्रधान :
(जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई

१५५. ञ्जापा विद्रोहका एउटा नायक शिवप्रसाद शिवाकोटी :
(जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई

१५६. Banira Giri (Biography) : Narendra Raj Prasai;
Translated by Durga Banwasi

१५७. Century Person's 100 Years (Biography) :
Narendra Raj Prasai; Translated by Anu Raj Joshi

१५८. मानसाग्नि (सम्पादन : निबन्धसङ्ग्रह) : प्रा.डा.लेखप्रसाद
निरौला र डा.रत्नावली शर्मा

१५९. प्रिय इन्दिरा : (नियात्रा चिठी) : नरेन्द्रराज प्रसाई

१६०. DNA Damage Controlling Syst's in
Mitochondria : Dr. Kanchanjunga Prasai

१६१. नइ रजत महोत्सव र मेरो नेपाली साहित्यसमालोचना साधना
(संस्मरण र समीक्षा) : प्रा.डा.वासुदेव त्रिपाठी

१६२. नइ अभिलेख (वार्षिक मुखपत्र) : डा. कञ्चनजङ्घा प्रसाई

२०७९

१६३. मैले बिताएको युग (आत्मकथा) : मनमाया सिटौला

१६४. विश्वम्भरा (कवितासङ्ग्रह) : भगवती बस्नेत

१६५. नरेन्द्रराज प्रसाईको अन्वेषणमा ललितत्रिपुरसुन्दरी (सम्पादन :
समालोचना) : प्रा.डा.वीणा पौड्याल

१६६. मोदनाथ प्रश्रित : भुइँदेखि शिखरसम्म (जीवनी) :
नरेन्द्रराज प्रसाई
१६७. नइ र मेरो शताब्दी (निबन्ध) : वाङ्मय शताब्दी पुरुष
डा.सत्यमोहन जोशी
१६८. विरह (कवितासङ्ग्रह) : नारायणप्रसाद मिश्र
१६९. बघेनी (कथासङ्ग्रह) : इन्दिरा प्रसाई
१७०. ऋतु (किशोर कवितासङ्ग्रह) : ओमकुमारी बन्जारा रानाभाट
१७१. नइ प्रकाशन : कीर्ति र आकृति (सम्पादन : निबन्धसङ्ग्रह) :
भगवती बस्नेत
१७२. नइ कीर्तिलय (सम्पादन : निबन्धसङ्ग्रह) : भगवती बस्नेत
- २०८०
१७३. साथ रहोस् नरहोस् (कवितासङ्ग्रह) : सुनीता कार्की
१७४. पर्दाभिन्न (कवितासङ्ग्रह) : रश्मि रिमाल
१७५. Rebellious Scholar Prema Shah (Biography) :
Narendra Raj Prasai; Translated by Anu Raj Joshi
१७६. भारतीय नेपाली प्राज्ञ : राजनारायण प्रधान (जीवनी) :
नरेन्द्रराज प्रसाई
१७७. लुकेको वृत्तान्त (आत्मकथा) : डा.ध्रुव शर्मा मुडभरी
- २०८१
१७८. सुनीता कार्कीको काव्यकारिता (समालोचना) : प्रा.डा.उषा ठाकुर
१७९. I Am Yours (Novel) : Samu Uprety; Translated
by Anu Raj Joshi
१८०. नारी अस्तित्व र इन्दिरा प्रसाईका उपन्यास (समालोचना) :
डा.अम्बिका अर्याल
१८१. नरेन्द्रराज प्रसाईको अर्जुनदृष्टि : ललितत्रिपुरसुन्दरी
(समालोचना) : प्रा.डा.सावित्री कक्षपती
१८२. भद्रकुमारी घलेको कला र जीवन (समीक्षा) :
जीतबहादुर रायमाझी

१८३. देशभक्त राजनेता कीर्तिनिधि विष्ट (निबन्धसङ्ग्रह, सम्पादन) :
नरेन्द्रराज प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई
१८४. गणेशकवि श्यामदास वैष्णव (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई
१८५. नइ कीर्ति विवेचना (समीक्षा) : ठाकुर शर्मा भण्डारी
१८६. इन्दिरा प्रसाईको 'ए समुद्र !' (समीक्षा) : गाविन्द भट्ट
- २०८२
१८७. नरेन्द्रराज प्रसाईका पाँच जीवनीकृति (समीक्षा) : अक्षरशिरोमणि
मदनमणि दीक्षित
१८८. प्रधानमन्त्री बमबहादुर कुँवर राणा (इतिहास) : डा.तिलु थापा
१८९. इन्दिरा प्रसाईका कथाको सौन्दर्यशास्त्र (समीक्षा) : प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ
१९०. नेपाली भाषासाहित्यको विकासमा नेपाल तथा भारतका
विश्वविद्यालयको भूमिका : (दस्तावेज, सम्पादन) : नरेन्द्रराज
प्रसाई र इन्दिरा प्रसाई
१९१. नारीवादी नाटककार विजय मल्ल (समालोचना) : डा.साधना
पन्त 'प्रतीक्षा'
१९२. विजय मल्ल (जीवनी) : नरेन्द्रराज प्रसाई

गीतिक्यासेट र सिडी

१. भिभिरेमा तिमीलाई (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, क्यासेट : आरआरसी नेपाल : २०४७)
२. यो मनले रोजेको छ (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, सिडी : मास्टर रेकर्डिङ : २०५०)
३. चाँदनी शाहका गीत; भाग १, २ र ३ (क्यासेट र सिडी : म्युजिक नेपाल : २०५५)
४. दीपक खरेलका गीत (सिडी : शीला खरेल : २०५५)
५. हाँसीहाँसी जलिरहेँ (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, क्यासेट : म्युजिक नेपाल : २०५५)
६. कस्तो गरी माया बस्यो (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, क्यासेट : मास्टर रेकर्डिङ : २०५६)
७. शिखा (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, क्यासेट : म्युजिक नेपाल : २०५७)
८. जुनी (गीतकार : नरेन्द्रराज प्रसाई, सिडी : मुनलाइट रेकर्डिङ : २०५८ तथा काठमाडौँ म्युजिक सेन्टर : २०६६)

डा.कर्णनरुण्डुधु प्रसुडु

जनुडु : २०३ॢ सलु कुठ १ॢ गते (कलडुडुडुडु)

शुकुषलु : डुडुडुडु (डुडुडु); डुडुडुडु (अडुडुडुडु)

कुषलुडुडुडु : नडु डुकुडुडुडु

कुतुडु :

- DNA Damage Controlling Systems in Mitochondria
- My Mother Bhagiratha Prasai (Translation)
- शुडुडुडुडु डुडुडुडु (सडुडुडुडु)
- अडुडुडुडु तथलु डुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडु

अनुडुडुडु :

- उडुडुडुडुडुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडुडुडुडुडु : २०ॢॡ-२०ॢॢ (शुकुषलुण असुडुडुडुडु, डुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडुडुडुडु)
- डुडुडुडुडुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडुडुडुडुडु, कुडुडुडुडुडुडु : २०ॡॢ सलुडुडुडुडु २०ॢ० सलुसडुडुडु
- डुडुडुडुडुडुडुडुडु डुडुडुडुडुडुडुडुडुडु, डुडुडुडुडुडुडु : २०ॡॡ सलुडुडुडुडु २०ॢ२ सलुसडुडुडु

- Postdoctoral Fellow— Louisiana State University Health Shreveport, USA : 2017-2019

पुरस्कार तथा सम्मान :

- Carroll Feist Predoctoral Fellowship (2013-2016)
(Louisiana State University Health Shreveport, USA)
- Young Investigator Award (2014)
(13th International Workshop on Radiation Damage to DNA, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, USA)
- First Place in Student Talks (2014)
(Louisiana State University Health Shreveport, USA)
- Jason A. Cardelli Award for Excellence in Cancer Research (2015)
(Louisiana State University Health Shreveport, USA)
- Graduate Student Research Travel Award (2015)
(Emerging Topics on Genome Instability, Oklahoma Medical Research Foundation, USA)
- महाकवि देवकोटा शताब्दी स्वर्ण पदक (२०६६)
- नइ रजत महोत्सव पदक (२०७८)
- सत्यमोहन जोशी शताब्दी पदक (२०७८)
- नेपाल विद्याभूषण, प्रथम श्रेणी (२०८०)

नइ अकेडेमी
nai academy

जि.प्र.का.काठमाडौं, दर्ता नं. ७८८/०५४-५५, पान नं. ३०२७४५९६८

नइटोल- ७, घट्टेकुलो, अनामनगर, काठमाडौं, नेपाल

फोन : ४७७१४५५, ९८५१०१६८९९, ९८४१२२४५९३

nai.com.np@gmail.com • nai.com.np

